

Károlyfalvi József

Giovinezza, giovinezza

**Az Olasz Szociális Köztársaság rövid története
1943-45**

Kecskemét 2012

ISBN 978-963-12-3332-2

TARTALOM

1.	Bevezetés.....	3
2.	A megkésett fejlődés	5
3.	A történeti fasizmus	8
4.	A husky elindul – Szicília 1943. július 10.	33
5.	A július 24-25-i államcsíny	41
6.	Szeptember 8.....	44
7.	A magárahagyott ellenállás	48
8.	A szükséges köztársaság	50
9.	A fasiszta állam újjászületése.....	53
10.	Az RSI főszereplői	57
11.	Pártkongresszus a koncertteremben	75
12.	Az erőszak elszabadulása.....	78
13.	A Déli Királyság	80
14.	Az RSI hadigazdasága.....	83
15.	A köztársaság fegyveres erői	88
16.	A veronai per.....	97
17.	Háború, ellenállás.....	102
18.	A végkifejlet.....	113
19.	Az olasz fasizmus, az RSI Budapesten	125
20.	Értékelés, utóélet	127
21.	Irodalom	130
22.	Képek	132

Bevezetés

A világban, hazánkban Magyarországon is rendkívül sokan, sokat emlegették a fasizmust. E kifejezés a mai nap is mintegy szitokszóként szerepel a főként baloldali és liberális politikai erők és körök szóhasználatában, többnyire politikai ellenfeleik lejáratását célozva.

Egészen nevetséges, történetietlen módon alkalmazzák e terminust a legkülönbélebb politikai rendszerek minősítésére, politikai törekvések főként erkölcsi célzatú rágalmozására. Annak ellenére, hogy azokra a rendszerekre, politikai erőkre, célkitűzésekre, személyekre, melyekre vonatkoztatják, sok esetben egyáltalán nem is illeszthető e fogalom.

Hazánkban, egy volt uniós képviselő által felheccelt kisebbségi állampolgárok kiabálnak ellenfeleikre e jelzővel, vagy fenyegetik a vélt, általuk fasisztának minősített ellenfeleiket. Anélkül, hogy tudnák, mit is jelent a kifejezés.

A nemzetközi politika területén is gyakorlattá vált e kifejezéssel történő negatív előjelű dobálózás. Talán a legfrissebb példa, északi szomszédunk államfője minősítette fasisztaként azt a magyar politikust, aki a rendkívül bonyolult történelmi viszonylatrendszerben páratlanul sokat tett az üldözött kisebbségekért, az alkotmányosságért, az emberi jogokért. Összesen csak azért, mert az említett magyar politikus kiállt hazánk etnikailag jogos, teljesen indokolt, nemzetközileg elfogadott határaiért, a Felvidék déli részének visszatéréséért, és hazánkhoz történő integrálásáért.

Fel sem merült benne, hogy pontosan hazája volt az ország, mely első állami létezése megszületését követően, 1939-45 között szinte teljesen kritikátlan módon, meglehetősen felszínes formában plagizálva, a külsőségeket, az ideológiát, egészen az államszervezet több elemét is átvéve, gyakorlatilag átmásolta az olasz fasiszta rendszer számos jelképszerű megnyilvánulását, intézményét. Természetesen csak felszínesen, jelentősen szenvedve a saját mélyebb történelmi és kulturális hagyományok hiányától. Valószínűleg nem tudná pontosan definiálni a fasizmus fogalmát.

Egészen fiatalon, érdeklődve az olasz nyelv, kultúra történelem irányába a 70-es, 80-as évtizedben meglehetősen torz állásponttal lehetett találkozni hazánkban a két világháború közötti olasz történelem, és a fasizmus megítélése kapcsán.

Akkoriban természetesen érdekes lehetőség volt, ha egészen ritkán találkozni és beszélgetni lehetett a hazánkba látogató olasz állampolgárokkal. Olyan zárt világban, amikor főként a hazánkba látogató szovjet, és más, keleti blokkhoz tartozó állampolgárokkal, személyekkel lehetett találkozni, „eszmét cserélni”.

A probléma a Magyarországra érkező olaszok nagy részével azonban az volt, hogy a hazánkba szervezeten látogatók többnyire a különféle testvérvárosi, párt- és szakszervezeti delegációk tagjai voltak, vagy baloldali fiatalok, akiket érdekelt a „létező szocializmus” országa.

Mindannak ellenére, hogy nagy részük nagyon kedves, jó szándékú emberként nyilvánult meg, politikai hovatartozásukból következően meglehetősen egyoldalú képet festettek hazájuk a két világháború közötti, vagy a második világháború alatti történetéről. Mindannak ellenére, hogy többen közöttük felvetették példaként a hazánkban állomásozó szovjet hadsereg és az egypártrendszer kérdéskörét.

Találkozni lehetett történelmi kérdések felvetésekor agresszív megnyilvánulásokkal, például a Giovinezza dal, induló egyáltalán említése kapcsán fenyegetőzésekkel. Másrészt volt olyan idős ember is, aki meghatóan, őszintén érvelt az ellenállás, a Resistenza történelmi szükségességéről, értéke mellett.

A 70-80-as évek magyar oktatása, a tömegkommunikáció, a bemutatott, importált filmek az egyoldalú partizán-romantikát hirdették, a történelem más szempontjai fel sem merülhettek.

Bár e témakörben, hazánkban a rendszerváltást követően differenciáltabb szempontokat tükröző művek is jelentek meg, ennek ellenére talán szükséges lehet a magyar érdeklődők számára egy terjedelmében, mélységében behatárolt, eddig ismeretlen szempontokat is felvető megközelítés, rátekintés e kérdéskörre.

Hazánkban, e témában természetesen nem monografikus mélységre, inkább az eddigi szemlélet helyett más megközelítésre, érvekre lehetne szükség, ezért a történelem többoldalú megközelítését szeretné szolgálni az alábbi tanulmány, feltárva az olasz és európai história ezen ellentmondásos és tragikus periódusát.

A megkésett fejlődés

A Risorgimento, az olasz nemzeti egység, emlékezetében romantikus, hősies hagyománnyá vált, történetileg dicsőséges folyamata csak látszólag teremtett egy erős és egységes államot.

Az 1861-ben kikiáltott, 1870-ben az Örök Várost is megszerző Olasz Királyság, ugyan Európa és a világ szemében nagyhatalomnak tűnhetett, de valójában mégsem volt sorolható a korabeli világ jelentős hatalmai közé.

Az 1870 és 1915 közötti periódusban Itáliát számtalan belső konfliktus, ellentmondás gyötörte. E konfliktusok, kontrasztok megközelíthetőek több oldalról, illetőleg szempontból.

A Savoiai-ház koronája alatt egyesített Itália közjogi értelemben tekintve alkotmányos monarchia. Közjogi tekintetben megfelelt a korszak Európája alkotmányos monarchiáinak. Működik a korlátozott választójog alapján megválasztott parlament, előtte felelős a végrehajtó hatalom, tevékenykedhetnek a különféle irányzatú pártok, a szakszervezetek. Létezik a szabad sajtó, a gondolkodás, a tudomány szabadsága.

Az olasz liberálisok által dicsőségesnek beállított Risorgimento folyamata, a „Novarától Vittorio Venetóig”, vagyis 1848-1918 között kialakított nemzeti államot azonban súlyos hiányosságok jellemezték.

A déli, a modernizáció által alig érintett területeken konzerválódtak a régi feudális struktúrák, szembetűnők voltak a társadalmi ellentétek. A parasztság jelentős részének földnélkülisége, szegénysége megoldatlan problémák sorozatát jelentette.

Az északi területeken viszonylag gyors iparosodás zajlott le, megszülettek az olasz ipar fellelővái: FIAT, Pirelli, Montedison, Ansaldo. Ilva és egyéb nagyvállalatok. Az ipari munkásság létszáma gyorsan növekedett, azonban jelentős rétegei szegénységben, nyomorban éltek. Gyenge és fejletlen volt az állami szociálpolitika, hiányoztak a munkásvédő intézkedések.

A századfordulón jelentős lendületet vett a nincstelen tömegek kivándorlása. A fő cél az Újvilág volt, az USA, illetőleg Latin-Amerika országai, elsősorban Uruguay és Argentína. Az említett államok nagyszámú olasz kolóniái ebben az időszakban jöttek létre.

Az olasz munkásság jelentős csoportjai érdekképviselő nélkül voltak. A műveletlenebb, tájékozatlan tömegek az anarchista mozgalom felé orientálódtak.

Az államot, a nemzeti közösséget tagadó anarchista mozgalom rendkívül sok rombolást végzett, aktivistái merényletek sorozatát követték el, az 1890-es évek sztrájkmozgalmai szinte paralizálták az egész olasz államot. A szakszervezeti, szocialista munkásmozgalom is viszonylag gyenge, szervezetlen volt, csak lassan tudott fejlődni, erősödni.

A hagyományos vezető, uralkodó társadalmi csoportok a társadalmi feszültségek levezetését, a megoldást a terjeszkedésben, illetőleg a kolonizációban látták.

Az állami egység 1870-es létrejötté miatt későn indulhatott el az olasz terjeszkedési politika. A brit és francia terjeszkedés számos korábbi célkitűzést már eleve meghiúsított.

Az olasz terjeszkedési tervek két irányba nyilvánultak meg. Európában esetlegesen Franciaország, egykor Itáliához tartozó, határ menti területsávjai felé irányultak, azonban ezek lekeverültek a napirendről az erőviszonyok és a látenszen kialakuló szövetséges érdekközösség miatt.

Sokkal erőteljesebb törekvések fogalmazódtak meg Ausztria irányába. Az olasz nemzeti egységért vívott küzdelem, a Risorgimento küzdelmei már a XVIII. század végétől Ausztria ellen irányultak. A XX. század elején felerősödő olasz irredenta mozgalom magát, mint a Risorgimento folytatását határozta meg. Célja volt az Ausztriához tartozó, csak részben olasz lakosságú Dél-Tirol, Isztria, Dalmácia megszerzése, az Adria feletti uralom. Mindannak ellenére, hogy Olaszország 1882-től, mint a Hármass Szövetség tagja szövetségre lépett Németországgal és az Osztrák-Magyar Monarchiával.

Európán túl Itália elsősorban a Mediterráneum keleti térségében, valamint Észak-Afrikában foglalmazta meg céljait, érdekeit.

Az olasz egység kialakulására, vagyis 1870-re gyakorlatilag lezajlott a világ gyarmati felosztása. Ez fokozottan volt érvényes a Földközi-tenger medencéjére, valamint Kelet-Afrikára.

Afrika szarván, Eritreában és Szomáliában az 1880-90-es években tudott Olaszország pozíciókat szerezni. Ezt követően Olaszország területeket elsősorban a hanyatló Török Birodalom rovására akart szerezni, így tudta elfoglalni az 1911-12-es háborúban Líbiát. Továbbá területszerző célokat akart érvényesíteni Kelet-Afrikában, ahol Szomália és Eritrea megszerzését követően a hatalmas régi birodalom, Abesszínia megszerzése vált célkitűzéssé. E cél azonban 1896-ban az Aduánál vívott csatában évtizedekre látványosan megghiúsult.

Az Osztrák-Magyar Monarchia, bár háborús és mozgósítási terveiben szerepelt az „Italien” verzió, semmiképp nem volt érdekelt új front megnyitásában. Ebből kifolyólag folyamatos területi engedményeket helyezett kilátásba Itália számára, mely azonban egyre megalapozatlanabb és indokolhatatlan igényekkel lépett fel. Az Osztrák-Magyar Monarchia és Olaszország diplomáciai viszonyát taglaló és elemző diplomáciai vörös könyv egyértelműen dokumentálja, hogy a háború erőviszonyainak ingadozásaival, változásaival összefüggésben változtak az olasz igények és követelések a volt szövetséggel szemben, mely nehéz katonai helyzetéből kifolyólag hajlandó lett volna a katonai és a geopolitikai szempontok és az etnikai realitások figyelembevételével engedményekre, reális kompromisszumokra.

Az olasz belpolitikában a polgári pártok egyértelműen a háború mellé álltak, a szegényebb tömegeket is magával tudta ragadni a nacionalista, irredenta propaganda, a háborús lelkesedés. Kizárólag az Olasz Szocialista Párt helyezkedett pacifista álláspontra. Azokat a szocialista politikusokat, példaként Benito Mussolinét, akik a háborús álláspontot tették magukévá, a szocialisták kizárták soraikból.

1915. május 23-án, Bécsben Avarna herceg, olasz nagykövet átadta a Monarchia külügyminiszterének hazája hadüzenetét. Senki sem gondolta, hogy három és fél évig tartó véres küzdelem kezdődik. Az Adriától a Tirolig terjedő félkörívben, a Monarchia csapatai elkesztő hősiességgel és önfeláldozással védekeztek a túlerőben levő olasz csapatok ellen. Az olasz katonák szintén hőiesen, önfeláldozással indultak harcba vélt nemzeti céljaik érvényesítéséért.

A Monarchia több százazres veszteségei mellett olasz katonák százazrei is feláldozódtak a Tirol, Doberdó sziklái, az Isonzó, a Piave partján lezajlott ütközetek véres forgatagaiban. 1918 október-novemberében, az olasz történetírás által Vittorio Veneto-i csatának nevezett harccselekményekben brit, francia, amerikai segítséggel sikerült a Piave partján védekező, főként magyar alakulatokat kapitulációra bírni.

Az olasz katonai győzelem talán a phiruszi győzelem fogalmához hasonlítható. Fiatal százazrek halálát, elvesztését, az ország gazdasági kimerültségét látszólag feledtette a várt győzelem eufórikus pillanata.

Már a győzelem pillanatában kiéleződött az Olasz Királyság és a francia támogatással a Balkán vezető hatalmává emelni tervezett Szerb-Horvát-Szlovén Királyság viszonya. Az Adria feletti uralom, az Ausztria-Magyarországtól leszakítandó területek: Isztria, Fiume, Dalmácia megszerzése volt a konfliktus forrása.

Az Ausztriával 1919-ben Saint-Germainban megkötött békeszerződés csak részben elégítette ki az olasz igényeket. Megkapták a felerészt német lakosságú Dél-Tirolt, Triesztet, a partvidéket, a vegyes etnikai összetételű Isztriát. Fiumét 1919 szeptemberében átmenetileg Gabriele D'Annunzio (1863-1938) szabadcsapatai akciói révén szerezték meg. Dalmáciában csak a tengeri szigetek egy része és a nagyrészt olasz lakosságú Zára és közvetlen környéke került Itáliához.

Ha megpróbáljuk megvonni az első világháborús olasz részvétel mérlegét, nyugodtan ki lehet jelteni, hogy a mintegy 20000 négyzetkilométernyi, talán másfél millió – felerészben német, horvát, szlovén lakosságú terület, melynek egy része átadására a Monarchia hajlandó is lett volna – semmiképpen nem érhetette meg a mintegy 650000 elesett fiatal katona életét, a közel egymillió sebesültet, a 600000 hadifoglyot.

E „győzelem” és a békekötés, mint a „vittoria mutilata”, vagyis mint a megcsönkített győzelem fogalma került be az olasz történeti gondolkodásba. Mint utalás történt rá, már a győzelem első pillanatától éles politikai ellentétek kezdődtek az Adria térsége feletti uralomért a regionális hatalommá, geopolitikai tényezővé vált SHS Királysággal.

A történeti fasizmus

Az I. világháború végére kivívott győzelem pillanatnyi eufóriája, a hazafias lelkesedés nem tudhatta feledtetni, megoldani az olasz társadalom a már korábban említett súlyos gondjait.

A háborút követő években folytatódott a meddő, öncélú parlamentáris küzdelem, alapvetően a régi liberális keretek között. E keretek azonban nem voltak alkalmasak Itália nyomasztó problémái megoldására.

Természetesen nem kizárólag a vágyott területi célok elmaradása okozott csalódásokat. A három és fél éves háború jelentős mértékben kimerítette az amúgy is viszonylag gyenge olasz gazdaságot. A háborút követő években Olaszországban vágató infláció kezdődött, a líra a dollárhoz viszonyított árfolyama folyamatosan zuhant. Az ország importra szorult gabonából, szénből, kőolajból. Szociális feszültségek, éhségzavargások voltak az élelmiszer-import függőség politikai lecsapódásai. Mindez természetesen a nemzetközi politikai fellépés, az olasz érdekek érvényesítésének lehetőségét is korlátozta.

Dél-Itáliában a feudális eredetű latifundiumok uralma, parasztság és a plebejus tömegek nyomora, szellemi elmaradottsága szembeűnő volt. A katolicizmus hagyományos formái sem tudtak perspektívát, megoldásokat felmutatni.

A parasztság földigénye, egzisztenciális törekvése földfoglaló mozgalmakat hívott életre Dél-Itáliától a Pó-vidékéig. A mezőgazdasági társulás, együttműködés új formái, a szövetkezetek csak lassan nyertek tért.

Más volt a helyzet az iparosodott Észak-Itáliában. Bár a háború, a katonai behívások csökkentették a munkanélküliséget, az ipari munkásság helyzete mégis meglehetősen rossz volt. Alacsony munkabérek, rossz szociális viszonyok jellemezték az olasz munkásosztály nagyobb részének helyzetét. A háborút követő években a munkáscsaládok megélhetési költségei, reáljövedelme szinte napról-napra romlottak. Hasonló volt a jelentős számú kispolgárság helyzete is.

Mivel a katolicizmus, mint visszatartó erő északon jóval kevésbé tudott érvényesülni, a szélsőbaloldali ideológiák jelentős befolyást fejtettek ki a viszonylag műveletlen tömegekre.

Az anarchizmus már a XIX. század második felétől jelen volt az olasz közéletben, az 1890-es évtizedben sztrájkokkal paralizálta az államot, aktivistái merényleteket követtek el. A mindenfajta hazafias kötődést, nemzeti eszmét, elkötelezettséget elvető mozgalom széles társadalmi körökre tudta kifejteni hatását.

A reformista Olasz Szocialista Párt a baloldali társadalmi átalakulás, reformok útján akart egy igazságos társadalmat kialakítani.

Mikor Filippo Turati (1857-1932) szocialista politikus, egy gyűlésen az igazságos szocialista társadalom útjának előkészítéséről beszélt, azt a jelenlévő munkások túl hosszúnak érezték. Mikor visszakérdezett, hogy mi a javaslat egy rövidebb útra, a jelenlévő munkások részéről „Oroszország, Oroszország. Éljen Lenin!” volt a válasz.

Így tehát törvényszerűen a szocialisták soraiból vált ki az a baloldali csoport, mely 1921 januárjában Livornóban megalakította az Olasz Kommunista Pártot /Partito Comunista Italiano/.

Vezetői, a szektás-vonalas Amadeo Bordiga (1889-1970) és a demokratikusabb beállítottságú, jelentős filozófus Antonio Gramsci (1891-1937) az úgynevezett lenini 21 feltétel elfogadásával megfeleltek a Kommunista Internacionálé pártjaival szemben támasztott követelményeknek.

A baloldali szocialisták már 1920 szeptemberében Milánóban, Genovában, Torinóban számos nagy ipari üzemet foglaltak el, kaotikus viszonyokat idéztek elő. A főként Észak-Olaszországban 1918-20 között nagy megrázkódtatásokat előidéző vörös két év /*biennio rosso*/ az olasz társadalom számára katasztrofális horizontokat vetíthetett elő.

Megjelent a mérsékelt katolikus reformizmus párja is, a Don Luigi Sturzo (1871-1959) katolikus pap által vezetett kereszténydemokrata indíttatású Néppárt /*Partito Popolare*/.

Az 1918-22 közötti belpolitikai labilitást jól jelzi, hogy e rövid időszak alatt öt kormány is kísérletet tett Itália problémái megoldására, de csak a kísérletig jutottak el, előrelépést nem igazán tudtak elérni.

Vittorio Emanuele Orlando (1860-1952), Francesco Nitti (1868-1953), Giovanni Giolitti (1842-1928), Ivanoe Bonomi (1873-1951), és Luigi Facta (1861-1930) talán jó szándékú, a szabadság és a nemzeti eszme által vezérelt, és ihletett kormányai nem tudtak előrelépést felmutatni a válságfolyamatok megállításában, bár Nitti kormánya hozott néhány, az ipari és mezőgazdasági munkásság munkafeltételeit és életviszonyait javító reformot.

Benito Mussolini (1883-1945) 1919. március 23-án, a milánói San Sepolcro téren indította el a Hadviseltek Szövetségét /*Fasci Italiani di Combattimento*/, mely 1921-ben további jobboldali csoportok integrálásával 1921 novemberében megalakította a Nemzeti Fasiszta Pártot /*Partito Nazionale Fascista*/. E mozgalom első lépéseiben az első világháború hadviseltjei, veteránjai katonai fegyelmére, hazafias elkötelezettségére, társadalmi szolidaritására alapozva akarta újjáépíteni az olasz társadalmat.

„A fasizmus az anyagi és lelki erők nagy mozgósítása. Mit is javasol? Mondjuk ki hamis szerénység nélkül, kormányozni a nemzetet! Azzal a szükséges programmal, mely képes biztosítani az olasz nép erkölcsi és anyagi nagyságát. Beszéljünk nyíltan, nem számít, hogy programunk nem jelent antitézist, sőt inkább hasonlít a szocialistákéra, amennyiben célul tűzi ki nemzetünk politikai, technikai, és szervezeti megújítását. Mi viszont kiállunk azok az erkölcsi, hagyománybeli értékek mellett, melyeket a szocializmus elhanyagol, vagy lebecsül: mindenekfelett azonban a fasiszta szellem elfordul a jövő önkényes és hipotetikus értelmezésétől.” E gondolatok jegyében foglalta össze a fasizmus lényegét Benito Mussolini még 1921-ben.

„A fasizmus... a cselekvés szükségességéből született, és vált cselekvéssé” írta a kezdeti pillanatokra visszatekintve Benito Mussolini az *Enciclopedia Italiana* 1932-es kiadásában, ahol személyesen definiálta a fasizmus fogalmát, jellemzőit.

Tehát az indulás pillanatában inkább a cselekvés, a változtatás vágya létezett, mint a kidolgozott program és ideológia. A mozgalmat lapjuk, a *Popolo d' Italia* mint a frontharcosok és termelők érdekképviselőt kívánta megjeleníteni.

Ekkor még talán kidolgozatlanak tekinthető eszmerendszerük Rienzitől, Mazzinitől, Soreltől, Gentilétől átvett gondolati és eszmei elemekből tevődött össze. E gondolatiság alapelemei a forradalmi szindikalizmus, a hagyományokat védő nacionalista lelkeség, a társadalmi osztályok hivatásrendi együttműködése, a militarizmus voltak. Bizonyos értékelések szerint a mindezen szempontokkal szembenálló pozitívizmus és késői jakobinizmus elemei is megnyilvánultak a fasizmus ideológiájában és gyakorlatában. Teljesen egyértelmű viszont a liberális demokrácia és a marxista szocializmus elvetése.

A korai mozgalom kezdetben volt frontharcosokból, leszerelt, egzisztenciavesztett tisztekből állt. Nem kizárólag a szociális problémák, az internacionalista forradalmi veszély, a megcsonkított győzelem bántotta őket, hanem konkrétan felmerülő konfliktusok is.

E ponton egymásra találtak a Luigi Federzoni (1878-1967) vezette nacionalista párttal. Tragikusnak érezték az 1918-ig, hazánkhoz tartozó, egyébként a magyar állam költségén kitűnően kiépített kikötőváros, Fiume rövid megszerzését követő kényszerű, fegyveres összecsapásokkal járó időleges visszaadását az SHS- királyságnak 1920 karácsonyán. Mindez szította a nacionalista tömegbázis elszántságát, politikai változás felé ösztönzött.

A hatalom megszerzéséhez fel kellett adni bizonyos ideákat, valamiképp alkalmazkodni kellett a korabeli Itália politikai erőviszonyaihoz, melyeket nem lehetett megkerülni. A kezdetben republikánus Mussolini 1922 szeptemberében jelezte, hogy el tudja fogadni a monarchiát.

Zárójelben, előretekintve megállapítható, hogy a ventennio – 20 év – a monarchián belüli sikereit követően az 1943-as bukás és hatalmi törés után ismét a republikánus megoldásokhoz történik visszalépés.

A változtatás képtelensége, az 1922 októberi kormányválság inspirálta a fasiszta mozgalom vezetőit az újszerű megoldásra. Egyenlőre, látszólag a parlamentarizmus keretei között tevékenykedtek, ugyanakkor nyilvánvaló volt, hogy a totális hatalom megragadása a céljuk.

Az október 27-re tervezett római bevonulás megakadályozására III. Viktor Emánuel (1869-1947) király ostromállapot kihirdetését tervezte. A hadsereg és a fasiszták közötti összetűzés megelőzése céljából Luigi Facta miniszterelnök lebeszélte az uralkodót az erőszakos megoldásról. Facta és Giolitti úgy vélték, hogy a fasiszta mozgalom integrálható lesz a parlamenti rendszer kereteibe.

A fasiszta rendszer kiépülésének két periódusát tudjuk megkülönböztetni. Az első periódus 1922. október 28, vagyis a Marcia su Roma akcióval valamint az október 31-i kormányalakítással kezdődött és 1925. január 3-án lezárható, mikor Mussolini képviselőházi beszédében jelezte a fasizmus átmeneti időszakának végét.

Ezen átmeneti periódus kezdetén Mussolini kormányában jelen voltak a néppárti és liberális miniszterek, vagyis lényegében koalíciós kormányzat működött ez időszak kezdetén. Előbb a néppártiak, majd a liberálisok távoztak a kormányból.

Míg az 1923-as választási törvény csak a többségnek kedvező autoritív megoldást jelentett, az 1926-os törvény már a totális fasiszta állam szervezeti felépítésének, rendszerének részét képezte. Mussolini rendszeresen, tudatosan állította szembe a polgári és a fasiszta hitvallást.

A saját államhatalom kiépítését szolgálta már 1923-ban a fasiszta pártra alapozott új karhatalom létrehozása. Az MVSN, vagyis a Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale, magyarul az Önkéntes Nemzetbiztonsági Milícia a 17-50 közötti férfiakat állította önkéntes alapon szolgálatba, más államok nemzeti gárdáihoz hasonlóan mint „a forradalom fegyveres testületét, „Isten és a Haza szolgálatára”. Az MVSN soraiba tudta integrálni a 20-as évek elejének fasiszta rohamosztageit, a squadristákat.

Az MVSN létrejöttét a kormány 1922. december 28-i, a Fasiszta Nagytanács 1923. január 12-i határozatai alapozták meg, melyek az 1923. január 14-én kiadott 31. számú királyi rendelettel /Regio Decreto/ léptek jogi érvénybe.

A következő évben kiadott 1292-es királyi rendelet az MVSN-t a fegyveres erők részének minősítette, és a hadügyminiszter illetékessége alá rendelte.

Meghatározott elhivatása, a „fasiszta forradalom jogainak” megvédése. Jelképrendszerében, római köszöntésével, rendfokozataival azonban kissé eltért a hadseregtől. Pártkötődése ellenére, 1943. július 25-én azonban elhagyta a Ducét, majd a köztársasági időszakban egy része az új haderőbe integrálódott.

Mussolini fasiszta vezetésű kormánya sikeresen túlélte az 1924-es válságot, Matteotti szocialista politikus Amerigo Dumini és csoportja általi meggyilkolásának árnyát, majd az ellenzéki pártok szövetsége, az Aventinusi Blokk ellenállását is képes volt leküzdeni.

1925 decemberében sikerült elfogadtatnia a kormányfő hatáskörét szabályozó törvényt. E szerint „A kormányfőt a király nevezi ki és hívja vissza... a kormányfő az általános politikai irányvonalért a királynak felelős. A minisztereket a kormányfő javaslatára a kormányfő nevezi ki és hívja vissza.... A miniszterek a királynak és a kormányfőnek tartoznak felelősséggel. A miniszterek munkáját a kormányfő irányítja és koordinálja.”

Mindezen közjogi megoldások az olasz alkotmánytörténetben eddig ismeretlen megoldást vezettek be, vagyis a kormányfő függetlenségét a kormánytól.

A pártállam kialakulása az 1928. december 9-én, a Fasiszta Nagytanács hatáskörét szabályozó törvénnyel fejeződött be. E szerint a Nagytanácsnak készenlétben kell tartania egy listát, mely a lehetséges kormányfő és a kormánytagok nevét tartalmazza. A jelölés joga tehát a parlamenttől a Nagytanács hatáskörébe került.

A párt vezére egyben a kormányfő is. A kormányfő a királynak csak jelképesen felelős, alapvetően a Nagytanács előtt bír felelősséggel.

A Mussolini elleni, 1926 októberében Bolognában elkövetett merényletkísérletet követően 1926 novemberében létrejött az Államvédelmi Bíróság, mely az ellenzéki politikusok ellen lépett fel.

Az 1926. november 5-én elfogadott kivételes törvények lehetővé tették az ellenzéki pártok megszüntetését, vezetőik elleni jogi fellépést. Az ellenzék vezető politikusai közül azonban csak kevesen kerültek e bíróság elé, 1926 után sokan emigráltak, vagy visszavonultak a politikától. Az emigráltak közül többen, példaként a Roselli testvérek Igazság és Szabadság csoportja, a Giustizia e Libertà meglehetősen aktív politikai ellenzéki tevékenységet fejtett ki. Kizárólag a szenátusban marad néhány liberális értelmiség, példaként a nagy újhegeliánus filozófus Benedetto Croce (1866-1952), akik inkább filozófiai-elméleti jellegű kritikát fejeztek ki a fasiszta rendszer irányába.

Elcsendesedtek azok az intellektuális viták is, melyekben a fasiszta és antifasiszta értelmiségek elvei feszültek egymásnak még 1925-ben, mikor mindkét csoport kiáltványt bocsátott ki, és elvi érvekkel szándékozott alátámasztani saját igazát.

Az 1929. február 11-én megkötött lateráni szerződés után pár nappal XI. Pius pápa (1857-1939) a lezárult tárgyalásokat követően nemes lelkű, érdeklődő tárgyalófélről beszélt, akivel a Gondviselés hozta össze az egyházat. Tény, hogy 1870 szeptember 20. után helyreállt az egyházi állam, még ha a Vatikán fél négyzetkilométernyi területén is. A katolikus hitoktatás szabad teret kapott. Az Actio Catholica sem léphetett az önállósodás útjára, be kellett illeszkednie a rendszer kereteibe.

Társadalom- és gazdaságpolitikai tekintetben jóval fontosabb volt a korporációs-hivatásrendi rendszer kiépítése. A munkaadók már 1925. október 2-án, a Vidoni-palotában megkötött paktum eredményeképp kizárólag a fasiszta korporációkat nyilvánították tárgyalófélnak, a munkásosztály képviselőitén.

1927. április 21-én történt meg Carta del Lavoro, a Munka Alapokmánya kibocsátása: „A munka az állam által védelt társadalmi kötelesség... Az egész termelés nemzeti szempontból egységes. Egységesek a célkitűzések, melyek az egyesek jólétében, és a nemzet hatalmának növekedésében foglalhatóak össze.” A hivatásrendi rendszer célja tehát a termelők jólétének, valamint a nemzet gazdasági hatalma erősítésének biztosítása. Bár a magánkezdeményezést a gazdaság építése leghatékonyabb eszközének minősítette, ugyanakkor meghatá-

rozta az állam szerepét. Az állam azokat a feladatokat végzi el, melyre a magánszektor nem képes, vagy elégtelen a kapacitása. A korporációk a termelés különböző tényezői közötti érdekegyeztetést kellett hogy megvalósítsák a szolidaritás szellemében. A munkavállalók és a munkáltatók elvileg ellentétes érdekeit kellett egyeztetni, természetesen a nemzeti termelés magasabb rendű érdekeinek alárendelve. A korporációk joga volt a kollektív szerződések megkötése, azonban a sztrájk tiltottá vált.

Összesen 22 szakmai hivatásrend, korporáció szerveződött Itáliában. Mussolini nézeteit visszaigazolván látta a nagy világgazdasági válság fejleményeitől. A korporációkban a közösség szabályozó szerepét látta, a liberális gazdasági világrendből következő rendszerhibával, a „laissez faire, laissez passer” elvével és annak minden következményével szemben.

A fasiszta állam további szerkezeti fejlődét jelezte az 1939. január 19-i törvény, mely a hagyományos közjogi értelemben vett képviselőházat megszüntette, az új törvényhozás „A fasiszta pártszervezetek és korporációk parlamentje” lett.

Vagyis Olaszország törvényhozását a Fasiszta Nagytanács és a Korporációk Országos Tanácsainak tagjai alkották.

Tehát mindannak ellenére, hogy sokan már 1925-re a fasiszta kormány bukását prognosztizálták, az immár totálissá vált rendszer a 20-as évek végétől mondhatni új erőre kapott és megindíthatta programja és célkitűzései megvalósítását.

A fasizmus már említett gazdasági alapfilozófiája a közösségi, kollektív nemzeti érdek principiumaiból kiindulva elvetette a liberális gazdaságpolitikai elveket és gyakorlatot, hangsúlyozottan kiemelte az állam irányító, szervező, újra felosztó és szociális reformer szerepét. A tulajdonosi szektor természetesen vegyes jellegűnek minősíthető, a kiterjedt állami szektor mellett természetesen jelen voltak a magánszektor tényezői, a nagyüzemekről egészen a kisvállalkozásokig. Az említett 22 szakmai korporáció-hivatásrend nagy tömegek bevonásával segített összhangba hozni a gazdasági elveket és a szociális igazságot.

A totális hatalom kiépülése egybeesett a világgazdasági válság kirobbanásával. A viszonylag gyenge olasz gazdaságot jelentős mértékben sújtotta a válság, bár az olyan jellegű össze-roppanás, mint a jóval erősebb gazdasággal rendelkező Egyesült Államokban vagy Németországban bekövetkezett, Itáliában nem történt.

Szinte a korporációs rendszer működése beindulásakor érte az olasz gazdaságot a világgazdasági válság. A mezőgazdaságban az árak zuhanni kezdtek. Az olasz mezőgazdaság két, a nemzetgazdaság szempontjából legfontosabb terméke a gabona és a bor ára jelentősen zuhant, ezzel párhuzamosan csökkentek a mezőgazdasági munkások bérei, megjelent a munkanélküliség.

Az ipari termelés is zuhanni kezdett, ha 1929-et 100 %-nak számítjuk, 1932-ben a termelés már csak 72,4 % volt. Az iparban szintén visszaestek a bérek, megnövekedett a munkanélküliség, főként a kis és közepes vállalatok mentek csődbe nagy számban.

A gazdaság a nemzet és a társadalom egésze érdekei alapján történő megszervezését két új állami szerv, intézmény szolgálta.

A kormány 1931. november 13-án kibocsátott rendeletével létrejött az Olasz Beruházási Intézet /Istituto Mobiliare Italiano/, melynek fő feladata a bankok és a gazdaság finanszírozása volt, a főként közép lejáratú hitelek biztosítása révén. Ugyanakkor összegyűjtötték a megtakarításokat 10 éves kötvények kibocsátásával. A gazdasági vérkeringésbe így bekerült pénzügyi eszközöket az ipar védelmére és élénkítésére, infrastrukturális és bonifikációs fejlesztésekre fordították, csoportosították át. A gazdaságfilozófiai érvrendszer érdekes:

miközben a liberális kapitalizmus csődbe, vagy nehéz helyzetbe vitte a bankokat, a kommunisták lerombolták a tőkét, a fasiszta államkapitalizmusban pedig a közjóra fordították.

Az 1933-ban megszervezett Ipari Rekonstrukciós Intézet /Istituto per la Ricostruzione Industriale/ feladata pedig egyrészt az ipar fejlődése irányainak meghatározása, valamint finanszírozása lett. A megtakarításokat hitelek formájában az ipar felé irányította. Folyamatosan vásárolta fel a befektetési alapokat: SOFINDIT, Electrofinanza, Istituto di Liquidazione stb. Így ezen állami gazdaságirányítási szerv feladata lett, hogy 20 éves lejáratú kölcsönöket nyújtson az iparnak. Ennek pénzügyi alapját a piacra bocsátott, állam által kiadott és garantált kötvények jelentették. Folyamatosan erősítették a befektetési alapokat, példaként 1937-ben a gépipar finanszírozása céljából létrejött a FIM, vagyis a Fondo per la sovvenzione dell' industria meccanica.

Másrészt az IRI jelentős felvásárlásokat hajtott végre a gazdaság legfontosabb szektoraiban: telefonhálózat, tengerészet, építőipar, gépipar, fémipar. Beruházásai, tulajdonszerzése révén páratlan fejlődést könyvelhettek el az említett szektorokhoz tartozó cégek, példaként: Ansaldo, Ilva, Cantieri Riuniti d' Adriatico, SÍP, SME, Terni, Edison, Finmar, Finsider stb.

1934-ben az IRI megszerezte az ellenőrzést a legjelentősebb hitelintézetek felett. 1936-38 között bankreformot vezettek be, a Banca d' Italia teljesen az állam kezébe került, kormányzója felhatalmazást kapott felügyeletre a hitelezés gyakorlata és a hitelek védelme tekintetében.

Az IMI és az IRI sikeresen tudták megoldani a gazdaság állami finanszírozását, a fő irányok megtervezését, a termelés, a fogyasztás, a piacok szabályozását. Nemzetközi összehasonlítás alapján megállapítható, hogy 1937-re csak a Szovjetunióban volt magasabb a nemzetgazdaságban az állami tulajdon, részvétel aránya a világon, mint Olaszországban.

Nyugodtan kimondhatjuk azonban, hogy egy jelentős fejlődést, viszonylagos életszínvonalat produkáló nemzetgazdaság nem hasonlítható a tömeges népiirtással párosuló „eredeti szocialista felhalmozással”, a terror állami szintre emelésével.

A gazdasági liberalizmus elvetése, a gazdasági életbe történő állami beavatkozás eredményeképp az olasz gazdaság számos szektorában jelentős mértékben növekedett az állam tulajdonrésze, szerepe, ez a mellékelt adatok alapján megállapítható. Tehát állami tulajdon szektoronként 1937-ben:

Katonai, hadászati fémipar	100 %
Közszolgálati fémipar	40 %
Hajóépítés	80-90 %
Villamossági ipar	30 %
Gépipar	25 %
Műselyemipar	20 %
Vegyipar	15 %
Pamutipar	15 %

Az ipar legjelentősebb szektorainak állami tulajdona mellett szintén domináns volt az állami tulajdon a bankszférában, ahol elérte a 80 %-ot. A három legjelentősebb olasz állami bank a következő volt:

Banca Commerciale Italiana	Olasz Kereskedelmi Bank
Credito Italiano	Olasz Hitelintézet
Banca di Roma	Római Bank

Tehát az IRI, így mint állami szuperholding az ipar fejlődését sikeresen tudta előrevinni, fejleszteni. Nagy formátumú vezetői: Alberto Beneduce (1877-1944), Oscar Sinigaglia (1877-1953), Enrico Mattei (1906-62), Agostino Rocca (1895-1978) az olasz, de az európai gazdaságtörténet emblematikus, legendás alakjai voltak.

Az államforma, a politikai rendszer változásai ellenére az IRI szerepköre hosszú történelmi ívet írt le. Meghatározó szerepet töltött be az 1946 utáni Olasz Köztársaság ipara fejlesztésében is. Példaként 1962-ben közreműködésével került sor az olasz villamos ipar nacionalizálására. Általánosságban, az 1960-as években lezajlott „olasz gazdasági csoda” meghatározó tényezője volt. Rendszereken, kormányokon átívelő eredményes tevékenységét a globalizáció fuvallatai döntötték le, az alá tartozó cégeket a 2000-es évek elején privatizálták, majd maga a szervezet is megszűnt.

Összegezve megállapítható, hogy az állami beavatkozás, szervezés, irányítás eredményeképpen az olasz gazdaság esetében jóval enyhébbek voltak a nagy világgazdasági válság hatásai, tünetei, mint néhány említett, jóval erősebb gazdaságú nagyhatalom esetében, melyeket szinte teljesen térdre kényszerített a világgazdasági válság.

A fasiszta gazdaságpolitika alapelve, az autarchia volt, vagyis az önellátás, tehát a külkereskedelmi mérleget rontó importkényszer lefaragása. Kis Aladár jelentős művében idézi a Duce a kérdés kapcsán kifejtett, sok tekintetben elgondolkodtató, a korporációk kongresszusán elhangzott beszédét: „...a politikai függetlenség nem képzelhető el megfelelő gazdasági függetlenség nélkül”.

E politika számos területen tudott nagy sikereket felmutatni, javítva ezáltal a külkereskedelmi mérleget. Más kérdés azonban, hogy földrajzi okok miatt Itália bizonyos energiahordozókból és nyersanyagokból azonban a továbbiakban is importra szorult, bár fennmaradó importigényét könnyebben tudta ellensúlyozni növekvő ipari exportjával, ezen belül a jelentősen növekedő hadiipari exporttal. Másrészt a termelés növekedésének következően számos termék esetében megszűnt az importkényszer.

A gazdaság számos területén tettek kísérletet az import helyettesítésére, pótlására. Példaként kísérleteket tettek hazai szintetikus energiahordozók előállítására, a textilipari alapanyagok pótlására. E területen is jelentős sikereket tudtak felmutatni a mesterséges műgyapjú, a Lanital előállításával.

Talán a leglátványosabb, legfontosabb eredmény az volt, hogy Itália 1931-re önellátó lett gabonatermelésből, az ország nem szorult tovább importra. Ezelőtt a kenyérgabona hiánya, az import szükségessége, ezáltal a külkereskedelmi mérleg hiánya jelentősen megterhelte az olasz gazdaságot.

Tehát az 1931-es évre elért 81000000 mázsa gabona megtermelése, évenkénti 4 milliárd líra importkiadáستól szabadította meg az olasz gazdaságot, mely a külkereskedelmi mérleg deficitjének mintegy felét jelentette. Mindehhez azt is hozzá kell tenni, hogy 1919-33 között a népesség növekedett, tehát 1933-ban már nem az 1919-es adatokat kell figyelembe venni.

A külkereskedelmi mérleg egyensúlyát szolgálta az úgynevezett 90-es kvóta kialakítása. Ennek az volt a lényege, hogy a forgalomban levő pénz mennyiségének, a keresletnek a szabályozásával a líra a sterling fonthoz viszonyított árfolyamát Itália számára kedvező szinten tartották.

E fejlődés jórészt a tudatos mezőgazdasági politikának is tulajdonítható. A fasiszmus társadalom és gazdaságpolitikájában jelentős szerepet kapott a baloldali felforgatás melegágyának tekintett nagyvárossal szemben a vidék erősítése. Ennek eredményeképp jelentős, eddig nem művelt, sőt egészségre káros, eddig a malária fészkeinek minősülő területeket tettek

alkalmassá a művelésre, és vontak be a mezőgazdasági termelésbe. E munkálatok kezdeményezője és kitűnő szakértője Arrigo Serpieri (1877-1960) volt, aki számos törvényt kezdeményezett, példaként a földterületek vízügyi feljavításáról (1923/3256-os törvény), valamint a mezőgazdaság közérdekű átalakításáról. Ez utóbbi volt az 1924/753-as, törvény, másképp a Legge Mussolini.

Az 1922 és 1938 közötti bonifikációs program eredményeképp sikerült elérni a tervezett 5886796 hektár túlnyomó részének a termelésbe történő bevonását, melynek eredményeképpen sikerült megvalósítani már említett tervezett önellátást a gabonatermelésben, az állami propaganda kifejezésével a „búzacsata” győzelmét. Talán nem mellékes megjegyezni, hogy a fasiszta előtti liberális rendszer időszakában 52 év alatt került sor 1390361 hektár feljavítására. Az adatok magukért beszélnek. A zöldségtermelés területe, a legelők viszont csökkentek.

A fasiszta reformpolitika eredményeképpen a vidéki Olaszország arculata, társadalma is megváltozott, megkezdődött az agrárszegény réteg felemelkedése. 1922-ben a béresek-földmunkások létszáma meghaladta a 2 milliót, ez a 40-es évtized elejére 700000 körülire csökkent. A többség tulajdonossá, bérlővé, vagy a kis- és a nagybirtokok társtulajdonosává, részesévé vált.

Az 1937-ben kiadott, 1706. számú/1937 08. 26/ rendelettel létrejöttek a mezőgazdasági takarékpénztárak, melyek hitelekkel támogatták a termelők beruházásait.

A szicíliai latifundiumrendszer megtörése is elkezdődött, a sziget földtulajdonosai létszáma az 1911-es 54760-ról, 1926-ra 222612-re emelkedett.

A bonifikációs program természetesen párosult újabb települések létesítésével, infrastruktúra ide történő telepítésével. Példaként Mussoliniana (ma Arborea), Littoria (ma Latina), Cervinia, Felicia és Arsia (ma a szlovén Cvic és a horvát Resa). Az új településeken, de a nagyvárosokban, Rómában, Milánóban és másutt új lakótelepek, népi lakások, a Case popolari épültek fel jelentős számban, példaként 1923-33 között 215000 ember lakásviszonyain segítettek. A vízvezetékhalózati fejlesztése révén 10 millió ember jutott vízvezetékhez.

Kiemelkedő középületeket is emeltek. A korszak modernista, fasiszta építészeti stílusa ötvözni akarta a modernizmus és a klasszicizmus elemeit, összehangolni a modernitást és a tradíciót. Mussolini Németországtól vagy a Szovjetuniótól eltérően nem határozott meg stílusbeli követelményeket. A modernizmus és klasszicizmus jegyében épült fel az impozáns Igazságügyi palota Milánóban.

Rómában elkészült a tudományos kutatási központ székháza, az egyetemi város, a Farnesiana palota, a külügyminisztérium, a korporációk minisztériuma székhelye. Minden nagyobb városban egészségügyi, szociális célú épületek: kórházak, társadalombiztosítási hivatalok létesültek. Rómában a tervezett világkiállítás helyszínéül 1943-ra felépült az E.U.R. negyed.

Elkészült a római márványstadion, a Juve népszerű otthonává, sikerei színhelyévé vált a torinói Stadio Comunale. A Vatikánnal kötött lateráni paktum, megegyezés tiszteletére 1930-ban Rómában felépült a Via della Conciliazione.

Az infrastruktúra fejlődését mutatja, hogy az autópálya építés jelentős lendületet vett. Már 1925-re, 16 hónap alatt elkészült az a 84 kilométeres, Milano-Varese-Sesto Calende autópálya, mely első volt a világon. Ezt újabbak követték, mégpedig a válság mélypontján: Torino-Milano, Venezia-Padova, Bergamo-Brescia, Genova-Serravalle Scrivia, Nápoly-Pompei között, és természetesen az ország további pontjain is. Az autópálya építést és karbantartást az 1928-ban megszervezett A.A.S.S. /Azienda Autonoma Strade Statali/, vagyis az Állami Autópályák Hivatala végezte.

Jelentős mértékben bővült az olasz kikötők kapacitása, mely 1932-re a világ élvonalába került. Genovában új kikötői állomás létesült, kiépült Nápoly és Messina kikötője, kimélyítették Porto Marghera kikötőjét. Az olasz hajózás csúcsteljesítményét jelentette a Rex óceánjáró világrekordja, a Gibraltár-New York útvonalat 4 nap 13 óra 58 perc alatt tette meg.

Modernizálták a vasútvonalakat, példaként Róma és Nápoly, Bologna és Firenze között. Az autarchia jegyében megnövelt, emelkedő villamos áram-termelés lehetővé tette a vasútvonalak jelentős részének villamosítását. Új pályaudvarok, mint a Miláno Központi pályaudvar, valamint a firenzei Santa Maria Novella épültek. A 66500 négyzetméteres milánói pályaudvart, 200 méter hosszú és 72 méter magas homlokzatával ma is a rekordok között tartják számon. Sokan a világ egyik legszebb pályaudvarának tekintik. Két év alatt elkészült a velencei Littorio-híd, mely a lagúnák városát összekötötte a szárazfölddel. A vasúthálózat jelentős részét villamosították. 1938-ban megindult a római metró építése, 1940-re már 60 %-ban elkészült.

1927-ben hidroplán kikötő létesült Milánóban. A leszállómedencét a Duce gyakorlatilag tóvá, „kis tengerre” változtatta. A 610000 négyzetméteres medencét szállodák, luna-parkok, szórakozóhelyek vettek körül.

Az olasz repülés világszínvonalát jelezte Balbo tábornok repülőraja első óceánrepülése. Az olasz gépek Rio de Janeiroba érkeztek. A következő repülés célpontjai New York és Chicago voltak, az utóbbi helyen Balbo megkapta a város kulcsait. 1937-ben Mario Pezzi hadnagy 17083 méteres magassági csúcsot ért el.

Kulturális intézmények létesültek, 1935-re 15 hónap alatt felépült a rendszer filmkultúráját képviselő Cinecitta és az Istituto Luce, majd a Centro Sperimentale di Cinematografia.

A világ rádiózása sokat köszönhetett az olasz Marconinak. Az olasz rádiózás nagy alakja kedvéért az 1932/819-es királyi rendelet /R.D./ lehetőséget biztosított a katonai szolgálatot korábban nem teljesített diplomás értelmiségieknek, hogy a hadsereg és a civil társadalom közötti együttműködés, a hadsereg bizonyos civil feladatai ellátására rövid képzést követően tiszti rangot kaphassanak. Az ekkor létrehozott Riserva Selezonata /kiválasztott tartalék/, bizonyos módosításokkal ma is működik.

A mai RAI elődje, az E.I.A.R. 1928-ban jött létre, 1938-ban megkezdődött a kísérleti televízió-adás. A szinte eddig ismeretlen területre vonatkozó új kutatásokat Diego Verdegiglio: La TV di Mussolini című műve foglalja össze. A kiemelkedő építész, Gino Peressutti nagyszámú színházat, filmszínházat épített.

A világ és Itália tudományosságát eddig páratlan szinten és mélységben foglalta össze a 30-as években kiadott 35 kötetes Enciclopedia Italiana.

A nagy tömegek hangulatát is befolyásoló olasz filmgyártás egész Európában népszerűvé vált, a sport, különösen a labdarúgás pedig a világ élvonalába került,

Itália 1934-ben, 1938-ban megnyerte a világbajnokságot. Az ország olimpia rendezésére is készült, erre azonban csak 1960-ban került sor. 1923-ban létesült a monzai autóversenypálya.

A társadalom modernizációja mellett szembetűnővé váltak a változások az életmód és a társasági élet tekintetében. Az előbbieken említettek alapján tömegek szórakozásává vált a sportrendezvények látogatása, a mozi, a színház. Tömegessé váltak a fesztiválok, a termékbemutatók, a kereskedelmi vásárok, a belföldi turizmus. Megváltozott az étkezési kultúra, tömegessé váltak az olasz konyha bemutatkozásai. Tömegek léptek ki eddig zárt otthonaikból étkezni, művelődni, sportolni, szórakozni.

Ezt elősegítette a szociálpolitikát is érintő eredmény, a Dopolavoro-mozgalom megszervezése. A korporációk a munka után a dolgozók számára tartalmas programokat szerveztek. 1935-ben a Dopolavoro mozgalom 771 mozival, 1227 színházzal, 2066 színjátszó körrel, 2130 zenekarral, 3787 együttessel, 1032 kulturális és sportegyesülettel, 6427 könyvtárral, 994 zeneiskolával, 11159 sportszakosztállyal és 4427 sportegyesülettel rendelkeztek.

Tehát a fasiszmus gazdaság- és társadalompolitikája nemcsak jelentős rétegek életviszonyait javította, hanem a régi feudális függési viszonyokat és a liberális individualizmust lerombolva új, közösségi életformát, embertípust teremtett.

Az sem mellékes, hogy a régi klerikális, feudális, családi függésen túllépve az olasz nők egyenjogúsága erre a korszakra születhetett meg. Stefania Maffeo kutatásai és megállapítása szerint, bár a fasiszta ideológia igyekezett a hagyományos női, anyai szerepeket hangsúlyozni és értékelni, ugyanakkor az olasz nők jelentős csoportjai léptek be a munka világába, így a tradíció és a modernizáció egyensúlyában előreléphetek az emancipálódás útján. Tömegesen kiléphetek a régi archaikus társadalmi szerepekből, munkába léphettek, tanulhattak, sportolhattak, tehetségüknek megfelelően érvényesülhettek a művészi, irodalmi és egyéb pályákon is. A rendszer ügyesen állította szembe a fasiszta sano femminismo és a baloldali vano femminismo, vagyis az egészséges és az üres feminizmus fogalmát.

Extrém példaként megemlíthető, hogy még a squadrista csoportokban is tevékenykedtek jelentős számban nők.

Összegezve a fasiszmus, egymással összefüggő gazdaság- és társadalomszervező elvei eredményesen hatottak egymásra, a növekvő nemzeti jövedelem egyre szélesebb rétegeket tudott bevonni a gazdaság vérkeringésébe, melyek további gazdasági teljesítményekkel járultak hozzá a gazdaság növekedéséhez. Az állam által támogatott „ruralismo”, az ipar és a szociálpolitika tehát jelentős eredményeket hozott.

A gazdaság szabályozásában jelentős szerepet töltött be az 1934. február 5-én kihirdetett törvény alapján a 22 szakmai hivatásrend, korporáció. A munkáltatók és a munkavállalók érdekeit egyeztető fasiszta hivatásrendek saját megfogalmazott társadalmi célkitűzéseik szerint a nemzeti érdekeknek megfelelően elvetették az osztályharcot, egy társadalmi osztály diktatúráját, a vezető gazdasági osztályok kizsákmányoló tevékenységét. Bizonyos tekintetben a kapitalizmust és a marxista szocializmust egyaránt elvetve, a harmadik utat jelölték meg az elfogadható és járható társadalmi irányoknak.

Megfogalmazásuk szerint a fasiszta állam és intézményei sikeresen feloldották a munkaadó kapitalisták és a munkavállaló munkásosztály ellentéteit, a nemzeti érdekeknek megfelelően kiküszöbölték az osztályharc lehetőségét, integrálni tudták a különböző társadalmi csoportok érdekeit, szempontjait. A 30-as évtized elején az olasz társadalom, az ifjúság körében nagy viták zajlottak a korporációk nyújtotta lehetőségekről. Természetes és valószínűsíthető az, hogy bizonyos társadalmi erők: egyetemi ifjúság, értelmiség, az ipari munkásság művelt és szakmailag igényes rétegei a korábbi szakszervezetek és többpártrendszeri lehetőségeket elvesztve a korporációk keretében tudták megvalósítani közéleti, társadalmi aktivitásukat. Az adott időszakban, a háborúba történő bekapcsolódásig az olasz társadalom nagyszámú csoportjai, az ifjúság érzékelték a fejlődést, a személyes boldogulás perspektíváját is láthatták maguk előtt.

A fellendülő gazdaság lehetőséget biztosított az állami oktatási és a szociálpolitika kiterjesztésére. Mint utalás történt rá, az 1919-es sztrájkhullám hatására a Nitti-kormány bevezetett bizonyos szociálpolitikai és a munkások érdekeit védő reformokat.

A Gentile-reform 1923-ban elindította az iskolák megújulását. Megindult az iskola utáni felzárkóztatás, kötelezővé vált a testnevelés. Társadalmi mozgalommá vált az analfabétizmus

elleni harc. Jelentősen növekedett az oktatásban résztvevő diákok létszáma. 1923 és 1936 között a diákok létszáma 3981000-ről 5187000-re növekedett, ezen belül a középiskolásoké 326604-ről 674546-ra, az egyetemistáké 43235-ről 71512-re. Az ifjúság nemzeti, közösségi nevelését a Balila, Littorio mozgalom, az egyetemi csoportok (GUF) végezték.

Az olaszországi szociálpolitika eddigi történetét messze túlhaladó intézkedések sorozata került bevezetésre. Itáliában szinte a mai napig érvényben lévő minden anya-, gyermek-, családvédelmi rendszabály ekkor született.

Már az 1923/12/30. 3184-es számú királyi rendelettel (R.D.) bevezették az öregségi és betegségi biztosítást. Ugyanezen év április 26-án, a 653. számú R.D. a női és a gyermekmunka védelmét szabályozta. 1926-ban bevezették munkanélküliség elleni biztosítást.

Az 1925. december 10-én, a 2277. számú R.D. létrehozta az Európában eddig egyedülálló intézményt: Opera Nazionale Maternita e Infanzia, vagyis a Nemzeti Anya és Gyermekvédelmi Intézet. A család-, anya-, gyermekvédelmi tevékenységet oly eredményesen végezte, hogy külföldi delegációk sora látogatott Olaszországba, hogy tanulmányozza e munkát. 1934-ben még Kínából is érkezett delegáció e szervezet munkája tanulmányozására. Az elhagyott, vagy kitett, nem törvényes házasságból született gyermekeket védelmező szolgálat is megszerveződött. 1929-ben szintén királyi rendelet szentesítette a hadiárvékat segítő hivatal létrejöttét. Az 1937. június 10-én kiadott, 1048-as R.D. bevezette a családi pótlékot. Már 1933-ban létrejött az I.N.A.I.L., vagyis a munkában sérülést szenvedett dolgozókat segítő hivatal.

Bevezették a szegények egészségügyi ellátását, sikeres küzdelmet indítottak a malária és a TBC ellen.

Jelentős munkásvédelmi rendelkezések születtek, melyek kiterjedtek a mezőgazdaságban dolgozókra is. 1937-ben bevezetésre került a 40 órás munkahét /R.D. 1937/05/29/, 1939-ben az 55. évet betöltött nők és a 60. évet betöltött férfiak nyugdíj jogosultak lettek.

Talán az sem elhanyagolható szempont, hogy helyreállt a közbiztonság Itáliában. A gazdasági, társadalmi fejlődés, a szociálpolitika jelentősen csökkentette a bűnözést. Természetesen a hatékony rendőrség, csendőrség és az MVSN is sokat tett a rend fenntartásáért. Az, hogy ez nem egy kegyetlen terrorral fenntartott rend volt, talán az igazolja, hogy a 20-as évek második felétől még a halálbüntetést is megszüntették.

Speciális problémát jelentett azonban Szicília, ahol a maffia-jellegű bűnözés hagyományosan évszázados múltra tekintett vissza. Szicília hagyományos társadalmában gyökerezett ez a bűnözői magatartásforma. A maffia elleni harc 1925-ben kezdődött. Mussolini Szicíliába küldte Cesare Mori rendőrfelügyelőt, a „vasprefektust” és felkérte: „legyen olyan kemény a maffiózókkal, mint volt az én bolognai squadristáimmal (rohamosztagosok)” Továbbá: „Az állam tekintélyét abszolút módon, ismétlem abszolút módon állítsa helyre! Ha a jelenleg érvényben lévő törvények ezt akadályozzák, az nem jelenthet problémát. Legfeljebb új törvényeket alkotunk.”

Mori akciója nagyjából sikerrel járt, a maffia tevékenysége jelentős mértékben visszaesett, látszólag álomba zuhant, egészen az 1943-as szövetséges partraszállásig. 1945 után megerősödve, a szicíliai szeparatizmust támogatta.

A folyamatos, máig fennálló politikai fogalomzavar értelmezése szempontjából fontos bizonyos kérdések pontosítása.

A fasizmus kezdetben nem rendelkezett fajelmélettel, ennek sajnálatos hatása elsőként az 1938-as törvényekben fejeződött ki. Ezt megelőzően csak 1937-ben született egy olyan törvény, mely tilalmazta az olaszok és a gyarmatokon élő afrikai lakosság közötti házasságkötést.

1938. július 15-én jelent meg a fasiszta párt Faji kiáltványa, a Manifesto di razza a Giornale d'Italia című lapban. A kiáltványt a PNF főtitkára Achille Starace (1889-1945) és Dino Alfieri (1886-1966) kezdeményezték, és mintegy 330 pártvezető, de közismert értelmiségi is aláírta.

A kiáltványban megpróbálták értelmezni a faj fogalmát, illetőleg a politika számára további irányelveket megfogalmazni. A Manifesto di razza pontjai a következők:

1. Emberi fajok léteznek.
2. Vannak nagy és kis fajok.
3. A faj fogalma tisztán biológiai fogalom.
4. A jelenlegi Olaszország népessége többségében árja eredetű, és a civilizációja is árja.
5. Hatalmas népek szilárdsága a történelmi időkben-legenda.
6. Immár létezik egy tiszta „olasz faj.”
7. Az olaszok őszintén rasszistának nyilvánítják magukat.
8. Szükséges pontos megkülönböztetést tenni egyrészt az európai (nyugati), másrészt a keleti és afrikai mediterránok között.
9. Az Olaszországban élő zsidók nem tartoznak az olasz fajhoz.
10. Nem szabad az olaszok tisztán európai fizikai és pszichológiai jellegzetességeit semmi módon lerontani.

Az elvi deklarációt törvényi szankcionálás követte. 1938. október 6-án a Fasiszta Nagytanács megalkotta az első olaszországi faji törvényeket. E törvények a nemzetiszocialisták nürnbergi törvényei mintájára készültek, jelentős korlátozásokat vezettek be.

Azokat a zsidó gyermekeket, melyeknek esetében mindkét szülő zsidó volt, még ha ki is keresztelkedtek, kizárták az olasz állami iskolákból. E zsidónak minősülő tanulóknak külön elemi és középiskolákat hoztak létre. Az Olasz Fasiszta Akadémia zsidó tagjait eltávolították, a zsidó tanítók és tanárok munkaviszonyát megszüntették, a törvényeket követően kizárólag csak a zsidó intézményekben taníthattak.

A gazdasági élet zsidó vezetőit, de az alacsonyabb beosztású zsidó alkalmazottakat is elbocsátották. Korlátozták a zsidó vállalatok alkalmazotti létszámát, és a zsidók által birtokolt földterület nagyságát.

Megszüntették a vegyes házasságot, az I. világháború után bevándorolt zsidóknak el kellett hagyniuk Itáliát.

Csekély rétegek, csoportok kaptak mentesítést a faji törvények alól, elsősorban a front-harcosok, a fiumei légionáriusok, egyes fasiszta vezetők.

E nürnbergi mintára meghozott törvény kifejezetten káros, igazságtalan és erkölcsileg romboló hatású volt. Az egyébként rendkívül színvonalas Enciclopedia Italiana külön hosszas szócikkben elemezte a zsidóság faji jellegzetességeit, és idegen fajnak minősítette őket.

Jelenthetett-e problémát a fasiszta Olaszországban a zsidóság? E felvetésre mindenképp nemmel kell válaszolnunk.

Az 1938-as statisztika és a fasiszta párt kutatóintézete adatai értelmében, az akkor mintegy 45 milliós Itália területén mindösszesen 55103 zsidónak minősülő személy élt. E létszám egy elenyésző kisebbséget jelentett, vagyis 0,12 %-ot.

Teljes mértékben indokolatlan volt e korlátozás, nemcsak az olasz zsidóság létszáma, hanem a történelmi szerepe viszonylatában, figyelembevételében is.

Olaszországban korábban semmiféle zsidóprobléma nem volt. Az olaszországi zsidók meglehetősen jó hazafiak voltak, már a risorgimento időszakában is a nemzeti ügy oldalán álltak. A későbbi időszakban még zsidó miniszterelnök is volt Luigi Luzzatti (1841-1927) személyében. Nem beszélhetünk esetükben semmiféle faji-vallási kizárólagosságról, szélsőséges érdekérvényesítésről, vagy bármiféle szélsőségesen baloldali politikai orientációról, vagy a nemzeti érdekekkel történő szembefordulásról.

Még ha részben reális történelmi háttére lehet is Giovanni Preziosi a szovjet bolsevizmus elemzése kapcsán kifejtett álláspontjának, vagy történeti tényként elfogadhatjuk, hogy 1920-ban New Yorkban vallási fanatikuskok a világ feletti uralomról fantáziáltak, ez a felfogás az olasz zsidóság túlnyomó részét nem jellemezte. Részgazság lehet az is, hogy a sajtóban, bankszférában rendelkeztek bizonyos befolyással, ugyanakkor ez a befolyás vagy gazdasági erő nem mérhető az észak-olaszországi nagytőke súlyához.

Az első világháborúban, a fiumei akciókban, a Marcia su Romában is nagyszámú zsidó származású katona és tiszt vett részt. Inkább a központi hatalmak országai számára hozott tragikus következményeket, a háború folytatását sürgető, 1917 júniusi párizsi szabadkőműves kongresszus, melyen jelen volt Ernesto Nathan (1842-1921), Róma angol-olasz származású liberális polgármestere, Alberto Beneduce, az IRI későbbi egyik vezetője.

Az olasz zsidóság körében sokan üdvözölték, köszöntötték a fasizmus győzelmét. A zsidó családi kötődésű Enrico Fermi, a világhírű atomfizikus az Olasz Fasiszta Akadémia tagja volt hosszú ideig.

Fasiszta zsidó volt például a spanyol polgárháborúban elesett Liuzzi, a Taranto kikötőjét az 1940 novemberi angolszász támadás, és csapás után gyorsan helyrehozó Pugliese tábornok, vagy a 30-as évek elején a fellendülésben jelentős szerepet játszó Guido Jung pénzügyminiszter. Guido Jung (1890-1965) életíve érdekes, 1922-ben lépett be a Nemzeti Fasiszta Pártba /PNF/, 1932-ben megkapta pénzügyminiszteri kinevezését, azonban az 1938-as igazságtalan törvények után visszavonult. 1943 után tovább szolgálta hazáját, államtitkári tisztséget vállalt a németekkel szakító Badoglio-kormányt követő Bonomi-kormányban. Tehát nem ő volt az, aki a fasizmussal szakított, a fasizmus szakított vele.

Az olasz zsidóság esetében tehát sem a politikai szerep, sem pedig a létszám nem indokolta a szigorú és igazságtalan rendelkezéseket. Az olasz zsidókérdés így össze sem hasonlítható példaként Németország esetében a háború utáni forradalmi mozgalmak, vagy a Weimar alatt elszabadult kereskedelmi tőke okozta komplex társadalmi kérdéskörrel, vagy a borzalmas társadalmi tragédiákat előidéző oroszországi bolsevizmus vezető csoportjai elemzésekor felmerülő ilyen jellegű problémákkal.

Szintén nem hasonlítható az olasz zsidókérdés a magyarországi problémakörhöz sem. Tudjuk ugyanis, hogy hazánkban a dualizmus alatt beilleszkedett zsidóság jelentős értékekkel járult hozzá Magyarország felemelkedéséhez, felzárkóztak, igazodtak a magyar állameszméhez, 1914-18 között pedig nagy számban harcoltak, vagy áldozták életüket Magyarorszáért.

Ugyanakkor a másik póluson jelentős rétegek lettek részesei, szereplői az 1918-19-es tragédiának, szembefordulva a nemzeti érdekekkel. Jelentős csoportjaik a faji-vallási kizárólagosságban gondolkodtak. Ismételten, Olaszországban ilyen jellegű törésvonalak nemigen jelentek meg.

Csekély vigasz, hogy e korlátozó törvények a német megszállásig nem fenyegettek emberi életet, vagy nem eredményeztek tömeges egzisztenciális válságot. Példaként említhető, a

2000-es években már a 100. éve felé közeledő, szenátorrá kinevezett Rita Levi Montalcini neurológus, agykutató a torinói egyetem helyett kutatásait külföldön, vagy magánlaboratóriumában folytatta. A tudományos élet hasonló kiválóságainak az országból történő távozása, vagy visszavonulása elsősorban Olaszországnak okozott veszteséget.

A belpolitikai problémakör nehezen értelmezhető Olaszország, már 1918 előtt is fennálló külpolitikai orientációja, tervei megértése nélkül.

A már említett külpolitikai célok és irányok megmaradtak a fasiszta korszakban is. Prioritás-szerű motivációi nemcsak a térnyerés, a gyorsan növekvő népesség elhelyezése voltak, hanem a rendkívül nyersanyagfüggő olasz ipar ellátásának elérése. Az olasz nemzeti állam létrejöttének, megszületésének pillanatától kezdve súlyos probléma és fejlődést akadályozó tényező volt az olasz ipar függése a szén-, kőolaj-, a vasérc importjától.

Legalább ekkora fontossággal bírt az olasz geopolitikai tér kiszélesítése, a mediterrán birodalom. Ez volt a hagyományos uralkodó csoportok célja is.

Az I. világháborút követő vittoria mutilata – megcsönkített győzelem is jelentett Olaszország számára csekély térnyerést. A saint-germaini béke révén sikerült megszerezni Dél-Tirolt, Triesztet, a tenger melléket, Isztriát, Dalmácia szigetei nagy részét, Zára városát és környékét, majd az 1919-es sikertelen kísérletet követően 1924-ben Fiumét.

Az 1922-ben véget ért törökországi háborúk hozadéka volt Rodosz és a Dodekanézosz szigetek megszerzése 1923-ban. Emellett még sikerült Korfut és Kefallonia szigeteket is megszerezni.

1927-ben a tiranai szerződéssel Zogu, Albánia későbbi királya el kellett, hogy ismerje III. Viktor Emánuel, így Olaszország fennhatóságát, befolyását.

Észak-Afrikában Olaszország már az 1911-12-ben lezajlott háborúban leszakította Líbiát a gyengülő török birodalomtól. 1919 után itt törzsi államok, Kyreneika és Tripolitánia szerveződtek, és próbáltak függetlennedni Olaszországtól. Szinte egy évtizedes, véres sivatagi háború volt ahhoz szükséges, hogy 1931 körül Rodolfo Graziani (1882-1955) tábornok hadserege le tudja küzdeni az Omar al Mukthar (1860-1931) vezette törzsi ellenállást, és be tudja integrálni Líbiát a birodalomba. Az ekkor rendkívül gyér népességű, szegény területre olasz telepések érkeztek, jelentős építkezések, fejlesztések történtek. A sivatag alatti hatalmas olajkészletről ekkor még semmit sem tudtak.

Az olasz expanziós politika régi célja volt Etiópia, régi nevén Abesszínia megszerzése. Mint utalás történt rá, az első kísérlet 1896-ban kudarcot vallott.

Szomália, Eritrea az Indiai-óceán felőli területei olasz birtokot képeztek, így kiindulópontot jelentettek az olasz támadáshoz.

Itáliára a totális állami berendezkedés ellenére, vélhetően gazdasági, kulturális, sportsikerei miatt a nyugati demokráciák sok politikusa, és egyéb kiemelkedő személyisége elragadtatással tekintett, példaként a később ádáz ellenség Winston Churchill is. Az olasz kül- és katonapolitika a 30-as évek közepéig kiegyenlített, egyensúlyozó szerepet töltött be és elnyerte a nyugati hatalmak szimpátiáját. Így példaként 1934 júliusában, mikor az osztrák nácik államcsínykísérlete, az Anschluss kísérlete által kialakult helyzetben Mussolini mozgósította hadseregét Ausztria függetlensége védelmében.

Talán ennek volt betudható az 1935. január 7-i Laval-Mussolini egyezmény, melynek értelmében az olaszok megállapodtak a franciákkal európai és afrikai érdekeikről, elhatárolták az érdekszférákat. Ez a diplomáciai lépés tette lehetővé az etióp háborút.

Hazánkban az olasz-abesszín háborút eddig kizárólag Ormos Mária a témában úttörő műve dolgozta fel és tette ismertté.

A 30-as évek közepén mintegy 12 milliós lakosságú, társadalmát, gazdaságát tekintve rendkívül fejletlen Etiópiában mintegy 70 nyelvet beszéltek, számtalan népcsoport, törzs élt, akik egymással is állandó konfliktusban álltak. Az ország centrális részén élő amharák és tigrék vezették az államot. Köztük is állandó ellentét volt. A harmadik jelentős népcsoport a gallák voltak, ezen kívül jelentős számúan voltak még a szomáliak, danakilok, illetve a negrid sankellászok. A mondhatni törzsi szerveződésű, nagyon fejletlen társadalmat a széles tömegek szegénysége, nyomora, a rabszolgaság, fertőző betegségek, mint a lepra sújtották. A politikai rendszer teokratikus abszolút monarchiaként minősíthető.

A tigrék és a gallák szemben álltak a központi császári hatalommal, ezért is csatlakoztak jelentős számban az olaszokhoz. 1934 decemberétől folyamatossá váltak a határincidensek, melyekkel az olasz politika a háborút indokolta.

Ormos Mária művében elismeri, hogy Mussolini kezdeti célja nem az egész Abesszínia elfoglalása volt, hanem csak a nem amharák, vagyis az olaszokkal rokonszenvező népcsoportok által lakott területeket akarta elfoglalni és integrálni az Olasz Birodalomba. Kérdéses, hogy Etiópia az említett etnikai sokszínűség miatt egyáltalán egységes nemzeti-állami entitásnak volt-e tekinthető.

Ezt alátámasztandó, visszavetítve, talán elgondolkodtató tény, hogy a részben Etiópiához tartozó Eritrea lakossága az olaszok hűséges szövetségese, támogatója lett az Etiópia elleni háborúban. Az is ismeretes, hogy bár a II. világháború után Eritrea hosszú ideig Etiópiához tartozott, majd a 90-es évtized elején véres harcok árán tudta kivívni állami függetlenségét.

A háborús feszültség Olaszország és Etiópia között már évek óta a „levegőben volt”. Etióp részről is folyamatos provokációk történtek, példaként 1934 novemberében megtámadták Gondar város olasz konzulátusát, majd az épületbe behatolva számos aszkarit, vagyis eritreai gyarmati katonát megöltek.

A legsúlyosabb provokáció 1934 decemberében a Val Val oázisban következett be, ahol a határsértő etióp katonák megöltek mintegy 80 olasz és aszkari katonát. Ez utóbbi határincidens lett a casus belli.

Az 1935. október 3-án megindult háborúban a technikailag rendkívül felkészült, légierőt, tüzérséget alkalmazó 400000 olasz katonával és eritreai aszkarival mintegy 350000, a modern fegyverzetet nagyrészt nélkülöző etióp katona állt szemben, akik nagy része, a császári gárdát leszámítva törzsi harcos volt.

A hatalmas területű ország elfoglalása több szakaszban is megállt. Olaszországnak az is problémát okozott, hogy Népszövetség alapszabálya XVI. cikkelyére hivatkozva szankciókat vezetett be Olaszország ellen a fegyverek, létfontosságú nyersanyagok kereskedelmére. A háborús agresszió elleni cikkelyt egyébként korábban nem alkalmazták Japán Mandzsúria elleni 1931-es, vagy Németország Ausztria elleni 1934-es akciója esetében.

A szankciókat 52 állam szavazta meg, csak Albánia, Ausztria, Magyarország és Paraguay szavaztak ellenük.

A technikai fölény végül is győzelmet eredményezett. Az északról Emilio de Bono (1866-1944), majd Pietro Badoglio (1871-1956), délről, Szomália felől támadó, Graziani tábornok vezette, 700 löveggel, 150 tankkal és 300 repülőgéppel támogatott mintegy 15 hadosztályt és 5 dandárt ugyan több esetben megállásra, megtorpanásra kényszerítette Haile Szelasszié császár (1892-1975) csapatainak ellentámadása. Bár nem e háború e tanulmány fő témája, azonban néhány, talán kevésbé ismert eseményre, momentumra érdemes lehet kitérni.

Északon Adua, majd Akszum elfoglalását követően október 14-én de Bono tábornok ki nyilvánította a rabszolgaság megszüntetését Etiópiában.

A háború mindkét oldalról meglehetősen kíméletlenséggel zajlott. Mindkét oldalról alkalmazták az 1925-ös genfi egyezmények által tilalmazott fegyvereket. Az etiópok számos esetben robbanó, ún. dum-dum lövedéket alkalmaztak.

Graziani pedig 1935. december 26. után elrendelte a harci gáz alkalmazását, miután tudomására jutott Tito Minniti repülő hadnagy tragikus sorsának. Minniti és társa az ellenséges vonalak mögött leszállásra kényszerült, ekkor a valószínűleg a repülőgép-pánik miatt felindult etióp harcosok rájuk támadtak. Minniti társa a harcban elesett, a fiatal pilóta testét megcsonkították, majd lefejezték.

December 30-án egy svéd kórház is légtámadás ért, ahol egy orvos és 28 kezelt meghalt, bár az etiópok gyakran használták a megtévesztő nemzetközi jelzéseket.

A gáz alkalmazásának fő oka elsősorban az ellenség pszichikus megtörése, a saját veszteség minimalizálása lehetett.

A tüzéségi-, légi és végül a gáz adta olasz technikai fölény lelkileg összeroppantotta az etióp hadsereget. Január 20-án Graziani el tudta a Ras Desta csapatai elleni harcban foglalni Neghellit. Tovább nyomulva Ogadennél Wehib pasa, a császár török származású hadvezére kelepcebe akarta csalni, azonban ez említett technikai fölény, valamint Franco Navarra és Guiglelmo Nasi tábornokok csapatainak beérkezése megakadályozta, olasz győzelem született.

Március végén, a már jelentős mértékben demoralizálódott etióp hadsereg megindította utolsó támadását. Ras Imru csapatainak vereségét követően személyesen Hailé Szelasszié császár vette át a hadműveletek irányítását, és az utolsó tartalékait képező, nagyrészt a császári gárdából álló seregével észak felé nyomult az Ashangi-tónál. Hadereje létszáma 20000 fő körül lehetett.

A Pietro Badoglio tábornok által vezetett, nagy technikai fölényben lévő, 30000-es hadtest, 40000 fős tartalékkal előbb érte el a hadszíntér fontos stratégiai pozícióit, így várva a támadást, mely március 31-én hajnalban kezdődött.

Bár a császári gárda bizonyos pontokon eredményes előrenyomulást ért el, az etióp haderő többi részét az olaszok és az aszkarik visszaverték. Április 2-re nyilvánvalóvá vált a kudarc, a császár elrendelte a visszavonulást. Az ütközet erőviszonyait jellemezheti, hogy míg etióp oldalról 3000 fő esett el, addig olasz oldalról senki. „A súlyom elszállt” íratta ki Badoglio az elfoglalt városokban.

A sok tekintetben csodálatra méltó, a fehér lován visszavonuló császár csapatait a légi csapások és a helyi galla lakosság lázadása tizedelték meg. A visszavonulás célpontja a viszonylag biztonságos Dessie volt. A visszavonulás közben, a bizonyára lelkileg megrendült császár Lalibella kopt-keresztény kolostorában háromnapos zárandoklatot, lelkigyakorlatot tartott Petros főapátnál. Hogy ezt nyugodtan megtehesse, azt igazolja, az olaszok már nem igazán siettek, biztosak voltak a győzelemben.

Április második felében Graziani támadásba lendült, elfoglalta Harart. Május 5-én Badoglio elfoglalta Addis-Abeabát, a Duce május 9-én a római Piazza Venezián pedig nyilvánította az Olasz Birodalom létrejöttét.

Érdekes szempont, epizód, hogy Graziani el akarta fogni a vonaton menekülő etióp császárt a sínek lebombázásával, de Mussolini ezt nem engedélyezte.

Ormos Mária professzor, hazánkban e témával elsőként foglalkozva, érdekes könyvet írt az olasz-etióp háborúról. A mű részletesen taglalja a diplomáciai küzdelmeket, hadműveleteket 1936-ig. Azonban nem foglalkozik az olasz uralom mintegy öt évével, mely alatt sok változás történt Etiópiában. Bár arra már utalás történt, hogy 1937-ben korlátozták az olaszok és az afrikai gyarmati lakosság közötti házasságot, azonban az is történelmi tény, hogy már 1935-ben eltörölték a rabszolgaságot, és Abesszínia emberi lét és szabadság alatti tömegeinek a méltóság minimális feltételeit, az elnyomott népcsoportoknak új, alkotmányos lehetőségeket, perspektívákat adtak. Természetesen a vesztes, amhara törzsi-vallási vezető réteg ezt másként élhette meg.

5000 kilométer aszfaltút, kulturális- és középületek épültek, Addis-Abeba és több város új arcot kapott, megindult a vízvezetékek kiépítése és a villamosítás. Új kórházak épültek a tuberkulózisos és leprás betegeknek, volt ahol 700 férőhely létesült.

Nem szabad azonban elhallgatni, hogy főként az amhara népesség részéről jelentős volt az ellenállás az olaszokkal szemben.

Ennek letragikusabb eseménye 1937. február 19-én történt Addis Abebában. A királyi herceg születése tiszteletére ünnepséget rendeztek, ahol a szegényeknek segítséget, ezüst tallérokat akartak osztani. A Badoglio után alkirályi tisztséget betöltő Graziani tábornok körül pillanatok alatt 9 bomba robbant, majd az összeesküvők tüzet nyitottak az olasz és a helyi előkelőségekre. Graziani súlyosan megsérült, kórházba került. A csendőrök viszonzták a tüzet, 300 etióp halt meg. A merénylők a régi Debre Libanos kolostort is felhasználták terveikben, a carabinieri és a hadsereg átfésülő akciójának Angelo Del Boca történész szerint a kolostorban 449 halálos áldozata volt, köztük számos szerzetes és nővér, és az olasz vereséget hirdető jövendőmondó, jós.

Graziani meglehetősen kíméletlen eszközöket alkalmazott a hasonlóképp kegyetlen eszközöket bevető ellenállással szemben. Tény azonban, hogy számos középület, szociális, egészségügyi intézmény épült mintegy éves alkirálysága alatt. Utóda az aostai herceg folytatta az építómunkát.

Fontosabb folyamatok bontakoztak ki Itália szerepét illetően Európában.

Az 1936-ban megkötött Berlin-Róma tengely egyértelművé tette az olasz orientációt. 1936 novemberében Mussolini szövetségi szerződést, egyezményt kötött a Spanyol Köztársaság elleni felkelést kirobbantó Franco tábornok vezette nemzeti kormányral.

A nemzetiek támogatására közös német-olasz vezérkart hoztak létre, majd megindult a katonai beavatkozás. 1937 márciusára már mintegy 100000 olasz katona harcolt Spanyolországban, 4 hadosztályt az Önkéntes Csapatok Hadteste nevű alakulatban koncentráltak. /Corpo di Truppe Volontarie./ Ezenkívül további hadosztályok: Kék Nyilak, Fekete Nyilak /Frecce Azzurre, Frecce Nere/ jelentek meg a hadszíntéren.

Bár 1937 elején a Madrid elfoglalására irányuló támadás kudarcot vallott, majd az 1938 márciusi guadalajarai csatában is elmaradt a döntő győzelem, 1937 októberére a Baszkföld elfoglalásáért vívott harcokban érték el első eredményeiket az olasz csapatok, majd 1938-ban a háború végén az aragóniai és katalóniai fronton vívtak ki győzelmet, mint a németek által is támogatott, már túlnyomó túlerőt képező, nemzetieket támogató haderő fontos része.

A Spanyol Köztársaság elleni katonai fellépés több nemzetközi jogi, történetpolitikai, morális kérdést vetett fel. Egyrészt valóban, egy jelentős, független állam belső ügyeibe avatkozott be Olaszország, talán a nemzetközi jog alapelveinek figyelmen kívül hagyásával.

Ugyanakkor kétségtelen tény volt, hogy a spanyolországi köztársasági erők balszárnyán meglehetősen brutális és kegyetlen megnyilvánulásokkal megjelentek a Szovjetunió által

támogatott spanyol kommunisták. Erősödésük a lehetséges bolsevizálódás esélyét, veszélyét vethette fel. Külön problémát jelentettek a terrort szintén nem szűkmarkúan adagoló anarchisták, akik példaként Katalóniában sok településen átvették a hatalmat, külön hadsereggel rendelkeztek. Mindezen szempontok a mérleg serpenyőjébe történő elhelyezése, talán nem teszi teljesen egyoldalúvá Olaszország beavatkozását a spanyol polgárháborúba.

1938. szeptember 29-30-án, a Münchenben, Csehszlovákia ügyében tartott négyhatalmi konferencián Mussolini meglehetősen pragmatikus álláspontot foglalt el, az általa „életképtelen krokodilállamnak” minősített köztársaság ellen. Bár támogatta Németország a Szudéta-vidékre vonatkozó etnikai érvekkel alátámasztható követelését, valamint a jogos lengyel és a magyar igényeket, azonban a megmaradt, müncheni Csehszlovákia függetlensége mellé állt, vagyis összességében az európai stabilitás és béke képviselőjeként mutatkozott. A maradék Csehország 1939 márciusában történt megszállását azonban nemcsak egyoldalú lépésnek, de súlyos olasz tekintélyvesztésnek is érzékelt.

A spanyol polgárháború utolsó pillanataiban Mussolini tekintete már a Balkán irányába fordult. A nagyhatalmak érdektelenségtől felbátorodva protektorátust javasolt Zogu királynak, majd 1939 áprilisa első napjaiban megindította motorizált alakulatait, melyek az első megtorpanást követően, újabb erők által támogatva győzelmet arattak az aránytalanul gyengébb ellenfél ellen, majd pár nap múlva az olaszbarát albán alkotmányozó gyűlés képviselői és kormány felajánlották hazájuk koronáját III. Viktor Emánuelnek.

Az 1939 májusában, a Németországgal megkötött, úgynevezett „acélpaktum” egyértelművé tette a katonai és politikai szövetség, orientáció irányait: „Ha a Szerződő felek egyike, szándékai és reményei ellenére háborús összetűzésbe kerül egy másik vagy további Hatalmakkal, a másik Szerződő fél azonnal a szövetséges oldalán támogatóként lép fel teljes szárazföldi, légi és tengerészeti haderejével” (3. cikkely).

Mégis, főként a Duce és Ciano külügyminiszter irányvonala eredményeképpen 1939 szeptemberében, Lengyelország német lerohanásakor, majd az ország ezt követő német-szovjet felosztásakor Olaszország „nem hadviselő” álláspontra helyezkedett.

Egyrészt az olasz politika nem is helyeselte a náci Németország akcióját, másrészt pedig a kormány és Mussolini tekintélyvesztésként élte meg, hogy nem kaptak előzetes tájékoztatást.

A fasiszta Itália viszonylag gyors ipari fejlődése ellenére, még mindig alatta maradt az acélgyártás, a gépipar mutatóit tekintve a legfejlettebb nyugati hatalmaknak, legfeljebb a hajógyártás és a repülőgépipar vonatkozásában közelítette meg őket. A főként állami tulajdonú észak-olaszországi gépipar egyre növekvő kapacitásokkal szolgált ki a hadsereget, emellett jelentős értékben exportált, példaként hazánk irányába is.

1939-ben az olasz hadsereg 17 hadtestbe szervezett 67 hadosztállyal rendelkezett. E hadosztályokból 43 hagyományos gyaloghadosztály, 24 pedig különleges hadosztály volt. Egyes nézetek szerint azonban a hadosztályok mintegy harmada volt igazán harc képes. 1939-ben a magyar hadtörténelemből ismert megoldást választották, a divíziók hadrendje csak két gyalogezerdből és egy tüzérezredből állt. Ez emlékeztet a Magyar Királyi Honvédség könnyűhadosztályai szervezeti rendjére, felépítésére.

Az Olasz Királyi Hadsereg /Regio Esercito Italiano/ igen magas létszáma ellenére problémát jelentett a fegyverzeti ellátottság alacsony színvonala. Gyenge volt a gyalogsági fegyverek hatékonysága, a tüzerő, de a tüzéség is.

A hadiflotta cirkálói, torpedórombolói, tengeralattjárói jelentős része már az I. világháború időszakában is működtek.

A meglehetősen nagy propagandával népszerűsített légierő volt talán az olasz hadsereg legerősebb fegyverneme, mintegy 2950 géppel rendelkezett. Számos állam – így hazánk is – vásárolta és hadrendbe állította az olasz katonai-repülőgépipar által legyártott Savoya-Marchetti szállítógepeket, a Reggiane vadászgépeket, a Caproni vadászgépeket.

Az olasz hadsereg első igazi erőpróbái 1940-ben érkeztek el. Ugyanis Etiópia illetőleg Albánia a haditechnikai különbségek miatt nem jelenthettek tényleges ellenfelet Olaszországnak, az előbbieknél viszont jóval magasabb haditechnikai és harcászati szinten folytatott spanyol polgárháborúban az olasz alakulatok nem önállóan vettek részt.

Már bekerítették a Maginot-vonalat, szétzilálták a francia védelmet a német páncélos magasabb-egységek, mikor 1940. június 10-én az olasz kormány hadat üzent Franciaországnak és Nagy Britanniának, majd megindult Itália támadása Franciaország ellen.

A hadüzenetet követő ünnepélyes kormánynyilatkozat a következő érvekkel indokolta és magyarázta a hadüzenetet: „Győzni fogunk, hogy hosszú időre békét adjunk Itáliának, Európának és a világnak.”

Június 11-én az olasz légierő megkezdte a britek elleni támadásokat, elsőként Máltára mérték légi csapást.

Olaszország szinte illúzióknak tekinthető nagy céljai most úgy tűntek, hogy szinte a megvalósulás előtt állnak. Az eredeti olasz tervekben szerepelt Tunisz, Korzika, Savoya egy része, Saint-Raphael, Hyeres, Biserta, Bastia megszerzése.

Ciano a gyors győzelem elmaradását üvöltő balsikernek prognosztizálta, a felkészültséget reálisan látó Badoglio tiltakozott. A Duce hajthatatlan maradt.

A francia határon felsorakozott, a Pintor és Guzzoni tábornokok vezette 1. és a 4. hadsereg mintegy 300000 katonát, ezen belül 22 hadosztályt, 3 alpesi dandárt 2 gyalogdandárt jelentett. A két olasz hadsereg mintegy 3000 löveggel rendelkezett. A vele szemben álló francia hadsereg 175000 katonából, 6 hadosztályból állt. Kétségtelen tény, hogy az alpesi terepviszonyok egyértelműen a védők helyzetét könnyítették meg, ahol a francia hadsereg már előre kiépített erődökkel rendelkezett és várta a támadást.

Így az olasz támadás csak minimális térnyerést tudott felmutatni a mintegy négy napig (21-24. között) tartó olasz-francia háborúban. A határ egész vonalát átlépő olasz csapatok kemény ellenállásba ütköztek, északon csak minimális sávban tudtak tért nyerni, délen a Riviérán viszont elfoglalták Menton üdülővárost. A négynapos háborúban 631 olasz katona elesett, 2631 fagyási sérülést szenvedett, 1141 fogságba esett.

Az értelmetlen négynapos háborút Villa Incisában, június 24-én fegyverszünet zárta, melyet olasz részről Badoglio, francia részről Huntziger tábornok írt alá.

Bár Itália győztes államnak bizonyult, a korábbi, mondhatni alaptalan, nagy területszerző álmokból már a fegyverszüneti tárgyalások előtt nyilvánvalóvá vált, hogy nem lehet semmi, Hitler sem támogatta a korábbi nagyszabású olasz elgondolásokat, így a tervezett indokolhatatlan területszerzések álma lényegében szertefoszlott.

1940 nyarára ismételten az afrikai expanziós tervek kerültek napirendre. Mussolini igyekezett kihasználni a brit lekötöttséget, melyet Hitler légítámadásai, az „angliai csata” idézett elő. 1940 augusztusában az aostai herceg, Etiópia alkirálya vezette olasz és etióp haderő betört Brit-Szomáliába, Szudánba és Kenyába, viszonylag jelentős területeket foglaltak el. A tényleges, az olaszokkal szemben létszámukban jelentősen alattuk maradó brit haderő és gyarmati alakulatai vereséget szenvedtek, de inkább visszavonultak.

A Balbo tábornok légi balesetét követően a líbiai csapatok főparancsnokságát átvevő Rodolfo Graziani tábornok szintén jelentős túlerővel rendelkező csapatait támadásra indította 1940 szeptemberében. Egyiptom elfoglalására. Az ekkor még jóval gyengébb erővel rendelkező angol csapatok visszavonultak.

Az 1940 szeptember végén, Berlinben megkötött háromhatalmi egyezmény egyértelműen Németország és Japán szövetségi rendszeréhez kötötte Olaszországot, diplomáciai és katonai értelemben. Bezárultak a britekkel a korábbiakban megkötött külön megegyezések, kompromisszumok lehetőségei. Csak a totális győzelem, vagy totális vereség volt az egyedüli alternatíva.

Az egyiptomi előrenyomulás éppúgy csak kezdeti siker volt, mint az 1940. október 28-án, a Marcia su Roma évfordulóján Görögország ellen indított támadás. A Pireuszban támadó két olasz hadsereggel szemben, mely tüzérségi, légi, és páncélos fölényrel rendelkezett, a magasabb létszámú, de technikailag rosszabbul felszerelt görög hadsereget a hazaszeretet és az elszántság, valamint a pireuszi hegyek terepviszonyai segítették. November 8-án megkezdődött az olasz visszavonulás, az olasz csapatok még Albánia egy részéből is kiszorultak.

Egymást követték a csapások, a német légitámadások után felszabadult brit haderő nem bizonyult fogatlan oroszlánnak, 1940. november 13-án súlyos légi csapást mértek a Taranto kikötőjében állomásozó olasz flottára, és büszkeségeit semmisítették meg, vagy tették harc-képtelenné. A kár még nagyobb lett volna, ha a zsidó származású Pugliese tábornok nem tesz meg mindent a mentésért és a károk enyhítéséért.

A decemberben megindult líbiai brit ellentámadás, páncélos erők átcsoportosításával szinte kiindulópontjukra vetette vissza az olasz erőket (2 brit hadosztály és 275 tank 10 olasz hadosztályt győzött le) Csak az 1941 februárjában a Tripoliban partra szállt, Erwin Rommel (1891-1944) tábornok vezette, jelentős páncélos erőkkel megerősített német Afrika-korps mentette meg az olaszokat. A matapani tengeri csatában szintén a Luftwaffe tudott csak segíteni.

Így a német-olasz erők sikeresen tudtak előrenyomulni egészen 1942 októberéig, El Alameinig. A hadműveletek alapvetően a tengerparti sávban zajlottak.

A Kelet-Afrikában oly sok áldozattal kialakított birodalom, az átcsoportosítások és erőfeszítések következtében létrehozott, létszáma és fegyverzete tekintetében jelentősen megerősített brit erők ellentámadása eredményeképpen 1941 januárja és szeptembere között összeomlott, Hailé Szelasszié császár visszatérhetett hazájába. Olasz fennhatóság alatt Líbia és a német segítséggel elfoglalt egyiptomi területek maradtak.

Kis Aladár történész szerint Afrikában két imperialista hatalom csapott össze. Egyrészt a fiatalabb gyarmatosító állam Olaszország Nagy-Britannia és Franciaország rovására új gyarmatbirodalmat akart létrehozni, gyakorlatilag folytatva már a XIX. század második felétől megnyilvánuló hódításokat, másrészt a vele szembenálló angolok átfogó stratégia alapján akarták felépíteni, megtartani és erősíteni világbirodalmukat. Ezen átfogó stratégia magában foglalta nemcsak a gazdaságilag értékes területek, hanem a geopolitikai szempontból fontos pontokat, gyarmatokat, államokat is. Ezért tekintette Churchill Nagy-Britannia fő ellenségének Olaszországot. Ez talán azért érdekes, mert a brit miniszterelnök a 20-as évtizedben többször elragadtatással beszélt, nyilatkozott a fasiszta Itália gazdasági és társadalompolitikai területeken elért eredményeiről. Úgy tűnik, a vélelmezett geopolitikai, birodalmi érdek felülírta az estleges rokonszenvet. A világbirodalom fenntartásának érdeke mindennél erőteljesebb szempontnak bizonyulhatott, mely elvezetett az általa korábban elítélt szovjet-bolsevik rendszerrel történő szövetségig.

Érdekes lenne mélyebben megvizsgálni, elemezni, hogy a brit politika fő motivációja, célkitűzése a II. világháborúban valószínűsíthetően az afrikai, valamint ázsiai és óceániai gyarmatai megtartása volt. E célok motiválhatták tehát a bolsevik Szovjetunióval történő együttműködését is. Nyugodtan kimondhatjuk, e célrendszer és szövetség érdekében áldozódott fel Közép-Európa a bolsevizmus oltárán.

Hitler, a Barbarossa-terv kidolgozását követő hónapokban Délkelet-Európa és a Balkán, számára stabil viszonyai megteremtésére összpontosította a figyelmét.

A volt SHS állam, a királyi Jugoszlávia mivel gyakorlatilag minden szomszédjával etnika-területi okokkal magyarázható módon, indokolható érdekellentétben állt, mely katonai konfliktust vetített elő, nem akarta az ellentétek fokozását Németországgal.

1941. március 25-én a Cvetkovic-kormány csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez, mivel el akarta kerülni a többoldalú konfliktust. Két nap múlva az angolbarát katonai klikk Simovic tábornok vezetésével államcsínyt hajtott végre, mely külpolitikai fordulatot is jelentett. Ekkor Hitler a királyi Jugoszlávia lerohanása mellett döntött. Bár az április 6-án megindult német támadással szemben talán a Balkán legerősebb hadserege állt szemben, azonban a Luftwaffe és a Wehrmacht gépesített és páncélos erői gyorsan szétzilálták a jugoszláv hadsereget. Mivel List tábornok Bulgáriából elindult 12, valamint Weisch tábornok Karintiából előretörő 2. hadserege döntő csapást mért a jugoszláv királyi hadseregre, a Dalmáciában előretörő, Vittorio Ambrosio tábornok vezette 2. olasz hadsereg is könnyen tudott győzedelmeskedni. Tehát a német győzelmek megkönnyítették az olasz sikereket, az összeomló jugoszláv hadsereg ellen gyors győzelem született, Olaszország megszerezte Dalmáciát, Szlovénia egy részét, ahol megszervezték az Autonóm Ljubjanai Provinciát, a „független” Montenegrót protektorátus alá vonták, Koszovót, melyet az albán nemzeti célok támogatójaként Albániához csatoltak, majd Görögország német legyőzése után Pindosz és Macedónia egy részét, ahol egy függő államot hoztak létre. A tengelybarát kormány által vezetett Görögország nagy része olasz katonai megszállás alá került.

A fasizmus rendszere több összetevő, szempont alapján értelmezhető, vagy ítélni meg. Olaszország Afrikában valóban, mint gyarmatosító nagyhatalom jelent meg, mely a régi gyarmatosítók rovására akart érvényesülni. Ez a korábbi olasz külpolitika szerves folytatását is jelentette. E felfogás a korszak nagyhatalmi, gyarmatosító, más nyugati nagyhatalmaknál is érvényes célrendszerének felelt meg. Zárójelben kínálja magát a párhuzam, a gondolatársítás: példaként a cári Oroszország és a pánszlávizmus expanziós törekvéseit a Szovjetunió a bolsevik világforradalom elvi alapjaira helyezte, jóval agresszívebb és brutálisabb expanziója váltotta fel.

Ez legfeljebb a geopolitikai célokat is érvényesíteni szándékozó új imperializmus volt, szemben a régi gyarmattartók mondhatni stabilizációs gyarmatosításával.

Kétségtelen tény, mint utalás is történt rá, hogy több helyen, példaként Etiópiában az olasz hódítást jelentős modernizáció követte, a társadalmi átalakítás jelenségei, eredményei és a társadalmi-gazdasági modernizáció megindultak. Mai megítélésben a gyarmatosítás mégiscsak más népek, és országok függőségbe hajtását jelenti, még ha e népek nem is jelentettek egységes nemzetet, vagy nem voltak képesek a modern értelemben vett állam és társadalom megteremtésére, vagy a minimális szabadságjogok biztosítására.

Az olasz modernizációra, szervezetségre talán érdekes példa, hogy mikor a brit erők elfoglalták 1941 őszére Etiópiát, az Addis Abebában rekedt mintegy 40000 olasz lakos köréből szervezett gyarmati rendőrségre /Polizia dell' Africa Italiana/ tudták bízni a rendfenntartást. E döntést csak akkor változtatták meg, mikor az olasz gyarmati rendőrség Addisz-Abeában sortűzekkel lépett fel az őslakosság tüntetései, zavargásai ellen.

Természetesen Olaszország további háborúi, mint bármely más háború emberéleteket követeltek. Ugyanakkor meg kell állapítani, hogy az olasz haderő talán kevésbé volt brutális, mint más hadviselő nagyhatalom hadereje.

Természetesen vitatható a spanyol polgárháborúba történő beavatkozás, mely azonban más szempont figyelembevételével, a bolsevizmus térhódítását is gátolta. A balkáni fellépés a jugoszláv dominancia ellen irányult. A Szovjetunió elleni háborúhoz történő csatlakozás, viszont már a háború totálissá válásának volt a következménye.

1941. június 22-én Olaszország is hadat üzent a Szovjetuniónak. A kibontakozó német sikerek mellett érhetett el eredményeket a Corpo di Spedizione Italiano in Russia, vagyis az Olasz Expedíciós Hadtest Oroszországban. A Giovanni Messe tábornok vezette CSIR 3 hadosztályt, 62000 katonát, mintegy 5500 autót, 4600 négylábú állatot, 83 harci (vadász, vagy bombázó) repülőgépet 220 tüzérségi eszközt, löveget foglalt magába.

A hadtest erejű alakulat sikereket tudott felmutatni a visszavonuló, vagy vereséget szenvedő szovjet alakulatok elleni harcban. Az olasz hadosztályok az ukrainai fronton, a Dnyeper mellett kerültek bevetésre és részesei voltak az ekkor elért győzelmeknek, hasonlóan a magyar, román, szlovák, északon pedig a finn csapatokhoz.

A tervezett villámháború a németek moszkvai vereségével kudarcot vallott. Itália új erőket csak az 1942. június 28-án megindított Operation Blau hadművelet keretében küldött a Szovjetunióba.

Az Italo Gariboldi tábornok vezette magasabb-egység már jóval jelentősebb erőt képviselt, mint a CSIR. Ez volt a 8. Olasz Hadsereg, más néven az Armata Italiana in Russia. Az ARMIR 230000 katonát számlált, 16700 gépkocsi, 20000 vontató négylábú, 4500 motor-kerékpár, 1150 tüzérségi eszközt vontató, szállító eszköz, 940 löveg, 64 harci (vadász- és szállító) repülőgép állt a hadsereg rendelkezésére.

Ismeretes, hogy a Donig előrenyomuló, majd ott védelmi állást foglaló, a téli háborúra fel nem készült, a Gariboldi tábornok vezette 8. olasz hadsereg 1943 januárjában a Don mentén a 2. magyar hadsereghez hasonlóan tragikus vereséget szenvedett. Példaként a hadsereg legjobban felszerelt, az oroszországi viszonyokra talán leginkább felkészült alakulatából, az alpini hadtest 57000 katonájából 17000 tért haza. A bekerítésből legjobban a Tridentina hadosztály tudott kitörni, a Cuneese, a Vicenza, Giulia hadosztályok nagyrészt felmorzsolódtak. A borzalmas hideggel, a hómezőkkel eddig nem találkozott katonáknak állított emléket Vittorio de Sica Napraforgók /Girasoli/ című filmje.

Olasz csapatok vettek részt a Balkán, Görögország megszállásában. Itt másféle feladatokat kellett megoldani, nem nyílt frontokon folyt a háború.

A Balkánon, annak ellenére, hogy az olaszok igyekeztek megnyerni bizonyos helyi etnikai és politikai csoportokat és erőket, a fellángoló ellenállási és partizánmozgalmakkal szemben azonban fel kellett lépniük. Ez történt Albániában, a hozzá csatolt Koszovóban, Montenegróban. A szláv nacionalizmus, a kíméletlen titói kommunisták ellen is fel kellett lépni, bár ez néha túllépte az arányokat. A Dalmácia biztosítására rendelt 2. hadseregnek példaként Arbe szigetén koncentrációs táborni kellett létrehozni. Az 1941-ben elfoglalt területeken összesen 7 koncentrációs táborni szerveztek, a szlovén területeken például mintegy 20000 embert internáltak. Fő ok az olasz hadsereg elleni partizán-támadások voltak. Ugyanakkor az olasz területek menedéket jelentettek a szláv szélsőségesek elől menekülő zsidóknak.

E konfliktusok természetesen nem voltak annyira élesek és kegyetlenek, mint amelyek a Horvát Állam, vagy a Nedic tábornok vezette Szerbia területén zajlottak, vagyis az usztasa, csetnik és titóista partizán erők egymás között vívott küzdelme, de ezek is áldozatokkal jártak.

A görögországi olasz megszállás is szembetalálkozott az ellenállás akcióival. A thesszáliai Domenikon faluban az ellenállók megölték 9 olasz katonát, erre a 14-80 közötti férfiakat kivégezték. Az olasz megszállási övezetben is előfordultak a görög nők elleni erőszakoskodások, fosztogatások a megszálló hadsereg katonái részéről. 1942-ben egyes hellén területeken éhínség réme fenyegetett.

Mikor Nikolaosz Bavaris, Elassona rendőrfőnöke az olasz hatóságok szemére vetette, hogy: „A világ legcivilizáltabb népének minősítitek magatokat, de ilyen bűnöket csak a barbárok követnek el” a görög rendőrpáncsnokot letartóztatták, majd internálták.

1943-ra véget ért a rövid ideig tartó afrikai olasz birodalom története. Az 1942. október 24 – november 4. közötti, El Alameinnél lezajlott összecsapásban a britek minden tekintetben fölényben voltak a német-olasz erőkkel szemben. 200000 katonájukkal 105000 német és olasz katona állt szemben, 1000 löveggel 480-at, 530 repülőgéppel 350-et, a 285 Sherman és 246 Grant tankkal 300 olasz, 250 német, ezen belül 38 Panzer IV-es páncélost tudtak végül csak bevetni, szembeállítani. Az 1400 szövetséges páncélelhárító fegyverrel szemben 744 állt a német-olasz csapatok rendelkezésére. Az olasz páncélelhárító fegyverek szinte használhatatlanok voltak a szövetséges tankok 75 milliméteres páncélzata ellen. E jelentős létszámbeli, haditechnikai túlsúly volt a legfontosabb tényező, mely eldöntötte a sivatagi háborút. A Folgore és az Ariete hadosztályok páratlan hősiességgel vetették vissza az ellenséges rohamokat. Az olasz fasiszta ifjúság elitje itt áldozódott fel, a birodalommal együtt szálltak sírba. „A szerencse hiányzott, nem a bátorság” olvashatjuk a csata helyszínén ma is álló emlékművön. A legfőbb problémát az üzemanyag hiánya idézte elő.

Mikor 1942. november 8-án az amerikai erők partra szálltak Algériában, a gyarmati francia erők természetesen elpártoltak a Vichy-kormánytól és csatlakoztak az amerikaiakhoz és a Szabad Franciaországhoz, de Gaulle mozgalmához.

Az olasz hadsereg talán utolsó afrikai tevékenysége volt, hogy Algéria szövetséges elfoglalását követően, nyilván biztosítási céllal, a németekkel együttműködve megszállta Tunéziát, mely megszállás a szövetségesek 1943 májusi győzelméig tartott.

Itt megemlítenéd, hogy biztosítási célból 1943 tavaszán az un. Operazione Anton keretében a 7. olasz hadsereg a németekkel együttműködve megszállta Korzikát, Dél-Franciaország egyes területeit, nyilvánvalóan biztosítási céllal, mely nem az Itáliához történő csatolást jelentette.

1942-43 folyamán a vereségek ellenére csekély, talán csak lélektani hatással felérő győzelmeket értek el a Földközi-tengeren az angolszászok ellen a Királyi Haditengerészet és a X. MAS flotta hajóegységei. E győzelmek jelentős szereplője, hőse volt a fiatal tiszt Valerio Borghese, aki később belpolitikai problémákat is előidézett a 70-es években.

Összegezve, az olasz haditengerészet és a tengeralattjárók 1940. június 10. és 1943. szeptember 8. között végrehajtott akció során 77380 tonna katonai és 187142 tonna brit kereskedelmi egységet süllyesztettek el.

1943 tavaszára tehát mindörökre megszűntek, semmivé foszlottak még a királyság, majd a fasizmus alatt megfogalmazott birodalmi, nagyhatalmi álmok, célkitűzések. Az e célokért indított háborúk semmivel sem voltak kíméletlenebbek, mint a további gyarmatosító nagyhatalmak, Franciaország, Nagy-Britannia gyarmatosító, vagy a gyarmatokat megtartani szándékozó háborúi, katonai akciói.

Mint utalás történt rá, az olaszok sok helyen bírták bizonyos népcsoportok támogatását, konszenzusát politikai és katonai vonatkozásban egyaránt. Alkotmányos formákat alakítottak ki, szabadságjogokat biztosítottak, az említett modernizáció révén segítséget nyújtottak a társadalmi és gazdasági fejlődéshez.

Az eddig államalkotásra, alkotmányosságra, modernizációra még nem teljesen képes népekkel szembeni olasz gyarmatosítás nyilvánvalóan eltérő értékelést kaphat a korabeli geopolitikai szempontok figyelembevételével, mint a mai, a népek szabadságát és önrendelkezését alapelvnek tekintő szemlélet tükrében.

Tehát egészen más megközelítésben látatjuk a fasizmust, ha gyarmatszerző, intervenció, vagy geopolitikai indíttatású háborúit vizsgáljuk. Így tehát a háborúk, a megszállás, az ellenállási mozgalmak természetesen minkét oldalon áldozatokat követeltek.

Természetesen más történelmi-morális értékelés alapján vizsgálható a belpolitika, a hatalomátvitel, majd az ellenzékkel szembeni fellépés.

A 20-as évek elejének bizonyos tekintetben elvadult squadrista akciózása leszámolásai, példaként a Matteotti gyilkosság, vagy a Dél-Tirolra nehezedő nacionalista nyomás, ahol példaként 1923-ban egy hagyományápoló osztrák felvonulásra támadó rohamosztagosok megöltek egy fiatal osztrák tanítót, nyilvánvalóan a politikai erőszak része volt.

Hasonló terrort, sok esetben kezdeményezőként azonban az ellenfelek éppúgy alkalmaztak. Erőszakos megoldásokat alkalmaztak ekkoriban sok esetben a szocialista, kommunista, szakszervezeti vezetők és aktivisták, vagy az anarchista szélsőségesek is, számos emberéletet kioltva a fasiszta oldalon.

Természetesen, e minden politikai szereplő részéről megnyilvánuló erőszakos megnyilvánulások más megközelítésben ítéltethők meg, mint a már kialakult, berendezkedett, az előbbieken röviden felvázolt eredményes gazdaság- és szociálpolitika.

Míg Itáliában, a ventennio alatt fennállt a fasiszta rendszer a felvázolt, Európában szinte páratlan gazdasági, szociális fejlődést tudta felmutatni, az olasz társadalom egészének modernizációja sem ért véget. A Dél felzárkóztatása, modernizációja nem fejeződhetett be.

Rendkívül érdekes, talán jelképes történelmi helyzet volt, hogy 1943 őszétől, Itália a háborús helyzet miatti kettészakadása eredményeképp, míg Délen a régi, a hagyományos társadalmi csoportok, erők kerekedhettek felül, a fasizmus erői Észak-Itáliába szorultak vissza. Azok a politikai erők és csoportok, melyek a 20-as évek elején, ugyan bizonyos csekély erőszak alkalmazása révén totális államot építettek ki, de a következő évtizedben azonban páratlan gazdasági, szociális felvirágzást teremtettek, jelentős modernizációt valósítottak meg.

Bizonyos tekintetben érdekes álláspontot alakított ki a fasizmusról az Olasz Kommunista Párt főtitkára. Antonio Gramsci szerint a fasizmus a polgári demokrácia részét alkotta, annak eszköze volt a forradalmi munkásmozgalom elleni harcban. Véleménye szerint az olasz burzsoázia polgári demokráciája és a fasizmus között munkamegosztás jött létre az említett célok alapján.

Tudnunk kell, Gramsci a 20-as évtized közepén az olasz parlament tagjaként bizonyos kérdésekben, például a titkos társaságok, a szabadkőművesség elleni fellépésben megértést mutatott fasiszták iránt. Ugyanakkor idealizmusa a lenini forradalomelmélet felé vitte, amiről nyugodtan kijelenthető, hogy a világ és Európa civilizációjának ledöntésére készült. Talán idealizmusa szűkítette be horizontját a szocialista teoretikussal, Arturo Labriolával (1879-1953) vitatkozva, mikor elvetette az utóbbi álláspontját, mely szerint Szovjet-Oroszországban nem a proletáriátus diktatúrája létezik, hanem a proletáriátus felett gyakorolt diktatúra, melyet mintegy 200000 párttag gyakorol. A tárgyilagos és igazságos értékeléshez hozzá kell tenni, hogy Gramsci az olaszországi forradalmi átmenetet lehetőleg erőszakmentesen, az olasz társadalom humanista, demokratikus értékei szerves alkalmazásával feltételezte. Kérdéses, hogy ezt a Kommunista Internacionálé, az olasz párt mellé rendelt referensei is így képelték el?

Bár e gondolatsor kitérőt jelent, ugyanakkor azon megállapításában igazat kell adni a nagy olasz társadalomtudósnak, hogy a fasizmus 80 %-ban észak-olaszországi társadalmi jelenség volt.

Végezetül, az utolsó másfél évében, létrejött, kiindulópontja területére szorult vissza. Oda ahonnan talán kimondhatjuk, Itáliát építő, megújító gazdasági-társadalmi szándékokkal elindult a 20-as évtized kezdetén.

A husky elindul – Szicília 1943. július 10.

1943 májusában, a Tuniszban bekerített német-olasz erők vereségével véget ért egy történelmi periódus, egy álom. Ez az Olasz-Afrika eszméje, álma, célkitűzése volt, mely a XIX. század végén megindult afrikai olasz expanzió révén több kudarc ellenére megvetette a birodalom alapjait Afrikában.

Összegezve, először Szomália, Eritrea, majd 1911-12-ben Líbia lett az Olasz Királyság része. Etiópiában ugyan 1896-ban jelképes kudarcot vallott az olasz hadsereg, a hatalmas országot csak a tárgyalta 1935-36-ban lezajlott háborúban tudta meghódítani a hatalmas technikai fölényben levő olasz haderő.

Az 1940-41-es rövid életű sikerek Szudánban, Kenyában, majd 1941-42-ben német segítséggel Egyiptomban talán csak felvillanásnak tekinthetők, az erőviszonyok kedvezőtlen alakulása következtében előbb a Kelet-Afrikában, majd az Egyiptomban elért eredmények is semmivé váltak.

Valószínűsíthető, hogy az olasz expanzió, valamint a távol-keleti japán fenyegetés volt az a befolyásoló tényező, melynek eredményeképp a brit gyarmati-világbirodalmat fenyegetve érző Churchill a világ meghódítását tervező szovjet birodalommal is képes lett a katonai és diplomáciai együttműködésre, szövetségre, közös fellépésre.

Jelképesnek tekinthető, hogy 1942 októberében mikor a német-olasz erők már szinte karnyújtásnyira álltak Alexandria előtt, El-Alameinnél, Montgomery brit tábornok hadserege súlyos csapást mért rájuk. A hazafias ideákat követő, és eszmék által befolyásolt olasz fasiszta ifjúság színe-virága veszett oda El-Alameinnél. A folyamatos visszavonulás, védekező harc befejező aktusa az 1943 májusi vereség, kapituláció Tuniszban, végérvényes pontot tett egy történelmi folyamatra, periódusra.

Az 1943 januári casablancai konferencián Nagy-Britannia és az USA politikai és katonai vezetői találkoztak és elemezték jövőbeli terveiket, vagyis, hogy mi történjen az észak-afrikai hadjárat befejezése után.

A brit vezérkar képviselői elgondolásaiban a Szicília, vagy Szardínia szigetén történő partraszállás terve szerepelt. Érveik szerint ezzel meg tudják osztani az európai német erőket, „kiüthetik” Olaszországot, ezen kívül így bevonhatják Törökországot a háborúba a szövetségesek oldalán.

Az amerikai parancsnokok az első megközelítésben szembeszálltak az általuk megalapozatlannak tekintett brit tervekkel, a továbbiakban azonban a britek meg tudták őket győzni szövetségesüket a terveik értelméről.

Fő érvek az volt, hogy Szicília elfoglalása, valamint a német-olasz erőknek a szigetről történő eltávolítása révén megnyílhat az út a Földközi-tengeren történő hajózás biztonsága felé.

Valószínűleg a fenti érvek meggyőző ereje hatására támogatta Winston Churchill brit miniszterelnök is azt az elgondolást, hogy Európa „lágyságán”, vagyis Szicílián és Dél-Itálián keresztül kell az első nagy erejű szövetséges támadás révén halálosan meggyengíteni a tengelyhatalmakat.

A megegyezést követően a Szövetséges Egyesített Vezérkar kinevezte Dwight D. Eisenhower amerikai tábornokot a Szövetséges Expedíciós Haderő főparancsnokává. Helyettese a brit Harald Alexander tábornok lett. Ők voltak felelősek a hadművelet részletes kidolgozásáért és kivitelezéséért. Andrew Cunningham admirális a haditengerészeti, a szintén brit Arthur

Tedder marsall a térségben működő szövetséges légierők (MAC – Mediterranean Air Command) parancsnokságát látta el.

A vezérkarok főnökei által Eisenhower számára átadott első tervezet brigád, vagy hadosztály méretű erők szétszórtan történő alkalmazásával számolt. A tervezet szerint ezen erőket a sziget déli, vagy északnyugati részén szándékoztak alkalmazni, bevetni.

A tervezet logikája a tengelyhatalmak repülőtereinek gyors birtokbavételét célozta, így szándékozott kikapcsolni az ellenség légi csapásainak lehetőségét, ezen kívül a repterek birtokbavételével és saját erők részére történő igénybevételével megalapozni a tengelyhatalmak erőire mérendő légi csapások feltételeit, lehetőségét.

A tervezet természetesen számolt a sziget fő kikötői: Catania, Palermo, Siracusa, Licata, valamint Augusta gyors birtokbavételével. Messinát még nem az első lépésben szándékoztak birtokba venni.

Montgomery az erők Tunéziában bekövetkezett kimerültsége és szétszórtsága miatt első rátekintésben nem támogatta a tervezetet, április 24-én újabb alternatív javaslatokkal hozakodott elő.

Azonban Tedder és Cunningham szembehelyezkedtek Montgomery elgondolásaival. Álláspontjuk szerint Montgomery terve számos leszállóhelyet a tengely erőinek kezében hagyott volna, és ez számottevően veszélyeztette volna a szövetséges hajóhadat és tevékenységét.

Végül is május 2-ra, Eisenhower értekezletre hívta Montgomeryt, Cunninghamt és Teddert és itt Montgomery új javaslatokat tett. Eszerint a szövetségesek erőfeszítéseit Szicília déli és délkeleti részeire kell koncentrálni, így elvetették a Palermo közelében történő partraszállás elgondolását.

Miután Alexander tábornok is csatlakozott az értekezlethez, a tervek véglegesítéséhez, május 3-án a tervezetet végérvényesen elfogadták, bár Tedder és Cunningham fenntartásukat és kétségeiket fejezték ki. Ők a szervezési kockázatot kisebb veszélynek érezték a művelet folyamán felmerülő hibáknál.

A szárazföldi, légi, haditengerészeti erők feladatainak részletes megtervezése és meghatározása mellett a szövetséges erők ez esetben is bevetették és alkalmazták a szórványosan alkalmazott megtévesztési manővereket.

Itt ezt Mincemeat műveletnek nevezték. A mincemeat angol szó, jelentése mazsolás-befőttés-rumos sütemény. Miként a sütemény rumos hatása, a szövetséges elhárítás is el akarta bódítani a német-olasz felderítést, hírszerzést.

A kivitelezés formája a következőképpen zajlott. A spanyol tengerparton egy brit tiszti táskát sodortak a partra a hullámok. Az aktatáska „titkos dokumentumokat” tartalmazott a szövetségesek tervezett szardíniai valamint görögországi partraszállásáról. Bizonyos történészi álláspontok szerint a német hírszerzés reálisnak fogadta el a dokumentumok tartalmát, ezért erőket csoportosított át Szicíliáról Görögországba.

Mindennek ellenére nagyszámú német katona tartózkodott Szicília szigetén a támadás időpontjában. Ez nyilvánvalóan az Észak-Afrikából történő visszavonulást követő elrendezésnek is betudható. Valószínű azonban, hogy a német vezetés mindegyik stratégiai ponton számolt az esetleges partraszállással, tehát rendelkezésre álló erőit megosztotta Dél-Európa mindegyik fontos pontján és várta a támadást. Összességében tehát nem valószínű, hogy megették a mazsolás-befőttés-rumos süteményt.

Május 17-én Alexander tábornok kiadta 1. számú műveleti tervét, melyben meghatározta a két hadsereg feladatait.

A 7. amerikai hadsereg partraszállási övezeteként a Gelai-öblöt jelölte meg. A 3. hadosztály és 2. páncélos hadosztályával Licatától nyugatra, Baia di Mollarella térségében, az 1. hadosztály Gela központjában, a 45. hadosztály Scoglittitől keletre kellett hogy partraszálljon. A 82. légi szállítású hadosztály pedig Gela és Scoglitti védői mögött kellett, hogy ledobja ejtőernyőseit. A 7. amerikai hadsereg partraszállási frontvonala mintegy 50 kilométernyi szakaszra terjedt ki.

A 8. brit hadsereg feladatául a sziget délkeleti részén történő partraszállást jelölte meg a tervzet. A XXX. hadtest feladata a sziget legdélibb pontja, a Passero-fok környékének birtokbavétele, a XIII. hadtest feladata pedig Avola környékén, a Noto-öbölben történő partraszállás. A 8. brit hadsereg operációs sávja is mintegy 50 kilométert tett ki. A két hadsereg között így is mintegy 40 kilométeres hézag húzódott.

A szövetségesek tunéziai győzelmüket követően stratégiai bombázó erőikkel megkezdték Szardínia, Szicília és Dél-Itália repülőterei, katonai és ipari központjai, közlekedési infrastruktúrája támadását. A támadások fő célpontjai Nápoly, Palermo, Messina és Cagliari voltak. Július 3. után a bombázások főleg Szicília repülőtereire irányultak olyan eredménnyel, hogy július 10-re, már csak két repülőtér maradt teljesen alkalmazható és kiszolgálásra képesen a német és olasz erők kezén.

A Földközi-tenger, Sziciliától délre elhelyezkedő, olasz fennhatóság alatt álló kis szigeteit már korábban birtokba vették a szövetségesek. A Málta és Szicília közötti Pantelleria szigetet június 6-án vette birtokba az 1. brit gyaloghadosztály, majd június 12-én Lampedusa és Linosa következtek.

A szövetséges 15. hadseregcsoport két hadseregből tevődött össze.

A Patton tábornok vezette 7. amerikai hadsereg kezdetben az Omar Bradley tábornok által irányított II. hadtestparancsnokság alá rendelt három gyalogos hadosztályból állt. A csapatok végül kiegészültek, így a hadsereg az 1., 3., 45., gyalogos, ezen kívül a 2. páncélos hadosztályból tevődött össze.

A 8. brit hadsereg, a legendás Bernard Montgomery tábornok irányításával készült a fentiekben meghatározott feladataira.

A 8. brit hadsereg a XXX. és a XIII. hadtest hadosztályaiból állt. Részét képezte a Guy Simonds tábornok vezette, az 1. kanadai hadsereg részét képező 1. kanadai gyalogos hadosztály, valamint az 1. kanadai tank-brigád.

A Husky-offenzíva kezdetén a szövetséges légierő az Észak Afrikai és Mediterrán hadszíntér (MTO) szervezetéből a Mediterrán Légi Parancsnokság (MAC) kötelékébe került át, Sir Arthur Tedder légi marsall irányítása alatt. A MAC alárendelt parancsnoksága a Carl Spaatz vezérőrnagy által irányított Észak-Nyugat Afrikai Légierő Parancsnokság, a NAAF, mely vezérkarának székhelye Tunéziában volt. A NAAF egységeit, a 9. USA légi hadsereg, a 12. légi hadsereg, valamint a brit Királyi Légierő (RAF) alakulatai képezték.

A 9. légi hadsereg közepes bombázógépei, valamint P 40-es vadászgépei jelentős légi fölényt biztosítottak a hadművelet kezdetén.

A védekezésre készülő erők legfeljebb a katonák létszámában haladták meg a támadó erőket.

Olasz részről a sziget védelmére az Alfredo Guzzoni tábornok vezette, 6. olasz hadsereg hadosztályai készültek. A 6. olasz hadseregtől függetlenül az olasz haditengerészet vezérkarának alárendeltségében készültek a védelemre, az arra kijelölt olasz erődcsoportok. A főbb kikötők előtt, a várható támadási irányokban erősített övezeteket (Piazze maritime militari) építettek ki, így szándékozva megállítani, visszaverni az esetleges, várható partraszálló erőket.

Az olasz csapatok létszáma 200000 fő körüli lehetett. Ennek mintegy fele négy, frontvonalba helyezett gyalogoshadosztályból és a vezérkar irányító alakulataiból, a másik fele pedig inmobil, a partra helyezett, kisebb harcértékű hadosztályokból és brigádokból állott.

Guzzoni tábornok védelmi elgondolása szerint a parton elhelyezett erők feladata a támadás első hullámának felfogása volt, majd ezt követően kellett volna a központi elhelyezkedésű tábori hadosztályoknak bekapcsolódni a küzdelembe.

Az olasz csapatok összlétszáma 200000 körüli lehetett.

A tengelyerők kétségtelenül harcképesebb részét a Szicília területén állomásozó német csapatok jelentették. A Luftwaffe mintegy 30000 katonája szándékozott Szicília és Dél-Itália védelmét biztosítani. Mintegy 32000 fős szárazföldi német egység is tartózkodott Szicíliában: a két zászlóaljban 99 tankkal rendelkező Hermann Göring páncélosadosztály, valamint a 15. páncélgránátos hadosztály.

Az utóbbi alakulat három páncélgránátos gyalogezredből, és egy 60 tankkal rendelkező tank-zászlóaljból állott.

Július későbbi időszakában megerősítették a szigeten tartózkodó német csapatokat. Megérkeztek az 1. ejtőernyős hadosztály, a 29. páncélgránátos hadosztály, valamint a Hans-Valentin Hube tábornoknak alárendelt XIV. páncélos hadtest vezérkara. Ezzel a Szicíliában német csapatok létszáma elérte a 70000 főt.

A hadtestparancsnokság megérkezéséig a páncélosadosztály a XVI. olasz hadtestnek, a páncélgránátos hadosztály a XII. olasz hadtestnek volt alárendelve.

A látszólagos szövetségesi együttműködéssel, jó viszonyal szemben azonban az volt a valóság, hogy a német tisztek általában sértőek, lekezelők és megvetőek voltak a szövetségeseikhez. Parancsokat a 6. olasz hadsereg vezérkarához delegált német összekötő tiszt, Frido von Senger und Etterlin révén kaptak, melyet a Német Déli Hadsereg parancsnoka, Albert Kesselring tábornok adott ki.

Az erőket összevetve megállapítható tehát, hogy a szövetségesek kezdeti 160000 fős létszáma, a hadművelet csúcspontján elérte a 467000 főt, ezenkívül 14000 szállító jármű, 600 tank, 1800 löveg állott rendelkezésükre. Légierjük is tetemes fölényben volt.

A védekező német-olasz csapatok számszerűsítve 230000 olasz, 60000 német katonából állottak, akik 260 tankkal és 1400 harci repülőgéppel rendelkeztek. A légierő természetesen egész Itáliára értendő.

1943. július 9-10. közötti éjszakán, az USA légi szállítású erőinek bevetésével kezdődött meg a támadás.

A 72 km/óra sebességű szél rendkívül megnehezítette a partraszálló szövetséges ejtőernyős alakulatok helyzetét. Elsőként az amerikai 82. légi szállítású hadosztályhoz tartozó 505-ös ejtőernyős ezred került bevetésre Ponte Olivótól keletre, mintegy 8 kilométerrel Gela mögött, hogy lezárja az utakat az 1. USA gyalogos hadosztály Gelánál kiépítendő hídfőállása biztosítására. Sajnálatos módon az ejtőernyős és partraszálló egységekre egy a tengerparton állomásozó hadihajó tüzet nyitott, így jelentős számú katona a baráti tűzben veszett oda.

A brit partraszállást szintén ejtőernyős akció előzte meg, a 21. Független Ejtőernyős Század került bevetésre Siracuzától délre, az Anape folyón a Ponte Grande hidat kellett elfoglalnia és biztosítani az 5. brit gyalogos hadosztály megérkezéséig a Cassibile tengerparti övezetében történő partraszállását követően.

A brit Glinder-gyalogság az 1. partraszálló brigádból pozíciókat foglalt a Syracuse környékén. Másnapra az 5. brit hadosztály már el is foglalta Sirakúzákat, azonban az Augusta felé történő

előrenyomulásukat a német Schmalcz-páncélos csoport ellenlökései megghiúsították. Július 14-én több ponton újabb amerikai és brit ejtőernyős partraszállási akciók indultak, azonban egy részük sikertelenül végződött, vagy célt tévesztett. 6.30-kor a South Staffonshire regiment egy szakasza, 89 katona elfoglalta a Ponte Grande hídját. Azonban 11.30-kor beérkezett az 54. nápolyi gyalogoshadosztály 75. gyalogezrede egy zászlóalja, tüzéséggel megerősítve. A brit szakasz ki tudott tartani egészen 15.30-ig, mikor arra kényszerült, hogy megadja magát a Francesco Ronco ezredes vezette 75. nápolyi gyalogezrednek. Mindössze 45 perccel azelőtt, hogy az 5. brit hadosztály éle beérkezett volna déli irányból.

Érdemes itt röviden elemezni, értékelni az 54. hadosztály kötelékébe tartozó 75. nápolyi gyalogezred harcait. A gyalogezred kezdetben 3 lövész zászlóaljból, 1 tüzer- és 1 árkász századból, összesen 3274 katonából állott. Ehhez kaptak 18 darab 10 tonnás harckocsit, 16 darab 1913-as 8 cm-es löveget és 20 páncélelhárító löveget. Ez utóbbi páncélelhárító lövegek azonban nem voltak alkalmasak az angol tankok páncélzata ellen. Megkapták még az 54-es tüzerzászlóaljat is. A gyalogság leghatékonyabb fegyverei a 8 mm-es FIAT és BREDA géppuskák, valamint 20 mm-es gépfegyverek voltak. Az ezred lényegében nélkülözte a gépkocsikat, szállító eszközöket. A kiegészítő egységekkel az ezred létszáma így 5000 fő fölé emelkedett.

A így megerősített ezred az említett akciót követően további négy napig lényegében hatékony légi támogatás és biztosítás nélkül sikeresen verte vissza a 8. brit hadsereg két páncélos és két tüzer ezredének támadásait.

A Francesco Ronco ezredes vezette 75. gyalogezred jelmondatához hűségesen küzdött és tartotta vissza a túlerejű brit előrenyomulást. Ez az ezred latin nyelvű jelmondata: „Ignis in corde”, vagyis „Tűz a szívben” volt. A heves négynapos harcban az ezred 200 elesett és 800 sebesült, vagy eltűnt katonát veszített.

Mindennek ellenére, sikeresnek bizonyult a szövetségesek részéről a deszant egységek bevetése, alkalmazása. Életfontosságú közlekedési pontokat zártak le, támadtak, jelentős pánikot idéztek elő az olasz egységek között.

A britek előrenyomulását általában amerikai ejtőernyős egységek segítették. Példaként a Catania felé nyomuló brit XIII. hadtest és a kanadai hadosztály támogatására a Ponte Primasole hídnál, ahol azonban jelentős német ellenállásba ütköztek.

A német és olasz parancsnokság megsejtette a szövetségesek céljait, és folyamatos ellenlökéseket indított a partraszálló szövetséges erők ellen. Gela térségében, az 1. USA gyalogos hadosztály sávjában, valamint az itt szétszóródott 505. ejtőernyős ezred műveleti területén, a belső területeken állomásozó, várakozó német és olasz egységek támadásba lendültek.

A 4. Livorno gyalogos hadosztály és a Hermann Göring páncélos hadosztály Tigris tankjai visszavetették a támadó amerikai egységeket. A Livorno gyalogoshadosztály, valamint a Niscemi páncélozott harci csoport már-már a partraszállás kiindulópontjára szorították vissza az amerikai egységeket.

Az, hogy a Duce a tengerbe fullasztásra vonatkozó fenyegetései nem váltak valósággá az USA óriási technikai fölénye akadályozta meg. A Gela kikötője előtt álló Shubrick romboló és a Boise cirkáló lövegei számos tankot megsemmisítettek, a támadó gyalogságot pedig szétszórták.

A Livorno gyalogoshadosztály 34. ezred 3. zászlóalja, mely nagyrészt sorozott állományból állott páratlan teljesítményt nyújtott a túlerejű, és technikailag összehasonlíthatatlanul jobban felszerelt amerikai erők ellen.

Július 12-én Albert Kesselring tábornok, látogatást tett a Szicília területén harcoló német csapatoknál. Megállapította, hogy jól harcolnak, ugyanakkor úgy látta, hogy haladéktalan erősítésre van szükség. Fő stratégiai célnak azt jelölte meg, hogy előbb lassítani, majd meg kell állítani a szövetséges előretörést.

Július közepén nyilvánvaló volt, hogy a Szicíliáért folyó harcok fő súlypontja a sziget keleti részére helyeződik, a tengelycsapatok itt tanúsítják a legnagyobb ellenállást, a szövetségeseknek itt kell kierőszakolni a döntést.

Ezért Patton tábornok fő, itt csoportosítandó erői mellett egy ideiglenes hadtestet szervezett Szicília nyugati része elfoglalására. Ennek részei a 3. hadosztály, a III. Rangers zászlóalj, a 9. hadosztály egy ezrede és melléjük rendelt légi szállítású erők voltak. Július 17-én a 3. hadosztály elfoglalta Agrigentót, majd északi irányba fordult. Az említett, ideiglenes hadtest csapatai előbb Trapanit foglalták el, majd július 22-én vonultak be Palermóba. A sziget keleti felén azonban ekkor még heves harcok zajlottak.

Patton tehát felismerte, hogy a sziget északkeleti részén kell döntést elérnie és a brit erők lassuló előrenyomulását segíteni.

A brit előrenyomulást csak úgy lehetett segíteni, hogy Patton az 1. és 45. hadosztálya előrenyomulását keleti irányba csoportosította át. Sőt az Afrikából átvezényelt, eddig tartalékot képező 9. hadosztályt is az 1. hadosztály megsegítésére rendelte.

Ezért július 18-án a 45. hadosztály északi irányba támadott, hogy elvágja a Palermo és az Etna közötti 121-es műutat. Előrenyomulását folyamatosan fékeztek a Hermann Göring páncélos hadosztály részeinek ellenlökései.

Ez tette lehetővé, hogy a XXX. brit hadtest, ezen belül az 1. kanadai hadosztály elfoglalta Valguarnerat, majd Leonforte irányába nyomult előre. Adrano városka jelentette az Etna védelmének kulcspontját, ezért a szövetségesek fő erőfeszítései e város elfoglalására irányultak.

Az amerikai segítség döntő volt a brit csapatok számára. Július 27-én a 45. hadosztály, a folyamatos német ellenlökések ellenére elfoglalta a Tusa folyócska hídjait és sikeresen nyomult San Stefano és Messina felé.

Július utolsó hetében Montgomery felkészítette csapatait az augusztus 1-én indítandó támadásra. Célja Adrano elfoglalása volt, ezáltal ketté akarta vágni az Etna keleti oldalán védekező németek állásait. E hét alatt a kanadaiak és a 231. brigád előrenyomulása révén 29-én sikerült elfoglalni Agira várost, mely már csak 24 kilométernyi távolságra volt Adranótól. Adrano előtt a Centuripe nevű sziklás hegy volt a fő védelmi pont. Augusztus 1-2. folyamán heves támadásokat intézett a hegyet védő Hermann Göring páncélos hadosztály és a 3. ejtőernyős ezred állásai ellen, és végül is eredménnyel járt, miután el tudta foglalni a hegyet, kezébe került Adrano, ezáltal Catania védhetetlenné vált. Adrano elfoglalását követően a jelentős teljesítményeket felmutató kanadai hadosztályt tartalékba helyezték.

A tengelyerők ekkor az Etna előtti második védelmi vonalba vonultak vissza és itt vették fel a harcot a szövetséges erőkkel. A német-olasz erők utolsó védelmi állásukat Troina előtt építették ki, nyilvánvalóan halogatási célzattal.

A sziget már északi részén előrenyomuló 3. amerikai hadosztály az utak lerombolása miatti nehézségekbe ütközött. Jelentős mérnöki erőfeszítéssel a járhatóvá tett utakon ismét megindulhatott a támadás. Bár Kesselring úgy döntött, hogy a tengelyerőket kivonják Szicíliából, a messinai félszigetet halogató harcra használta a visszavonulásra. Augusztus 16. éjjelén a 3. amerikai hadosztály élei bevonultak Messinába. Ezzel a szicíliai hadművelet lényegében befejeződött.

A szövetségesek értékelése szerint sem minősült a Husky-hadművelet egyértelmű sikernek. Bár végeredményben sikerült elfoglalni Szicíliát, hadművelet a vártnál hosszabb ideig tartott és lassabban zajlott.

A tengelyhatalmak csapatainak nagyobb része folyamatosan és zavartalanul ki tudott bújni a szövetségesek gyűrűjéből. A német és olasz erők az Etna lejtőinél kiépített több védelmi vonalban, majd Messinánál sikeres ellenlökésekkel, halogató harcokkal megteremtették a kivonulást, az evakuáció feltételeit.

Kesselring július 27-én azt jelentette Hitlernek, hogy az evakuáció három nap alatt megtörténhet. Augusztus 4-10. között a németek 12000 embert, 4500 járművet és 5000 tonnányi muníciót, fegyvert szállítottak át. 6-án Hube tábornok von Senger útján tájékoztatta Guzzoni tábornokot, hogy a 6. olasz hadsereget át kell helyezni Calabriába. Guzzoni ezt a főparancsnokság jóváhagyása nélkül nem akarta elfogadni. 9-én Rómában is rábólintottak a kivonulási tervre. Az összes lépcső visszavonása augusztus 11-16. között zajlott le. A németek 120 nehéz, és 112 könnyű léghárító löveggel biztosították a messinai szorost, így nem tudta a szövetséges légierő megzavarni az evakuációt. Augusztus 18-án az OKH regisztrálta, hogy összességében 60000 német és 75000 olasz katonát vontak ki Szicíliából.

Összegezve a partra szállt szövetséges erők jelentős veszteségeket könyvelhettek el a majd egy hónapos hadjáratban. Ennek összegzése a következő:

	halott:	sebesült vagy eltűnt:
USA	2337	6541
Brit	2721	10122
Kanadai	562	1848

A német csapatok mintegy 12000 katonája esett el, vagy esett fogságba, a sebesültekkel együtt a veszteség elérte a 20000 főt. A 6. olasz hadsereg és az erődcsapatok mintegy 147000 főt vesztek. Nagy részük fogságba esett.

Sajnálatosan háborús bűncselekményeket is követtek el a szövetséges alakulatok Szicíliában. Ennek valószínűsíthető oka, hogy az afrikai partraszállásnál, és az azt követő hadműveleteknél az amerikaiak közvetlen közelharcba nemigen kerültek a német-olasz egységekkel, itt viszont igen. Az amerikai csapatok vezetése valószínűleg azt feltételezte, hogy a megfélemlítő fellépés elrettentő hatással fog bírni az ellenség harci moráljára, ugyanakkor a saját csapatok elszántságát fokozni fogja.

Patton tábornok ezért a következő parancsot adta ki a partraszálló erőknek: „Amikor kivitelezzük a partraszállást az ellenség ellen, ne felejtsetek, le kell sújtani rá keményen. Amikor találkozunk az ellenséggel, megöljük. Nem lehet bennünk semmiféle kímélet irántuk, mivel bajtársaink ezreit ölte meg, meg kell halnia! Ha ti századparancsnokok, miközben az ellenség ellen vezetitek embereiteket és megközelítitek az ellenséget, mely továbbra is lő rátok, az ellenségnek meg kell halnia... Katonák a gyilkos szándék kell, hogy működjön bennetek, „gyilkos” hírnevünk lesz, de tudnotok kell, hogy a gyilkosok halhatatlanok... Amikor az ellenség tudja, hogy a gyilkosok zászlóaljával áll szemben, ellenállása, harci képessége meggyengül.”

Tehát Patton tábornok, a 7. USA hadsereg parancsnoka elrendelte, hogy minden ellenállást tanúsító ellenséges katonát meg kell ölni, kivéve azokat, akik harc nélkül megadják magukat.

A Biscari repülőtere környéki harcokban amerikai részről a 45. Thunderbirds hadosztály vett részt. Az ellenálló olasz erődcsapatok ellenállását 24 órányi harc alatt tervezték megtörni. Ezzel szemben a harcok 4 napig tartottak, az olasz és német erők meglehetősen kemény

ellenállást tanúsítottak és veszteségeket idéztek elő a támadók között, akik főként Oklahoma, Arizona, New Mexico államokból érkeztek. Köztük sok cowboy és rézbőrű indián is volt.

Miután elfogtak mintegy 200 német és olasz, a szövetséges verzió szerint 70 olasz és 2 német, már lefegyverzett hadifoglyot sorba állították, és az olasz verzió szerint 5 csoportban kivégezték őket.

A kivégzést közvetlenül West őrmester irányította, sőt hajtotta végre géppuskával. „Jobb, ha nem láttok semmit, a felelősség az enyém lesz” mondta társainak.

A kivégzés két fő felelőse John C. Compton kapitány és Horace T. West őrmester voltak. A hadosztály káplánja, William King volt, aki elsőként tudomást szerzett a nemzetközi jogot sértő kivégzésekről. Az utolsó csoportokat sikerült megmentenie, és a történelekről azonnali feljelentést tett Omar Bradley tábornoknak.

Így Patton sem akadályozhatta meg a két felelős hadbírószági tárgyalását. Compton kapitányt a hadbírószá felmentette. Ő arra hivatkozott, hogy értelmezése szerint franktirőrök álltak velük szemben, és rájuk nem érvényes a hadifoglyokat védő nemzetközi egyezmény. Ezt azzal magyarázta, hogy az elfogottak közt többeken civil ruha is volt. Természetesen az áldozatok nem civilek voltak, hanem készültek a menekülésre, lelépésre.

West őrmester elmarasztalták, annak ellenére, hogy ő is hasonló érvekkel magyarázta tetteit, ezen kívül a négynapos harc miatti kimerültségére hivatkozott. 1944 februárjában felmentették. Sorsáról további információk nincsenek, egyik verzió szerint a normandiai partraszállás közben elesett, a másik szerint pedig a háború után hazájába visszatérve békében élt.

E szomorú eseményt az USA hadtörténete fekete napjának lehet minősíteni. Az elhallgatott tragédia az olaszok szemében a „kis Kefallonia” volt.

A szicíliai hadműveletek talán kissé részletezett ismertetése talán annak illusztrálására szolgálhat, hogy igazolja, az olasz erők még rendkívüli erőfeszítéseik és a német támogatás ellenére sem voltak képesek megállítani, a jelentős technikai fölényrel rendelkező brit, és főként az amerikai csapatokat.

A július 24-25-i államcsíny

Miközben Szicília területén folytak a harcok, melyek még nem érték el a döntést, a végkifejletet Rómában és Itáliában tragikus események sorozata következett be.

A szicíliai offenzíva közepén, július 16-án Winston Churchill brit miniszterelnök és Franklin Delano Roosevelt az USA elnöke felhívást intéztek az olasz néphez: „Meg akarnak halni Hitlerért és Mussoliniért, vagy élni akarnak Itáliáért és a civilizációért?”

A szövetségesek háborús gyakorlatához tartoztak az ellenség pszichológiai megtörését célzó terrorbombázások. Ezek természetesen összekapcsolódtak a katonai, ipari, közlekedési létesítmények elleni csapásokkal.

A világháború 1134. napján, 1943. július 19-én Rómát érte egy ilyen légi csapás. Az USA légi hadserege mintegy 662 bombázó és 268 vadász gépe indított támadást Róma ellen.

A támadó gépek között voltak B-17-es Flying Fortress, B-24-es Liberator, B-26-os Marauder, nehézbombázók, illetőleg P-38-as Lightning vadászgépek. Itália egét eddig sohasem szántotta fel ekkora ellenséges légiflotta. A szövetséges gépek 20000 láb /mintegy 6000 méter/ magasságban szálltak az Örök Város fölé, ahol kioldották halálos terhüket: az 1060 tonna súlyú mintegy 4000 bombát. A támadás 11.03-13.35 között 152 percig tartott.

Littorio és Ciampino repülőtere, a San Lorenzo negyeden átvezető vasúti csomópont voltak a fő célpontok. Ezen kívül támadás érte Nomentano, Tiburtino, Labicano, Casilino, Prenestino negyedeket is. A San Lorenzo negyedben, a San Lorenzo bazilika körüli munkás lakónegyedeket is érte a katonai szempontból teljesen indokolatlan, megmagyarázhatatlan támadás. Az összes civil veszteség 3000 halott és 11000 sebesült volt. A legsúlyosabb veszteségek a San Lorenzo negyedet érték, itt 1500 volt a halottak és 3000 a sebesültek száma. Közvetlenül a támadás után XII. Pius pápa meglátogatta a lebombázott zónákat.

A tragikus emberi és anyagi-egzisztenciális veszteségek felkavarták, érthető módon traumatizálták a lakosság hangulatát. Mikor pár nappal a bombázások után a király és Mussolini is látogatást tettek a légitámadás által sújtott körzetekben a lakosság ellenséges, nyilvánvalóan felkavart, zaklatott idegállapotú, hangulatú megnyilvánulásaival találkoztak.

Július 19-én a Duce Feltrébe utazott, ahol Hitlerrel találkozott. Ha visszatekintünk korábbi találkozóikra, a 30-as évek első felében még Mussolini kezében volt a kezdeményezés, e pillanattól kezdve azonban megfordult a helyzet. A Duce a katonai helyzetből kifolyólag alárendelt, kiszolgáltatott helyzetben volt, ráadásul pszichikusan, mentálisan erőteljesen megviselték a katonai kudarcok: Észak-Afrika elvesztése és a küszöbönálló vereség Szicíliában, bár július elején még meghirdette az afrikai visszatérést.

A találkozó délelőtt 11-től délután 17 óráig tartott. A Führer megpróbált lelket önteni a megtört Ducéba, segítséget ajánlott, különféle csodafegyverekről beszélt szövetségesének.

Egészen más célok munkálhattak Vittorio Ambrosio vezérkari főnökben, mikor kérte a német parancsnokságot, hogy a 2. német hadsereget vonja vissza Észak-Itáliába, valamint, hogy az „olasz vezérkar dönthessen szabadon a rendelkezésére álló erőkről.” Az olasz vezetés belső ellentétei kiéleződtek.

A korábbi katonai vereségek, a szövetséges túlsúly és haditechnikai fölény következtében előrevetíthető szicíliai vereség, a várható partraszállás Dél-Olaszországban nemcsak a királyi ház, de a fasiszta vezetés, a vezérkar élén álló tábornokok gondolkodásában megérlelték a politikai fordulat feltételeit.

Már korábban kapcsolatot kerestek az 1926 után a politikai életből kiszorított keresztény-demokrata, liberális, szocialista és egyéb ellenzéki politikai erőkkel.

Tehát a július 24-25-én lezajlott államcsíny megszervezői, végrehajtói a következő politikai-katonai csoportokból álltak:

- A fasiszta hierarchia Mussolinivel szembe forduló vezetői, élükön Grandi és Ciano álltak.
- A monarchia exponensei: III. Viktor Emánuel császár és király, valamint Acquarone gróf, a királyi ház melletti miniszter.
- A katonai vezetés, a vezérkar /SMG/ csúcsvezetése: Ambrosio, Roatta, Cerica, Amellini tábornokok.
- A régi ellenzék: De Gasperi, Ruini, Bonomi, Gasparotto, Amendola, Spataro, Nitti, és a mögöttük álló pártszerveződések.

A PNF titkára, Carlo Scorza is Badoglio és köre mellé állt, táviratban hívta fel a pártszervezeteket, hogy „maradjanak nyugodtak.”

Enzo Galbiati tábornok a MVSZ vezérkari főnöke levelet írt Badoglio tábornoknak, melyben biztosította, hogy a milícia felsorakozik a fegyveres erők mellett és „hű marad az olasz zászlóhoz és a haza szolgálata szent alapelveihez”

Pedig az MVSZ igen jelentős katonai erőt képviselt: 18 tábornok és mintegy 1000 magas beosztású tiszt irányította, 50000 beosztott tiszt, 80000 altiszt és 200000 katona szolgált a soraiban. Egyedül a Róma környékén gyakorlatokat folytató Como M zászlóalj indult el az események hírére Rómába, de ennek tudomására jutva Galbiati leállította őket és parancsot adott gyakorlataik további folytatására.

A katonai vezetés „magánakciójaként” a PNF mintegy 800 magas beosztású vezetője kapott előzetesen katonai behívót, jórészt az ország határain túlra. A háttérszervezési tervek utólagos megértéséhez, a fentiek figyelembevétele nélkülözhetetlen szempont.

A július 24-25-i államcsíny eseményei az egyetemes történelemben jártas olvasók számára nagyjából ismertek. A július 24-én délután 17 órakor megkezdődött Fasiszta Nagytanács értekezleten elméletileg három napirendi pont került volna tárgyalásra. A döntő napirendi pont már korábban egyeztetve és pontosítva lett. Az értekezlet kezdetén Mussolini ismertette a katonai és politikai helyzetet, majd terveit a veszély elhárítására, az egyöntetűen fekete fasiszta pártgyűlésén megjelent tagok előtt. Grandi felolvasta a Duce elleni bizalmatlansági indítványt, valamint, hogy az alkotmány 5. cikkelyére hivatkozva a király vegye át az összes olasz fegyveres erő főparancsnokságát.

A drámai vita során természetesen érvényesült az előre megtervezett és megkoreografált menetrend, tervezet, a Nagytanács 19 tagja megvonta a bizalmat a Ducetól, 7 tag hű maradt hozzá, egy szavazó tartózkodott. Ezen az éjszakán, tragikus módon befejeződött a fasiszmus mintegy 20 éve, a ventennio.

Mussolini sorsa eldőlt, 25-én délután a királyhoz ment egyeztetésre. Az uralkodóval folytatott beszélgetése során felvázolta a katonai helyzetet, majd ismertette terveit a fasiszmust fenyegető veszélyek elhárítására. Az uralkodó azonban félbeszakította: „...nincs már értelme a jövőre nézve terveket készíteni, minthogy a háború immár elveszítettnek tekinthető.” A király, később úgy emlékezett e tárgyalásra, hogy a Duce, aki eddig sohasem foglalkozott jogi érveléssel, ekkor részletesen vitatta a Nagytanács határozatait.

A királyi palotából távozó Mussolinit, délután 17 óra körül mondhatni balkáni módon letartóztatták, majd őrizetbe véve elszállították. Őrizete színhelyei Ponza, Maddalena, majd Campo Imperatore lettek.

Július 25-én az olasz nép a király kiáltványával szembesülhetett: „Olaszok! A mai naptól átveszem az összes fegyveres erő parancsnokságát. A haza sorsát érintő ünnepélyes órában kérek mindenkit, foglalja el szolgálati helyét, hűséggel és elszántsággal!”

Az új kormányfő Pietro Badoglio tábornok is kiáltványt intézett a nemzethez: „Olaszok! A Király és Császár Őfelsége parancsára teljhatalommal átveszem az ország katonai kormányzatát. A háború folytatódik. A provinciáiban megtámadott, és lerombolt városaiban súlyos csapást elszenvedett Itália megtartja adott szavát, hűséges őrizője évezredek hagyományainak. Zárjuk sorainkat Őfelsége a Király és Császár körül, aki a haza élő képe, mindannyiunk példaképe! A parancs egyszerű, világos és pontos, egyszerűen végrehajtható. Bárki megpróbálja megzavarni a normális fejlődést és rendet, arra lesújtunk.

Éljen Itália, éljen a Király!

Róma 1943. július 25.

A római rádió július 25-én, 22.45-kor közölte az olasz néppel, hogy a király elfogadta Mussolini lemondását, valamint megbízta Pietro Badoglio marsallt az új kormány megalakításával. A Duce személyes sorsáról, letartóztatásáról a közlemény hallgatói nem tudhattak meg semmit.

Badoglio július 27-én a gyanakvó Führernek írt levelet, melyben leszögezte, hogy kormánya, mint az olasz nép felé tett kiáltványában is kinyilatkoztatta, teljesíteni szándékozik szövetséges kötelezettségét, Itália részéről a háború folytatódik Németország oldalán. Ezt a Német Birodalom nagykövetével is közölte, folytatni szándékozik a háborút a szövetséges hűség szellemében.

A deklarációk mögött azonban más célok és tettek húzódtak meg. Guariglia külügyminiszter titokban megkezdte a tárgyalásokat a szövetségesekkel. Ambrosio tábornok a vezérkar főnöke pedig elküldte Giuseppe Castellano tábornokot Lisszabonba. Castellano tábornok lényeges katonai információkat ismertetett a szövetségesekkel, ezen kívül megjelölte a lehetséges partraszállás színhelyeit. Valószínűleg a badogliói vezetés céljait, de félelmeit kifejezte, mikor azt az álláspontot képviselte és nyomatékosította a szövetségesek felé, hogy a partraszállásnak Rómától lehetőleg minél északabbra kelljen megtörténnie.

Szeptember 8.

Hitler az első pillanattól kezdve gyanakvással figyelte a Rómában lezajlott eseményeket, joggal feltételezve, hogy a kormányfőváltás és Mussolini eltávolítása mögött katonai irányváltási szándék húzódik meg.

A Führer és vezérkara a július 26-i értekezletén elemezte az Olaszországban kialakult helyzetet. A számukra válságossá váló veszélyhelyzet elhárítására négy pontos tervet dolgoztak ki:

1. Mussolini kiszabadítása (Tölgy hadművelet)
2. Róma elfoglalása és a Duce visszahelyezése (Student hadművelet)
3. Egész Itália elfoglalása, megszállása (Alarich terv)
4. Az olasz flotta elfogása, vagy lerombolása

Tehát a német vezetés Mussolinit, mondhatni akarata ellenére kijelölte, hogy a számukra elfogadható és a velük szövetséges, alárendelt kormányt vezesse.

Hitler azonnal páncélos hadosztályokat szándékozott átcsoportosítani a kurszki frontról Itáliába, de Kluge tábornok úgy nyilatkozott, hogy egyetlen katonát sem tud az oroszországi fronton nélkülözni. Ennek ellenére gyorsan megérkezett az SS Leibstandarte hadosztály, majd újabbak követték a Brenner-hágó irányából.

Közben a kormány megbízásából Castellano tábornok tárgyalásait tovább folytatta Algírban a szövetségesek vezérkarának képviselőivel. Ismeretes, hogy a szövetségesek a feltétlen megadás formulájához ragaszkodtak.

Castellano felvázolta a szövetséges stratégiák előtt a német és olasz egységek földrajzi elhelyezkedését. Kesselring tábornok székhelyeként Frascatit jelölte meg. Ennek az lett a következménye, hogy a szövetségesek a fegyverszünet kinyilvánítása napján bombázták Frascatit, mintegy 600 civil lakos halálát előidézve. Természetesen Kesselring tábornoknak nem lett baja.

A titkos tárgyalások eredményeképp szeptember 3-án megszületett a szövetségesekkel a Cassibile-i fegyverszünet. A Siracusa mellett levő kis településre érkező, a Badoglio kormányfőt képviselő Castellano tábornok, valamint Eisenhower megbízásából jelenlévő Walter Bedell Smith (a CIA későbbi igazgatója) 17 órakor kezdték a procedúrát, mely 17.30-kor, a fegyverszünet aláírásával végződött. E fegyverszünet inkább a feltétel nélküli megadás fogalmával definiálható.

A Badoglio-kormány tervei szerint a lehető leghosszabb ideig titokban kellett volna tartani a fegyverszüneti egyezményt. Ezzel szemben Eisenhower, mivel nem volt hajlandó sokáig halogatni, szeptember 8-án, 18.30-kor bejelentette az algíri rádióban.

Ezt követően Badoglio számára nem maradhatott más választás, mint a nyílt beszéd.

A fegyverszünetet a kormányfő szeptember 8-án, 19.40-kor jelentette be az EIAR hullámain: „Az olasz kormány a szövetségesekkel folytatott egyenlőtlen harc további lehetetlenségét beismerve, attól a szándéktól vezetve, hogy a nemzetet egy még nagyobb tragédiától megmentse, felvette a kapcsolatot Eisenhower tábornokkal, az angol-amerikai csapatok parancsnokával.

Az olasz kormány kérését elfogadták.

Felszólítjuk az olasz csapatokat, hogy azonnal szüntessenek be minden ellenállást a szövetségesekkel szemben. A szövetségesek minden ellenlépésre reagálni fognak.”

A fegyverszünet feltételei tartalmazták még az olasz területeknek a szövetséges csapatok rendelkezésére történő bocsátását a további hadműveletekre, a politikai foglyok szabadon bocsátását, az Olaszország területén kívüli csapatok visszahívását, a légiő és a flotta átadását. Az utóbbi nagyobb része sikeresen Málta szigetére menekült, egy része azonban később az RSI szolgálatába állt.

A fegyverszünet bejelentése másnapján, szeptember 9-én, mikor ismertté vált, hogy a Tirrén-tenger partvidékén német csapatok nyomulnak Róma felé III. Viktor Emánuel király, Umberto herceg, a Badoglio-kormány, a vezérkar több tábornoka sietve elhagyták a fővárost, Pescara-ba, majd Brindisibe távoztak. A menekülés pánikszerű jelenetek között zajlott le.

Érdekes azonban a jelképes deklarációk mögötti színpalak mögé tekinteni, megvizsgálni, katonailag támogatható lett volna-e a fegyverszünet, a német szövetségről történő leválás?

A fegyverszünet bejelentése és a németekkel történő szembefordulás alátámasztására, támogatására a szövetségesek kidolgozták a „Giant two” tervet. E tervet a korábbi „Giant one” akció átminősített változata volt. Az utóbbi tervet Nápoly környékére tervezett ledobni egy ejtőernyős hadosztályt, megszállni a Volturno hídjait, a repülőtereket és a fontosabb objektumokat.

A „Giant two” e terv módosított változatát jelentette. Az ambiciózus elképzelések szerint ezúttal az ejtőernyősök ledobásának helyszíne nem Nápoly környéke, hanem Róma lett volna.

A leszálló egység a 82. Airborne hadosztály lett volna, melyet Rigdway tábornok vezetett. A hadosztály 10500 amerikai ejtőernyőst számlált. Pontosán, részleteiben megtervezték a hadosztály célpontjait: repülőtereket, hidakat, közlekedési objektumokat.

A németek nyilvánvalóan már azonnal felismerték III. Viktor Emánuel király és a Badoglio-kormány célkitűzéseit. Ezt igazolta a gyors, nem is takargatott defasizálás. Már július 25 előtt, úgy csoportosították erőiket, hogy készen álltak Itália legfontosabb stratégiai pontjai, objektumai megszállására.

Szinte kronometrikus pontossággal érkeztek meg a Brenner és Alto Adige felől induló német hadosztályok. Az Itáliában jelenlévő 16 német hadosztály, melynek szinte fele gépesített vagy motorizált volt, megszállta a fő stratégiai pontokat, például a Bolsenai-tó környékét, ahonnan Róma gyorsan elérhető, megszállható volt. Az Itáliában tartózkodó 13 olasz hadosztály (ebből csak kettő gépesített vagy motorizált) nem jelenthetett ellenfelet az említett német erőknek. Szeptember első napjaira a vasutak, az autószerádák főbb csomópontjai, a repülőterek, vagy környékük a kezükben voltak. Tehát a közvetlenül július 25. után kidolgozott Achse-művelet tervei gyakorlatilag könnyedén érvényesültek.

E helyzet tükrében lehetetlennek, vagy súlyos konfliktust előrevetítő helyzetnek tűnt az említett „Giant two” művelet végrehajtása. Szeptember 7-8. éjjelén Rómában, az olasz vezérkarral tárgyalást folytató Taylor amerikai tábornok felvetette az ejtőernyős hadosztály ledobását Rómában, de Giacomo Carboni, a Róma védelméért felelős tábornok, valamint a vezérkar képviselői közölték vele, hogy a repülőterek német kézben vannak, az ejtőernyős hadosztályt rövid időn belül megsemmisítenék, vagyis lehetetlennek, kivitelezhetetlennek minősítették a tervezett akciót. Szinte gyermeki módon katasztrófhelyzetre hivatkoztak.

Hadtörténeteszek megállapításai, elemzései szerint Badoglio és vezérkara mélyen alulértékelték lehetőségeit. Olasz részről Rómában vagy környékén 130000 katonával, 324 harckocsival, 157 önjáró löveggel, 615 léghárító löveggel, 122 páncélozott járművel, 180 harci repülőgéppel rendelkeztek. Az Örök városban és környékén az említett mozdulatok ellenére összesen 30000 német katona lehetett.

Szeptember 7-8. éjjelén a Taylor tábornokkal és a kíséretében levő Gardner ezredessel folytatott tárgyalások során Badoglio kérte, hogy Eisenhower tábornok halassza el a fegyverszünet kihirdetését. Erre az amerikai parancsnokság természetesen nem volt hajlandó.

Annak ellenére, hogy az ejtőernyős hadosztály ledobásának már minden mozzanata, logisztikai eleme egyeztetve lett, az olasz vezetés kérésére az utolsó pillanatban leállították az akciót. Taylor tábornok „ismeretlen helyzet” minősítéssel átértékelte a helyzetet, a Szicília repülőterein már indulás előtt álló szállító gépek nem szálltak fel.

Pár nappal előbb, már szeptember 3. hajnalán a hadihajók lövegeitől támogatott 1. kanadai hadosztály és brit egységek megkezdték a partraszállást Villa San Giovanni és Reggio Calabria térségében. (Calabriában a Baytown, Tarantónál a Slapstick művelet) Ez természetesen egy részben megtévesztő, kiegészítő akció volt, azzal a céllal, hogy a németek figyelmét eltereljék a fő partraszállási ponttól, mely Salerno volt. Ez az akció az Avalanche művelet elnevezést kapta.

A Harold Alexander tábornok vezette 15. szövetséges hadseregcsoporthoz a Mark Clark tábornok vezette 5. amerikai hadseregből és a Bernard Montgomery tábornok vezette 8. brit hadseregből tevődött össze.

A támadás céljait Dwight D. Eisenhower tábornok a Mediterrán Hadszíntér parancsnoka és Mark Wayne Clark tábornok az 5. hadsereg parancsnoka abban jelölte meg, hogy be kell keríteni a Dél-Itáliában tartózkodó német erőket, elfoglalni Nápolyt, majd Rómát, birtokba venni Dél-Itália repülőtereit (pl. Foggia), ahonnan stratégiai csapásokat mérhetnek a németek számára stratégiai fontosságú energiaforrásokra, példaként a romániai Ploiesti olajmezőire és finomítóira.

A szövetséges tervezés katonaföldrajzi tekintetben legkedvezőbb helyszínnek a salernói öblöt minősítette. A terület megfelelőképpen átlátható volt, széles partraszállási sávok álltak rendelkezésre, fontos autópályák vezettek északi irányba.

Szeptember 9-én, hajnali 3.30-kor, kedvező időjárási feltételek mellett, mintegy 40 kilométeres sávban indult az akció Pontecagnano és Battipaglia, valamint Paestum és Eboli térségében.

A Luftwaffe jelentős veszteségeket előidéző csapásokat mért a partraszálló erőkre, partmenti ütegeit azonban a szövetségesek által újdonságként használt sorozatvetők elhallgattatták. A visszavonuló német csapatok több helyen élelmiszer- és dohányüzleteket fosztottak ki, majd ezt a helyi lakosság folytatta. Az ellátási viszonyokat talán minősíti, a beérkező szövetségesek kamionszámra osztogatták a cigarettát és az édességeket a lakosságnak.

Az akció lassúsága miatt Clark tábornok elrendelte a 82. amerikai légiszállítási hadosztály bevetését, azonban a várt eredmény elmaradt. A németek páncélos ellenlökésekkel fékezték a szövetséges előrenyomulást, sok helyen a „felégetett föld” taktikáját alkalmazva. Szeptember 28-án a szövetségeseknek sikerült Cava körzetében megtörni a német ellenállást, majd 22 napig tartó harc, és 54 kilométer megtétele után, október 1-én benyomulni a németeket a négynapos felkelés (szeptember 27-30.) által kiűző Nápolyba. Ezt követően a front a Monte Cassino apátságánál és a Gusztáv-vonalon hónapokra megállt.

A németek is azonnal felismerték a helyzetet, megelőző lépéseket tettek, gyorsan reagáltak. Már azért szeptember 8. másnapján ejtőernyősök érkeztek Rómába, de ők a várt szövetségesek helyett a fallschirmjagerek voltak, akik szeptember 9-én Monterotondónál szinte az egész olasz vezérkart foglyul ejtették.

Így a király és a Badoglio-kormány csak a jelképes tettek lehetőségét választhatták, a fegyverszünet kihirdetését, majd másnap a Pescarába történő gyors menekülést. Az ellenállás kísérlete teljesen reménytelennek tűnt számukra. Itália napokon belül két államra kellett, hogy szakadjon.

Hitler már a július 26-án értekezleten a Rastenburg melletti Farkasveremben, döntést hozott és a tervezés szintjére lépett Mussolini kiszabadítása, az olaszországi eseményekbe történő gyors közbelépés. Az Eiche /Tölgy/ terv kivitelezésére önként jelentkezett a 35 éves Otto Skorzeny SS százados, azzal fordulva a Führerhez, feladatot kérve, hogy ő is osztrák.

Az akció végrehajtására a 2. Fallschirmjager-hadosztály Harald Otto Mors őrnagy vezette Lehrbatallion zászlóalját és bizonyos SS alakulatokat jelöltek ki. Az akció tényleges irányítója, az ejtőernyős egységek megszervezője Kurt Student tábornok volt.

A Duce a király rendelkezései értelmében Campo Imperatorén, a Gran Sassón tartózkodott, mint fogoly.

Szeptember 12-én, 12.20 előtt indult el az akció.

A szálloda fölé a Storch /Gólya/ típusú vitorlázógéppel érkező, majd leszálló német katonákat az olasz csendőrök és katonák bizonytalan, óvatos köszöntésekkel fogadták. Majd a németek, a magukkal vitt Fernando Soletti rendőrtábornok útján felszólították a Mussolini őrzésére kirendelt katonákat és csendőröket, hogy ne tanúsítsanak ellenállást.

A második hullámban a Harald Otto Mors őrnagy vezette ejtőernyősök érkeztek. A meglepett olaszokat a németek cigarettával kínálták, majd borral koccintottak.

A jól megszervezett, vértelen akció eredményeképpen Mussolini kiszabadult.

Mussolinit Bécsbe, majd Münchenbe vitték, 14-én Rastenburgban Hitlerrel találkozott.

A magárahagyott ellenállás

A német csapatok előzetes, logikus számítása, feltételezése számukra meghozta az eredményt. A kiugrás a megvalósult formában csak jelképes, formális hatást, eredményt érhetett el.

Bár az olasz csapatok vezetés nélkül maradtak, az ország számos pontján spontán éles ellenállást tanúsítottak. Szeptember 9-én Eboliban a nagy múltú arisztokrata családból származó Ferrante Gonzaga tábornokot ölték meg a németek, mert megtagadta a lefegyverzést.

A Salerno felé nyomuló német páncélos és motorizált egységek útját nagy hősséggel állták el a Mantova és a Picino hadosztályok.

Bitettónál a németek megpróbálták elvágni a közlekedést Bari irányába, azonban a IX. hadtest parancsnoksága kivezenyelt egy gyalogsági egységet Riccardo D' Ettore kapitány parancsnoksága alatt, és sikerült elhárítani a veszélyt.

Barletta előtt az olasz csapatok éles ellenállást tanúsítottak, a németek előbb tüzéséget, majd légierőt vetettek be, azonban két olasz zászlóalj visszavonulásra kényszerítette őket.

Traniban előbb egy altiszt, majd egy katona lőtte ugyanazzal a géppuskával a közeledő német alakulatot, majd mindketten elestek, ezt követően egységük további 16 katonája is felvette a harcot, azonban itt a németek nem tudtak áttörni.

Tehát a vezetés és parancsok nélkül maradt olasz hadsereg különböző egységei, katonái önfeláldozó hazaszeretete, áldozatvállalása tette lehetővé, hogy III. Viktor Emánuel király és a Badoglio-kormány Brindisiben a németektől szabad területen berendezkedhettek, működhettek.

A szeptember 8-9. közötti éjszakán Rómában, a Magliana-híd előtt a Szárd Gránátos hadosztály 1. ezrede foglalt állást. Háromnegyed órával a fegyverszünet bejelentése után német ejtőernyősök támadták meg őket. Ezzel elkezdődött a Róma birtoklásáért vívott csata. Nemsokára beérkezett a 2. Fallschirmjager hadosztály zöme. A híd birtoklásáért hullámzó harcok kezdődtek, az olaszok előbb elvesztették, majd visszaszerezték a támpontot. Erősítést kaptak a carabinieriektől és az olasz afrikai rendőrségtől. A harcok hevesességét mutatja, hogy a rövid összecsapásban 38 olasz és 22 német esett el.

A híres Ariete páncélos hadosztály Monterosi térségében vette fel a harcot. A 3. páncélgránátos-hadosztályból szervezett Grosser harci csoport /mintegy 30 tank és két motorizált gyalogzászlóalj/ első lépcsőben történő bevetésével próbált áttörni. A németek fenntartása egy napig sikerült, mindkét oldalról 20 körüli volt a veszteség, valamint 4-5 tank.

A Piave hadosztály egységei Monterotondo és Mentana környékén harcolva megadásra tudtak kényszeríteni egy német ejtőernyős zászlóaljat.

Róma ellenállásának utolsó epizódja a Porta San Paolo előtt történt, ahol olasz katonák és az általuk felfegyverzett civilek próbálták meg visszaverni a német egységeket. A Porta San Paolo előtti harcban esett el az ellenállás első civil hőse Raffaele Persichetti, egy líceumi tanár.

Szeptember 10-én az ellenálló olasz egységek megadták magukat. A katonai vezetés által magára hagyott ellenállás e két nap alatt 1167 katonát és 120 civil ellenállót veszített.

A megadást követően a németek lefegyverezték az olasz katonákat. Hasonlóképpen sajnálatos események történtek Dalmáciában, ahol a szeptember 8. utáni napokban a Horvát Állam hadereje, sokszor a titóista partizánokkal együttműködve az olasz területre támadt, nyilván-

valóan okkupációs szándékkal. Hitler ugyan a területszerzést nem engedélyezte az usztasáknak, azonban 14 olasz hadosztályból 11 a lefegyverzés sorsára került, és jelentős hadianyag került az usztasák és titóista partizánok birtokába.

Különösen tragikus sors jutott a Ióni-tengeren, a görög partok mentén elhelyezkedő Kefallonia szigetén tartózkodó Acqui-hadosztály osztályrészéül.

A szeptember 8. utáni napokban a haderő többi részéhez hasonlóan az Acqui-hadosztály is parancsok nélkül maradt. A hadosztályt a német parancsnokság megadásra szólította fel, A bizonytalan helyzetben a mintegy 10000 olasz katona részvételével népszavazást tartottak, melynek eredményeként közölték a német parancsnoksággal: „A legfőbb parancsnokság rendelkezésére, a tisztek és a katonák akarata alapján az Acqui-hadosztály nem teszi le a fegyvert.”

A következő napokban megjelent SS alakulatok megkezdték volna a hadosztály lefegyverzését, azonban az olaszok ellenállást tanúsítottak, tüzet nyitottak a beérkező németekre. A hadosztály nem számíthatott az olasz főparancsnokság segítségére, támogatására, ezért sorsa megpecsételődött.

A kemény összetűzéseket követően az SS alakulatok lefegyverezték az olasz katonákat, majd a foglyok mintegy felét, a nemzetközi háborús jogot teljesen megsértve kivégezték. Összesen 5-6000 fő között határozhatjuk meg az SS alakulatok által kivégzett olasz katonák számát. A parancsnok Antonio Gandin tábornok utolsó szavai a kivégzőosztag előtt „Éljen a király! Éljen Itália!” voltak.

Tehát a szeptember 8-10. utáni napokban több mint 600000, lényegében parancs, utasítás nélkül maradt olasz katonát tartóztattak le, fegyvereztek le a németek. E hatalmas létszámú tömeget Németország és a megszállt Lengyelország munkatáboraiba vitték, és munkaerejüket katonai kényszermunkára vették igénybe.

A szükséges köztársaság

Tehát mint a német fellépés pontos kivitelezéséből látható, Hitler már július 26-án eldöntötte és megtervezte a Rastenburg melletti Farkasveremben a beavatkozást. Ez nemcsak a szeptember 8-10. közötti műveleteket jelentette, hanem Mussolini kiszabadítását és ismételt politikai szerepbe helyezését.

Július 25. után Németországba menekültek a fasizmus németbarát exponensei: Alessandro Pavolini, Vittorio Mussolini és Roberto Farinacci. Egyikük sem tűnt megfelelőnek Németország számára, hogy velük szövetséges, vagy szatellit államként tekinthető Olaszországot vezesse. Farinacci egyébként minden felajánlott tisztséget visszautasított. Felmerült még annak lehetősége is, hogy a kormány vezetését Giuseppe Tassinari bízják, de ezt az elgondolást is elvetették. A németek biztosan tudták, hogy egy velük szövetséges, vagy szatellit államnak kizárólag a Duce személye, tekintélye adhat legitimitást.

Hitler ezért döntött a Duce kiszabadítása mellett, a Farkasveremben tartott értekezleten. Itt – mint már szó volt róla – Otto Skorzeny SS őrnagy lelkesülten közölte vele, hogy ő osztrák és kész az akció végrehajtására.

Otto Skorzeny, Kurt Student, Harald Otto Mors gondosan kiválogatott egységei a Campo Imperatorén lévő szállodában fogva tartott Mussolinit rajtaütésszerűen szabadították ki. Az olasz csendőrtábornok jelenléte azért volt fontos, hogy megelőzze az esetleges ellenállást.

Az SS alakulat Mussolinit Münchenbe, majd Rastenburgba vitte, Itt két napos tárgyalást folytatott Hitlerrel, aki a deprimált Ducét meggyőzte, hogy Itália, mint áruló ország, a Lengyelországnál rosszabb helyzetbe kerülhet. Mussolininak így el kellett fogadnia, hogy egy németektől függő állam élére álljon. Az adott történelmi pillanatban, helyzetben nem volt más lehetősége.

Szeptember 15-én Münchenből kibocsátotta az első rendelkezéseket a fasiszta párt újjászervezésére, mely a fegyverszünet hatására a széthullás határára jutott. Mindemellett, a még valamelyest talpon maradt MVSZ megerősítéséről is intézkedett.

Az Olaszország északi részein fogható müncheni rádió hullámain szeptember 17-én Mussolini bejelentette egy új fasiszta állam létrehozását, majd másnap a fasiszta párt újjászervezését. Szeptember 18-án a következő terveket fogalmazta meg: „Az állam, melyet meg akarunk teremteni nemzeti és szociális lesz, a szó legtágabb értelmében: azaz fasiszta az eredetünk szerint.”

Az állam létrejöttét szeptember 23-án nyilvánították ki: neve első megfogalmazásban Stato Nazionale Repubblicano /Köztársasági Nemzeti Állam/ lett, majd november 24. után kapta a Repubblica Sociale Italiana, tehát az Olasz Szociális Köztársaság elnevezést. Ekkorra számos pártszervezet, kulturális és dolgozói képviselőt kérte azt az elnevezést, mely december 1-től lett hivatalosan véglegesítve. Az RSI természetesen igényt formált szuverenitása kiterjesztésére az egész volt Olasz Királyság területére.

Az RSI eszmei alapjait a fasizmus, a nemzetiszocializmus, a köztársasági eszme, az antiszemitizmus, a szocializálás és a korporativizmus jelentették.

Szeptember 28-án már meg is tartották az első kormányülést, melynek színhelye a Forli melletti Rocca della Caminate, a Duce rezidenciája volt.

A kormány első értekezletén a Duce üdvözlést intézett a Háromhatalmi egyezmény államaihoz, a szövetség létrejötté harmadik évfordulóján: „... jó előjelnek ítélem meg, hogy az

Itáliába történő visszatérésem egybeesik a szövetséggel, mely elválaszthatatlanul egyesíti a fasiszta Olaszországot, a nemzetiszocialista Németországot és a Japán Birodalmat. A köztársasági fasiszta kormány minden erejével elszánta magát, hogy harcoljon a végső győzelemig minden erejével és azzal a hűséggel, mely mindig is jellemezte Itáliát. A köztársasági fasiszta Itália e napokban eltörli a történelmi megaláztatást, és vérével fogja eltisztítani a szégyent, melyet a degenerált monarchia vetett az ország hagyományaira.”

Az RSI minősítésekor nehéz megtalálni a megfelelő hangsúlyt, terminológiát. Az egyszerű szatellit, vagy báballam kifejezés természetesen nem lehet helytálló, talán pontosabb lehetne az alárendelt szövetséges, vagy a függő állam kifejezés.

Az új államot kizárólag a tengelyhatalmak és szövetségeseik ismerték el, vagyis vették fel vele a diplomáciai kapcsolatot és létesítetek nagykövetséget.

Így a Német Birodalom, Japán, Mandzsukó, Európa államai közül pedig Szlovákia, Magyarország, Horvátország, Bulgária és Románia.

Már 1943. november 13-án átadta Hitlernek megbízólevelét Filippo Anfuso, az RSI nagykövete. Viszonzásképp Hitler is elküldte nagykövetét Salóba, Rudolf Rahn személyében.

Érdekességgéppen megemlíthető, hogy Anfuso 1943 tavaszán még Magyarországon volt nagykövet. A Kállay-kormány egyébként azt a diplomatikus és taktikus megoldást választotta, hogy a korábbi olasz királyi nagykövetséget elfogadta, mint a Badoglio-kormány képviselőjét, ugyanakkor az RSI is megnyitotta diplomáciai képviselőjét Budapesten. Így gyakorlatilag 1944 márciusáig két olasz képviselő működött Budapesten.

Bár az RSI területe megalakulásakor az ország területe mintegy kétharmadára, szinte Campaniáig kiterjedt, szuverenitása csak formálisan vonatkozott a németek által operációs zónáknak minősített területekre. A prealpesi operációs zóna magában foglalta Trento, Bolzano és Belluno provinciákat, az Adria-parti operációs zóna pedig Udine, Gorizia, Trieste, Pola, Fiume és Lubiana provinciákat jelentette. E területeket lényegében Tirol és Karintia gauleiterei irányították. Az Autonóm Ljubljánai Provincia élre kinevezett köztársasági prefektus beiktatását a német gauleiter még formálisan sem engedélyezte.

A Dodekanézosz-szigetek formálisan az RSI fennhatósága alatt maradtak, természetesen német katonai ellenőrzés mellett. Ugyanez történt a szeptember 8. után, a Pavelic-rendszer által megtámadott Dalmáciában, melyet Hitler katonai megszállás alá vont és nem engedte, hogy a horvátok kezére jusson. Az 1939-ben elfoglalt és Olaszországgal dinasztikusan egyesített Albánia függetlené nyilvánította magát.

Mussolini bizonyára tudatában volt e több mint másfél évig tartó tragikus történelmi szerep ambivalenciájának. Kizárólag személye adhatott tekintélyt, jelenthetett legitimitást az új államnak. Ha nem vállalja, a németek iránt jóval lojálisabb tényezők kerülnek hatalomra. Mindez a következőkben érzékelhetővé vált. Személye számos esetben mérsékelő tényezővé vált a németek, vagy a fasiszmus radikálisabb csoportjaival szemben.

A németek bizalmatlanságát, fenntartásait talán az illusztrálja legjobban, hogy a Duce salói rezidenciája közelében rendezkedett be egy SS alakulat. Formálisan, névlegesen a Duce biztonságát szolgálták, azonban teljesen nyilvánvaló volt, hogy céljuk a Németország számára kulcsszerepet betöltő Duce ellenőrzése, Ellenőrizték a Duce látogatóit, mozgását, megnyilvánulásait, természetesen biztonságára hivatkozva. Német orvost rendeltek Mussolini mellé, aki kezelte, gyógyszereket, diétát írt elő számára, követte hangulati változásait. Természetesen az SS egység és az orvos tényleges feladata a Duce megfigyelése volt. Teljesen nyilvánvaló volt tehát, hogy Mussolini egy történelmi helyzet túsza, foglya volt.

Mussolini személye legitimitást adott az új államnak, ugyanakkor ez az államiság az olaszokat is megmentette a megszállás egy nyíltabb, brutálisabb megoldásától. Mint már utalás történt rá, Mussolini a párt a radikálisabb elemeivel szemben is betöltötte a mérséklő tényező szerepét.

Nem mellékes szempont még az RSI megítélése vonatkozásában, hogy Olaszország nemzeti érdekei és a civilizáció szempontjai érdekében védekező szerepet töltött be a kommunista partizánmozgalom, valamint a titóista jugoszláv kommunista expanzív törekvésekkel szemben.

E később, részleteiben is tárgyalandó és elemzendő szempont sok tekintetben a feledés, vagy inkább a tudatos elfeledtetés homályában kikerült a történelmi emlékezetből.

A történelmi hűség kedvéért azonban rögzíteni kell, akár a Pavelic-féle horvát usztasa állam, akár a Tito vezette kommunista AVNOJ területi és expanziós célokat tűzött ki Olaszországgal szemben Dalmáciában, Friuliban, Venezia-Giuliában.

A legújabb kutatások azt is alátámasztják, hogy mivel az olaszok az egyensúlyozás szempontjai miatt a Balkánon a királypárti Mihajlovic-féle csetnikeket támogatták, az amúgy ellenség usztasák és titóisták együttműködtek.

A háború végén a brit támogatással megerősödő kommunista Titó-partizán mozgalom jelentős olasz területeket szándékozott elfoglalni. Az olasz ellenállási mozgalom kommunista szárnyával együttműködve, rendkívül kegyetlen eszközök alkalmazásával törtek céljaik megvalósítására. Érdekes módon, a szláv területszerző célok elérésében találkoztak egymással a politikailag egymástól fényévnyi távolságra álló erők.

A fasiszta állam újjászületése

Mint már utalás történt rá, az Olasz Szociális Köztársaság létrejöttkor, az első megnyilvánulások a 20-as évek elejének eredeti fasiszta koncepciójához, céljaihoz szándékoztak visszatérni.

Az RSI előbb rendelkezett kormánnyal, mint alkotmánnyal. Az első kormányülésre már 1943. szeptember 28-án sor került, azonban a rendszer gyakorlatilag alkotmány nélkül működött.

Igaz, hogy e szeptemberi napokban kibocsátottak egy alkotmányt, de ezt törvényhozási szinten soha sem vitatták meg, vagy fogadták el. Bár 1943. október 13-án bejelentették az alkotmányt jóváhagyó Alkotmányozó Gyűlés összehívását, mely az alkotmányozást a nép kezébe szándékozott letenni, a Köztársasági Fasiszta Párt /PRF/ 1943. november 14-én Veronában megtartott kongresszusa ezt a közjogi aktust a háború utáni időkre napolta.

Annak ellenére, hogy törvényhozási elfogadást nem kapott, fő vonalaiban érdemes azonban e totális állami berendezkedést rögzítő alkotmány fő pontjait áttekinteni.

Az alkotmány első fejezete rögzíti: az olasz nemzet egy politikai, és gazdasági organizmus, mely civil, vallási, nyelvi, jogi, erkölcsi és kulturális jellegzetességeiben nyilvánul meg. Az olasz nemzet élete, akarata, céljai magasabbrendű értékek, mint az egyéni, személyes célok.

Az alkotmány Itáliát Olasz Szociális Köztársaság /Repubblica Sociale Italiana/ államformaként definiálta. Ezen állam célja, történelmi hivatása Itália szabadságának, Isten által adott 22 évszázados történelméből fakadó civilizációs küldetése révén elősegíteni az igazságra épülő világrendet.

Az alkotmány Rómát jelölte meg fővárosként, meghatározta az állami felségjelként használatos címet és trikolorát, a közepén elhelyezett fascióval és a római arany sassal. A jelképek tekintetében a következő hónapokban módosítások születtek, külön meghatározták a különféle fegyvernemek jelképeit. Az RSI hivatalos himnusza a Giovinezza lett.

Az alkotmány az Olasz Szociális Köztársaság egyedüli vallásaként az apostoli római katolikus vallást jelölte meg. Elismerte és elfogadta az Apostoli Szentszék a Vatikán területe feletti szuverenitását. Elismerte és érvényben levőnek tekintette a Szentszékekkel korábban megkötött szerződéseket.

Az állam szuverenitása a nemzetből származik. A nemzet legfőbb szervei az alkotmány szerint: a Nép, és a Köztársaság vezére /Duce della Repubblica/.

Az Alkotmányozó Gyűlésnek /Assemblea Costituente/, mint a nemzet minden élő erejét kifejező testületnek feladata az alkotmányozás megvalósítása.

A Munka Képviselőinek Kamarája /Camera dei Rappresentati del Lavoro/ a szintén 18 év feletti állampolgárok szavazatával, hivatásrendi formában kerül megválasztásra.

Az alkotmány szellemében, az RSI vezére /Duce/ tölti be az államfői tisztséget 5 évig, személyében megtestesíti a nemzet egységét és akarátát. Isten és a haza elesett hősei emlékezete előtt esküt kell tennie, hogy hivatala minden cselekedetét a nemzet magasztos érdekei és a társadalmi igazságosság inspirálják.

A Duce gyakorolja a végrehajtó hatalmat, hirdeti ki a törvényeket, nevezi ki kormányfőt és a minisztereket és egyéb főtisztviselőket. Szintén jogában áll amnesztiát hirdetni.

Az alkotmány hangsúlyozott népi, fasiszta és köztársasági jellege ellenére érvényben hagyta a korábbi nemesi címeket.

Rögzítette az állam totális, egypárt rendszerű jellegét, a vezető és kizárólagos párt a Köztársasági Fasiszta Párt /Partito Fascista Repubblicano/.

Az alaptörvény szabályozta az igazságszolgáltatás rendszerét, rögzítette a fegyveres erők és testületek szerepét, hatásköreit.

Az új nemzedékek, a faj védelme az RSI elsődleges feladata. Az RSI alkotmánya a demográfiai növekedést a nemzet felemelkedése, és katonai, polgári és a gazdasági fejlődése legfontosabb feltételeként jelölte meg.

Az RSI demográfiai politikája három legfontosabb célja: a létszám, a fizikai és lelki egészség, valamint az új nemzedék tisztasága biztosítása.

Ennek eszközei a házasság, az anyaság, a család intézményének, valamint a hagyományos keresztény értékeknek a védelme. A gyermekek és az ifjúság védelme, nevelése az állam kiemelt feladata.

Az alkotmány tilalmazta a „zsidó fajhoz” tartozó személyekkel kötendő házasságkötést, illetőleg speciális szabályozás alá helyezte más fajok és a külföldiek tekintetében.

Az alkotmány a nevelés legfontosabb szervének a PFR-t minősítette, az oktatás fő feladata, hogy a fiatalokat becsületes szellemi, fizikai dolgozóvá, katonává nevelje, családi feladatokra készítse fel.

Az oktatás legfontosabb feladata, hogy a népet a társadalmi szolidaritás elveire nevelje, ezáltal mindenkinek alá kell rendelnie egyéni és kollektív érdekeit a nemzet szabadsága legfőbb érdekeinek.

Elvben a PFR tagság nem jelenthetett volna semmiféle előjogot, kedvezményt, lehetőséget a tisztségek vagy beosztások megőrzésére. Ezzel szemben inkább a nemzet szolgálatának, a saját erő kifejtés végső határáig történő kifejtése fogalmazódott meg, mint a párttagokkal szemben elvárando követelmény.

Az alkotmány meghatározta az oktatás különböző szintjeit, mindet a keresztény doktrínának és a nemzeti elkötelezettségnek kell áthatnia. A rászorulóknak számára az államnak támogatást kell biztosítania.

A helyi közigazgatás: a tanácsok és a provinciák az állam kisegítő entitásaként végzik a helyi adminisztrációt. Megválasztásukra általános választójog alapján kerülhet sor.

Rögzítésre kerültek az állampolgárok alapvető jogai és kötelezettségei. Ezek kizárólagosan az olasz árja fajhoz tartozó személyekre vonatkozhattak.

Számukra biztosították az összes politikai és személyes szabadságjogot, a törvény előtti egyenlőséget.

A rögzített jogokban nem részesülhettek a zsidók és az idegen fajokhoz tartozó személyek, ők az állampolgárságot sem nyerhették el.

A szabályozás szerint az említettek nem rendelkezhetnek politikai jogokkal, fegyveresen sem szolgálhatják Itáliát. Életüket az RSI területén és jogrendszerében a magánjog, és a külföldiekre vonatkozó jogrend szabályozza.

Az alaptörvény tilalmazta a titkos társaságok működését az RSI területén.

Részletes szabályozást nyert a korporatív gazdaság, a dolgozói önzagazgatás, a tervezett szocializálások kivitelezése és működése, és természetesen az igazságügy rendszere is.

Az alkotmányban is rögzített elvvel szemben azonban az alaptörvény sohasem lett jóváhagyva az alkotmányozó nemzetgyűlés által, mert e jogi aktust a háború utáni időkre napolták el. Ennek ellenére, mint formális alkotmány létezett a köztudatban.

Bár mint utalás történt rá, az RSI első kormányülései Rómában zajlottak, az RSI székhelye és központja Salo és környéke lett. Ennek fő oka a védett helyzete volt, egyforma távolságra helyezkedett el a francia határtól és az Adriától. Közel volt Milánó, Lombardia központja, de a német és a svájci határ is. Salo környékén számos fémipari, valamint fegyvergyártó nagyüzem működött. Talán elég a Beretta említése. E cégek egyébként nagyrészt Németország számára termeltek, természetesen kedvezményes árakon.

Tehát az RSI fő hivatalai, intézményei a következő helyeken lettek elhelyezve:

Salo:

Külügyminisztérium

A Népi Kultúra Minisztériuma /MINCULPOP/

A X. MAS flotta és az Önálló Ettore Muti légió székhelye

Telefon-, rádió- és sajtóközpontok

A „Stefani” sajtóügynökség

A Köztársasági Nemzeti Gárda /GNR/ parancsnoksága

A Köztársasági Rendőrség parancsnoksága

A Fekete Brigádok parancsnoksága

A Fasciók háza

Gargnano:

Minisztertanács

Villa Feltrinelli-Benito Mussolini rezidenciája

A Duce személyes testőrsége és a német parancsnokság székhelye

Toscolano-Maderno:

Belügyminisztérium

A Fekete Brigádok parancsnoksága

Német nagykövetség

Katonai tábor leszállópályával

Gardone Riviera:

Japán nagykövetség

A sajtóközpont és egyéb német hivatalok

San Felice del Benaco:

A külföldi fasciók székhelye

Soiano del Lago:

Nemzetvédelmi Minisztérium

Cremona:

A Nemzetvédelmi Minisztérium hivatalai

Igazságügyi Minisztérium

Milánó:

A Duce főhadiszállása

Brescia:

Pénzügyminisztérium

Igazságügyi Minisztérium

Bergamo:
Korporatív Gazdaság Minisztériuma

Verona:
Tájékoztatásügyi Minisztérium

Padova:
Nemzeti Nevelésügyi Minisztérium
Korporatív Gazdaság Minisztériuma

Velence:
Közmunkák Minisztériuma
Fasciók és a Korporációk kamarája
EIAR

Treviso:
Földművelésügyi Minisztérium

Ponte di Brenta:
Korporatív Gazdaság Minisztériuma

San Pellegrino Terme:
Mezőgazdasági Minisztérium

Iseo:
Köztársasági Nemzeti Légierő

Vicenza:
Köztársasági Hajóhad

Aprica:
Az RSI Olasz Vöröskereszt központja

Asolo és Monza:
Hadügyi hivatalok

Crocetta del Montello:
Számvevőszék

Bizonyos változtatások, átszervezések következtek be a közigazgatásban, a katonai igazgatás rendszerében is. A létrejöttkor az olasz terület kétharmadára, a lakosság 65 %-ára kiterjedő RSI az eddigi prefektusok helyett tartományi főnököket /Capi provincia/ nevezett ki. Átszervezték a katonai, közbiztonsági, karhatalmi szervek területi irányítását, igazgatását is. Ezt nyilvánvalóan a német megszállás, a művelési zónák kijelölése és a háborús helyzet tették szükségessé.

Az RSI főszereplői

Szeptember végére, a folyamatos tárgyalások eredményeképp megszerveződött az Olasz Szociális Köztársaság kormánya.

Bár az RSI vezetői, története főszereplői tevékenysége, életútja már korábban is említésre került, talán érdemleges ismételt áttekinteni eddigi pályafutásukat, életútjukat. A következő oldalakon a közöttük legjelentősebbek pályáíve csak az új állam létrehozásáig terjed, az 1943 szeptembere és 1945 áprilisa közötti tevékenységük, sorsuk a további fejezetek részét fogják képezni. A kevésbé ismert vagy jelentős személyiségek életútja esetében utalások történnek az 1945 áprilisáig terjedő periódusra, vagy a túlélők esetében kitekintünk a további sorsukra.

A kormány élén az államfői, külügyminiszteri szerepet is betöltő Benito Mussolini (1883-1945) állt. 1943 szeptemberében a Gran Sassón, fogságban, már nem látván perspektívát, talán már lemondott a további politikai szerepről. A történelem tragikus fordulata egy utolsó utáni felvonást készített számára.

Rendkívül hosszú, grandiózus pályáívet futott be, attól a pillanattól, hogy 1883 július 29-én megszületett Dovia községben, Alessandro Mussolini kovács és Rosa Maltioni tanítónő gyermekeként.

Kissé impulzív pszichikuma, érvényesülésre törő személyisége következtében életútja kezdetén számos fordulat, változás történt életében. A tanítói, újságírói pálya úgy tűnt, hogy kitörést jelenthet a család szerény, majdhogynem marginális társadalmi helyzetéből.

Családja társadalmi helyzetéből fakadóan természetesen a baloldalon találta meg a társadalmi felemelkedés, a szociális igazság érvényesülése perspektíváit. Az Olasz Szocialista Párt tagja, szakszervezeti vezető lett. Kezdetben Sorel művei hatására anarcho-szindikalista nézetei alakultak ki, majd ez kombinálódott rövid svájci emigrációja alatt a lausanne-i egyetem olasz professzora Vilfredo Pareto elméletével, mely szerint a nagy tömegeket mozgósítani képes, szervezett elitek formálják a történelmet. Szintén itt hathatott rá Nietzsche filozófiája, így az erő kultusza tükröződött vissza korabeli írásaiban. Nyilvánvalóan ekkor még csak meghatározott szemszögből láthatta a korabeli olasz élet és társadalom ellentmondásait.

A későbbi Mussolini nézetrendszeréhez viszonyítva elképzelhetetlennek tűnik az 1911-es Mussolini megnyilvánulása, mikor a líbiai háború ellen a republikánus Piero Nennivel együtt tüntetést szervezett, majd a háborút a nemzetközi brigantizmus cselekményeként minősítette. A századfordulón, a korabeli társadalmi problémákkal szembenézni képtelen katolicizmusa is ellenérzéseket keltett benne.

Rövid trentói tartózkodása alatt bizonyára formálta gondolkodását az olasz irredentizmus, érdekes momentum volt publicisztikai együttműködése Cesare Battistivel, akiről tudjuk, hogy az Osztrák Magyar Monarchia állampolgáraként, képviselőjeként dezertált, hazájával szembe fordulva saját maga idézte elő tragikus végét.

1912-től az Olasz Szocialista Párt Avanti című lapja főszerkesztője volt. A háború kirobbanásakor még az Internacionálé álláspontját képviselte, azonban pár hónap elteltével magáévá tette az irredenta, nacionalista területszerző politikai célokat. 1914 júniusában még Milánó tanácsnokává választották, ekkor a Vörös hét szereplője volt.

1914. október 18-án jelent meg a „A teljes semlegességtől, az aktív és cselekvő semlegességig” című cikke. Ebben az eddigi pacifista álláspontot feladva, azon véleményét fejezte ki, hogy a szocialista pártok elszigetelődését elkerülendő szükséges a nagy néptömegek felfegy-

verzése, bekapcsolódás a háborúba, majd a háborút a polgári rend elleni felkeléssé kell változtatni. Tehát pár hónap alatt a háború elvetésétől, a Risorgimento folytatásaként értelmezett háború igenléséig jutott el. Nyilvánvalóan ez a szocialista párt soraiból történő kizárást vont maga után.

Mindezen általánosan ismert életrajzi mozzanatok említése itt talán azért érdekes, mert a személyiségből fakadó voluntarizmus, szociális érzék a 20-as és a 30-as évtized teljesen megváltozott feltételrendszere közepette is jellemző maradt rá.

Itt kell kitérni Mussolini családalapítására, még 1915-ben polgári szertartás keretében feleségül vette Rachele Guidit, házasságukból öt gyermek született: Edda (1910-95), Vittorio (1916-1997), Bruno (1918-41), Romano (1927-2006), és Anna Maria (1929-1968). Felesége mellett két másik nő is belépett életébe.

A vezető ipari körök támogatásával megindított új lapja, az *Il Popolo d' Italia* már teljes mellszélességgel kiállt a háború mellett. A 11. Bersaglieri ezred káplárja a polgári életben tanúsított jellemvonásait a lövészárokban tovább formálta: bátor, fegyelmezett katonaként szolgált.

A milánói San Sepolcro téren megalakított *Fasci di Combattimento*, majd a belőle 1921-ben megszervezett Nemzeti Fasiszta Párt élén, radikális, határozott eszközökkel haladt a hatalom felé. A hatalomért folytatott harc útját kommunista, szocialista forradalmi akciók, gyárfoglalások, anarchista merényletek szegélyezték. Természetesen a fasiszta squadrizmus is az akció-reakció logikája szerint a hatalomért folyó erőszakos közdelem része volt. Itt azért meg kell jegyezni, hogy Mussolini ebben az időszakban is – akárcsak majd 1943-45 között – igyekezett mérsékelni a fasiszták erőszakosabb csoportjait.

A *Marcia su Roma*, a „fasiszta forradalom”, a győzelem, a hatalom kiépítése határozott, voluntarista, azonban nem elsősorban kegyetlen eszközökkel és módon valósult meg.

A fasizmus győzelme azonban nemcsak a már felvázolt és elemzett számos tekintetben eredményes gazdaság-, és szociálpolitikai célkitűzéseket juttatta érvényre, hanem az eddigi olasz uralkodó osztályok nacionalista, területszerző és birodalmi célkitűzéseivel történő azonosulást is.

Ez európai tekintetben még kifejezet bizonyos nemzeti érdekeket: Fiume, Dalmácia irányába, azonban itt is megnyilvánultak a birodalomépítési szándékok. Európán kívül pedig gyakorlatilag az 1861-ben létrejött Olasz Királyság gyarmatszerző geopolitikai törekvései érvényesültek. Ismételten fontos aláhúzni, 1922 „fasiszta forradalmát” követően kompromisszum született a fasizmus szociális és nemzeti célokat képviselő csoportjai és a királyság birodalmi célokat képviselő vezető csoportjai, a hagyományos olasz arisztokrácia és nagypolgárság között. Ugyanis a fasizmus, a squadrizmus kezdeti céljai között legfeljebb az Adriai-tenger térségében érvényesítendő területszerzés merült fel, a gyarmatbirodalom célkitűzése soha.

A 20-as, 30-as évtized már tárgyalt gazdasági és szociálpolitikai sikerei békés fejlődését, előrehaladását megtörték a világ újrendezésére irányuló célkitűzések, konfliktusok.

Vitathatatlan, hogy Mussolini és az olasz kül-, és katonapolitika számos kérdésben mérsékeltséget tanúsított. A nyugati hatalmak a nemzetiszocialista Németország egyensúlyozása, a spanyol polgárháborúba történő beavatkozás céljából számos engedményt, gesztust tettek az olasz külpolitikának, személyesen Mussolininek is.

Bár az 1939 májusi acélpaktum, 1938. szeptember 29-i müncheni egyezmény, az Anti-komintern Paktumhoz történő csatlakozás egyértelművé tették a Németország melletti olasz felsorakozást, 1939-40 között a Mussolini által kijelölt olasz „nem hadviselő” politika azonban rendelkezett bizonyos mozgástérrel, és ez által meghatározott nemzetközi közvetítő szereppel.

A Mussolini képviselte külpolitikai elvek jelentettek bizonyos méltányosságot Németországgal összehasonlítva. Itt magyar szempontból is hangsúlyoznunk kell, hogy jogos területi revíziós céljaink támogatásra találtak a Ducénél, így nemzetközi támogatással jöhetett létre az I. és a II. bécsi döntés.

Mussolini nem volt méltánytalan a München után megmaradt Csehszlovákia irányában, a prágai katonai puccs ellenére helytelenítette a német megszállást és a Protektorátus létrehozását.

Szintén nem helyeselte Lengyelország lerohanását, szükségesnek látta volna államisága helyreállítását, akárcsak a későbbiekben Ukrajnáét.

1940 tavaszán még versenyt futottak Mussolini támogatásáért a németek és britek, előbb márciusban Ribbentrop német külügyminiszter, majd Hitler sürgették a Németország melletti háborúba lépést, majd Winston Churchill brit, Paul Reynaud francia miniszterelnökök, Rooseveltt amerikai elnök és XII. Pius pápa kérelték, hogy maradjon semleges. Churchill, Mussolini nagy csodálója még Tunézia és Nizza irányába történő területi aspirációkat is támogathatónak vélte. 1940. június 10-én végiggondolatlan, végzetes döntés született.

Politikai életútja utolsó felvonását meglehetősen ambivalens érzelmekkel, reményvesztve, rossz hangulatban kezdte el. Deprimáló hatású volt számára, hogy csalódnia kellett a fasiszta pártban, a vezetésben, a hadseregben, a milíciában. Hangulatilag megtörte a fegyverszünetet követő spontán népi eufória, mely utcai táncban, ünneplésben fejeződött ki. Megalázó és deprimáló hatást tett rá a Hitlerrel folytatott müncheni tárgyalás, ahol a Führer kijelentette, hogy Olaszország Lengyelország sorsára is juthatna, ugyanis Lengyelország meghódított, Olaszország viszont áruló ország.

Mussolini mellett a miniszterelnökségi államtitkári tisztséget az ismert szárd fasiszta, Francesco Maria Baraccu (1895-1945) töltötte be.

Baraccu 1895-ben született Szardíniában, Santu Lussurgiu községben. Az I. világháború alatt Líbiában szolgált, mint a gyalogság tisztje.

1921 augusztusában csatlakozott a PNF-hez, különféle tisztségeket töltött be, példaként a szardíniai fasciók vezetője volt.

Zászlóaljparancsnokként részt vett az etióp háborúban. 1937. március 3-án, egy átfésülő akció során elvesztette bal szemét. A háborúban tanúsított helytállásáért arany katonai emlékéremben részesült.

Olaszországba hazatérve újságírással kezdett foglalkozni, különösen a gyarmati problémákat vizsgálta, elemezte.

1943. szeptember 8. után csatlakozott Mussolinihez, részese volt az RSI megalakításának. Mint miniszterelnökségi államtitkár jelentős szerepet töltött be a kormányzati szervek északra történő telepítésében és a köztársasági adminisztráció megszervezésében. Sikeresen tudta meggyőzni Rodolfo Graziani marsallt, hogy vállalja el a nemzetvédelmi miniszteri tisztséget. Abban a vonatkozásban már kevésbé volt eredményes, hogy Szardíniát az RSI-hez csatolja, és hogy egy szárd fasiszta légiót szervezzon.

Az RSI fennállása alatt folyamatosan éles szembenállás volt köze és Alessandro Pavolini a PFR főtitkára, valamint Guido Buffarini Guidi belügyminiszter között. Eredménytelenül kérte Mussolinitól tisztségükben történő visszahívásukat.

Az RSI összeomlásakor követte Mussolinit a Comói-tó irányába történő menekülésben, azonban a partizánok az RSI többi vezetőjével együtt elfogták és április 28-án Dogóban kivégezték, holttestét a milánói piazzale Loretón közszemlére tették.

Az RSI létrejöttékor a németek potenciális jelöltje volt a korai fasizmus markáns alakja, Roberto Farinacci (1892-1945). Farinacci Iserniában született édesapja rendőr volt. 17 évesen vasutas lett Cremonában. A háború előtt forradalmi szocialista szakszervezet szervezője volt, az ismert szocialista Bissolatti csoportjához tartozott, akit később, mint „nemes, apostoli lelket, nem politikus alkatot” értékelt. Korai útkeresésében az Olasz Nagykelet szabadkőműves páholynál is megfordult. Önkéntesként részt vett a világháborúban, 1919-ben Mussolinivel együtt alapítója a Fasci di Combattimento első szervezetének.

1920. szeptember 5-én, párhuzamosan tartottak regionális fasiszta kongresszust és szocialista párti, Szovjet-Oroszországot támogató gyűlést Cremonában. Másnap a Róma-téren fegyveres konfliktus robbant ki, a következmény két fasiszta halott és több sebesült lett.

Farinacci plebejus népvézéri stílusa, kissé agresszív fellépése, egyszerű szónoklatai, az alacsony társadalmi háttérére történő hivatkozásai magukkal ragadták a fiatalokat, a szegényebb társadalmi csoportokat.

1921-ben képviselővé választották, 1922-ben megalapította a Cremona Nuova című lapot, melyet 1929-ben Il Regime Fascista címre keresztelt át. Közvetlenül nem lehet kimutatni, hogy Matteotti elrablásában szerepe lett volna, ugyanakkor a sajtóban védelmébe vette a tettes Amerigo Duminit.

A squadrizmus talán legkeményebb, legerőszakosabb képviselője volt. Eszközei közé tartoztak, előfordultak a ricinus-olaj itatás, a tettlegesség is.

Publicisztikai tevékenységében, mint a rendszer radikális belső ellenzéke nyilvánult meg, erre a konszolidálódó rendszernek és a Ducének sem volt igazán szüksége. Puritán és konzekvens egyénisége fejeződött ki, mikor 1928-ban kirobbantotta a Bellini-botrányt. Ernesto Bellini a milánói podesta nagy értékű korrupciós ügyekbe keveredett, melybe nagyiparosok is érintettek voltak. A Duce el akarta hallgatni az ügyet, Farinacci viszont folyamatosan tárta fel a tényeket. Mindezek miatt a politika peremére került.

1935-ben Ciano mellett önkéntesként részt vett, harcolt az etiópiai háborúban, tábornoki rangot szerzett. Közben elveszítette egyik kezét, bár háborús sérülésnek állították be, a baleset egy tóban kézigránáttal történő halászás miatt történt. Ezt követően, mint megfigyelő a spanyol polgárháborúban vett részt.

Személyes baráti kapcsolatot alakított ki Goebbelssel, a náci diktatúrában polgári elhajlások nélküli, tisztább népi és szociális karaktert látott.

Már 1939-től szembeszállt a „nem hadviselő” állásponttal és sürgette a háborúba történő belépést.

Már július 25. előtt egy hónappal tudott Grandi előkészületeiről, megpróbálta értesíteni Hitlert, de nem hittek neki. A Nagytanács ülésén ugyan ellentétesen szavazott, de korábban ő is kidolgozott egy hasonló indítványt, vagyis a hatalom átadását a királynak. Aznap este a német követségre menekült, majd Münchenbe repült.

A németek az új állam vezetője kiválasztásakor gondoltak rá, azonban előttük is nyilvánvaló volt, hogy Mussolini személye többeket vonzhat. A Ducének köszönhetően nem került a veronai per vádlottjai közé. Az RSI perifériáján éledegelt, vezető tisztséget nem kapott, publicisztikai tevékenységet folytatott.

1945. április 25. után híveivel Valtellina felé indult, azonban Bergamo környékén irányt váltva Oreno felé fordultak, mely végzetesnek bizonyult, mert egy partizán osztag feltartóztatta autójukat. Farinaccit Vimercate községben állították a partizán-bíróság elé. Rövid, zavaros, jogszerűtlen perében a kommunisták és a szocialisták erőszakolták ki a halálos ítéletet.

Szemét nem engedte bekötni, utolsó szavaival Itáliát éltette. Hamvai csak 1956-ban kerülhettek a család cremonai sírboltjába.

Bizonyos értelmezések szerint Farinacci radikalizmusát a taktikus Mussolini kihasználta bizonyos helyzetekben, melyek rá nézve kellemetlenek és népszerűtlenek lettek volna. Így Farinacci exponálta magát olyan Mussolini számára is kényes kérdésekben, mint a Faji Kiáltvány, vagy a faji törvények.

A vezetés, az új párt és a kormány további tagjai, a fegyveres erők és a fő hivatalok vezetői nagyrészt a radikálisabb fasiszták soraiból kerültek ki.

A radikális fasiszta Alessandro Pavolini lett a PNF feloszlását követően létrejött új párt, a Köztársasági Fasiszta párt – Partito Fascista Repubblicano /PFR/ főtitkára, egyben az RSI meghatározó személyisége.

Érdekes röviden áttekinteni Pavolini eddigi életútját.

1903. szeptember 27-én született Firenzében. Édesapja Paolo Emilio Pavolini a szanszkrit nyelv és az ókori indiai civilizáció egyetemi tanára volt.

Alessandro Pavolini kiemelkedő tehetsége már 8 éves korában megnyilvánult, 1911-ben testvérével egy gépelt lapot szerkesztett a líbiai háború támogatására. 1915-ben ugyanezt tette az I. világháborúba történő belépés propagálására.

1916-20 között a firenzei Michelangelo klasszikus líceumban tanult, majd a firenzei egyetem jogi karán, ezt követően pedig Rómában a Sapienza egyetem társadalomtudományi karán.

1920 októberében csatlakozott a Fasci Italiani di Combattimento firenzei csoportjához. 1922. október 28-án, éppen Rómában tartózkodott egyetemi vizsgái miatt és csatlakozott a Marcia su Rómához. A következő években a fasiszta ifjúsági mozgalomban tevékenykedett, cikkeket írt. Katonai szolgálatot teljesítve a bersaglioik alhadnagya, majd az MVSN centúriója lett.

1924-ben párhuzamosan szerezte meg római Sapienza egyetem társadalomtudományi és firenzei jogi diplomáját. Ekkortájt résztvevője volt az antifasiszta Salvemini professor elleni diák-megmozdulásoknak. Érdekes módon, valószínűleg a magas intellektuális színvonal miatt barátságot tartott a zsidó származású liberális szocialista Carlo és Nello Rosellivel, számos esetben megfordulva a Roselli család szalonjában. Kitűnő teniszjátékos volt, emellett regényírói erényeit is felcsillantotta.

1929-től a firenzei pártszervezet titkára, mintegy 26 évesen maradandó alkotások kezdeményezője. E minőségében egyik előmozdítója volt a Firenze-tengerpart autópálya, a Santa Maria Novella pályaudvar megépítésének, valamint kezdeményezője a mai napig egyik leghíresebb fesztivál, a „Firenzei zenei május” fesztivál létrehozásának.

1929-ben megnősült, két fia és egy leánya született. 1934-től képviselő, a Corriere della Sera publicistája. Baráti kapcsolatot alakított ki Ciano gróffal, a Duce vejével, aki többször kivédte a támadások miatt. Az életörömet a fasiszta életszemlélet részeként látták, szemben Starace pártfőtitkár puritanizmusával.

1935-36-ban részt vett az etióp háborúban, egy alakulatban szolgált Cianoval a 15. bombázó „La Disperata” sqadrillában mint megfigyelő hadnagy. Szinte mindent leírt, mint az Enderta, Amba Aradam, Tembien, Dessie térségében 1936 februárjában lezajlott harcok résztvevője átéltetett. A levegőből repülőgépről látta, leírta Ras Kassa Haile Darge csapatai két olasz hadtest általi bekerítését, Tembien erdői, barlangjai között, majd tragikus pusztulásukat. A „Disperata”, vagyis a Ciano vezette repülőegység történetét megörökítő memoárjai szinte átéltetően adják vissza e harcokat, melyeket inkább gigantikus légből végrehajtott hajtóvadászatként minősített.

1938-ban a Faji Kiáltvány egyik aláírója, majd a faji törvények támogatója. 1939 októberétől a Népi Kultúra Minisztériuma, a MINCULPOP minisztere. A miniszter illetékességébe hét főigazgatóság irányítása tartozott: külföldi sajtó, nemzeti sajtó, propaganda, filmszínház, turizmus, színház, adminisztratív szolgálat. Ellenőrzése alatt működött a RAI már említett elődje az EIAR, a SIAE, vagyis az olasz szerzők és kiadók szövetsége, és a RACI, vagyis az Olasz Királyi Automobil Klub. Miniszteri minőségében adta ki a sajtónak azokat a direktívákat, szolgálati jegyzeteket, hogy miről és mit szabad írni.

Példaként megtiltotta, hogy a labdarúgó mérkőzések játékvezetői teljesítményét bírálat alá vegyék. Komolyabb direktíva volt 1940-ben a sajtó felé, hogy nem szabad hangsúlyozni a nem-hadviselés állapotát a közvélemény előtt, ezzel szemben azt kell tudatosítani, hogy az ország intenzív katonai felkészülés időszakában él. Mikor az *Il Primato* című fasiszta lap egy táborozás alkalmával üldögélő katonákról hozott le képeket, Pavolini kiadta a jelszót: „Itáliában a katonáknak mindig talpon kell állni”

Bár felesége, Teresa Franzi, egy szenátor unokája három gyermekkel ajándékozta meg, a sikerek csúcsán őt is elérte a kísértés. A korabeli magyar filmek mintájára létrejött „fehér telefonok” típusú filmek dívjá, Doris Duranti lépett be életébe, szeretője lett. Zárójelben, a korabeli magyar filmművészet színvonalát mutatja, hogy Duranti szerepelt példaként Jávor Pállal együtt is.

1941 januárjában ismét barátja, Ciano mellett van a görögországi háborúban. 1943-ra a Starace mintájú propaganda kudarcot vallott, ekkorra a katonai cenzúra sem tudta már elhallgatni a szövetséges bombázások és az ARMIR oroszországi veresége szomorú híreit.

Mussolini 1943 februárjában a belső erőviszonyok ellenőrzés alá vonása céljából a kormány átalakítása mellett döntött. Pavolini távozásra kényszerült, majd az *Il Messaggero* igazgatója lett.

1943. július 25. eseményei után Németországba menekült. Első lépésként azonnal illegalitásba vonult, családját biztonságba helyezte. Félt, hogy arra a sorsa jut, mint a Badoglio csendőrsége által megölt Ettore Muti, akinek azért kellett meghalnia, mert azt feltételezték róla, hogy ellenállást akar szervezni a fegyverszünetre készülő kormány ellen.

Július 27-én, öt perccel éjfél előtt, német diplomáciai jelzésű gépkocsival a német követségre menekült, majd hajnalban a Ciampino repülőtéréről Königsbergbe repült és csak a német fellépés után tért haza.

Egyértelműen elszánta magát a rendszer megvédése, újra történő felépítése mellett: „E rendszer által értem el mindent, helyre szándékozom állítani az egészet. Ez az egyedüli út, hogy megmentünk fasiszta becsületünket.”

Mikor kiszabadítása után első alkalommal találkozott Mussolinivel, a következő szavakkal fordult hozzá: „Az ideiglenes nemzeti fasiszta kormány várja természetes vezetője jóváhagyását: csak így lehet ismertetni a kormány összetételét.” Miután megkapta az új párt, a PFR ideiglenes főtitkári kinevezését, a későbbi igazságügyi miniszter, Guido Buffarini Guidi társaságában a római Wedekind-palotában megnyitotta a PRF székházát, megkezdte a párt újjáépítését.

Innen intézett egy, intellektusát, elkötelezettségét kifejező rádiószózatot az olasz néphez: „Könnyű a lelkesedés a győzelemben, keményebb és méltóbb a hűséget megtartani kemény ökökkel és összeszorított fogakkal az ellenséges napokban. Aki ma megadja magát, az felsorakozik az ő és övéi örök szégyene mellett. Fasiszták, olasz és római polgárok, gyűjtsátok meg magatokban a remény és az akarat utolsó tüzét, sorakozzatok fel Mussolini és az olasz zászló körül! Nem árulhatjuk el az Itáliáért elesetteket, Itália nem fog elesni!”

E beszéd az olasz történelem egy új, másfél éves tragikus felvonásának nyitányát jelentette, Pavolini személyes sorsában is ugyanezt.

Az RSI másik meghatározó, jelentős múlttal rendelkező vezetője, lényegében első katonája Rodolfo Graziani (1882-1955) tábornok volt.

Graziani polgári családban született Filettinóban. Orvos édesapja a hittudományi tanulmányok felé orientálta, neki azonban a katonai pálya vonzóbbnak tűnt. Szeretett volna a modenai katonai akadémiára beiratkozni, azonban ezt a család anyagi helyzete nem engedte meg, ezért a 94. római gyalogezrednél szolgált. 1906-ban tényleges tiszt lett a 1. Római Gránátos ezrednél.

1908-tól Eritreában szolgált, itt megtanulta az arab és a tigre nyelvet. Előbb az 1911-12-es líbiai háborúban, majd az I. világháborúban harcolt, 1918-ra a hadsereg legfiatalabb ezredese. Többször megsebesült, kitüntetésekert kapott. A háború utáni két forradalmi évben Parmában élt, itt egy forradalmi bizottság halálra ítélte. E komolynak értelmezett veszély, fenyegetés elől keletre ment és kevés sikerrel kereskedni kezdett.

1930 januárjától személyesen Mussolini választotta ki Kireneika kormányzójává. 1931-re sikerült leküzdeni a líbiai ellenállást. A pacifikációs akciók folyamán, a britek által a búr háborúban alkalmazott módszereket vette át az ellenállás megtörésére. Ezek a potenciális lázadók koncentrációs táborokba történő zárása, a víz és az élelmiszer forrásaitól történő elzárás voltak. Az etnikai tisztogatás e formája ezek életét követelte.

A líbiai háború utóéletének érdekes epizódja volt az eseményekről 1980-ban forgatott, Musztafa Akkad által rendezett Oroszlán a sivatagban /Leone nel deserto/ című líbiai film.

A Khadafi elnök támogatásával készített filmet hazánkban is bemutatták, a Tagrifi csata címmel. Ebben Mussolinit Rod Steiger, Oliver Reed Grazianit, Omar-al Mukthart pedig Anthony Quinn jelenítette meg. Olaszországban a hadsereg múltjának történetetlen leértékelése, megsértése miatt nem kerülhetett a mozikba. Csak Khadafi líbiai elnök, 2009 júniusi olaszországi látogatása alkalmával vetítette le egy Sky csatorna.

1935-ben az Olasz Szomália területéről támadó hadsereg parancsnoka volt az Etiópia elleni háborúban. Bár megindította előrenyomulását, mikor pontos információkat szerzett Ras Desta csapatainak előrenyomulásáról aktív védelembe ment át, majd Dolo térségében ellentámadást indított. A légi csapások, a gáz alkalmazása súlyos veszteséget okozott az etióp haderőnek. Tovább nyomulva, 1936. január 20-án elfoglalta Neghellit, majd Wehib pasát győzte le Ogadennél. 1936 áprilisában Dire Dawa, majd Harar elfoglalásával megnyílt az út Addis Abeba felé. A győzelmek elismeréseképp Graziani megkapta az Itália marsallja és a Neghelli hercege címet.

1936-ban, Badoglio távozása után megkapta az Etiópia alkirályi címet. E minőségben számos középületet építtetett, ezáltal felértékelte a helyi forrásokat és munkaerőt.

Azonban, mivel az ellenállás nem szűnt meg, kegyetlen megtorlásokat alkalmazott. Ilyen volt például az ellenállók repülőgépekről történő kidobálása. Nyilvánvalóan az ellenállás is a korábbi, kíméletlen eszközeit alkalmazta.

Néhány hónappal a már említett, 1937 februári merényletet követően visszatért Olaszországba, 1939-től a vezérkar főnöke. Bár ellene volt a II. világháborúba történő bekapcsolódásnak, 1940 júniusában kisebb hadműveleteket vezetett a Franciaország elleni háborúban.

1940 augusztusától Mussolini rá bízta az Egyiptom elleni támadó 10. hadsereg irányítását. A Sidi al Barraniig történő előrenyomulást követően a brit csapatok átvették a kezdeményezést. Egymás után jöttek a hírek Bardia, Tobruk, eleséséről, a páncélos főlényvel rendelkező britek

győzelmeiről, 130000 olasz katona fogságba eséséről. Ismeretes módon csak Rommel hadseregének megjelenése tudta megmenteni a helyzetet.

Mussolini megneheztelt rá a vereség miatt, visszahívták, majd az őt „gyáva-sággal” vádoló Roberto Farinacci kezdeményezésére vizsgálóbizottság alakult és vizsgálat kezdődött ellene. A következő két évben megbízatás nélkül maradt.

Az RSI létrejöttével, szeptember 22-én a szárd származású pártvezető, Baraccu ajánlotta fel számára a védelmi miniszteri tisztséget, de Graziani ezt elutasította. Másnap arra történő hivatkozással, hogy elutasítása félelemnek tűnhet, elfogadta a nemzetvédelmi és hadigazdasági miniszteri tisztséget. Hitler kezdeti ellenvetései ellenére mégis elfoglalta miniszteri tisztségét.

Már családi hagyományai, de saját tettei alapján is nemzetközi ismertséget, tekintélyt szerzett az RSI másik kiemelkedő katonája, a „fekete herceg” Junio Valerio Borghese (1906-1974).

A híres, sienai eredetű Borghese hercegi család rokonsága, felmenői között három bíborost, pápát, valamint Bonaparte Napóleon francia császár leánytestvérét Paolát találjuk. Édesapja Livio Borghese diplomata, édesanyja Valeria Maria Alessandra Keun hercegnő volt. Valerio Borghese 1906-ban született a Róma melletti Artenában. Mivel édesapja diplomata volt, élete folyamatos utazásban telt a Castelli Romani és a Villa Borghese, valamint Kína, Egyiptom, Spanyolország és Nagy-Britannia között.

Korán, 1931-ben megnősült, felesége Daria Vassilievna Olsufiev Szuvalov grófnő lett, házasságukból négy gyermek született.

Mivel vonzotta a katonai élet, 1922-ben elkezdte tanulmányait a Királyi Haditengerészeti Akadémián /Regia Accademia Navale/, melyet 1928-ban fejezett be. Első szolgálati helye a Trento romboló volt, 1930-ban alhadnagyi rendfokozatba lépett, előbb az Adrián járőröző torpedórombolókon szolgált, majd átirányították a tengeralattjáró egységekhez.

1935-36-ban az etiópiai háborúban harcolt, majd 1937-ben a Spanyol Köztársaság ellen a nemzeti flottában, mint Gonzalez Lopez tengeralattjáró parancsnok, és ezért bronz katonai érdemérem elismerésben részesült.

A spanyol polgárháborút követően a Dodekanézosz egy bázisán szolgált, majd 1940. június 10. után innen elvezényelték, és mint a Vittor Pisani tengeralattjáró parancsnoka részt vett a britek ellen a Punta Stilo térségében vívott tengeri csatában. Sikertelen akciók sorozatát hajtotta végre a Gibraltár kikötőjébe történő betörésre, behatolásra. 1941-ben korvettkapitánnyá léptették elő, és a X. MAS Flottához került, mint a Scire tengeralattjáró parancsnoka. Megtervezte és kivitelezte a sikeres csapást előbb Gibraltár (1941. szeptember 20-21.), majd Alexandria kikötőkre (1941. december 18-19.) Súlyos károkat idézett elő a Queen Elizabeth és a Valiant brit hadihajókban, ezért a Savoyai Katonai Rend lovagja lett.

Emellett az arany katonai érdeméremmel is kitüntették. 1943 május elsejével fregattkapitánnyá léptették elő.

1943 júliusában vakmerő tervet dolgozott ki egy, a New York elleni tengeralattjáró akcióról, de az akció a fegyverszünet miatt azonban lekerült a napirendről.

Borghese herceg a következőképpen emlékezett vissza a fegyverszünet kihirdetésére: „Szeptember 8-án, mikor meghallottam Badoglio közleményét, sírtam. Sírtam, pedig ez sohasem történt meg velem. Most, ma, holnap itt lehetnek a kommunisták, elvihetnek Szibériába, agyonlőhetik az olaszok felét... E napon láttam, hogy elkezdődik ennek a szerencsétlen nemzetnek a drámája, melynek nincsenek többé barátai és szövetségesei... Én is döntés elé kerültem azokban a szeptemberi napokban. Meghoztam döntésem. Soha nem bántam meg.

Sőt ez a döntés jelentette életem csúcspontját, és erre büszke vagyok. A döntés pillanatában a leghálátlanabb, a legkegyetlenebb, a legnehezebb mérkőzés eljátszását határoztam el. E mérkőzés semmiféle földi anyagi érték felé nem nyitott utat számomra, ellenben jellemem számára megnyitotta a lelkiesség és az erkölcsi tisztaság azon útját, melyet semmi más irány nem adhatott volna számomra.”

Tehát mivel a fegyverszünettel nem értett egyet, a katonai becsület kapcsán fontos gondolatokat fogalmazott meg: „Mindegyik háborúban az alapvető kérdés nem a győzelem, vagy a vereség, hanem az, hogyan lehet győzni, veszíteni, élni vagy halni. Egy háborúban lehet veszíteni méltósággal és hűséggel. A megadás és az árulás évszázadokra megbélyegeznek egy népet a világ előtt.”

Figyelembe kell venni, szeptember 8-án, La Speziában Borghese parancsok nélkül maradt. Felettese Aimone d’ Aosta herceg, a király unokatestvére eltűnt, más nemes és nem nemes előkelőségekkel együtt. Természetesen készen állott a németekkel szembeni harcra is: „Ha egy német megpróbálta volna lefegyverezni egységemet, védekezni kellett volna. Ez esetben, ha valószínűleg megöltek volna, az ellenállás hőseként tekintenének” Azonban más történt.

1943. szeptember 14-én megegyezett Max Berninghaus korvettkapitánnyal, a Liguriai-tengeri német flottaparancsnokkal. Egységét átkeresztelve, csak betűvel írva Decima MAS flottára, a Nemzeti Köztársasági Haditengerészet /Marina Nazionale Repubblicana/ kötelékébe lépett.

Világszerte ismert, de egészen más életutat bejárt élvonalbeli értelmiségi személyiség, Giovanni Gentile (1875-1944) is csatlakozott az Olasz Szociális Köztársasághoz.

Giovanni Gentile 1875-ben Castelvetroban született, azonos nevű édesapja gyógyszerész volt. Trapaniban a Ximenes líceumban végezte középfokú tanulmányait, majd Pisában szerzett diplomát. Ezt követően Campobassóban, majd a nápolyi Vittorio Emanuele líceumban oktatott filozófiát.

1901-ben feleségül vette Erminia Nudit, 1902-10 között hat gyermekük született. 1902-ben szabad oktatási jogot kapott filozófiából, majd pedagógiából.

Palermo, Písa egyetemén, majd a római Sapienza egyetemen oktatott filozófiát és filozófiatörténetet.

Pisában alakul ki ismeretsége a nagy, liberális beállítottságú filozófussal, Benedetto Crocéval, akivel 1923-ig állandó levelezést folytatott. Témáik kezdetben a történelem, az irodalom, majd pedig a filozófia voltak. Ekkor még volt közöttük közös pont: a pozitívizmus és az olasz egyetemi oktatás hanyatlása elleni fellépés és közdelem. Mindketten az újhegelianus Spaventa szellemi örököseként léptek fel a pozitívizmus ellen. Gentile 1914-19 között a Közoktatási Tanács tagja volt.

Valószínűleg ez azért történhetett meg, mert 1914-15 folyamán, a „nem hadviselés” vitájában Gentile a háború mellett foglalt állást, melyet a Risorgimento betetőzéseként tekintett. Bár 1922-ig nem mutatott különösebb érdeklődést a fasiszta mozgalom iránt, 1922. október 31-én Mussolini felkérte a közoktatási miniszteri tisztségre, melyet 1924-ig töltött be. Közben, 1922 novemberében szenátor lett, 1923-ban pedig a PNF tagja. 1923-ban megalkotott oktatási törvénye modernizálta az eddig, az 1859-es Casati-törvényre épülő olasz oktatást. Az iskolakötelezettséget 14 évre emelte, a mindent megalapozó alapképzés után választotta szét a humán és a technikai képzést.

1925-ben megjelentette a Fasiszta értelmiségek kiáltványát. Meglátása szerint a fasiszmus lehet Itália lelki és vallási megújulásának motorja. A liberális Benedetto Croce és antifasiszta értelmiségi követői ellenkiáltványt jelentettek meg, ez elmélyítette ellentéteiket.

Ennek ellenére fennálltak a véleménybeli különbségei a fasiszta rendszerrel. Ez elsősorban a Lateráni-egyezmény bírálatában nyilvánult meg. Úgy látta, a katolicizmus az olasz spiritualitás történelmi megnyilvánulása, ezért úgy vélte, hogy nincs semmi szükség egy nem laikus államra. A reakció nem maradt el, 1936-ban a Szentszék ő és Croce műveit is indexre tette.

Bár személyesen nem osztotta az 1938-as Faji Kiáltvány elveit, ennek ellenére valószínűleg politikai okok miatt neve megjelent az aláírók között.

1927-ben kezdeményezte a Fasiszta Kultúra Intézete létrehozását, melynek elnöke lett 1937-ig. Számos kutatóintézet létrejöttét kezdeményezte, és irányította a munkájukat. Ilyenek voltak a Mazzini-kutatás, a keletkutatás, a germánság-tudományok műhelyei.

A Treccani-intézet tudományos igazgatójaként irányította a tudománytörténetben eddig páratlan, 35 kötetes Enciclopedia Italiana kiadását.

Néhány gondolat erejéig érdemes kitérni filozófiai rendszerére. Szembenállva mindenféle filozófiai dualizmussal és naturalizmussal, visszakövetelte a szellem és a természet egységét a tudatban. Hegeltől inkább Fichte irányába lépett vissza, a történeti horizont helyet a tudat helyzetére, mint a valóság alapjára helyezte a hangsúlyt. Legfontosabbnak a cselekvésben megvalósuló gondolat, mint a szellem és a tudat-öntudat egységének meghatározó szerepét tekintette.

Természetes tehát, e fichtei indíttatású gondolat, a tiszta cselekvés /atto puro/ gondolatisága vitte közel a fasizmus aktivitás-filozófiájához.

Gondolatiságában párhuzamosan jelent meg az irracionalizmus és az aktivitás-filozófia. A Risorgimento liberalizmusa mellett ugyan kiállt, de kora szélsőséges liberalizmusát elvetette.

Meglátása szerint a fasizmus legitimitása a történelemből vezethető le. Szerinte a Risorgimento nemcsak történelmi tett, hanem a hűség tette is volt. Bajnoka Mazzini, aki szemben állt a felvilágosodással, a materializmussal és franciaellenes is volt. A Giolitti-féle állam elárulta a Risorgimento elveit, ezért a történelmi hanyatlással szemben törvényszerű volt, hogy a fasiszta mozgalom visszatérjen az erőszakhoz, és az eddigi liberális törvényességet elvesse.

Felfogása szerint új etikai és nevelő államot kell teremteni, új embert, aki hívó, spirituális, materializmus-ellenes, és a nagy vállalkozások, tettek felé fordul.

Ez az embertípus lesz majd a homogén nemzeti közösség alkotó része, aki az osztályok közötti korporatív, hivatásrendi együttműködés keretében a társadalmi osztályok közötti együttműködés munkása lesz.

1943. február 9-én, majd június 24-én két politikai beszédet intézett az olasz néphez. Ezekben egyrészt kiállt katolikus hite, másrészt az egyre súlyosbodó háborús válsággal küzdő fasiszta rendszer mellett. Ezt követően visszavonult.

Gentile 1943 őszi döntését bizonyára befolyásolta, hogy váratlan támadás érte Leonardo Severi, a Badoglio kormány minisztere részéről.

Először elutasította Carlo Alberto Biggini oktatási miniszter felkérését a csatlakozásra, azonban 1943 november 17-én, a Garda-tónál történt személyes találkozást követően Giovanni Gentile elfogadta a Duce felkérését, az Accademia d'Italia elnöke lett. Az Akadémia vezetése mellett átvette a Nuova Antologia című lap szerkesztését is.

Az Olasz Szociális Köztársaság vezetésének, kormányának további tagjaira is ki kell térni, bár ők nem voltak az előbbiekhöz hasonló súlyú, ismertségű történelmi személyiségek.

Senki sem vitathatja, hogy hazáját igyekezett szolgálni, a németekkel szemben is Domenico Pellegrini Giampietro (1899-1970) pénzügyminiszter. 1899-ben született Brienzában. Fiatalon

Casertában nacionalista légiót szervezett. Részt vett az I. világháborúban, mint a gyalogság hadnagya, majd helytállásáért ezüst katonai érdemérem kitüntetésben részesült. 1922-ben kapcsolódott be a fasiszta mozgalomba, részt vett a Marcia su Rómában. 1926-ban jogi diplomát szerzett. A nápolyi egyetemen tanította az összehasonlító közjogot és a fasizmus doktrínáját. A biztosítási intézetek országos korporációjának egyik vezető személyisége és a campániai fasizmus egyik vezető személyisége volt. Elkötelezettségét mutatja a spanyol polgárháborúban történő bekapcsolódása, mint a gyalogság kapitánya, két ízben is kitüntették katonai ezüst emlékéremmel. A Fasciók és a korporációk kamarája nemzeti tanácsnokaként működött. 1943. július 25-ig a Pénzügyminisztérium helyettes államtitkára volt.

1943 szeptemberében csatlakozott az RSI-hez, kinevezték pénzügyminiszterré.

1945 áprilisában elkerülte a partizán-terror, vizsgálat indult ellene, bűnösségét nem tudták megállapítani. 1949 után kivándorolt Latin-Amerikába, itt pénzügyi szakemberként működött, Montevideóban halt meg 1970-ben.

Csak pár napig töltött be az Kegyelem és Igazságügyi /Grazia e Giustizia/ miniszteri tisztséget Antonio Tringali Casanova (1888-1943). Szintén jogtudományi végzettségű volt, emellett a Különleges Bíróság alelnöke, a Nagytanács tagja. 1943. november 4-én szívinfarktusban hunyt el.

Utóda Piero Pisenti (1888-1980) természetesen szintén jogi végzettséggel rendelkezett. Perugiai egyetemi oktatói családból származott, 1912-ben szerzet diplomát Bolognában. 1915-19 között Pordenone konzervatív tanácsnokaként kapcsolódott be a közéletbe. 1921-ben lépett be a PNF soraiba, 1924-39 között képviselő is volt. A párhierarchia a Ducéhez talán egyik leginkább hűséges reprezentánsa volt, ezért jutalomként számos országos és regionális vezetői tisztséget kapott. Elődje halálát követően kapott felkérést a miniszteri tisztségre.

Az RSI időszakában jogszerűen viselkedett, miniszteri tevékenysége mellett megszervezte a Tagliamento Alpini ezredet, hogy megvédjék Friuli területét a szlovén partizánoktól, akik célja a terület Jugoszláviához történő csatolása volt.

A háború után letartóztatták, egy év börtönbüntetésre ítélték. Büntetése letöltését követően visszatért Pordenonéba és itt jogi tevékenységgel foglalkozott. Három évvel halála előtt, 1977-ben megjelentette emlékiratait „Una repubblica necessaria – RSI”, magyarul: Egy szükségszerű köztársaság – az RSI címmel. Ebben, mint a címből is következtethető, természetesen védelmezte, indokolta az RSI történelmi szerepét, szükségességét.

Guido Buffarini Guidi (1895-1945) lett az RSI belügyminisztere. Pályafutása az előbbiekhöz hasonlítható: részvétel az I. világháborúban, korai bekapcsolódás a fasiszta mozgalomba, jogi diploma megszerzése. A písai egyetem tanára volt, gyorsan emelkedet a fasiszta párt-hierarchiában, a Nagytanács tagja lett. Ciano naplója szerint viszonylag humanusan kezelte az 1941 áprilisában, a Jugoszlávia vereségét követően kettéosztott Szlovénia Olaszországhoz került részét, segített a Ljubjánai Autonóm Provincia kiépítésében, az önkormányzati és kulturális jogok viszonylagos biztosításában. Az RSI minisztereként azonban olyan, részben a németek által diktált kényszerpályákra kellett lépnie, mely meghatározta sorsát, annak ellenére, hogy belső nézeteltérések miatt 1945 februárjától leváltották, tehát az utolsó két hónapban nem ő töltötte be a belügyminiszteri tisztséget. Az RSI vezetői sorsában osztozott: 1945. április 28-án őt is elfogták, később egy pert követően kivégezték.

Utóda a szintén jogi végzettségű Paolo Zerbino (1905-45), már olyan időpontban vette át a miniszterséget, mikor érvényben volt az Észak Olaszország Nemzeti Felszabadító Bizottsága /CLNAI/ halálos ítélete az RSI vezetői ellen. A fiatal jogász-politikus sorsa elődjéhez hasonlóan fejeződött be.

Kiváló agrárszakember, tudományos kutató került a mezőgazdasági és erdőgazdasági minisztérium élére Giuseppe Tassinari (1891-1944) személyében.

Tassinari 1891-ben született Perugiában. Már 1912-ben szakmai elismerésben részesült, a 20-as években Firenzében, majd a bolognai egyetemen tanított erdő- és mezőgazdasági tudományokat, közgazdaságtant.

Csatlakozott a fasiszta mozgalomhoz, 1929-ben és 1934-ben képviselővé választották.

1933-tól a bolognai székhelyű Királyi Felső Mezőgazdasági Intézet igazgatója, majd a Mezőgazdasági és Erdőgazdálkodási Minisztérium helyettes államtitkára volt 1935-39 között, 1939-41 között a tárca vezetője, mikor egy másik jelentős fasiszta agrárszakember, Carluccio Pareschi váltotta fel. Számos szaktudományos mű szerzője volt.

A 40-es évek kezdetén jelentős erőfeszítéseket tett a gabonatermelés növelésére, a kenyérgabona ellátás biztosítására. Végső megoldásként, pótlásként hazánkból is szándékozott kenyérgabonát beszerezni, importálni.

1943 szeptemberétől csatlakozott az RSI-hez és átvette a tárca irányítását. Kevéssel 1944 karácsonya előtt szövetséges légitámadás következtében vesztette életét Desenzano del Gardában.

Giuseppe Tassinari meglehetősen gazdag agrártudományos hagyatékot örökölt át az olasz agrártudománynak. Az RSI történetének rövid 19 hónapja alatt a háborús helyzetben természetesen nem lehettek lehetőségei koncepciói kibontakoztatására. Életútja, teljesítményei egy békés történelmi periódusban sokkal eredményesebbek lehettek volna.

Tassinari halálát követően vette át a tárca vezetését az RSI kormányának argentin-olasz származású tagja, Edoardo Moroni (1902-75). Moroni 1902-ben az argentinai Cordobában született, majd a család Olaszországba költözött, Luccában éltek. 1922 fontos év volt életében, áprilisban házasodott meg (három gyermeke született), majd októberben a Marcia su Roma részese volt. A písai egyetemen szerzett mezőgazdasági diplomát, a fasiszta ventennio alatt Rómában az Olasz Mezőgazdasági Konzorciumok Szövetsége elnöki tisztségét töltötte be.

1943. szeptember 8. után csatlakozott az RSI-hez, Mezőgazdasági és erdészeti miniszteri kinevezést kapott. Minisztériuma kezdetben Trevisóban volt, azonban a venét várost ért nagyarányú szövetséges légitámadást követően a minisztérium kénytelen volt átköltözni San Pellegrino Terme városkába.

Az RSI 1945. április 25-i összeomlásakor Luinoba ment, és az egyik minisztériumi főtisztviselője házában rejtőzött el. A történelmi helyzet kétértelműségét jellemezte, hogy az említett főtisztviselő párhuzamosan az Észak Olaszország Nemzeti Felszabadító Bizottsága /Comitato di Liberazione Nazionale Alta Italia/ tagja is volt. A rejtőzködés után Livornóba ment, onnan pedig hajón Latin-Amerikába, Argentínába menekült.

Szakmai kvalitásait jelzi, hogy Peron kormányának tisztségviselője lett, majd Brazíliában is dolgozott. Itáliába csak leánya temetésére tért vissza, 1975-ben Buenos Airesben hunyt el.

Az Állami Irányítás /Attività Statale/ minisztériumának vezető tisztségét Renato Ricci (1896-1956) töltötte be.

Ricci 1896-ban született Carrarában. Könyvelői végzettséget szerzett, majd a bersaglierik hadnagyaként harcolt az I. világháborúban. Bátorságáért több kitüntetésben részesült.

A háború befejeztével Gabriele d'Annunzio mellett részt vett a fiumei akcióban.

Mint squadrista csatlakozott a PNF-hez. A baloldal ellen végrehajtott akciói miatt 1921-ben, Sarzanában letartóztatta a rendőrség.

1923-ban az MVSZ tiszte, a PNF végrehajtó tanácsa tagja lett, majd képviselővé választották.

Starace mellett a PNF helyettes titkára, Parmában és Triesztben a fasciák rendkívüli parancsnoka volt.

A gazdasági életben is jelentős pozíciókat szerzett, Mussolini kinevezte a carrarai kikötői hivatal kormány megbízottjává, majd a carrarai márvány kitermelő és forgalmazó konzorcium vezetőjévé.

E minőségében támadt az ötlete, hogy a fasizmus tiszteletére egy nagyméretű márvány obeliszket kellene állítani. A Carbonera bányában végül is sikerült megtalálni a keresett márványtömböt, mely 19 méter magas, két méter átmérőjű volt és mintegy 300 tonnát nyomott. A márványtömböt 36 pár ökör vontatta a kikötőhöz, ahonnan speciális pontonokkal szállították Rómába, itt Costantino Costantini építész gondjaira bízta. Az építészet eddigi történetében ez volt a legnagyobb felszínre hozott márványtömb. A munka költsége 2343792,60 líra volt, ezen kívül több mint félmillió lírába került a 32 kilogramm tiszta arany felhasználásával elkészített díszítés. Az obeliszket a fasizmus győzelme 10. évfordulóján, 1932. október 29-én avatták fel Mussolini fórumán.

Ricci 1939-től a Korporációk minisztere, majd a fasiszta ifjúsági szervezeteket /Opera Nazionale Balilla és a Gioventù Italiana del Littorio/ vezette. Az ifjúság fizikai nevelésének programját is ő irányította.

Ricci mint ideális, hűséges fasiszta az ifjúsági szervezetek irányításával a rendszer ifjúságpolitikai elveit szándékozott érvényesíteni, mindazonáltal csökkenteni az Actio Catholica és a cserkészlet befolyását. Az ifjúsági szervezet éléről a PNF főtitkára Starace nyomására váltották le.

Bár kezdetben németellenes beállítottságú volt, végül is felsorakozott a háborús politika mellett.

1943. július 25. után Németországba távozott, majd szeptember 9-én Alessandro Pavolini, Roberto Farinacci, Giovanni Preziosi álláspontjához csatlakozva felhívást intézett az olasz katonákhoz, hogy támogassák Mussolinit.

1943. szeptember 15-én államminiszteri /Ministro di Stato/ megbízatást kapott.

Ricci terve alapján, a korábbi MVSZ a Köztársasági Nemzeti Gárda része lett, egy 1943. november 24-én kiadott rendelettel. A Guardia Nazionale Repubblicana „belső rendőri és katonai” feladatkörrel létesült. Ide integrálták a csendőrség és a különféle speciális katonai (vasúti, kikötői) alakulatok, valamint az Olasz Afrikai Rendőrség /PAI/ maradványait.

Ricci támogatta a sorozást a tervezett négy reguláris hadosztályba, ezen kívül az RSI összes fegyveres erejét egy egységes, SS mintájú haderőként képzelte el, egységes parancsnokság alatt. Elgondolását még a németek sem akarták komolyan venni. Álláspontja ütközött egy elméletileg apolitikus, nemzeti haderő létrehozásának igényével, mely elképzelés Rodolfo Graziani álláspontja volt.

1944 augusztusában Mussolini felmentette a miniszteri tisztsége alól, a GNR főparancsnokságát vette át.

Az RSI összeomlásakor a partizánok nyomoztak utána, azonban álhírek terjedtek el az öngyilkosságáról, ezért lemondtak a kereséséről. A hatóságok 1945 júniusában elfogták, harminc évre ítélte a bíróság. 1950-ben, az úgynevezett Togliatti-amnesztia révén szabadult. 1954-ben az „RSI harcosainak szövetsége” alelnöke lett. 1956-ban hunyt el Rómában.

Tragikus és szomorú sors lett osztályrésze a Népi Kultúra Minisztériuma /MINCULPOP/ vezetőjének.

Ferdinando Mezzasoma (1907-45) családi háttere, életútja tipikus példája a fasiszmus által felemelkedett kispolgári családnak. Mezzasoma 1907-ben született Rómában, édesapja a Banca d' Italia alkalmazottja volt Perugiában. Mezzasoma tanulmányai végzése finanszírozásához fizikai munkát is végzett. Előbb könyvelői végzettséget, majd közgazdasági és kereskedelmi diplomát szerzett.

1931-ben csatlakozott a PNF-hez, majd az Egyetemi fasiszta Csoport, a Gruppo Universitario Fascista titkára lett. Publicisztikai tevékenységét elismerték, szerepe volt a rendszer alapelveinek, a Fasiszta doktrínának a kidolgozásában. Tanított a Fasiszta Misztika Iskolájában. Ifjúsági lapok, mint az Assalto /Roham/ szerkesztője is volt.

1943. július 25. után egyértelműen kiállt Mussolini mellett, szeptemberben megkapta kinevezését a MINCULPOP élére. E minőségében konfliktusai alakultak ki Junio Valerio Borghese-vel.

1945. április 19-én búcsút vett minisztériumi munkatársaitól, köztük Giorgio Almirante kabinetfőnökétől majd Mussolini kíséretében Milánóba ment. Az utolsó napokban benne is felmerült a Valtellina térségében kifejtendő utolsó ellenállás, azonban ez lekerült a napirendről.

E tragikus napokban lehetősége lett volna menekülni, de tudatosan vállalta a mártíriumot. „Mussolini minisztere vagyok, megyek meghalni Mussolinivel”. jelentette ki nyilvánosan. Sorsa az RSI vezetőivel együtt teljesedett be, a partizánok április 28-án Dongoban kivégezték, majd holttestét a többi 16 köztársasági vezetővel együtt kifüggesztették a milánói piazzale Loretón.

Ferdinando Mezzasoma személyes sorsa fiatalon, tragikus módon fejeződött be. Ormos Mária megítélése szerint dogmatikus korlátozott látókörű személyiség volt. Ez a megállapítás részben helytálló lehet, azonban ismételten meg kell állapítani, hogy olyan családi milióból érkezett, amely számára a fasiszta rendszer egyértelmű felemelkedést hozott. Viszonylag fiatalon, a bukás előtt másfél évvel került a fasiszta politikai, szellemi hierarchia élvonalába. E szempontok miatt csak egyetlen utat láthatott. Minisztériuma főként propagandisztikus szerepet töltött be, nem volt köthető közvetlenül a különféle atrocitásokhoz. A partizán terror azonban nem a politikai felelősség jogszerű megállapítása logikája szerint működött.

Sikerült a partizán terrort elkerülnie Carlo Alberto Biggini (1902-45) nevelésügyi miniszternek.

Biggini politikus családból származott. Ifjúsági mozgalmakban történő tevékenységét követően 1925-ben csatlakozott a fasiszta értelmiségek kiáltványához. Előbb a genovai egyetemen szerzett jogi, majd Torinóban politikatudományi diplomát. Diplomaszerezése után a Sassari egyetemen, majd Písában tanított, ahol rektor is lett. Ebben az időszakban számos jelentős jogfilozófiai, államtudományi, filozófiai, politikai lapban és folyóiratban publikált.

Összinte elkötelezettséget érzett a fasiszta rendszer és Mussolini iránt. 1934-től képviselő, a növényolajipari korporációban képviselte a mezőgazdasági dolgozókat. Emellett a törvényhozás külföldi kulturális kapcsolatokért felelős bizottsági tagja, a törvénykönyvek reformbizottsági tagja, a Külügyminisztérium Albánia ügyeiben illetékes tanácsadója is volt. Katonaként részt vett az afrikai, majd a görögországi hadjáratban.

1943-ban kinevezték a Nemzeti Nevelési Minisztérium /Ministero dell' Educazione Nazinale/ élére. A Fasiszta Nagytanács 1943. július 24-25-i ülésén nem támogatta Grandi napirendi pontjait, kifejezte hűségét Mussolini iránt.

Szeptember 8. után meghívást kapott a köztársasági kormányba. Először, mivel egy fantazma jellegű kormánynak érezte, visszautasította a felkérést. Végül is elfogadta a felkérést és szeptember 23-án ismételten miniszter lett.

Miniszterként meglepő tárgyalagosságról és mértéktartásról tett tanúbizonyságot. Első lépései között volt, hogy elfogadta a Badoglio-kormány által kinevezett egyetemi rektorokat. Ezt az akadémiai év kezdetén, a padovai egyetemen jelentette be.

Oktatáspolitikai döntései szinte a kormányzat ellen irányultak. Példaként 1943. december 20-án rendeletet bocsátott ki, melyben felülvizsgálatot rendelt el azon egyetemi oktatók ügyében, akik a ventennio alatt kizárólag politikai okok alapján kaptak kinevezést és elérte az oktatók felmentését az RSI-re tett hűségeskü alól.

1944. június 18-án módosította a középiskolák eddigi rendtartását, melyek helyett bevezette a hároméves gimnáziumot, mely után lehetséges volt a továbbtanulás a klasszikus, tudományos, vagy művészeti líceumok, vagy tanítóképzők felé.

Biggini különös figyelmet szentel az olasz művészi örökség védelmére, mely iránt a németek is megkülönböztetett érdeklődést tanúsítottak.

Carlo Aberto Biggini oktatási és kulturális politikája éles ellenkezést váltott ki a fasiszmus radikálisabb csoportjai körében, több esetben panasz tettek ellene Mussolininél. A Duce bizalma azonban változatlan maradt.

Biggini valószínűleg helyesen értelmezte a kialakult történelmi helyzetet, ha nem folytatódhat az ő értékmegőrző, a lehetőségek szerinti kompromisszumteremtő tevékenysége jóvátehetetlen pusztítás éri az olasz iskolát és a kulturális-művészi örökséget.

1945. április 25-én Padovában, minisztériuma székhelyén tartózkodott. Tevékenysége bizonyára közrejátszott abban, hogy nagy tekintélynek örvendő helyi antifasiszták segítségével sikerült túlélni a partizánfelkelés legkritikusabb pillanatait. Gyógyíthatatlan betegségben halt meg 1945 novemberében, egy milánói klinikán.

Hosszú életút adatott Giuseppe Spinelli (1908-87) számára, aki az RSI munkaügyi miniszteri tisztségét töltötte be.

Spinelli pályafutása is tipikus fasiszta pályáiv, szakmai életútját mint egy cremonai nyomda tipográfusa kezdte. 1943-ban a cremonai ipari korporáció vezetője volt, 1944 szeptembere és 1945 januárja között podesta minőségben Milánó fasiszta közigazgatási vezetője. 1945 januárjától az RSI munkaügyi minisztere, feladata az ipar szocializálása volt. Mondhatni két tűz között tevékenykedett, egyrészt fel kellett lépni a németek és a nagyiparosok ellenállása, de a munkások sztrájkjai ellen is.

1945. április 25-én el tudott menekülni a partizánok elől, majd Argentínába menekülve előbb szakmájában dolgozott, majd Peron bevándorlási tisztviselője lett. Peron bukása után Mexikóba költözött, majd 1955-ben visszatért Olaszországba, ahol gazdasági vezetői tisztségekben dolgozott, 1987-ben hunyt el szülővárosában, Cremonában.

Hasonlóképp az olasz munkásság soraiból emelkedett fel saját tehetsége, ambíciója révén vezető politikussá Silvio Gai (1873-1967).

Silvio Gai 1873-ban Rómában született. A XIX. század utolsó éveiben Olaszországban is megindult a villamosság ipari célú felhasználása. Silvio Gai kezdetben műszerészként dolgozott, különféle villamosipari gépeket gyártó üzemekben. Később a livornói Orlando hajógyárban dolgozott, ahol irányította a hajók gőzről a villamosságra történő gépészeti átalakítását.

Recanatiban malmokat villamosított, kezdeményezte a vízerőművek létesítését, majd Marche régió villamoshálózata kiépítésében töltött be jelentős szerepet.

Az első pillanatokban csatlakozott a PNF-hez, a Marcia su Roma után munkaügyi miniszter. Két cikluson át Marche képviselője volt.

Fő tevékenységi területe az volt, hogy megoldást találjon a gyorsan iparosodó Olaszország energetikai gondjai megoldására. E témában több könyvet is írt.

Fontosnak tekintette a kőolaj és földgáz kitermelését és felhasználását,

1940-től kezdeményezte a földgáz kitermelését a Pó völgyében és Emília tartományban.

Kezdeményezte, és részben sikerült elérnie, hogy a lehetséges légítámadások veszélye miatt épüljenek nagy földalatti olajtárolók.

Az 1943. szeptember 8-i fegyverszünetet követően az általa szervezett Nemzeti Földgáz Hivatal /Ente Nazionale Metano/ az RSI területén maradt, a mintegy 600 kilométer hosszú gázvezeték hálózattal. Őt eddigi munkássága ide kötötte, majd kinevezést kapott a Korporatív Gazdaság Minisztériuma élére.

E tevékenység nyilvánvalóan nem volt konfliktusmentes, szembe kellett szállni a németek szándékaival, akik ki akarták szállítani az észak-itáliai ipar egy részét a munkásokkal együtt Németországba, más tekintetben nem nyerték el tetszését a doktriner fasiszták az ipar államosítására és a szerves demokráciának nevezett munkásigazgatásra irányuló tervei.

Bizonyára nem volt a partizánok célkeresztjében, a háború után nagy lendülettel kezdett bele energetikai és különféle hulladékok ipari újrafelhasználását célzó tevékenységébe.

Élete utolsó éveit Livornóban töltötte, idős korában is határozottan szándékozott képviselni ekkorra talán már meghaladott politikai nézeteit. A 60-as évtizedben, 90 évesen is eredményesen indult a választásokon Marche tartományban.

Vele szemben csak fél évszázad adatott Ruggero Romano (1895-1945) az RSI közmunkaügyi minisztere számára.

Ruggero Romano ifjan a háborús kampány egyik szervezője volt 1915-ben, majd négy testvérével együtt, mint gyalogos hadnagy harcolt. A Selz és Monfalcone térségében vívott harcokban tanúsított bátorságáért kitüntették.

1922-ben jogi diplomát szerzett és csatlakozott a PNF-hez. Kezdetben ügyvédként tevékenykedett, majd politikai pályára lépve 1929-39 között képviselő volt, a tömegtájékoztatás helyettes államtitkára, közben Acireale PNF titkára, közben szeretett szülővárosa Noto fasiszta vezetője, vagyis podesta.

Kiterjedt kutatásokat folytatott és publikációkat jelentetett meg a háborús nyugdíjak kérdésköréről.

A 20-as évek elején a győztes államok a háborúban sérültek helyzetét vizsgáló bizottság tagja volt, megszervezte a hadirokkantak kötelező állami ellátását.

A háborús sérültek helyzetét tanulmányozó tevékenysége, az 1921. augusztus 21-én kibocsátott törvény megalkotásához vezetett. E törvényt számos, volt hadviselő állam is megoldásnak tekintette és átvette.

1943 szeptemberében csatlakozott az RSI kormányához, kinevezést kapott a Közmunkaügyi Minisztérium /Ministero dei Lavori Publici/ vezetésére.

1945. április 25. után kísérletet tett Mussolini kíséretében Valtellina térsége elérésére, azonban osztozott az RSI többi vezetője sorsában, április 27-én a partizánok elfogták, 28-án Dongo községben, a comói tó partján kivégezték, majd ő is a milánói piazzale Loretóra került.

Holtteste csak nehezen, hosszú akadályoztatás után találhatta meg végső nyugalját Notóban, szeretett szülővárosában.

Augusto Liverani (1895-1945) töltötte be az RSI közlekedési minisztere tisztségét 1943. október 5. és 1945. április 25. között. Feladata az RSI a légicsapások által folyamatosan rombolt közlekedésének irányítása volt. 1945. április 28-án őt is kivégezték a partizánok, majd a piazzale Loreto következett.

Bár nem volt az RSI minisztere, legfeljebb a vezető körökhöz tartozott, mégis tragikus sorsukban osztozott Nicola Bombacci (1879-1945).

Életútja abból a szempontból érdekes, hogy a korszak számos és egymással ideológiailag teljesen ellentétes politikai rendszerei, mozgalmi élvonalbeli szereplője volt.

1879-ben Forlì provincia Civitella di Romana községében született. A századelőtől kezdve aktívan bekapcsolódott a szocialista és a szakszervezeti mozgalomba. A még szocialista Mussolinit, mint szintén tanító ismerte meg 1906-ban. A Munka Általános Szövetsége /Confederazione Generale del Lavoro/ nemzeti tanácsa tagja lett majd, mint a modenai szocialisták vitathatatlan vezetője az *Il Domani* /A holnap/ című szocialista lap szerkesztője, ezt követően az Olasz Szocialista Párt /Partito Socialista Italiano/ elnökségi tagja, főtitkár-helyettese. A háború alatt a kiemelkedő szocialista vezetők, Costantino Lazzari, Giacinto Menotti Serrati mellett tevékenykedett. 1919-ben, mint a párt maximalista szárnyának tagját a párt titkárává választották, majd a parlamenti választásokon bekerült a képviselőházba. A „vörös két év” alatt, 1920-ban, egy Olaszországban érvényesítendő szovjet alkotmánytervezet dolgozott ki. 1920 áprilisában olasz delegáció tagjaként Koppenhágában orosz bolsevik vezetőkkel találkozott, majd nyáron a II. Internacionálé kongresszusára Szovjet-Oroszországba utazott.

1921 januárjában Livornóban jelen volt Antonio Gramsci, Amadeo Bordiga, Egidio Gennari, Antonio Gradizei mellett az olasz szocialisták XVII. kongresszusán, ahol a szakadás következtében létrejött az Olasz Kommunista Párt /PCI/ mint a III. Internacionálé olasz szekciója, melyben a Központi Bizottság tagja, az *Il Comunista* lap szerkesztője lett.

1921-ben, mint a PCI jelöltjét Triesztben képviselővé választották. Mivel 1923-ban, egy parlamenti beszédben lehetőséget látott a kommunista és fasiszta forradalom céljai összehangolására, a Komintern intézkedésére kizárták a pártból, majd 1924-ben visszavették, miután Jordanskij szovjet követ kezdeményezésére segített a szovjet-olasz gazdasági tárgyalások elindításában, melyre a Kremlnek nagy szüksége volt.

1924 januárjában az olasz delegációval Lenin temetésére utazott – már sokadik alkalommal – Szovjet-Oroszországba. Útitársa, Luigi Longo kommunista vezető szerint Mekkajukba utazva, szinte semmit sem tudtak azokról az államokról, amelyeken átutaztak. Bizonyára Szovjet-Oroszországról sem sokat.

1925-ben olasz-orosz gazdasági kapcsolatokkal foglalkozó lapot indított, azonban 1927-ben, a már illegális párt vezetői kizárták soraikból.

A fasiszmus győzelmét követően Bombacci még talán 1930-ig együttműködött a szovjet nagykövetséggel. Fia betegsége miatt anyagi problémái jelentek meg, Mussolinihez fordult, aki segített. Emellett állást is szerzett neki a Népszövetség egy filmtudományos-nevelési szervezeténél. 1935-ben megalapította a *La Verità* /Az Igazság/ című lapot.

1943 szeptemberétől Bombacci – bár soha nem volt a PNF tagja – saját elhatározásából Salóba ment és Mussolini tanácsadója lett.

Az RSI időszakában jelentős propagandatevékenységet fejtett ki az RSI mellett, mely szerinte az igazi forradalom és a dolgozók tényleges győzelme volt.

Szerepet játszott a szocializálási rendelet kidolgozásában. Jó szónoki képességeit kihasználva propagálta a szocializálást a munkások között.

Érdekes művei címei összevetésével elemezni az a fényévnyi távolságot, mely alig több mint két évtized alatt művei címeiben megragadható. 1920-ban még A Szovjet Alkotmányért címmel terjeszt jelentést, tervezetet a PSI kongresszusa elé. 1942-ben Sztálin állama parasztjai helyzetéről, majd velük összevetve az olasz parasztok helyzetéről írt könyvet. Sokatmondó két könyvcím: Paradicsom vagy pokol? Mindennapi élet a Szovjetunióban, vagy Hová megy Oroszország? (A kommunizmustól a pánszlávizmusig).

A sokatmondó címek a felismerés folyamatait jelezték. 1945. április 28-án őt is kivégezték a partizánok, majd a piazzale Loretón kifüggesztették. Holttestére a szuperáruló feliratot helyezték. Bizonyára olyan kommunista partizánok, akiknél talán másfél évtizeddel korábban ismert fel és értékelt át bizonyos történelmi szempontokat.

Pártkongresszus a koncertteremben

A PNF felbomlását követően PFR néven újjászerveződött párt első, és egyben és utolsó kongresszusát tartotta 1943. november 14-15-én Veronában. A kongresszus érdekessége, hogy szinte jelképszerűen előrevetítette az RSI 19 hónapos ellentmondásos történetét.

Mindenképpen fel kell vázolni a szeptember 8. után feloszlott PNF újjá-, vagy átszerveződését. A fegyverszünet első traumáját követően a fasiszta körök megkezdték az újjászerveződést. Bízgatást adott számukra, hogy a Duce szeptember 18-án a müncheni rádió hullámain keresztül tudatta, hogy megszervezésre kerül a Köztársasági Fasiszta Párt./PFR/ Az RSI megalakításának szeptember 23-i bejelentése új lendületet adott a szervezéshez. A Corriere della Sera 1943. november 7-i számában már arról olvashattak, hogy november 14-én fog összeülni a PFR 1. kongresszusa Veronában, a régi Castelvechio vár koncerttermében. A kongresszus feladata a párt jövője, társadalompolitikai koncepciója, valamint az új alkotmány tervezetének megvitatása volt.

A kongresszuson a mintegy 250000 párttag képviselőjében pár százan jelentek meg.

A kongresszus munkáját, hangvételét természetesen rendezvényt megnyitó főtitkár, Alessandro Pavolini fémjelezte, határozta meg. Mussolini személyesen nem jelent meg, azonban üdvözlést küldött a kongresszus küldötteinek. Üzenetében a Duce felkérte a küldötteket az új államhoz és a fegyveres erőihez történő csatlakozásra. Pavolini emellett még kitért a partizán mozgalom várható veszélyeire is.

Pavolini pozícióját erősítette, hogy a PFR vezetésében, új emberek jelentek meg, akik jelenléte természetesen szakítást jelentett a múlttal, a korábbi párttal.

Az új párt létrejöttét, a történelmi klímát úgy határozták meg, hogy szakítást jelent a múlttal, tehát a PFR a proletárok és dolgozók pártja, és egy új történelmi korszak ihletője.

Megnyitó beszédében Pavolini kijelentette: „A kommunizmussal, melyet ismételten a liberálisok hívtak a történelem színpadára, határozott harci elszántsággal fordulunk szembe. Letörjük az anarchia kitörését...”

Éles hangnemben fordult szembe a liberális kapitalista polgársággal, mely szerinte a belpolitikai káosz, a megjelenő partizánmozgalom támogatója, pénzelője volt: „Számos tartományban beigazolódott az a jelenség, hogy a nagytőkések a finanszírozói a lenini bandák fellépésének, támogatói ezeknek a forradalmi bandáknak.”

Jól felépített beszédében, a közhangulatot irányítva vetette fel: „meghosszabbítjuk Badoglio 45 napját..?” Szerinte az államcsínnnyel született kormány csak Voltaire tanításait követte: „Rágalmazatok, rágalmazatok, ebből valami megmarad!”

Pavolini ügyesen alakította a bizonyára frusztrált és reményvesztett fasiszták hangulatát, felidézve a kezdeti időket: „Bajtársak, újra kezdjük! Azok vagyunk, mint 1921-ben... A squadrizmus életünk tavasza volt. Aki egyszer squadrista volt, az is marad mindörökké”

Jelképekben is követelte a szakítást a királlyal: „A régi háromszínű lobogóra, mely fehér sávjában címerek nélkül született egy távoli tavaszon, egyetlen szót írunk: becsület!”

Összességében az RSI kiépülését meghatározta, politikájára, társadalompolitikai terveire rányomta bélyegét a veronai kongresszus.

Pavolini élesen antikapitalista hangot ütött meg, ugyanakkor rendkívül határozottan vetette el a marxista szocializmust: „a fasiszta szocializmus nem lehet azonos a marxi szocializmussal,

mely a fizikai munka mellett nem látja és demagóg módon elhagyja a technikai és a szellemi munkát... A mi szocializmusunk nem lehet orosz típusú rendszer, mely ellentétes szellemünkkel, gondolatiságunkkal, elvetjük az összes gazdasági tevékenység abszurd államosítását... a mi szocializmusunk szindikális szocializmus, mely a társadalmi igazság útján halad előre, semmit nem tagadunk meg a ventennio /a 20 év/ alatt elért eredményekből. Ami a magántulajdonra vonatkozik, szemünkben az emberi személyiség kiteljesedése, melyet mi védelmezni és garantálni akarunk, mert az egyéni munkából, az egyéni megtakarításból származik. E tulajdon alapja, magva az otthon, mellyel mindenkinek rendelkeznie kell.”

A kongresszus végül is elfogadta társadalmat átalakítani hívatott 18 pontját. E pontok célul tűzték ki az ipar szocializálását, a munkások és szellemi alkalmazottak önigazgatási szervei létrehozását, a munka és az otthon biztosítását minden állampolgár számára. Az alkotmányozás véglegesítését a háború befejezése utáni időszakra napolták.

Az RSI belső konfliktusait, a rendszer értelmezését érdekes módon érintette a létrehozandó fegyveres erők feletti vitában kifejeződött álláspont, mely elvetette a korábbi Királyi Hadsereg /Regio Esercito/ hasonló hivatásos haderőt: Napirendi pont, szinte jelszó volt: „Minden hatalmat a milícianak!”

A kongresszus 18 pontban vázolta fel az új állam berendezkedésének legfontosabb elveit, célkitűzéseit.

Tehát az RSI alkotmányos berendezkedésének végleges államjogi szabályozását a háború utáni időszakra szándékoztak elnapolni. Társadalompolitikai céljaikban ugyan elismerték a magántulajdon szabadságát, de kilátásba helyezték a stratégiai üzemek (pl. FIAT) államosítását, az üzemi bizottságok önigazgatási tanácsokká történő szervezését, így a dolgozói önigazgatás létrehozását. Elismerték az egyének jogát a lakáshoz, munkához, méltányos jövedelemhez. E programpontok, a fasiszmus eredeti célkitűzéseit tükrözték és a széles néptömegek megnyerését voltak hivatottak szolgálni.

A nézőtér hangulata először Galeazzo Ciano neve említésekor lobban lángra, majd ezt követően mikor nyilvánosságra hozták, hogy a szomszédos Ferrarában hat pisztolylövéssel megölték Igino Ghisellini (1895-1943) pártvezetőt.

A sokszorosan kitüntetett katona, pártvezető egyébként a fegyverszünet kihirdetését követően tárgyalásokat kezdeményezett a helyi antifasisztákkal.

Meggyilkolása körülményei, a tett elkövetői a mai napig homályban maradtak, utólag szinte már kideríthetetlenek. Bizonyos verziók beszéltek radikális fasisztákról, belső riválisokról. A ferrarai kommunista ellenállók egyik veteránja az 1980-as években megjelent visszaemlékezéseiben a helyi kommunista csoport tetteként állította be a merényletet.

Annyi azonban valószínűnek tűnik, hogy a merényletet követő leszámolásnak nem a merénylet elkövetői estek áldozatául.

A helyzet megértéséhez tudni kell, hogy fasiszta pártvezetők milyen lelkiállapotban voltak 1943 őszén.

Bár létrejöhetett az RSI, mely az ország még nagy részét uralta, megkezdődött annak a másfél évig tartó gyilkos testvérháborúnak a nyitánya, mely mindkét oldalon tízezrek életét követelte.

A hangulat kiéleződésében szerepe volt a Badoglio kormány karhatalmának is, ők ölték meg augusztusban Ettore Mutit, a népszerű fasiszta katonai és politikai vezetőt, akiről az feltételezték, hogy katonai akciót fog szervezni a kormány ellen.

A fegyverszünet hírére aktivizálódtak a kommunista és ellenzéki csoportok, a keleti területeken pedig a szlovén és horvát partizánok.

Az ellenállási mozgalom első csoportjai is megjelentek: ezek voltak a GAP és a SAP /Gruppi d'Azione Patriotica és a Squadre d'Azione Patriotica/. Magyar jelentésük Hazafias Akciócsoportok és Hazafias Akció Osztagai. Mint nevük elárulja, egyenlőre csoport, vagy inkább sejt jelleggel működtek. Tevékenységük első időszakában főként merényleteket, gyilkosságokat követtek el fasiszta vezetők ellen. Szeptember és november között 63 leszámolást hajtottak végre, vagyis szinte mindegyik napra jutott egy merénylet.

Tehát ez a pszichózis uralhatta a veronai kongresszus résztvevői hangulatát.

A gyilkosság hírért Pavolini jelentette be a küldötteknek: „Ghisellini bajtársat, a ferrarai szervezet vezetőjét, akinek itt kellett volna velünk lennie, hat pisztolylövéssel megölték. Emeljük fel hozzá gondolatainkat! Halála meg lesz bosszulva!”

A kijelentés hatására a pártkongresszus résztvevői elkezdtek kiabálni: „Ferrarába, Ferrarába!” Pavolini támogatta a büntető akció igényét, melyet mint mondta: „kíméletlen stílusunkban el fogjuk végezni.” Ezt követően intézkedett a ferrarai squadristák elindításáról, majd kijelentette a kongresszus küldöttei előtt:

„Nem lehet egy halott jelenlétében kiáltozni, minden fegyelmezett módon történik. A munkálatok folytatódnak. Ferrara képviselői városukba érkeznek. Velük mennek a veronai rendőrség egységei és a padovai squadristák.”

A kiküldött egységek miután Ferrarába érkeztek, abban a városrészben, ahol a gyilkosság történt nagyszámú antifasisztát tartóztattak le, másokat a börtönből hoztak ki. A letartóztatott 75 fő közül 11 személyt november 15-én éjjel agyonlőttek, mások a börtönben haltak meg. Mindez úgy történt, hogy Ghisellini megölése elkövetőit pontosan nem azonosították.

Az RSI és a PFR belső ellentmondásait mutatta két vezető véleménye e tragikus eseményről.

Roberto Farinacci az Il Regime Fascista című lapban a következőképpen fogalmazott: „A rend szava a következő volt: szemet szemért, fogat fogért. Azt hitték, talán nincs erőnk és bátorságunk reagálni? Immár a tettek beszéltek.”

Ettől az időszaktól kezdve a köztársasági sajtóban, a hasonló akciókra elterjedt a „ferrarizálás” kifejezés. Tehát az ellenállók akcióra történő ilyen jellegű válasz, megoldás, reakció. Indro Montanelli történész szerint a fanatizmus még olyan érzékeny és művelt emberek esetében is, mint Pavolini erőszakot és kegyetlenséget váltott ki.

A Duce a ferrarai megtorlást kegyetlennek és haszontalannak látva, félve a testvérgyilkos háborúba történő zuhanástól, határozottan bírálta: „Ostoba és brutális cselekedet volt”

A „ferrarizálás”, tehát a kétoldalú erőszak elszabadulása rányomta bélyegét a következő másfél évre.

Az erőszak elszabadulása

Bár Itália 1943 nyaráig Afrikában háborút folytatott, a hátország civil lakossága, a hátországban szolgáló katonai egységek éltek saját békés, a növekvő gazdasági nehézségek ellenére, mondhatni az olasz nép lelkiségére jellemző derűs életüket. Itália civil lakossága az első súlyos csapást az 1943. július 19-i szövetséges bombázás alkalmával szenvedte el.

Szeptember 8. után a hátország békés, talán nyugodtnak nevezhető életébe is betört az erőszak. Kötelességüket teljesítő, becsületes, értékes, ígéretes jövő előtt álló fiatalokat kaszált el váratlanul előállt helyzetekben a halál. Két ilyen mondhatni jelképszerű eseményre fogunk a következőkben kitérni, bár tömegesen történtek hasonló események nagy számban.

1943. szeptember 8. után egész Itáliát elképesztő gyorsasággal szállták meg a német csapatok és rendezkedtek be az országban. Egyik napról a másikra találkozhattak velük az utcákon az olasz polgárok.

Salvatore Acquisto fiatal csendőr tiszthelyettesként szolgált a Róma melletti Palidoro csendőrőrsén, mint parancsnokhelyettes. Az 1920. október 7-én, Nápolyban született fiatalember 1939-ben belépett a Királyi Csendőrség /Arma dei Carabinieri/ állományába. Egyéniségét a keresztény érzésvilág, emberség, jóság, kötelességtudat, elkötelezettség, hazaszeretet jellemezte. Az olasz fiatalok többségéhez hasonlóan a nehéz helyzet ellenére viselkedését az életöröm, a jókedv jellemezte. 1943 szeptemberében már 23 éves volt, előtte állt az élet, tervezte, hogy családot alapít.

A szeptember 8. utáni napokban a Torrimpietra melletti Torre Palidoro Pénzügyőr /Guardia di Finanza/ laktanyájába egy SS egység szállásolta be magát. Itt szeptember 22-én este felrobbant egy kézigránát, mely egy német katonát megölt, két másikat súlyosan megsebesített. Az SS parancsnok partizán akciónak tulajdonította a tulajdonképpeni balesetet és megtorlást követelt. Másnap reggel az SS parancsnok a torrimpietrai csendőrőrsre ment, hogy felvegye a kapcsolatot a parancsnokkal, de csak helyettesét, Salvo Acquistót találta, aki hasztalanul próbálta meggyőzni, hogy a sajnálatos esemény nem partizánakciónak, hanem véletlen balesetnek betudható.

A német parancsnok ezt nem fogadta el, hajlíthatatlan maradt, példás megtorlást akart. Nem sokkal ezután Torrimpietrát körbevették a németek, 22 ártatlan civilt túsznak nyilvánítva letartóztattak.

A fiatal csendőr tiszthelyettes megpróbált még egyszer tárgyalni az SS parancsnokkal, tárgyilagosan elmagyarázni, értelmezni a történeteket. A német tiszt hajthatatlan, kíméletlen maradt: „találjátok meg a felelősöket!” volt a válasza. Ezt követően parancsba adta, hogy a túsok ássanak gödröt, természetesen a saját sírjukat.

Nyilvánvaló volt, hogy az SS parancsnok ki akarja végeztetni a túsokat. Ezt felismerve Salvo Acquisto őrmester /vicebrigadiere/, keresztény hitétől indítva önfeláldozó cselekedetre szánta el magát. A túsok kilátástalan helyzetét felismerve ismét jelentkezett a német parancsnoknál és magára vállalta a feltételezett terrormerényletet.

Áldozata révén a 22 túszt elengedték, és megmenekültek, ő pedig a német kivégzőosztag elé állt.

1945 februárjában arany katonai érdemérem kitüntetésben részesítette Umberto Királyi helytartó /Luogotenente Generale del Regno/: „Az altruizmus fénylő példája, mely eljutott a saját életről történő lemondásig – ezzel a Csendőrség történetének kitörölhetetlen lapját írta meg a legtisztább hősiességgel.”

1983-ban a katonai vallási szervek kezdeményezték boldoggá avatását.

Szintén ígéretes fiatal életutat tört össze a kommunista partizán bandák terrorja Isztriában. Norma Cosetto megrázó története egész Olaszországban, de más országokban is ismertté vált.

Norma Cosetto 1920-ban született az isztriai Visinada községben, ahol édesapja a helyi vezető-podesta volt, az MVSZ tisztje, civilként pedig a mezőgazdasági hitelszövetkezet felügyelője.

Norma Cosetto 1939-ben érettségizet Goriziában, a III. Viktor Emánuel líceumban. Ezt követően beiratkozott a padovai egyetemre és a közeli Pólában csatlakozott a Fasiszta Egyetemista Csoporthoz /GUF/. Később tanulmányait Parenzo egyetemén folytatta. 1943 nyarán már diplomamunkáját írta, melynek címe Istria Rossa /Vörös Isztria/ volt. Az elnevezés mögött természetesen nem valamiféle politikai tartalom rejlik, a bauxitban gazdag terület geológiai-természetföldrajzi vizsgálatáról volt szó, melyet kutatásai közben kerékpáron járt be.

1943. szeptember 8. után, a család fenyegetéseket kezdett kapni. A házra rálöttek, vörös csillagot festettek. Norma Cosetto húga visszaemlékezései szerint 1943. szeptember 26-án, egy Giorgio nevű fiatal partizán ment a család házába és testvérét elhívta a partizán parancsnokságra, amely Visignano volt csendőrlaktanyájában rendezkedett be. Itt felszólították, hogy csatlakozzon a partizánokhoz, ő azonban ezt elutasította, ezt követően még szabadon engedték.

A partizán parancsnokság és egység olasz és szláv partizánokból tevődött össze. A következő napon Norma Cosettót letartóztatták, majd a Parenzo volt pénzügyőr kaszárnájába vitték. Mivel a németek megérkeztek Visinadába, a partizánok fenyegetve érezték magukat és foglyaikat Artignana község börtönnek berendezett iskolájába vitték, és itt október 1-4 között kínozták őket. A fiatal nőt megerőszakolták. Egy szemtanú az ablakon bepillantva, Norma Cosettót meztelenül, az asztalhoz kötözve látta, vízért könyörgött édesanyját emlegette, segítséget hívott volna, de a szemtanú nem tehetett semmit.

A partizánok az összedrótzott kezű 26 áldozatukat október 4-5. éjjelén Villa Surani térségében, még élve a 136 méter mély barlangba /foiba/ dobálták.

Október 7-én édesapja egy másik szülővel és a trieszti milícia egységével lánya keresésére indult, azonban a nyomozás közben, törbe csalták, őt is megölték és egy foibába dobták.

Miután a németek elfoglalták Isztriát, december 10-én az Arnaldo Harzarich alhadnagy vezette, Pólából érkezett tűzoltóegységek felkutathatták az áldozatok holttesteit. Harzarich jelentése szerint az áldozatok testén számos szúrt seb volt, az utolsó pillanatig küzdhettek életükért.

Mivel Norma Cosetto húga felismerte az egyik partizánt, ezen a szálon sikerült felgöngyölíteni az egész partizán bandát, a német katonák 16 főt letartóztattak. Agyonlövésük előtti éjszakán virrasztaniuk kellett Norma Cosetto és a többi áldozat holtteste előtt, reggelre közülük hárman megőrültek.

Norma Cosetto édesapja mellett lett örök nyugalomra helyezve Visinada temetőjében. A későbbiekben, posztumusz különféle elismerésekkel adóztak emlékének. 1949-ben a padovai egyetem tiszteletbeli doktori címmel, 2005-ben Carlo Azeglio Ciampi az Olasz Köztársaság elnöke arany polgári civil emlékéremmel, 2011-ben a padovai egyetem emléktáblával fejezte ki tiszteletét. Terni község utcát nevezett el róla.

A Déli Királyság

A király és a Badoglio-kormány szeptember 9-én hajnalban elhagyták Rómát majd Brindisibe menekültek, mely az olasz állam „másik” fővárosa lett pár hónapra. A parancsok nélkül magukra hagyott olasz alakultok Róma környékén a túlerő ellen kifejtett hősie, áldozatkész küzdelméről már esett szó, a flotta jelentős része a zűrzavaros parancsok ellenére Málta szigetére tudott menekülni. A fegyverszünet rendelkezéseinek megfelelően azonnal fel kellett volna vennie a harcot a szövetségesek oldalán a németek ellen.

A Déli Királyság (Regno di Sud) felségterülete a „csizma” legdélibb részén azért volt biztosítható, mert szeptember 3-án két szövetséges hadosztály partra szállt Kalábriában és bizonyos déli területeket ellenőrzése alá vont. Egyébként a szövetségesek csak 1944 februárjában adták át a Foggia és Nápoly vonalától délre lévő területeket az olasz kormánynak. Addig itt szövetséges katonai ellenőrzés érvényesült. (Allied Military Government)

Tehát 1943 szeptemberében a Déli Királyság felségterülete Itália jóval kisebb területére terjedt ki, mint az RSI-é, mely az adott pillanatban még az ország nagy részét foglalta magába.

A Déli Királyság területe csak a szövetséges előrenyomulás mértékében növekedhetett. Nápoly a szeptember 27-30. közötti „négy nap”, a népi felkelés révén szabadult fel és került hatáskörébe. 1944 első hónapjaiban a Gusztáv-vonalon, valamint a híres Monte Cassino apát-ságnál megállt a front, és hosszú ideig változatlan maradt a katonai helyzet, ebből kifolyólag a Déli Királyság és az RSI felségterülete.

A július 25-i kormányfői kinevezést követően a király november 16-án ismételten megbízta Badoglio tábornokot a katonai-hivatalnok kormány megalakításával. A Badoglio-kormány október 11-én hadat üzent Németországnak, de csak több lépcsőben, később tudott megszervezni mintegy öt hadosztályt, melyeket be lehetett vetni a szövetségesek oldalán a háborúba.

Ha történészek az RSI-t függő államként állítják be, érdemes lehet idézni a Badoglio kormány lehetőségeinek megítéléséről magát a kormányfőt: „Még a tartományokban is, egyetlen szerény szövetséges funkcionárius felfüggeszthette, hatályon kívül helyezhette a legfelső olasz hatóságok intézkedéseit...”

A külkapcsolatok tekintetében is figyelemreméltó megállapítást tett a kormányfő: „A legfőbb szövetséges parancsnokság rendelete alapján az olasz kormány nem tudott kapcsolatot tartani, kommunikálni semmiféle szövetséges, vagy semleges hatalommal, ezt kizárólag a szövetséges ellenőrző bizottságon keresztül tehetette meg. Az Allied Military Government-AMG, tehát a Szövetséges Katonai Kormányzat 1944 februárjáig a kormány minden lépését ellenőrzése alá vonta.

A Déli Királyság kormánya korlátozott hatásköre a továbbiakban is fennmaradt. A szövetségesek katonai tevékenységébe nem avatkozhatott bele.

A szövetséges hadműveletek áldozataként esett több mint 20000 olasz civil lakos, közülük 628 személy 1944 decemberében Bariban vesztette életét. 1944 decemberében a Luftwaffe csapást mért a Bari kikötőjében állomásozó szövetséges hadihajókra, 19-et elsüllyesztett. Egyik hajó, a John Harvey mustárgáz-bombákat szállított, a bombázás következtében a városban elszabadult az 1925-ös genfi konvenció által tilalmazott harci gáz és az említett számú emberéletet oltotta ki. Churchill személyesen tiltotta meg a vizsgálatot az ügyben, a németeknek tulajdonította a gáz által előidézett pusztulást. Példaként tehát, a déli kormány ilyen kérdésekbe nemigen avatkozhatott bele.

A Déli Királyság területén fennmaradtak a gazdasági nehézségekből fakadó társadalmi ellentétek. Tragikus esemény történt 1944. október 19-én Palermóban: az alapvető élelmiszerek hiánya miatt zavargások robbantak ki, melyeket csak úgy tudtak letörni, hogy a csendőrség tüzet nyitott az éhség, a kenyérhiány miatt tüntető emberekre. Nagy arányokat vett a bűnözés, ismét elkezdődött a 20-as évtizedben egyszer már letört maffia tevékenysége. Bűncselekményeket egyébként a szövetséges csapatok katonái is követtek el.

Újjáéledtek a katolikus egyház által korábban is tolerált babonás megnyilvánulások. Ilyen esetet említ példaként a Vezúv kitörése, Nápoly fenyegetettsége kapcsán Normann Lewis, Nápoly 1944 című regényében.

Zárójelben, ismételten röviden vissza kell térni a Dél- és Észak Itália közötti társadalmi, gondolkodásbeli, mentális különbségre. Releváns szempont lehet, hogy míg Észak-Itália kispolgársága, munkássága, értelmisége köreiből jelentős volt az igény az organikus demokráciára, a munkahelyi öngazgatásra, a kommunális öngazgatás, a részvétel megvalósítására, addig Dél-Itáliában a fasizmus két évtizedes reformpolitikája ellenére fennmaradt a XIX. században rögzült feudális, korai liberális, klerikális értékrendszer, gondolkodás. Ez utóbbi értékrendszer számára teljesen idegen volt a veronai kongresszuson megfogalmazott modern, kollektív, szociális beállítottságú, öngazgatást igénylő emberkép.

A nemzetközi kapcsolatrendszerre tekintve diplomácia tekintetben is elszigetelt volt a Déli Királyság kormánya. Tudjuk, Magyarország, a hagyományosan jó magyar-olasz kapcsolatokra tekintettel párhuzamosan képviselést biztosított mindkét olasz állam számára. 1944. március 13-án a Szovjetunió is elismerte a Badoglio-kormányt, és felvette vele a diplomáciai kapcsolatot, ezzel megelőzte a szövetséges nagyhatalmakat.

Mint láthattuk, Dél-Olaszország politikai viszonyai nehezen hasonlíthatóak az északi országrészhez. A Badoglio-kormány még római tartózkodása alatt, már a létrejöttét követő első napokban elkezdte a fasiszta párt, ifjúsági, és egyéb szervezetek felszámolását.

A későbbiekben e szabályok összegzése, kodifikálása a Hivatalos Közlöny /Gazetta Ufficiale/ 1944. július 29-i, 41. számában, mint Umberto herceg, királyi helytartó /Luogotenente Generale del Regno/ 1944. július 27-i 159-es számú törvényerejű rendelete jelent meg.

A rendelet kiindulópontjai az 1943. augusztus 2-i 704 királyi rendelet /R.D./ mely megszüntette a fasiszta pártot, majd az 1943. december 28-i 29-es R.D., mely elrendelte a közigazgatás, az államigazgatás defasizálását. Az 1944. május 26-i R.D. elrendelte a fasizmus alatt elkövetett bűncselekmények megbüntetését. A rendelet, az 1922 után elkövetett squadrismo, erőszakos cselekményeket, a hatalomátvételt az 1889-es BTK 118-20-as paragrafusaival szankcionálta.

E visszaható érvényű törvények érdekessége, hogy nem terjedt ki az ugyanazon időszakban elkövetett, hasonló jellegű anarchista, kommunista, szocialista indíttatású cselekményekre.

Az 1943. szeptember 8. utáni időszakban megvalósult bármely, a németekkel történő együttműködést a katonai bíróság illetékességébe utalta.

A fasizmus magas állami, közigazgatási, katonai szerepkörben tevékenykedő vezetőit méltatlannak minősítette az állam szolgálatára és felmentette őket.

A fasiszta párt, vagy a pártvezetők a rendszerhez történő csatlakozásával szerzett vagyoni állományuk az államra szálltak.

A gyors lebonyolítás érdekében fenti intézkedések eljárásjogi szabályait felgyorsították. 1945 februárjában, a már Bonomi-kormány rendelete a fasiszta pártvezetők, az MVSZ tisztviselői választójogát is megvonta. A PNF és PFR bizonyos szint feletti reprezentánsait a szakmai

érdekképviselletekből, a szakmai kamarákból is ki kellett zárni. Ez utóbbi rendeletet a háború befejezését követően, már a Parri-kormány bocsátotta ki 1945. november 9-én.

A defasizálás lépései már kezdeti stádiumban feltűnhetnek a németeknek is. A déli országrész politikai-kulturális eltérései ellenére lassan újjászerveződtek a politikai pártok, megkezdték a tevékenységüket.

A Dél-Itáliában újjászervezett pártok nagyjából az 1926 előtt is működő formációk voltak. Ezek voltak a társadalom nagy része (földbirtok, parasztság, polgárság, értelmiség, kispolgárság) támogatását bíró Democrazia Cristiana, a Kereszténydemokrácia, ezen kívül újjászerveződtek a hagyományos, szinte XIX. századi elveiket képviselő, kissé modernizálódó liberálisok, a felső polgári rétegek képviselőiben. A Délen is újjászerveződő Szocialista Párt és a Kommunisták Pártja a városi munkásság és a szegényparasztság bizonyos csoportjaira támaszkodhatott.

1944. január 28-29-én, az antifasiszta pártok Bariban tartott nagygyűlésén követelték III. Viktor Emánuel király azonnali lemondását. A mérsékeltebb antifasiszta erők – akik egyik képviselője volt a nagy nápolyi liberális filozófus Benedetto Croce is – úgy akarták megmenteni a monarchiát, hogy a király és a trónörökös Umberto herceg lemondását követelték, és hogy az államfői tisztséget ruházzák Umberto fiára, Viktor Emánuel nápolyi hercegre.

A monarchia ellen leghatározottabban a szocialista és a kommunista párt lépett fel. Érdekes módon náluk is élesebb hangot ütött meg a kispolgári háttérű, szocialista, baloldali liberális-demokrata eszméket képviselő Akciópárt, mely a Roselli testvérek Giustizia e Libertà /Igazság és Szabadság/ mozgalmából alakult ki. E pártnak azonban Délen jóval nagyobb volt a hangja, mint a társadalmi bázisa.

A pártok nyomása eredményeképp, a király 1944. március 16-án elfogadta, hogy Róma felszabadulását követően államfői hatalmát Umberto hercegre, mint a királyság helytartójára ruházza.

Ezt követően Umberto herceg ideiglenes államfői szerepet töltött be, mint a Királyság Helytartója /Luogotenente Generale del Regno/.

A kompromisszumok eredményeképp, 1944. április 21-én Badoglio ismételt kormányalakítási megbízatást kapott. E kormány már nem technikai, vagy hivatalnokkormány volt. Miniszteri tárcákat kaptak benne a már említett öt antifasiszta párt, valamint a Munka Demokráciája nevű, baloldali pártformáció képviselői is, ezért a „hat párt kormányának” nevezték.

A Szovjetunióból hazatért Palmiro Togliatti kommunista pártvezető kijelentette, hogy az államforma kérdésében a háború befejezése utánra kell halasztani a döntést, majd miniszterelnök-helyettesként 1946-ig a kormány tagja lett.

Togliatti, mint tapasztalt, fegyelmezett kommunista betartotta, figyelembe vette a látszólagos népfront-taktikát.

A Déli Királyság történelmi helyzetét, felségterülete kiterjedését azonban a kizárólag a katonai erőviszonyok alakították.

Az RSI hadigazdasága

Az 1943. szeptember 23-án megalakult köztársasági kormány pénzügyminisztere Domenico Pellegrini Giampietro lett, akinek az életútjáról már volt szó. Az alkotmányjog professzora Pellegrini a mérsékelt, mondhatni értelmiségi fasiszták közé tartozott, elsődleges célkitűzése a még a „csizma” nagy részét uraló RSI súlyosnak tűnő gazdasági-pénzügyi helyzetének, a lehetőségek szerinti helyrehozatala volt. Meg kellett védenie az államháztartást, és a német megszállás előidézte gazdasági-pénzügyi helyzetben helyre kellett állítani a viszonylagos pénzügyi egyensúlyt.

Jelentős problémát okozott, hogy Herbert Kappler ezredes SS alakulatával 1943. október 16-án elrabolta a Banca d'Italia tartalékait, és Milánóba vitte. A zsákmány 3 milliárd líra (ebből 2 milliárd aranyban, 1 milliárd pedig nemzetközi valutában volt). Ehhez az összeghez még további milliók kerültek, melyet más bankokból vittek el.

A gazdaságot súlyosan fenyegette a németek által kiadott háborús-megszállási pénznem, német elnevezéssel a Reichskredit Kassenscheine, mely igénybevételével szabadon vásárolhattak a megszállt olasz területeken, ezáltal természetesen jelentős inflációt előidézve. Ehhez még hozzácsapták a szeptember 8. után előállott háborús költségeket, melyeket szintén az RSI kormányával szándékoztak megfizettetni.

Az RSI kormányának a megalakulásától kezdve, és személyesen Giampietro Pellegrini miniszternek is az volt a szándéka, hogy vissza tudják szerezni a gazdaság feletti ellenőrzést és megfékezzék az inflációs folyamatokat.

Tárcájának átvételét követően Giampietro Pellegrini azonnal hozzákezdett a problémák megoldásához. 1943. október 25-én egyezményt kötött az RSI és Németország kormánya, melynek értelmében visszavonták a háborús márkát.

A háborús viszonyok ellenére Domenico Pellegrini Giampietro pénzügyminiszter és Giuseppe Tassinari földművelésügyi miniszter igyekeztek a lehetőségeknek megfelelően mindent megtenni a gazdaság és a mezőgazdaság támogatásáért. Jó hozzáállásuk eredménye volt, hogy a háború ellenére az 1945-ös mezőgazdasági termés viszonyítva a legjobbak között volt.

A nagy városok finanszírozása súlyos problémákkal küzdött, kiürült a kommunális kassza a nagy városokban. Milánó likviditási problémáit Pietro Parini podesta egy „Milánó város” elnevezésű népi hitelkötvény kibocsátásával oldotta meg. Milánóban a „Parini hitel” néven ismert, a Milánó kommunális költségeihez történő népi hozzájárulás révén a város 1056000000 lírát bevételezhetett.

Az állam pénzügyi helyzete, a háború jelentősen megterhelte az RSI gazdaságát.

Érdemes lehet egy pillantást vetni az RSI 1944 évi költségvetésére. Mint személyesen Giampietro Pellegrini leírta, a Saló aranya /L' Oro di Salo/ című tanulmányában, a jelentős hiányokkal küzdő költségvetés számadatai a következőképpen oszlottak meg:

Tétel:	Milliárd líra:
Az RSI rendes és rendkívüli kiadásai	170,6
A Harmadik Birodalomnak fizetett háborús költségek	189,0
Teljes kiadások	359,6
Rendes bevételek	50,4
Nettó pénzügyi mérleg:	-309,2

A kiadásokkal szemben a bevételi oldal a következő:

Rendkívüli bevételek (betétek, közintézményi folyószámlák)	47,0
Kincstári javak	74,3
A Banca d'Italia előlegei	183,0
További hitelintézetek előlegei	25,2
Teljes bevétel:	380,5
Nettó pénzügyi eredmény:	20,9

Mint látható, az 1944-es költségvetés a hatalmas háborús költségek (a német hadseregnek fizetett háborús hozzájárulás, a bombázások, háborús károk helyrehozatala) miatt a költségvetés óriási, mintegy 300 milliárd lírás hiánnyal zárult, melyet rendkívüli pénzügyi lépésekkel lehetett kompenzálni, így a költségvetés végül is enyhe, 20,9 milliárdos többlettel zárult.

Az állam szociális jellege következtében igyekezett a lehetőségek szerint megvédeni a lakosság vásárlóerejét. Az 1943. december 6-án kibocsátott, 833. számú kormányrendelet megtiltotta az ipari és mezőgazdasági termékek árak megváltoztatását, és a közszolgáltatások díjszabásának emelését.

Kizárólag az árak nemzeti felügyeletét ellátó szerv változtathatott az árakon.

A rendkívül súlyos károkat okozó szövetséges bombázások ellenére az észak-olasz ipar nagy lendülettel termelt. 1944 folyamán legyártott 15000 gépkocsit, 3500 teherautót, 3400 motorkerékpárt, 1600 vontatójárművet, 400 ambuláns kocsit, 740 páncélozott járművet, 8000 repülőgépmotort, 1450 repülőgépet, 2200 gépet felújítottak. A MAS Flotilla mintegy 6120000000 líra értékben 100 különféle hadihajót (torpedóromboló, korvett) rendelt, emellett nagyszámú felújítást.

A szárazföldi haderő mintegy hétmilliárd líra értékben rendelt fegyvereket: 10000 puskát, 94000 géppisztolyt, 54000 automata pisztolyt. Nagyszámú könnyű fegyvert is előállítottak: Románia 50000 MAB. 38/42 típusú puskát rendelt. Legyártottak a svájci S.I.S. céggel együttműködve 4400 löveget, 4600 célzó berendezést 30000 kerékpárt, 3200 folyami kompot, személyes katonai felszereléseket, így példaként csak a Volksturm részére 1500000 darabot. Piacenza és Torinó fegyvergyárai felújítottak 1181 löveget, Bolognában, Piacenzában, Genovában felújítottak 500 tankot, 12500 gépjárművet. Nagyszámú páncélozott járművet újítottak fel a FIAT és az Ansaldo üzemében, 1100 torpedót gyártottak le.

Jellemző módon mintegy 40000 olasz gépkocsit és 21000 vontató eszközt foglalt le a Wehrmacht, 140000 privát és katonai olasz autó semmisült meg, 1200 olasz repülőgépet állított saját használatba a Luftwaffe.

Hatalmas értékek kerültek ki az országból: 12000 vasúti kocsi kellett, hogy 1943. október 31-ig a németek elszállítsák a gigantikus hadizsákmányt.

A fenti költségvetés kapcsán említésre került háborús hozzájárulás, egyébként még a Badoglio-kormány öröksége volt. Ugyanis július 25. után megegyezés született a Badoglio-kormány és az O.K.W. között, melyben a német vezérkar igényt nyújtott be az olasz kormánynak, hogy az ország megvédése fejében havi hétmilliárd líra összeget kell fizetni háborús hozzájárulásképp. Az említett egyezményt az RSI kormánya is érvényesnek fogadta el.

Talán érdemes áttekinteni, hogy mindezek alapján mennyi nyersanyag és gépi berendezés került ki az országból.

Nyersanyagok: 60000 tonna kén, 70000 tonna pirit, 63000 tonna cirkónium-dioxid, 2500 tonna nátrium, 500 mázsa cianid, 8000 mázsa szilikát, 40000 mázsa nitrátsav, 9000 mázsa karbid, 120 mázsa permanganát, 3 milliárd darab gyufa, 1300 tonna foszfát, 200 mázsa bórsav, 7000 mázsa nitrát, 20300 mázsa metilalkohol, 11600 mázsa ammónium, 1600 tonna karbid, 3700 tonna ammónium-nitrát, 18400 tonna gépolaj, 1500 tonna benzin, 1700 tonna benzol, 30 millió kilogramm különféle üzemanyag, 3 millió kilogramm bőr, 6 millió pár lábbeli, 353000 kg. selyem, 3800000 kg gyapjú, 2500000 kg pamut, 27400000 kg. textilszál, 40000000 kg. különféle fonál, 54000000 kg, különféle textília, 680000 kg. műszál, 170000 tonna papír, 4000 tonna nyomdai papír, 800000 köbméter fa, 120000 tonna egyéb különféle nyersanyag, ezen kívül különféle értékes berendezések és tárgyak (kárpit, gobelin, ezüst, kristály, konyhai-, bár- berendezések, játékok, zenei eszközök) Az utóbbiakat többnyire önkényesen vitték el. Talán itt nem mellékes megjegyezni, hogy a műkincsek iránt rendkívüli érdeklődést tanúsító Hermann Göring létrehozott egy speciális katonai egységet /Kunstschutz/, melynek nevében foglalt feladata a műkincsek védelme lett volna, azonban nagyszámú értékes festményt, szobrot szállított ki Németországba.

Az utóbb említett értéktárgyak gyerekjátéknak minősültek az alábbiakban felsorolandó járművekhez, gépi berendezésekhez képest:

1943-ban 10000 különféle gépkocsi, 1944-ben már 12000, 1945-ben pedig 100000. 1943-ban 500 teherautó, 1944-ben 3000, 1944-45 120000 /e szám magánautókat is tartalmaz/. 1943-ban 7000 motorkerékpár, 1944-ben 3000, majd 1945-ben 20000 privát jármű került ki Németországba.

Mindezeken túl nagy mennyiségű, különféle alapanyagot, gépet, berendezést szállítottak ki Németországba: 1350000 kg. színesfém, 4750000 kg. olvasztásra szánt fémanyag, 300000 kg félig feldolgozott termék, 3200000 kg. vegyes fém áru, 2800 darab szerszámgép, 3400 darab (90 vagon) egyéb gép, 640 fegyvergyártó gép, 160 nyomdagép. 1200000 tonna speciális acélárú, 240 tonna lemezárú, 1200000 tonna speciális öntvény, 160 teljes ipari üzem, 4 teljes haditechnikai üzem, 43 lerombolt ipari üzem, 12000 villanymotor, 43 műhelyben alkalmazott speciális jármű.

Az RSI gazdaságának jelentős megterhelését jelzi, hogy csak 1944 első negyedében a német megrendelések érték a 12 milliárd 360 millió líra értéket.

Az állandó szövetséges bombázások rendkívüli károkat idéztek elő, mintegy 2160 ipari üzem rombolt le, vagy rongált meg a szövetséges légierő a 8300 légi csapás során. E 450 milliárd lírás kár azonban nem paralizálta teljesen az ipari termelést, viszont jelentős mértékben csökkentette.

A legnagyobb károk a vasúthálózat bombázásából származtak, hiszen mintegy 1200 km vonalon zárták el a közlekedést és 9500 vagon árut nem lehetett elszállítani a folyamatos légi géppuskázás miatt. Az ezekben szállított különféle árúk egy részét a környékbeli lakosok szét-hordták, így olaszok tízezrei gazdagodtak a háború végén a szövetséges légítámadások révén.

Összegezve a háború az olasz állam tulajdonában szinte felmérhetetlen károkat idézett elő. Ennek adatai nagy vonalakban a következők:

Olasz Államvasutak: 900 milliárdos kár,(7000 km vasútvonal, az épületek 47 %-a, a mozdonyok és villamos mozdonyok 60 %-a, a személykocsik 90 %-a, a tehervagonok 80 %-a.

Az állami úthálózat veszteségei is tetemesek, 500 milliárd líra körül voltak. Elpusztult az állami autószertrádák 60 %-a, vagyis 42000 km, a provinciák autószertrádái 40 %-a, a kommunális utak 20 %-a. 7968 fontos híd, 5269 kisebb híd, Az épületek 45 %-a, a géppark 70 %-a volt a veszteség.

A kereskedelmi flotta 300 milliárd lírás kára legjobban a szállítóképesség 3500000 tonnáról, 429000 tonnára történő csökkenésével fejezhető ki. 26 óceánjáró süllyedt el, megsemmisült további 42 nagy hajó.

A villamos erőművekben 450 milliárd líra kár keletkezett, 2789 km villamosvezeték semmisült meg, ezenkívül nagyszámú transzformátorállomás.

Magánépület-állomány kárai: 800 milliárd líra, mintegy ötmillió használhatatlan épülettel, ezen kívül 450000 lerombolt állami épület. Hétmillió ember maradt fedél nélkül.

Az állattenyésztés vagyonának 70 %-a odaveszett, 550 milliárdos kár keletkezett az állományban, az épületekben, a gépekben. 4 millió hektár terület művelhetetlenné vált.

Az olasz gazdaság összveszteségét jól illusztrálják a következő számok: az 1938-as 16580 millió líra nemzeti jövedelem, 1945-re 6800 millióra csökkent.

Az olasz gazdaság háborús produktuma, a németek és a szövetségesek által okozott károk ellenére még így is nagyon jelentősnek tekinthető. Az RSI ipara, a mezőgazdaság a háborús rombolások és az értékek az ország gazdaságából történő kivonása ellenére az utolsó pillanatig részlegesen működőképes maradt.

Az RSI gazdasági helyzete kapcsán mindenképpen ki kell térni egy speciális kérdéskörre, az ipar egy részének a szocializálására.

Az Angelo Tarchi, Alessandro Pavolini, Nicola Bombacci, Mario Sargenti által kidolgozott, Veronai Kiáltvány, melyet Mussolini részletesen áttekintett, már tartalmazott utalásokat a gazdaság bizonyos szektorai államosítására.

Míg a ventennio a hagyományos uralkodó csoportok, és a fasiszta középrétegek bizonyos együttélését hozta, a július 25, majd a szeptember 8. után megjelenő új törésvonalak a plebejus, radikális fasiszták térnyerését, erősödését eredményezték. Felerősödtek a 20-as évek szindikalista törekvései.

A történelmi feladat végrehajtásához megfelelő személy kellett találni. Ő a már említett Angelo Tarchi mérnök volt, a korporatív gazdaság minisztere, aki hivatalát Milánóban akarta működtetni, de átkerültek Bergamóba.

1944. január 11-re már elkészült a szocializálás komplex programja. Az elvi előkészítést a konkrét jogi lépések követték, 1944. február 12-én napvilágot látott a rendkívüli részletességgel kidolgozott, 45 törvénycikkből álló szocializációs rendelet /Decreto Legge sulla Socializzazione/, mely a veronai kongresszus által meghatározott mederbe akarta terelni az olasz gazdaságot.

A szocializálási rendelet azon üzemekre irányult, melyek nyersanyagokat, energiahordozókat termeltek, vagy az állam számára stratégiai fontossággal bírtak. Az üzemi tanácsok döntési jogot kaptak a termelés irányításáról és a profit elosztásáról. Az üzemi tanácsokban a részvényesek és a dolgozók egyaránt helyet kaptak. Az adott üzem vezetői azonban személyesen felelősek voltak az állam előtt. A dolgozók, a részvényesek, a kormányzati felügyelők jogviszonyainak szabályozására egy új állami hatóságot hoztak létre.

Az észak-olasz nagytőke természetesen ellenállt a szocializálási terveknek, a németek úgyszintén, féltve a haditermelés hatékonyságát. Az illegális kommunisták szinte az egész szocializálást, ahol tudták sabotálták.

Akcióik ellensúlyozására fiatal, tragikus sorsú torinói párttitkár Giuseppe Solaro (1914-45) és Paolo Zerbino prefektus, majd miniszter számos munkásgyűlést, sajtókonferenciát rendeztek példaként a FIAT-nál.

A németek egyébként Milánóban az olasz ipar ellenőrzésére, a fegyverkezési minisztériumuk által kirendelt, Hans Leyers tábornok személyében felügyelőt állítottak hivatalba.

Hans Leyers és Rudolph Rahn nagykövet is számos alkalommal hangot adtak aggodalmaiknak a szocializálási tervek kapcsán, végül azonban belügynek minősítették. Mussolini igyekezett megnyugtatni a németeket, hogy nem lesz felfordulás, nem lesz anarchia. Ennek szellemében bizonyos szabályok lehetetlenné tették az egyoldalú kisajátításokat, a dolgozók és részvényesek tanácsaiban jelen kellett lenni az igazgatóknak. A vállalatok tanácsaiba a kormányzati megbízott által elfogadott alkalmazotti képviselők kerülhettek be. Tehát, a kiválasztás és a választás kormányzati ellenőrzésével az állam kontroll alatt tarthatta az üzemi tanácsokat. 1944 tavaszától 1945 elejéig a tervezett rendben megtörtént a szocializálás. A kormány vélt népszerűség-növekedése helyett, az 1944 márciusi nagy sztrájkok nem a munkások lelkesedésére utaltak.

Mussolini lehangoltan közölte néhány fasiszta aktivistával 1944 júniusában: „A tömeg mindenre, amit tettünk az olasz népért 1940 óta, azt mondja, hogy rossz... Togliatti elvtársra vár, aki ma Rómában pontifikálja Sztálin nevében egy új állam létrehozását.”

A történelem furcsa játéka volt, hogy a magát részben baloldaliként minősítő Észak-Olaszország Nemzeti Felszabadítási Bizottsága /CLNAI/ 1945. április 25. utáni egyik első rendelkezése a szocializálás hatálytalanítása lett.

A köztársaság fegyveres erői

A már ismertetett események kapcsán köztudottá vált, az 1943. szeptember 8. utáni eseményeket követően a nagy történelmi múltú Olasz Királyi Hadsereg, a Regio Esercito Italiano napok alatt széthullott. Jelentős része miután parancsok nélkül maradva, alulmaradt a technikai és szervezési szempontok miatt felkészültebb német erők csapásainak, felbomlott.

Hitler 1943. szeptember 9-i, 005117-es számú rendelete szabályozta az olasz katonákkal szembeni eljárás rendjét. 1943. szeptember 24-én titkos utasítás érkezett a német diplomáciai képviseltekhez (Róma, Agram /Horvátország/, Belgrád, Athén, Tirana) a következő tartalommal: „A Führer rendeletére a mai naptól az olasz hadifoglyokat nem kell így tekinteni, hanem mint háborús internáltakat. Az OKW 1943. szeptember 15-i rendelkezése szerint az olasz katonáknak egyértelmű módon pontosítaniuk kell: a mi oldalunkon akarnak-e harcolni, vagy Badoglio hűtlensége példáját követik. Az olasz katonákat három csoportba kell osztani:

1. A szövetséghez hű katonák velünk harcolhatnak, német egységekbe beosztva, vagy karhatalmi egységekben a bandák elleni harcban. Akik nem akarnak harcolni ellátó, műszaki, vagy sebesültszállító feladatot láthatnak el.
2. Azokat a katonákat, akik visszautasítják a Németországgal való bármiféle együttműködést, le kell fegyverezni és a birodalom hadi gazdaságában kell igénybe venni.
3. Azokat a katonákat, akik aktív vagy passzív ellenállást tanúsítottak, szintén internálni kell. Azokat, akik fegyvereiket átadták a bandáknak, vagy velük együttműködtek, agyon kell löni... Azokkal, akik fegyveresen ellenállnak ultimátumszerűen közölni kell: azon parancsnokok büntetése agyonlövés lesz, akik nem utasítják csapataikat minden ellenállás megszüntetésére, és nem adják át fegyvereiket a németeknek.”

Szeptember végéig mintegy 105000 olasz tiszt és katona csatlakozását regisztrálták a volt szövetségeshez.

Tehát a németek lefegyverezték a megbízhatatlannak tekintett olasz csapatokat, mintegy 750000 főnyi olasz tisztet és katonát a németországi, lengyelországi, franciaországi munkatáborokba szállítottak, és háborús munkára fogtak. E létszámból mintegy 600000 fő Németországban, 90000 a Balkánon, 45000 Franciaországban került alkalmazásra összesen mintegy 70 lágerben, munkatáborban. Hasonlóképpen alakult a helyzet az Adria túlsó oldalán. Mint már utalás történt rá, a Pavelic-féle usztasa állam is támadást indított német segítséggel a Dalmáciában állomásozó olasz csapatok ellen, több hadosztályt a németek közreműködésével lefegyvereztek, nagy mennyiségű fegyverzet és muníció lett a zsákmányuk.

A Déli Királyság kormánya a Regio Esercito megmaradt alakulatiból mintegy öt hadosztályi erőt folyamatosan meg tudott szervezni, melyeket Olasz Felszabadító Hadtest néven az angol-amerikai szövetségesek oldalán bevetettek a németek elleni harcban, A hőiesen harcoló olasz alakulatok már első bevetéseik alkalmával jelentős veszteségeket szenvedtek a németek elleni harcban.

Az 1943. szeptember 23-án létrejött RSI így tehát fegyveres erő nélkül maradt. Kizárólag a területén megmaradt különféle egységek: a Badoglio-kormány által felosztatott MVSN, a csendőrség /carabinieri/, X. Flottiglia MAS, Olasz Afrikai Rendőrség /PAI/ maradványaival lehetett számolni.

E testületek feladatrendszere, illetékessége, hatásköre nem volt azonos a korábbi Regio Esercito tevékenységével.

Alapvető és gyors feladat volt tehát a hadsereg újjászervezése, mely a Németországba szállított hatalmas tömeg hiányában szinte lehetetlennek tűnt.

A kialakítandó hadsereg tekintetében is éles viták alakultak ki. A veronai kongresszuson megerősödő hangú radikálisok nem elsősorban hadseregben, hanem inkább egy pártmilíciában, vagy egy olasz SS kialakításában gondolkodtak. Ezt sugalmazta feléjük a német vezetés és Heinrich Himmler is.

Hosszas mérlegelés, belső vívódás után vállalta el a Regio Esercito egyik legkiemelkedőbb vezetője, Rodolfo Graziani tábornok a hadügyminiszteri tisztséget 1943. szeptember 23-án. A szárd pártvezető Baraccu győzte meg: „visszautasítását félelemként értelmezhetik”.

A minisztérium első elnevezése Ministero della Difesa Nazionale, vagyis Nemzetvédelmi Minisztérium lett, csak 1944. január 6-án kapta a Fegyveres Erők Minisztériuma /Ministero delle Forze Armate/ nevet.

Graziani tervei szerint a fegyveres erőknek jogilag körülhatárolható feladatkörrel, a közvetlen pártpolitikától függetlenül kellett újjászerveződniük.

Graziani tábornok a legfelsőbb szinteken is ellenségeséggel találkozott. Bár Mussolini örömmel vette, hogy a hagyományos haderőre emlékeztető hadsereget akar szervezni, Hitler a főhadiszállásán 1943. október 9-én ezzel, a nem legudvariasabb mondattal fogadta: „Elégedetlen vagyok, hogy pontosan önre hárult e hálátlan feladat”

Első lépés az volt, hogy az említett fegyveres erők maradványaiból megszerveződött a Köztársasági Nemzeti Gárda /Guardia Nazionale Repubblicana/.

A GNR létrejött a Duce 1943/XXII./ december 8-i, 913-as rendeletével, majd a 921-es, 1943/XXII./ december 16-i rendeletével emelkedett törvényerőre. Az utóbbi rendelet a GNR szervezeti, vezénylési rendszerét szabályozta.

A megalakulást követően a GNR parancsnoka, Renato Ricci kinevezte a helyettesét és a vezérkar főnökét. A GNR mint új fegyveres testület, közvetlenül alá lett rendelve, a köztársaság vezérének, a Ducének, aki 1944. augusztus 21-én vette át a vezetést. Első teljes hadosztálya az Etna 1944. augusztus 23-án szerveződött meg Bresciában.

A GNR, szerepe alapján területiális, belső biztonsági célú karhatalmi alakulat volt. Ebből kifolyólag a GNR alapfeladata elsősorban a partizánok és a diverzánsok elleni fellépés, harc volt. Az esetleges szövetséges ejtőernyős alakulatok elleni fellépés szintén a GNR feladata volt.

A németek nem minden esetben voltak segítőkészek a GNR működése, ellátása tekintetében. Példaként a németek nem akarták megengedni, hogy a GNR használhassa a németek által megszállt laktanyákat, gyenge, rossz minőségű lőfegyverekkel látták csak el őket.

A GNR szervezeti struktúrája is az RSI területi-közigazgatási rendszeréhez igazodott.

Nagy vonalakban az országos főparancsnokság alatt 18 regionális felügyelő, 94 provinciába beosztott parancsnokság irányította. 94 légió, 12 zászlóalj, 5 motorizált zászlóalj, 2-2 tiszti és tiszthelyettesi iskola alkották a GNR szervezetét. Speciális hegyi, vasút-, kikötő-, erdő-, és határvédelmi egységek is alakultak, nyilvánvalóan a régi szervezeti rend alapján.

1944 augusztusára, előbb a Gusztáv vonal elvesztése, majd a Gót-vonal körül folyt harcok kapcsán világossá vált a GNR alacsony hatékonysága. Mivel a harcok közben kiderült a csendőrök együttműködése a partizán egységekkel, a németek 1944. augusztus 5-én intézkedtek a leszerelésükről. Mintegy 11000 csendőr jelentős részét Németországba internálták, egy részük a partizánokhoz csatlakozott, csak talán tizedük maradt meg a különféle igazgatási szervekben.

A carabinieri leszerelését követően a GNR mondhatni intézményes válságba került. Maradt mintegy 35000 ember a területiális egységekben, 11000 az Ifjúsági Gárdában /Guardia

Givannile/ és 5000 az említett speciális autonóm egységeknél. Pár speciális feladattal megbízott autonóm alakulat: a Duce testőrsége, a Tagliamento légió stb. megmaradhatott, de a GNR egységei túlnyomó részét a Duce 1944/XXII./ augusztus 19-i 469-es számú rendeletével „átléptették” a Nemzeti Köztársasági Hadseregbe /Esercito Nazionale Repubblicano/. A párhuzamosság azonban részben megmaradt.

A Nemzeti Köztársasági Hadsereg létrehozása már Hitler és Mussolini 1943 szeptember közepén történt beszélgetése során felmerült. Hitler mintegy 10-15 hadosztályból álló köztársasági hadsereget javasolt létrehozni. Az RSI létrejöttét követően 1943 októberében a katonai és politikai vezetők értekezletet tartottak, melyen a Duce mellett részt vett Rodolfo Graziani az új védelmi miniszter, és vezérkari főnöke Gastone Gambara tábornok. Itt meglehetősen nagyvonalú, ambiciózus terveket fogalmaztak meg az új haderőről: 25 hadosztályt (ebből 5 páncélos és 10 motorizált) terveztek felállítani. Az új hadsereg megszervezésében jelentős szerepet töltött be Emilio Canevari tábornok.

A statisztikai számítások szerint az 1943-45 közötti időszakban az ENR mintegy 558000 főnyi tényleges állománnyal rendelkezett.

1944. február 18-án megjelent Graziani tábornok sorozási rendelete, mely kiterjedt az 1924-ben és az 1925-ben született évfolyamokra.

1944 áprilisában a sorozás alá vett létszám (önkéntesek és összeírtak) megközelítőleg 200000 főnyien lehettek. E létszám egy része Németországban katonai munkára lett igénybe véve, más részük a német léghárítás /FlaK/ kiegészítő személyzetét képezte.

1944 végéig összesen besorozásra került mintegy 250000 fő, belőlük azonban 50000 főt átengedtek kiegészítő munkára a Luftwaffe számára. A főként logisztikai szerepet ellátó területiális szervezetrendszer mintegy 47000 fővel számolható, azonban ez a létszám a szövetséges előrenyomulás, az RSI területi állománya mérséklődése miatt folyamatosan csökkent. Emiatt folyamatosan olvadt az RSI regionális katonai parancsnokságai száma is.

A Nemzetvédelmi Minisztérium /Ministero della Difesa Nazionale/ 1944. január 6-án, a Fegyveres Erők Minisztériuma /Ministro delle Forze Armate/ elnevezést vette fel. A miniszter, Itália marsallja Rodolfo Graziani mellett két államtitkár állt munkába, egyik a Nemzeti Köztársasági Hajóhad /Marina Nazionale Repubblicana/, a másik pedig a Nemzeti Köztársasági Légierő /Aeronautica Nazionale Repubblicana/ ellenőrzését végezte. Mindkét testület élén külön vezérkar állt.

Mint már utalás történt rá, a GNR 1944. augusztus 15-ével, az ENR részévé vált.

A katonai igazgatás szerveiként 1943 szeptemberétől létrejöttek a regionális és a megyei parancsnokságok. (CMR és CMP) Ezek a következők voltak:

200. Róma
201. Firenze majd Mirandola
202. Bologna
203. Padova
204. Trieszt
205. Milánó
206. Torino (1944. május 1-ig Alessandria volt)
207. Perugia majd Gualtieri
208. Macerata majd Lugo
209. Chieti-L'Aquila majd Carpi
210. Alessandria (1944. május 1-ig Genova volt)

Mindegyik regionális parancsnokság egy parancsnoksággal, egy főhadiszállással, és egy helyi zászlóaljjal, vagy századdal rendelkezett. A megyei szervezetek hasonlóképp épültek fel. Aktiválták, újjászervezték a tiszti-, tiszthelyettesi iskolákat, a különféle szolgálati ágakat (tüzérségi ellátó szolgálat, vegyvédelem, gépkocsizás, mérnökkar, kapitányságok, egészségügyi szolgálat, szállítási és az állatorvosi szolgálat stb.)

Azokból a besorozottakból, vagy a csekély létszámban önként jelentkező hadifogolyból, akik vállalták a fegyveres harcot négy tényleges, harcképes hadosztályt szerveztek. E hadosztályok több hónapos németországi kiképzés után térhettek haza. A németországi kiképzés meglehetősen kemény volt, nehéz feltételek közepette. Hiányzott számos feltétel, az élelmiszerellátás és a többi feltétel is meglehetősen hiányos volt. Végeredményben azonban a német kiképzés kemény és igényes jellege sikerre vezetett. A több hónapos kiképzésen átesett négy hadosztály katonái és tisztjei jó felkészítést kaptak, jelentős harcértékkel felvértezve térhettek vissza Itáliába. Mikor sor került a harcbevételükre a szövetségesek ellen, bizonyították a felkészítés színvonalát.

A hadosztályok a következők voltak:

1. Itália bersaglieri (lövész) hadosztály
2. Littorio gránátos hadosztály
3. San Marco tengerészgyalogos hadosztály
4. Monterosa alpini hadosztály

E hadosztályok lényegében lemásolták a német vadász (jager) hadosztályok szerkezetét. Mindegyikben 2-2 gyalog-, vagy alpini ezred volt. Az ezredek három zászlóaljból épültek fel. A hadosztályok harmadik ezredét egy tüzérezred képezte. Ezen kívül, természetesen kiegészítő alakulatokkal is rendelkeztek: mint ágyús-, páncélelhárító-, ellátó-, kommunikációs-, egészségügyi- műszaki századok. Egy hadosztály teljes létszáma 14000 katona volt.

A fegyverzetet, közlekedési eszközöket részben nélkülöző San Marco és a Monterosa hadosztály tértek haza első lépésben. Azonnal a Graziani tábornok által irányított, vegyes német-olasz Liguria Hadsereg részévé váltak, mely az észak-nyugati országrészben, a liguriai partvidéken és az alpesi területeken vett fel védelmi pozíciókat, a szövetségesek és francia ellenállás erői ellen.

A másik két hadosztály kissé később tért haza, ezek vagy az appennini, vagy a vezetia-giuliai fronton kerültek bevetésre. Természetesen a hadosztályokat, vagy azok alegységeit több esetben átcsoportosították a különböző frontok között.

Még a GNR részeként, szinte az RSI létrejöttének első pillanataiban, 1943 szeptember közepén kezdte el megszerveződését az udinei Giovanni di Prampero laktanyában, a 8. Alpini ezred székhelyén a Friuli Önkéntesek Tagliamento ezrede /Reggimento Volontari Friulani Tagliamento/.

A szervezés Piero Piseni igazságügyi minisztertől és Ermarcora Zuliani (1897-1958) alezredestől indult ki. Az ARMIR, vagyis a szovjet front veteránjait, a 8. alpini ezred tisztjeit összegyűjtötték. Szeptember 17-én megkezdték a sorozást, toborzást. 1944 április közepére már három zászlóaljat szerveztek, melyből kettő alpini, egy pedig bersaglieri /lövész volt. Ekkor felvette az Alpini Tagliamento ezred elnevezést /Reggimento Alpini Tagliamento/.

Ha nem történik meg a hatékony erőt képviselő alakulat gyors megszervezése, veszélybe kerülhetett volna Friuli és Venezia-Giulia olasz jellege. Tito partizánjai e területek jelentős részét Jugoszláviához szándékoztak csatolni.

Német részről is fenyegetve volt a terület olasz mivolta, hiszen Rainer gauleiter operációs zónává nyilvánította a területet, és több tízezer menekült kozák letelepítését tervezte.

Hasonló szerveződések voltak a Speciális Kiképző Csoport /Centro Addestramento Reparti Speciali/, a Partizánellenes parancsnokság /Commando Controgueriglia/, az Önkéntes Bersaglieri ezred /Reggimento Bersaglieri volontari/ és a Partizánellenes Csoport /Raggruppamento Anti Partigiani/.

2 független páncélos zászlóalj is megszerveződött.

Mindezek mellett számos egyéb kiképző, egészségügyi, logisztikai, partvédő alakulattal rendelkezett az ENR.

A Köztársasági Nemzeti Hajóhad /Marina Nazionale Repubblicana/ rendkívül nehéz, reménytelen helyzetben kezdhetette el tevékenységét.

A szeptember 8. utáni események kapcsán a Király Hajóhad /Regia Marina/ egy része el tudott menekülni Máltára. Raffaele de Courten, Emilio Ferreri, Luigi Sansonetti admirálisok végeredményében sikeresen szervezték meg a menekülést. A hajóhad másik részére a németek lecsaptak, az olasz flotta büszkeségei semmisültek meg. Bizonyos egységek az RSI-hez történő csatlakozásának fő oka az lehetett, hogy katonai, földrajzi helyzetükből fakadóan nem lehetett más választásuk. Csekély erők maradhattak meg az RSI szuverenitása alatt. Ezek a következők voltak:

- A La Spezia kikötőjében állomásozó X. MAS Flotta Valerio Borghese fregattkapitány parancsnoksága alatt.
- A Bordeaux kikötőjében tartózkodó BETASOM, az atlanti-óceáni tengeralattjáró egység Enzo Grossi sorhajókapitány parancsnoksága alatt.
- A romániai Konstanca kikötőjében működő fekete-tengeri tengeralattjáró bázis.
- Az Antisom tengeralattjáró iskola, a La Spezia melletti Varignano bázison.
- Az Adriai-tengeren működő néhány különféle kisebb egység, a Venezia kotróflotta. Ez utóbbi egységek a fegyverszünet után ellenőrzés alá vettek néhány adriai szigetet (Cherso, Veglia, Lussin), valamint Zára kikötőjét.

Tehát a királyi hadiflotta egy része megmaradt, és átalált a köztársasági rendszerhez. Genova, La Spezia kikötőjében maradtak meg és léptek át az RSI szolgálatába hadihajók, tengeralattjárók. A X. Flottiglia MAS legendás parancsnoka, Junio Valerio Borghese is csatlakozott, egysége integrálódott az RSI flottájához. Az egység neve ezt követően Decima MAS lett.

Szeptember végén Bellunóban létrejött az RSI haditengerészeti államtitkársága, első vezetőjévé Antonio Legnani admirálist nevezték ki.

A flotta újjászervezése és a Decima MAS integrációja komoly belső feszültségek forrása lett. A belső intrikák odáig vezettek, hogy Valerio Borghese parancsnokot 1944. január 13-án, államcsíny szervezése hamis és ostoba vádjával rövid időre letartóztatták, majd a vádak összeomlását követően elengedték.

A flotta két területi parancsnoksága jött létre: a tirrén-tengeri Genovában, az adriai pedig Velencében. Érdekességgépp megemlíthető, a flotta saját lappal is rendelkezett. Sokat elárul, hogy a német Kriegsmarine nem volt hajlandó a nagyobb hajóegységek átadására.

Összességében az RSI flottája egy tucatnyi tengeralattjáróból, 10 mini-tengeralattjáróból és néhány kisebb hadihajóból, rombolóból állt.

Alapfeladatuk a partok menti őrzés, valamint az aknazár elhelyezése volt. Két nagyobb támadó akció fűződik a Decima Mas nevéhez: 1944. március 2-én és 23-án éjszaka bombázták a korzikai Bastia kikötőjét.

Hatékonyabb erőt képviselt a Nemzeti Köztársasági Légierő /Aeronautica Nazionale Repubblicana/. A hadiflottától eltérően szeptember 8. után a Királyi Légierő /Regia Aeronautica/ jelentős részét sikerült megmenteni, nem dezertáltak, vagy nem vették fel a harcot a németek ellen. Ettől függetlenül 1943 szeptemberétől szükségessé vált bizonyos átszervezés.

Az újjáépítést Ernesto Botto helyettes államtitkár indította el. A partizánok által 1945 áprilisában kegyetlenül és minden ok nélkül meggyilkolt Adriano Visconti kapitány kezdte el az első vadászegység újjászervezését a Torino melletti Lagnasco repülőterén.

Az első egység az 1. Vadász Csoport /1. Gruppo di Caccia-Asso di Bastoni/ volt. A csoport 3 alegységből /squadrilla/ állott. Az egység rendelkezésére főként Macchi M. C. 205 és Fiat G. 55 típusú vadászgépek álltak. Már 1944. január 3-án az 1. squadrilla jelentős sikert ért el: megtámadott egy USA Lockheed P-38 Lighting vadász-bombázó alakulatot és belőlük hármat lelőttek. A győzelemben Visconti kapitánynak is személyes szerepe volt. Január 24-én az 1. Vadász csoportot Udine mellé helyezték át, március 11-én Visconti egységei az Adria felett rajtaütöttek egy erős Republic P-47, Thunderbolt és Lockheed P-38 Lighting gépből álló támadó alakulaton, 11 gépet lelőttek, kettőt leszállásra kényszerítettek.

1944 márciusában az egységet Zágráb /Agram/ térségébe helyezték, ahol a németekkel együttműködve kellett védeni a Németországba vezető utakat. A március folyamán lezajlott összecsapásokban az egység 14 ellenséges gépet lelőtt és négyet elvesztett.

Mivel április 7-én Treviso városát súlyos szövetséges légicsapás érte, melynek jelentős anyagi és civil veszteségei voltak, az egységet Reggio Emilia repülőterére vezényelték. Június 15-én érte el az egység az 50. ellenséges gép lelövését, ekkor Visconti kapitányt őrnaggyá léptették elő. A két vadász csoportnál 1944 júniusában a régebbi Macchi MC 205 Veltro gépeket felváltották a modernebb Fiat G. 55 Centauro gépekre. Az eredmény rögtön meglátszott: 5 Douglas A-20 Havoc/Boston brit gépet lőttek le.

1944. augusztus 25. után az ANR helyzete a Luftwaffe általi fellépés következtében megromlott: lényegében feloszlatták az olasz légierőt és a német légierő kötelékébe beillesztendő Olasz Légi Légiót /Legiona Aerea Italiana/ szándékoztak szervezni. A pilótákat Németországba vitték és Holzkirchen repülőterén Messerschmitt Bf. 109 gépekre képezték át.

Nem sokkal az 1. Vadász Csoport /Asso di Bastoni/ létrejöttét követően Milánó Bresso repülőterén megkezdődött a 2. Vadász Csoport /Gigi Tre Osei/ szervezése. Az egységnek Fiat G. 55 Centauro gépek álltak rendelkezésére.

Az Aldo Alessandrini őrnagy vezette egység Reggio Emilia repülőterein váltotta fel az 1. Vadász csoportot.

Az ANR kötelékébe tartoztak az ejtőernyős alakulatok. Ezek voltak a hallgatókat kiképző egység, az Azzuro zászlóalj /Battaglione Azzuro/, valamint a Nembo, Folgore és a Ciclone ejtőernyős zászlóaljak.

Összegezve, az 1944. január 3. és az 1945. április 25. közötti periódusban az 1. vadász csoport 46 összecsapás során 113 biztos és 45 valószínű győzelmet regisztrálhatott, a 2. vadász csoport 1944 áprilisától 1945 áprilisáig 48 összecsapásban 114 biztos és 48 valószínű győzelmet.

Szerényebb eredményeket mutathatott fel a Carlo Faggioni vezette légi-torpedóegység, mely az anziói hídfőnél került bevetésre, itt több szövetséges hadihajót megrongált. Ezt az alakulatot, akárcsak az ANR, a keleti fronton alkalmazott szállítóegységet a németek 1944 nyarán megszüntették.

Részben a hagyományos, a királyi rendőri szervek folytatásaként működött a Köztársasági Rendőrség /Corpo di Polizia Repubblicana/.

Már a királyi fegyveres erők is meglehetősen sokrétűek voltak, számos alakulatból tevődtek össze. Ez jellemző maradt a köztársasági testületekre is.

Az 1943 szeptemberétől átalakuló korábbi rendőrség, a csendőrség ambivalens viselkedése, a németek általi lefegyverzése miatt is folyamatos átszervezéseken ment keresztül.

1944 decemberében a Köztársasági rendőrségben mintegy 20000 fő szolgált, 6 zászlóaljba szervezve. A korábbi rendőri és csendőri szervek viszonylagos politikamentességétől eltérően azonban, megjelentek a politikai indíttatású, szerepüket az elnevezésükkel is kifejező részlegek:

Ettore Muti Autonóm Légio /Legione Autonoma Ettore Muti/, Caruso Bátrak Rendőri Légioja /Legione Arditi di Polizia Caruso/, Különleges Rendőri Egység /Reparto Speciale di Polizia/, vagy más néven a Koch banda.

E szervek már nyilvánvalóan politikai szerepet tölthettek be. Ettore Mutit, mint a fasiszta rendszer elkötelezett katonáját 1943 augusztusában Badoglio csendőrsége ölte meg. Pietro Caruso római rendőrfelügyelőt 1944 szeptemberében végezték ki Badoglio hatóságai, mert a Via Rasella-i partizántámadás után túszoikat adott át Kappler SS ezredesnek, Pietro Koch (1918-45) a köztársasági rendőrség speciális osztagát vezette, mely Rómában, majd Milánóban németellenes, ellenálló politikusokat, katonákat, értelmiségieket, zsidókat tartóztatott le, és végzett ki.

Elméletileg önálló katonai egység volt a Női Kisegítő Szolgálat /Servizio Ausiliario Femminile/. Mintegy 6000, Olaszország minden részéből érkezett, különféle társadalmi csoporthoz tartozó nő kapcsolódott be a szervezetbe, melyet az 1944/XXII./ április 18-án kiadott 447-es számú kormányrendelettel hoztak létre. Lehet, hogy a bekapcsolódó nők számára a zsold is vonzónak bizonyult, azonban lelkiismeretes kisegítő munkát végeztek, melyet Mussolini is elismert. Kiemelkedő bátorságról tett tanúbizonyságot a 25 franktirőr katonanő, akik 1944 augusztusában, Firenzében maradván az angol-amerikai egységeket és a partizánokat nyugtalanították.

Speciális egység volt a Fekete Brigádok /Brigate Nere/ elnevezést kapott párthadsereg. Pontos neve Corpo Ausiliario delle Squadre d' Azione delle Camicie Nere, magyarul Feketeinges Akciócsoporthoz Kisegítő Testülete.

E paramilitáris szervezet az 1944/XXII./ június 30-án kiadott, 446. számú rendelettel született meg. Lényegében a PFR tagjai teljesítettek benne önkéntes alapon fegyveres szolgálatot. Előzményként, kiindulópontként szükséges megemlíteni, hogy Benito Mussolini rendeletével már 1944. május 18-án megszerveződött a PFR katonai titkársága, mely összefogta a különféle fegyveres testületekben működő fasiszta pártsejteket és szervezeteket.

A hivatkozott törvényerejű rendelet 13 cikkelyben szabályozta a testület létrejöttét, működését.

A PFR katonai struktúrája katonai típusú szervezetrendszerre vált, mely felvette az említett elnevezést. A párt vezetése átvette a főparancsnokság és a vezérkar funkcióit, Minden megyében egy brigád szerveződött, mely a helyi pártszervezet által létrehozott parancsnokság és vezérkar irányítása alatt állt.

A 18 és 60 év közötti férfi párttagoknak, egészségügyi alkalmasság esetén kötelezően be kellett lépni a testületbe, alkalmazásukra, igénybevételeikre fizikális és egészségügyi állapotuknak megfelelően kerülhetett sor. A jogszerűség elvét hivatott szolgálni, hogy a Fekete

Brigádok milicistái elméletileg a katonai szolgálati szabályzat és a katonai büntető törvénykönyv által felelősségre vonhatóak voltak.

Az alakulat feladatát a szabályzat elsődlegesen a partizánok, ahogy definiálta, a törvényen kívüli bandák, valamint az ellenséges ejtőernyős és diverzáns csoportok elleni harcban határozta meg. Az alakulat nem volt igényvehető rekvirálásra, letartóztatásra, vagy bármely más rendőrségi feladatra. Mivel az önkényes intézkedések lejáráthatták a pártot, ezért azok elkövetőit formálisan a katonai büntető törvénykönyv háború estén érvényes szankcióival lehetett büntetni.

A Fekete Brigádok mindegyike felvette a köztársasági fasizmus egy hőse, vagy egy mártírja nevét.

Az alakulat által teljesített szolgálat minden tekintetben katonai szolgálatnak minősült. Ezáltal állománya tagjaira vonatkozott minden a katonákra vonatkozó, érvényben lévő kedvezmény a harci cselekmények, vagy a szolgálat alatt bekövetkező sérülés, halálozás tekintetében.

A rendelet felhatalmazta a Pénzügyminisztériumot, hogy a hivatkozott rendelet pénzügyi alapfeltételeit biztosítsa.

A rendelet 1944 /XXII./, július 1-én lépett hatályba.

A Brigade Nere parancsnoka a Köztársasági Fasiszta Párt /PFR/ főtitkára, Alessandro Pavolini lett.

A PFR szervezeteire épülve szerveződtek meg a Fekete Brigádok. 1944 júliusának végére 34 brigádban 17000-en szolgáltak. Két hónap múlva már 36 brigád működött, mintegy 30000 főnyi állománnyal, azonban a képzés és a fegyverzet hiányosságai miatt csak 12000 fő volt mozgósítható, a többit tartaléknak minősítették. A megyei/provincia/ illetékességben megszervezett brigádok száma összességében 41-re emelkedett. Emellett 7 autonóm, és 8 mobil brigád működött.

A tartományok és megyék területi-közigazgatási határainak megfelelően szerveződtek meg a brigádok, nagyjából a következőképpen:

Piemont I-VII, Lombardia VIII-XVI, Veneto XVII-XXII, Emilia-Romagna XXIII-XXX, Liguria XXXI-XXXIV, Toscana XXXV-XLI.

Ismételten, a 41 területi szervezésű brigád mellett 8 mobil és 7 autonóm brigád, ezen kívül két ifjúsági, egy női autonóm brigád kezdte el működését.

Az egységek nyilvánvalóan az RSI területi állománya alakulásához igazodtak. Az említett egységeken túl még Rhodosz területén is létrejött egy alakulat.

Az egységek folyamatosan vették fel a köztársasági fasizmus egy-egy hőse, vagy mártírja nevét. Így példaként területi, mobil vagy autonóm brigádok felvették Ather Capelli, Aldo Resega, Alberto Alfieri, Dante Gervasini, Igino Ghisellini, Ettore Muti, Ruy Blas Biaggi, Giovanni Gentile, Norma Cosetto nevét.

Voltak egységek melyek Giuseppe Garibaldi vagy Benito Mussolini nevét viselték, vagy egyszerűen csak földrajzi neveket (Dalmácia, Tevere, Venezia-Giulia). A Garibaldi elnevezés érdekes, mert a kommunisták akarták kisajátítani.

A legnagyobb problémát a fegyverzet hiánya jelentette. A csendőrök ambivalens viselkedése miatt bizalmatlan Kesselring tábornok vonakodott a brigádok felfegyverzésétől, később Wolf német SS parancsnok juttatott számukra 3000 olasz gyártmányú Carcano 91-es puskát és elméletben ígéretet tett további 7000 hasonló lőfegyverre.

A Fekete Brigádok egységei tehát, hiányos fegyverzettel, elsősorban a partizáncsoportok ellen léptek fel. 1945 áprilisára a Fekete Brigádok és a különféle ellenálló és partizán egységek között a kibékíthetetlen gyűlölet, a testvérgyilkos erőszak hangulati-érzelmi viszonyulása alakult ki.

A veronai per

Az RSI történetére tragikus árnyat vető per 1944. január 8-10. között zajlott le a veronai Castelvechio /Régi vár/ koncerttermében, ugyanott, ahol előző év novemberében alakuló ülését tartotta a PFR.

A vádlottak padjára személyesen, vagy távollétükben azok a politikusok kerültek, akik 1943. július 25-én a következmények ismerete nélkül aláírták, elfogadták Dino Grandi napirendi javaslatát, mely végeredményben megvonta a bizalmat Mussolinitől, és ez által elmozdította a miniszterelnöki tisztségről.

A per a PFR égisze alatt zajlott, a főtitkár Pavolini hozta létre a Különleges Bíróságot az Olasz Szociális Köztársaság védelmére /Tribunale Speciale per la difesa dello Stato della Repubblica Sociale Italiana/. A bíróság tanácselnöke Aldo Vecchini, az MVSZ egy parancsnoka, a vád képviselője Andrea Fortunato jogászprofesszor, vizsgálóbíró Vincenzo Cersosimo lett. Mindhárman a PFR „kipróbált hitű” radikális szárnyát képviselték. A tanács tagjai is hasonló beállítottságúak voltak. Foglalkozásukat tekintve volt köztük GNR parancsnok, orvos, ipari munkás.

A per törvényességét maga Piero Pisenti igazságügyi miniszter is vitatta. Szerinte hiányoztak a bizonyítékok az együttműködésre az aláírók és a királyi ház között, a július 25-i szavazás szabálytalan módon folyt le, az árulás vádja bizonyíthatatlan volt, hiszen a Duce is tudatában volt Grandi napirendi javaslatának. Maga Mussolini is tudta, hogy a per eljárási abszurdum, de valószínűleg német nyomásra nem szólt-szólhatott bele.

Érdekes módon Farinacci nem került a vádlottak padjára, bár saját hatalomátvételt tervezet, de aláírása nem volt megtalálható Grandi napirendi tervezetén. Bizonyára, mert a németek által védett, támogatott személyiség volt.

Pisenti teljesen tisztában volt azzal, hogy a vádlottak 1943. július 25-én semmi, az akkor érvényes jogba ütköző cselekményt nem követtek el. Helyesen látta, hogy az árulás vádja értelmezhetetlen, jogi értelemben pedig elfogadhatatlan, visszaható hatályú értelmezést jelentett. Mussolini bizonyára német nyomásra zöld utat adott a radikálisok által levezényelt per lefolytatásához. Ormos Mária művében idézi Giuseppe Dolfin, Mussolini titkára visszaemlékezését, aki szerint a Duce úgy láttatta: „...én vagyok a legkisebb mértékben meggyőződve a per hasznosságáról, ami nem fog megoldani semmit.”

Az elérhető vádlottakat 1943. október 19. – november 4. között tartóztatták le, majd a Scalzi-börtön különálló celláiba helyezték el őket. A szokásos őrség őrizte őket, kivéve Cianót, aki cellája előtt SS őrség váltotta fel az olaszokat.

De Bono tábornok a kihallgatások alatt saját házában élt, őt csak a per kezdetén vitték Veronába.

A január 8-án kezdődött „árulási” per fővádlottjai a következők voltak, jelenlevő nagytanács tagok voltak:

Galeazzo Ciano (1903-44) volt külügyminiszter, a Duce veje

Emilio de Bono (1866-1944) volt miniszter, tábornok, hadseregparancsnok

Giovanni Marinelli (1879-1944)

Carluccio Pareschi (1898-1944)

Luciano Gottardi (1899-1944)

Tullio Cianetti (1899-1970)

Az utóbbi négy személy nem az első vonalban volt, főként a fasiszta pártban és a korporációk vezetésében töltötték be szerepet.

A radikálisok, az őket képviselő tanács és vád indulata elsősorban az általuk „fő árulónak” tekintett Ciano ellen irányult.

A három napig tartó tárgyalás 1944. január 8-án kezdődött a vád ismertetésével és a vádlottak felsorolásával. A koncertterembe beengedték a közönséget, az épületet kívülről az államrend-őrség és a helyi pártalakulatok biztosították Pietro Caruso rendőrpáncsnok irányításával.

Dr. Perani, Gottardi védője felvetette, hogy mivel magas rangú katonák állnak a bíróság előtt, az ügyben katonai bíróság lenne illetékes, azonban e felvetést a vád képviselője Andrea Fortunato, majd a tanács is elutasította.

Ezt követően meghallgatták a vádlottakat, elsőként De Bonót, Pareschit és a többieket. Ciano utoljára maradt. Ezt követően a tanúk kerültek sorra: Carlo Scorza, Ettore Frattari, és Enzo Galbiati. Utóbbi esetében fel sem merült, hogy július 25. előtt passzív magatartásra utasította az MVSN-t. Valószínűleg nem tudtak róla.

A következő napi tárgyaláson elsőként felolvasták Cavallero tábornok visszaemlékezését, mely a tanács szerint terhelő jelleggel bírt a vádlottakra, majd Enrico Vezzalini bírő, aki Novara és Ferrara prefektusa volt, tett fel kérdéseket a vádlottaknak. A tárgyalás végén Fortunato ügyész mind a hat vádlottra halálbüntetést kért.

A védők egybehangzó álláspontja szerint egyik vádlott sem árulta el, és nem szándékozott megdönteni a rendszert, szavazatuk kizárólag Grandi napirendi pontjainak téves értelmezése volt.

Az utolsó napon, 10-én a per Arnaldo Fortini, Cianetti védője álláspontja ismertetésével kezdődött. Az ügyvéd azzal érvelt, hogy Cianetti nem szándékozott semmiféle olyan napirendi pontot megszavazni, mely a fasizmus bukását eredményezte volna, ezen kívül másnap reggel a Mussolinihez írt levelében visszavonta szavazatát. Miután a vádlottak már nem szándékoztak a továbbiakban álláspontjukat kifejteni a tanács ítélethozatalra vonult vissza.

A hiteles visszaemlékezések szerint a tanács szavazása két szakaszban történt. Az első szavazás a vádlottak bűnösségére, a második pedig az enyhítő körülményekre vonatkozott. Az első szavazás mindegyik vádlottat „bűnösnek” minősítette, a másodikon pedig csak Tullio Cianetti esetében találtak enyhítő körülményt.

A végső szentencia tehát az öt jelenlévő vádlott: Ciano, De Bono, Marinelli, Pareschi, Gottardi esetében halálos ítélet volt, Cianetti esetében mentő körülményeket találtak, így 30 évre ítélték.

A Fasiszta Nagytanács további, a napirendet támogató tagjai távollétükben lettek halálra ítéelve.(Dino Grandi, Giuseppe Bottai, Luigi Federzoni, Cesare Maria de Vecchi, Umberto Albini, Giacomo Acerbo, Dino Alfieri, Giuseppe Bastiniani, Annio Bignardi, Giovanni Balella, Alfredo De Marsico, Alberto De Stefani, Edmondo Rossoni)

Az ítélethirdetést követően az öt halálraítélt védőik közreműködésével megírta a kegyelmi kérvényt – Ciano csak többek biztatását követően.

A kegyelmi kérvények azonban, valószínűleg Pavolini döntése miatt nem jutottak el Mussolinihez. Elutasításukra sem Pisenti igazságügyi miniszter, sem az illetékes katonai páncsnok nem volt hajlandó. Arra hivatkoztak, hogy nem az ő hatáskörük. E lépést formálisan a GNR helyi páncsnoka, Italo Viannini tette meg.

Január 11-én reggel 9 órakor, a 30 fős kivégzőosztag elé állt az öt vádlott a Verona melletti Porta San Procolo lőtéren. Agyonlövésüket a németek filmre vették.

A perről 1962-ben Carlo Lizzani rendező filmet készített.

A német bosszúvágyból, a rosszul értelmezett államreazonból fakadó per áldozatait igazságtalan, politikai indíttatású ítélettel sújtották.

Köztük két kiemelkedő történelmi személyiségről beszélhetünk. Az idős Emilio de Bono (1866-1944) életútja átfogta az Olasz Királyság a Risorgimentóval induló ívét, hazája nagyhatalmi helyzete bukásáig.

A Királyi Torinói Akadémián avatták tiszté, majd 1912-ben a líbiai olasz-török háborúban harcolt. Ezt követően a bersaglierik/lövész/ alakulatok/ ezredese lett, számos kitüntetésben részesült az első világháborúban. Háborús élményei ihlették a „Monte Grappa te vagy a hazám” című, 1918-ban Antonio Meneghetti által megzenésített híres háborús dalt.

Már az első világháború alatt tábornokká léptették elő. Az 1922-es hatalomátvételnél a négyes fasiszta vezetés egyik tagja, majd az MVSN parancsnoka, de a Matteotti gyilkosság után lemondott.

1925-28 között Tripolitánia kormányzója, 1929-35 között gyarmatügyi miniszter /Ministro delle Colonie/ 1935-ben Olasz Kelet Afrika felügyelője, Eritrea kormányzója.

Az etiópiai háború első szakaszában az Eritreából kiinduló északi hadsereg parancsnoka, mely október elején elfoglalta Tigre tartományt. Október 14-én, miután elfoglalta Adua városát, kihirdette a rabszolgaság megszüntetését.

Elfoglalta Akszum, Macalle városokat, de a Duce leváltotta, azonban megkapta az Itália marsallja /maresciallo d' Italia/ kinevezést.

A gyarmati csapatok felügyelője, majd 1939-től a Déli hadsereg parancsnoka volt. Lehet, hogy hagyományos németellenességéből, lehet, hogy az erőviszonyok felismeréséből fakadóan ellenezte Olaszország belépését a világháborúba.

1943. július 25-én megszavazta Grandi napirendi javaslatát, ezzel közvetett módon a rendszer bukását. 1943 októberétől a köztársasági rendőrség vizsgálat alá vonta. A vizsgálat kezdetén saját villájában lakhatott, később azonban letartóztatták. Mikor 1944. január 10-én, a veronai koncertteremben kihirdették halálos ítéletét, belenyugvó iróniával kijelentette: „kissé becsapottak”.

Igazságtalanul tragikus sors adatott a per fővádlottja, Galeazzo Ciano számára.

Ciano 1903-ban született Livornóban. Édesapja Costanzo Ciano admirális, édesanyja Carolina Pini volt.

Középiskolai tanulmányait a velencei Marco Polo gimnáziumban kezdte, majd Genovában fejezte be. Ezt követően jogi diplomát szerzett, majd diplomáciai pályára lépett, Rióban és Sanghaiban dolgozott. 1930-ban feleségül vette Edda Mussolinit. 1933-ban a Duce sajtófőnöke, 1935-ben a Népi Kultúra Minisztériuma /MINCULPOP/ élére került. Pilótaként részt vett az etiópiai háborúban, amiért kitüntették.

1936-ban külügyminiszterré nevezték ki. Az olasz külpolitika új orientációját jelezte Dino Grandi és Flavio Suvich volt államtitkárok nagykövetségi kinevezéssel történő eltávolítása.

Bizonyos történészek álláspontja szerint érintett volt az ellenzéki, baloldali Roselli testvérek egy francia szélsőjobboldali szervezet általi meggyilkolásában.

Bár érzékelte a német veszélyt, apósa felhatalmazására ő szignálta 1939. május 22-én az Acélpaktumot, alapvetően németellenes beállítottsága ellenére.

Albánia 1939 áprilisi elfoglalását követően, bár névleges tisztséget nem kapott, de az ország tényleges helytartójaként tekintették. Április 13-án kiáltványban fordult az albán nemzethez, megígérve nekik nemzeti aspirációik támogatását.

1939 szeptemberétől a „nem hadviselő” álláspont képviselője. Hitler ellenszenvét már ekkor magára vonta, a Führer célzásokat tett Mussolininek, hogy családjában áruló van.

1940 júniusában reá hárult a hálátlan szerep, hogy átadja az olasz hadüzenetet Franciaország és az Egyesült Királyság nagyköveteinek. Egyik ötletadója volt az általa hasznosnak és könnyűnek vélt görög háborúnak mely, mint tudjuk kudarccal végződött. Talán ez volt egyedüli jelentős tévedése.

Személyes barátság, mentalitásbeli hasonlóság kötötte Umberto herceghez, a király fiához. Ezzel egy ideig elősegítette a királyi ház és a fasizmus közeledését. Az uralkodó kitüntetésekkel, címekkel halmozta el. Édesapja Cortellazzo grófja címe mellé felvehette a Buccari grófja címet is.

1943 tavaszától vatikáni nagykövet, a Szentszék mintegy hídként szolgált az ellenséges államok felé.

1943 júliusában megszavazta Grandi napirendi javaslatát, melytől valószínűleg nem a válságba került rendszer megbuktatását, hanem valamiféle megújítását, átszervezését várta.

Sorsa itt fordult a tragikus célegyenesbe, a Vatikán nem volt hajlandó elrejteni őt és családját. Naivitását jelzi, elhitte a német ajánlatot, hogy Spanyolországba viszik. Ugyanakkor ez igazolja, nem akarhatta a rendszer bukását, a szakítást, hiszen akkor nem keresett volna kapcsolatot a németekkel. A spanyolországi menekülés lehetősége helyett a Scalzi börtön, majd Verona következtek. A pillanatnyi államérdek felülírta a családi összetartozást a Ducével, a Pavolinivel ápolt személyes baráti és bajtársi kapcsolatokat, sorsa megpecsételődött.

Ciano külügyminiszterként nemzetközi téren a méltányosságot, az önrendelkezés elvét akarta érvényesíteni. Naplóiából mindenkire méltányos, emberséges viszonyulás érződik. Embersége nem kizárólag személyes kérdésekben nyilvánult meg. Személyesen mérsékelte, figyelmeztette Mussolinit is kisebb balkáni népek (szlovének, albánok, montenegróiak) helyzete értelmezésekor, a róluk szóló döntésekben. A konfliktusokat nem indulattal, inkább humorérzéssel közelítette meg, példaként Kuba hadüzenetének 1942 elején történt átadásakor, a karibi szigetország nagykövete színjátékszerű viselkedése kapcsán ironiával írt arról, hogy Batista őrmester egész tengeri-, légi- és szárazföldi hadereje mozgósítva lesz Olaszország ellen. Nem maradtak el ironikus, részben jogos észrevételei, kritikái a Vatikán és a katolikus egyház egyes erkölcsi kilengései felé sem.

Nekünk magyaroknak tisztelettel és megbecsüléssel kell emlékezni a hajdani királyi külügyminiszterre. Akárcsak a Duce 1938-ban, 1940-ben, az első és második bécsi döntés kapcsán bizonyos megértést tanúsított hazánk jogos revíziós igényei iránt és támogatta azokat: vagyis a Dél-Felvidék és Észak-Erdély jogszerű visszatérését. Bizonyos kérdésekben, példaként a Mura-vidék 1941 áprilisi visszafoglalása, már kevesebb megértést tanúsított, taktikai okokból inkább a számára sem minden tekintetben rokonszenves horvát politika álláspontját támogatta. Hangot talált a magyar kormányok a Német Birodalommal szembeni távolságtartó törekvéseivel.

Támogatta az olasz kultúra és művészet a magyarországi ismertsége erősödését.

A pannonhalmi bencés gimnázium a 30-as évek végén, a negyvenes évek első felében Galeazzo Ciano nevét viselte, kiemelt feladata az olasz kultúra hazai terjesztése volt.

A veronai fegyház 27. cellájában, naplója utolsó bejegyzésében, sztoikus nyugalommal nézett sorsa elé: „Nyugodtan elfogadom azt, amit most gyalázatos végzetemként szántak... Nehéz elviselni a gondolatot, hogy többé már nem nézhetek három gyermekem szemébe, nem vonhatom szívemre anyámat, sem feleségemet... Felkészülök a Legmagasabb Ítéletre... És ha, amikor az élettől búcsúzni készülök, sebtiben papírra vetett jegyzeteim közreadását megengedni vélem, azt nem a halálom utáni átértékelés, vagy önigazolás reményében, hanem azért teszem, mert hiszem, az Igazság becsületes tanúságtétele hasznos szolgálatot tehet, még e szomorú világban is azzal, hogy megkönnyebbülést nyújt az ártatlannak és lesújt azokra, akik bűnösök.”

Zárógondolatként megállapíthatjuk, a fiatalon tragikus véget ért Ciano grófot az olasz és az európai politika kiemelkedő, értékes személyiségének tekinthetjük. Lehetséges, hogy Európának 1945 után is szüksége lett volna az általa képviselt emberségre, tárgyilagosságra, méltányosságra.

Háború, ellenállás

1943 szeptemberétől, 1945 áprilisáig-májusáig kegyetlen, testvérgyilkos polgárháború színtere lett Észak-Itália. A magyarországi köztudatban, történeti irodalomban ez, mint az ellenállás, a partizánmozgalom jelent meg. A magyar közvélemény e történések kizárólag egyik oldalát ismerheti Luigi Longo, Roberto Battaglia és Giuseppe Garritano magyarra lefordított művei révén.

E tanulmány természetesen nem vállalkozhat a Resistenza, az ellenállási mozgalom és a polgárháború története részletes, monografikus bemutatására. Az események fő vonalát követve, elsősorban az eddig ismeretlen szempontokat, tényezőket szeretné megvizsgálni, ismertetni, ezáltal általános következtetéseket levonni.

Az ellenállási mozgalom az antifasizmusban gyökerezett. Ismert, hogy 1926 novemberét követően a baloldali és jobboldali ellenzéki pártok tevékenységük beszüntetésére kényszerültek. Természetesen ettől függetlenül illegalitásban tevékenykedtek, a fasiszta rendszer megerősödésével azonban meggyengültek, elszigetelődtek.

A baloldali ellenzéki pártok (szocialisták és a kommunisták) nyilvánosan csak főként Franciaországban szervezkedhettek a rendszer ellen. A kommunisták a Szovjetunióban működtek, készültek a hazatérésre.

A baloldali ellenzék új, militáns csoportja volt a Carlo Roselli (1899-1937) által szervezett Igazság és Szabadság /Giustizia e Libertà/ elnevezésű baloldali liberális-szocialista csoport /a továbbiakban G L, vagy Akciópárt/.

Carlo Roselli a Risorgimento eszméihez erősen kötődő, republikánus livornói zsidó értelmiségi családból származott, részt vett az első világháborúban, mint a gyalogság hadnagya. A háborút követő években a firenzei egyetemen politikatudományt, Torinóban, majd Milánóban jogot tanult, diplomáját Siénában szerezte. Tanulmányai során személyes jó ismeretsége, kapcsolata alakult ki a későbbi államfővel Luigi Einaudival, de Alessandro Pavolinivel is.

Kezdetben a reformista szocialista vezetők: Turati, Treves, Matteotti mellett tevékenykedett. Mivel Sandro Pertini és Feruccio Parri közreműködésével megszervezte Turati Franciaországba történő szökését, a rendőrség letartóztatta, majd Lipari szigetére vitték, ahol megírta „A liberális szocializmus” című művét. 1929-ben Tunéziába, majd Franciaországba szökött, ahol Emilio Lussu és Francesco Fausto Nitti közreműködésével megszervezték az Igazság és Szabadság /Giustizia e Libertà/ elnevezésű antifasiszta mozgalmat.

Kiadványokat adtak ki a rendszer ellen, szemléletük fő jellemzője a klasszikus liberalizmus és a szociáldemokrata reformizmus voltak. A lenini, sztálini forradalomelméletet, a bolsevik politikai rendszert azonban elutasították.

Carlo Roselli 1936-ban bekapcsolódott a spanyol polgárháborúba a köztársaságiak oldalán. A Matteotti-zászlóalj, melyben harcolt, liberális, szocialista, kommunista és anarchista olaszokból tevődött össze.

1936-ban kiadta a jelszót: „Ma Spanyolország, holnap Itália!” 1937 júniusában a franciaországi Bagnoles de l'Orne községben, miközben Nello testvérével olasz emigránsok érkeztetését szervezték a spanyol köztársaságiak támogatására, a francia szélsőjobboldali Cagoule mozgalom aktivistái megölték őket. Nem bizonyítható, de nem is kizárható az olasz titkosrendőrség szervezése. Egyes kutatások Filippo Anfuso diplomatát is összefüggésbe hozták a merénnyel.

1943 szeptemberétől a mozgalmukból megszerveződött akciópárti, a Giustizia e Libertà /GL/ partizánegységek jelentős befolyásra tettek szert az észak-itáliai nagyvárosokban, főként a fiatalok, a kispolgári és értelmiségi rétegek között.

A Resistenza, vagyis az ellenállás történelmi periódusa tehát az 1943. szeptember 8-i fegyverszünetről, az 1945. április 25-ét követő napokig datálható. A Királyi Hadsereg és a hozzájuk csatlakozó civilek szeptember 8-10, majd a következő napokban kifejtett németellenes ellenállásáról már volt szó. Az 1943. szeptember 8. és az 1945 április-májusa közötti időszakban az észak-olaszországi területeken a II. világháború eseményeivel összefüggésben, velük párhuzamosan lényegében polgárháború is folyt. E polgárháború az olasz történelemben eddig ismeretlen, kegyetlen formában zajlott le.

A polgárháború feltétele, hogy két szembenálló politikai hatalom és fegyveres erő létezzen.

Az egyik oldalról, vagyis az RSI rendszeréről és fegyveres erőiről már részleteiben is volt szó, a másik oldal, az ellenállási mozgalom politikai és katonai struktúrája a következőkben kerül ismertetésre.

Badoglio szeptember 8-i kiáltványának elhangzását követően Rómában az illegalitásból kilépett demokratikus, jobb- és baloldali ellenzéki pártok megszervezték a Nemzeti Felszabadító Bizottságot, /Comitato di Liberazione Nazionale, a továbbiakban CLN/.

A CLN vezető politikusai a következők voltak: a szocialista Ivanoe Bonomi (1873-1951), a liberális Alessandro Casati (1881-1955), a kereszténydemokrata Alcide de Gasperi (1881-1954), a kommunista Mauro Scocciamarro (1895-1972), a szocialista Pietro Nenni (1891-1980) és az akciópárti, később republikánus Ugo La Malfa (1903-1979)

Szeptember 12-én Pietro Nenni a lombard fővárosba utazott és itt is párhuzamos módon megszerveződött a CLN, mely gyakorlatilag az RSI illegális ellenkormányja volt. Elnöke a független Alfredo Pizzoni (1894-1958) lett. A földrajzi helyzetnek megfelelően neve Felső Olaszország Nemzeti Felszabadító Bizottsága /Comitato di Liberazione Nazionale Alta Italia, a továbbiakban CLNAI/ lett. Észak-Olaszország nagyobb városaiban, de kisebb településein is létrejöttek a helyi koalíciós alapon szerveződött CLNAI bizottságok. Tehát e szervek jelentették az ellenállás politikai kereteit.

Az ellenállás fegyveres csoportjai, sejtjei létszáma 1943 szeptemberében maximálisan 1500 fő körül lehetett. A mozgalomba bekapcsolódók indítékai a baloldali, kommunista politikai beállítottság, a németek iránti ellenérzés, vagy a törvényen kívül került állapot voltak. Néhány hadifogoly és diverzáns – főként szovjet, de extrém példaként német is – csatlakozott hozzájuk. Csatlakoztak baloldali francia ellenállók, de a később problémákat jelentő szlovén és horvát partizánok is.

A csatlakozó dezertált olasz katonák indítéka természetesen a németországi deportáció és munkaszolgálat elkerülése volt. Példaként Piemontban, a Boves környéki dombokon a 4. hadsereg volt katonái szerveztek partizánegységet Ignazio Vian vezetésével. A későbbiekben számos fiatal kalandvágyból, fiatalos lelkesedésből csatlakozott. Kezdeti, pár főt összefogó, sejtszerű szerveződésük neve a SAP /Squadre di Azione Patriottica/, és a GAP /Gruppi di Azione Patriottica/ voltak, vagyis Hazafias Akcióosztagok, Hazafias Akciócsoportok.

Az első sejtszerű szervezések az Alpok előterében, Marche és Abruzzo hegyes vidékein, valamint a nagyvárosokban jelentek meg. A keleti és nyugati határok mentén kapcsolatot találtak a délszláv valamint a francia partizánmozgalommal.

1943 novemberére az ellenálló csoportok létszáma 3800 főnyire emelkedett.

A király és a déli kormány vezetője Badoglio tábornok mérsékletre intette az ellenállási mozgalmat. Az általuk javasolt kivárási taktika lényege az volt, hogy az ellenállás politikai szerveződése maximálisan szabotázsakciókkal és felderítéssel segítsék a szövetséges erőket.

E megfontolásban több szempont vezette őket. Egyrészt katonai tapasztalataik birtokában, emberséggel és felelősséggel felmérték a partizánháború által kiváltott erőszakhullámot, annak minden felesleges emberi veszteségével.

A nemzetközi jog ismeretében azt is belátták, hogy a nem reguláris katonaságnak minősülő partizánok nem számíthatnak kíméletre a németektől.

Mindemellett attól is féltek, hogy a radikalizálódó ellenállás és partizánmozgalom kicsúszik az alkotmányos déli kormány ellenőrzése alól. A következő, majd 20 hónap az ő előrelátásukat és aggodalmukat igazolta. Az ellenállási mozgalom eredményeihez képest aránytalan veszteségeket könyvelhetett el, ezen kívül a baloldali erők szinte az önálló politikai céljaik megvalósítása útjára léptek.

Az ellenállási mozgalom említett kezdeti létszáma, hiányos fegyverzete és sejtyszerű szerveződése kizárólag rajtaütésszerű akciókat és merényleteket tett lehetővé.

A király és Badoglio intelmeivel szemben az ellenállás főként kommunista csoportjai és, a délszláv partizánok részéről szinte mindennapossá váltak az RSI helyi vezetői elleni terrorakciók és merényletek. A szeptember 8. és november 14., tehát a veronai pártkongresszus közötti időszakban 63 személyt öltek meg, vagyis szinte minden napra esett egy gyilkosság. Tehát a terror elszabadulását nem az RSI hatóságai, szervei kezdeményezték. Más kérdés, hogy sok esetben – mint Igino Ghisellini megölése kapcsán is láttuk – megtorlásuk az indokolt arányokat jelentősen meghaladták. Ezáltal az erőszak megállíthatatlan spirálja indult el.

Néhány példát talán érdekes említeni a GAP és a SAP akcióiból. 1943. október 1-én, a római Adriano színházban megkísérelték Graziani tábornok felrobbantását. Az még értető, hogy a halálra ítélt Giuseppe Saragat (1898-1988) és a későbbi államfő, Sandro Pertini (1896-1990), szociáldemokrata és szocialista politikusokat megszöktették a Regina Coeli börtönből.

Az viszont az erőszak várható eskalációját indította el, hogy Torinóban, és a köztársasági apparátus és a német parancsnokságok szívének tekinthető Milánóban irtóhadjáratba kezdtek német katonák és a PFR vezetői ellen.

Torinóban a GAP csoport vezetői, Ateo Garemi és Giovanni Pesce 1943 novemberében lelőtték Vassallo és Domenico Giardina párt- és milícia vezetőt. Garemit ugyan elfogták és agyonlőtték, de Pesce folytatta az akciókat: 1944. január 5-én egy étteremben négy német tisztet lelőtt, majd március 3-án halálosan megsebesítette Ather Capelli újságírót, a *Gazetta del Popolo* /A Nép lapja/ főszerkesztőjét.

Milánóban az első, október 2-i merényletkísérlet sikertelenségét követően 1943. december 18-án a GAP partizánjai megölték Aldo Resega (1896-1943) helyi pártvezetőt /federale/.

Aldo Resega életútja az átlagos fasiszta pártvezetőkéhez hasonlít. Gyalogsági tiszt az első világháborúban, harcolt Etiópiában, Görögországban, Dalmáciában. A háborúban sérüléseket szerzett, többször kitüntették.

1943 júniusától a PNF milánói felügyelője, szeptember 8. után azonnal megkezdte a párt újjászervezését, majd a PFR városi vezetője lett.

Milánói pártvezetése három hónapja alatt viszonylagos nyugalmat tartott fenn a városban. Jellemző módon a partizánok november 7. alkalmából számos támadást indítottak a németek és a köztársasági szervek ellen. Resega meg tudta akadályozni, hogy a németek minden egyes veszteségükért tíz civilt végezzenek ki, valamint meg tudta fékezni a párt és a milícia radiká-

lisait. Pontosan e viszonyulás okozta, hogy a polgárháborús viszonyokat élezni szándékozó milánói GAP célkeresztjébe került. Az indokolatlan, kegyetlen leszámolás nem igényelt különösebb felkészülést, ugyanis Resega napi pontossággal közlekedett lakása, az általa irányított üzem és a párszervezet között. Fegyver, őrség nélkül járt, villamossal közlekedett a városban. A mozgását kifigyelő partizánok lakása bejárata előtt lőtték le. Másnap a Dóm téren tartott temetési szertartására ismét rálöttek a GAP partizánjai.

Carlo Silvestri szerint: „Aldo Resega elvállalta Milánó veszélyes szövetségi titkári tisztségét... A polgárháború ellen tevékenykedett.”

Aldo Resega hazafi, felelős, becsületes ember volt. „Ha meg kell történni áldozatomnak, mint annyi sok mártírnak, hát legyen újjászületésünk záloga. Ha Itália tragédiája éppen az én véremet kéri, akkor felajánlom hitem szenvedélyével.”

Aldo Resega nevét felvette a Milánóban megszerveződött Fekete Brigád.

Az olasz ellenállás és a partizánmozgalom helyzete, fejlődése a szövetséges hadmozdulatoktól, a háború alakulásától függött. Számos bátor akciójuk ellenére azonban nem jelenthettek meghatározó tényezőt a háború menetében.

Az adott időszakban, tehát 1943 ősze és 1944 első hónapjai között a frontvonal még a Gusztáv-vonalon, vagyis az Adria és Tirrén-tenger között (a Garigliano és a Sangro folyócskák torkolata közt), valamint a Monte Cassino apátságánál állt meg, ez természetesen meghatározta az ellenállás és a partizánmozgalom helyzetét, lehetőségeit. Mindemellett, mint látni fogjuk, meghatározó tényezők, feltételek voltak az időjárási viszonyok, a logisztikai-ellátási lehetőségek is.

A partizánmozgalom egységei alapvetően párhovatarozás szerint szerveződtek meg az észak-olaszországi területeken. A kisebb egységek később brigád, vagy hadosztály jelegű formációkká váltak.

Létszámukat illetően a legtöbb egységet a Luigi Longo (1900-1980) és a Pietro Secchia (1903-73) vezette, kommunista párti partizánok hozták létre, ezek voltak a Garibaldi brigádok. Harcosaik vörös kendőt, vörös csillagot viseltek.

Az Akciópárt Feruccio Parri vezette alakulatai, a Giustizia e Liberta alpesi hadosztályokba, brigádokba szerveződtek. Kezdetben volt katonák, majd a főként városi fiatalok, értelmiségek csatlakoztak hozzájuk. Százalékos arányban az ő egységeiket érte a legtöbb veszteség. Megkülönböztetésként zöld sálát alkalmaztak.

A katolikus csoportok elnevezése Fiamme Verdi /Zöld lángok/ volt. A számos bátor tettet végrehajtó di Dio testvérek indították meg a szervezést, elsőként a Val d'Ossolában, alakulataikat szintén brigádokba és hadosztályokba szervezték.

A inkább liberális és keresztény jellegű Osoppo brigád 1943. december 24-én szerveződött meg Udinében, Friuli és Veneto tartományokban tevékenykedett.

A szocialisták az 1924-ben megölt pártvezetőről elnevezett Matteotti brigádokba tömörültek. Működtek még főként a R.E.I., tehát a királyi hadsereg volt tisztjei által szervezett autonóm, monarchista egységek, jelzésük a kék szín volt.

Az említett alakulatokon túl, a CLNAI szervezetén kívüli további partizán formációk is megszerveződtek, tevékenykedtek. Ilyenek voltak például az anarchista Malatesta brigádok, melyek a G.L. egységekkel alakítottak ki inkább együttműködést.

A partizánok fegyverzete meglehetősen hiányos volt: 91-es puskák és karabélyok, német MP, olasz MAB 38-as, brit Sten géppisztolyok, Breda, Bren típusú géppuskák álltak ren-

delkezésükre. Teljesen hiányoztak a nehéz- és a tüzérségi fegyverek. A könnyű fegyverzetet főként a szövetségesek dobták le.

1943 decembere és 1944 januárja között a németek és a köztársasági fegyveres erők (GNR) nagyarányú átfésülési akciókat indítottak a partizánmozgalom ellen.

A lelkes, esélyeit nem végiggondoló partizánmozgalom legelső tapasztalatai igen fájdalmasak voltak. A már elemzett, szervezetlen katonai ellenállási kísérletekhez hasonlóan az SS alakulatok gyorsan felszámolták az első nagyobb ellenálló csoportokat: a Monfalcone városban megszerveződött Proletár Brigádot, a Gorizia környékén, a szlovén ellenállással együttműködő partizánokat, a piemonti Boves ellenálló egységeit, az első világháborúból ismert hegy, a Monte San Martino harcosait.

Az 1943 decembere és 1944 januárja közötti, a Wehrmacht, az SS és a köztársasági alakulatok által indított akciókat nagy elszántság és határozottság jellemezte.

A németek és a köztársasági egységek nagyrészt szétszórták az izolált partizánegységeket. A Monte Rosa provincia partizánjait az első sikeres védekezést követően, februárban verték szét. Januárban a Friuli garibaldista brigádot az Isonzó mögé szorították vissza, ahol a szlovén ellenállás támogatására szorult. Január végén, az Imperia város feletti hegyekben a piemonti partizánmozgalmat is nagyrészt felszámolták.

Tehát az észak-olaszországi ellenállási mozgalom fegyveres szárnya a tél folyamán jelentős veszteségeket szenvedett, azonban sikerült túlélnie a telet, és a tavasz folyamán több okból kifolyólag új erőre kapott.

1944 tavaszán a partizánmozgalom több nagyvárosban ismételten a terror tragikus következményekkel járó eszközeihez nyúlt.

A viszonylag elszigetelt római GAP merényleteket, rajtaütéseket kezdeményezett a köztársasági hatóságok és a megszálló német csapatok ellen. 1944 januárjában kézigránátos merényleteket hajtottak végre a Regina Coeli börtön örposztjánál, a Termini-pályaudvaron, az Elena királynő úton. Természetesen naiv feltételezés volt, hogy a merényletek hatására a németek elhagyják Rómát és a nyílt város státus révén elkerülhetőek lesznek az újabb szövetséges bombatámadások. Március 19-én újabb súlyos szövetséges légicsapás okozott jelentős károkat az Örök Városban.

A CLN katonai vezetői (Riccardo Bauer, Emilio Lussu, Sandro Pertini) egy nagyarányú csapás tervét dolgozták ki. Felderítették, hogy a Wehrmacht és SS egységek rendszeresen átvonulnak a Rasella-úton.

23-án kora délután, a Via Rasella egy kijelölt szakaszán egy utcaseprőnek öltözött partizán várta a szűk utcában masírozó német menetoszlopot, majd a szemetes kocsiban elrejtett robbanóanyag gyújtószerkezetét beindította, és a lejtős úton az alakzatban közeledő németek felé gurította. A hatalmas erejű robbanás azonnal megölt 32 fiatal dél-tiroli német katonát (a Polizeiregiment Bozen egységből), sokan súlyosan megsérültek, több katona a kórházban halt meg. Ennek ellenére, a megtámadott egység nem akart a bosszúban részt venni.

Teljesen egyértelmű, hogy a világ bármely hadserege az ilyen akciókat terrorcselekménynek tekinti és drasztikus büntetést alkalmaz a megtorlásukra.

Jóval kisebb mértékű, hasonló jellegű cselekményekre nemcsak a szovjet, vagy a jugoszláv kommunista haderő, de a nyugati demokráciák hadseregei is kíméletlen megtorlással reagáltak.

A támadás Rómában is tragikus következményeket váltott ki.

Maelzer német helyőrségparancsnok először az egész körzetet le akarta rombolni, Herbert Kappler, római SS parancsnok kíméletlen elhatározásra jutott. Úgy döntött, hogy minden egyes meghalt németért 10 olasz ellenállót kell kivégezni. Elővették a római börtönökben, őrizetben levő antifasisztákat, a hiányzó létszámot Pietro Caruso rendőrparancsnok egészítette ki. Az összegyűjtött 335 főt a hajdani ókeresztény katakombákba (Fosse Ardeatine) vitték, és ott agyonlőtték. A kivégzettek között voltak az ellenállás különböző irányzataihoz tartozó tekintélyes személyiségek, magas rangú katonatisztek.

Érdekesen alakult e tragédia utóélete. Pietro Carusót Badoglio hatóságai elfogták, 1944 szeptemberében halálra ítélték és kivégezték. Herbert Kapplert a háború után letartóztatták, hosszú börtönbüntetésre ítélték. Betegsége miatt 1977 augusztusára egészségi állapota súlyosra fordult.

Ekkor már súlyos beteg volt, a római rabkórházba vitték kezelésre. Felesége meglátogatta, a személyzet figyelme elterelésére egy, a férje arcát ábrázoló babát helyezett el az ágyban, férjét pedig egy nagyméretű bőröndben kicsempészte a kórházból. Így Herbert Kappler élete hátralevő fél évét Németországban rejtőzködve, de szabadon tölthette.

Hasonlóképp súlyos terrorcselekmény volt a firenzei GAP részéről a nagy filozófus és oktatáspolitikus Giovanni Gentile megölése. 1944. április 15-én, a diákokból álló, a Bruno Fanciullacci vezette firenzei GAP csoport néhány tagja magukat könyvekkel, érdeklődő diákoknak álcázva, közelítette meg a gyanútlan professzort, majd a könyvek közül előkerült a revolver.

A köztársasági szervek is ahol tudtak, lesújtottak az ellenállásra. 1944 áprilisában, Torinóban halálra ítélték és kivégezték a helyi CLNAI katonai és politikai vezetését, élén Giuseppe Perotti tábornokkal. Az, hogy még pár éve a királyi hadsereg szolgálatában álló katonatisztek, polgárok, értelmiségek álltak a munkások és fiatalok mellé a CLNAI oldalára, jelezte a rendszer erózióját. Ugyanakkor 1944 tavaszán még jelentős társadalmi erők álltak az RSI oldalán is. A társadalmi-politikai erőviszonyok alakulását nyilvánvalóan befolyásolták a katonai erőviszonyok. Perotti feladatát halála után egy szintén volt királyi katonai vezető, Trabucchi tábornok vette át.

Mindannak ellenére, hogy a király és Badoglio az említett kivárási taktikát javasolta, és hogy például Alan Dulles Svájcban nyíltan kifejezte Feruccio Parri előtt kételyeit és aggodalmait, az ellenállási mozgalom 1944 tavaszára megerősödött. Ennek oka több tényezőben keresendő.

1944. április 30-ra, a partizánmozgalom erőinek összlétszáma 25000 fő körülire emelkedett. A számszerű növekedésben szerepet játszott Graziani tábornok sorozási rendeletével szembeni ellenállás. A tavaszi jó idő lehetővé tette a fiatalok a sorozás elől, az erdős-hegyes területekre történő menekülését, az ellenállás megszervezését. A június 6-i normandiai partraszállás, szövetségesek gyors előrenyomulása a németek rövid időn belüli összeomlásának, a küszöbönálló győzelemnek illúzióját keltette.

Bizonyos körzetekben a partizánok, rugalmas taktika alkalmazásával el tudták kerülni a felmorzsolást. Ilyenek voltak a Val Stura, a Val Maira, a Pó völgye, a Valsesia, Val d'Aosta, Val di Lanzo, Laghe vidéke partizánosztagei. A francia ellenállás közreműködésével vonták ellenőrzésük alá a Barbato és Livio Bianco vezette partizánok a Cuneo völgyét.

Emiatt Pavolini Torino környékére irányította a GNR és a Valerio Borghese vezette Decima MAS egységeit.

1944 júniusára a partizánmozgalom létszáma elérte az 50000 főt. A kedvező időjárás lehetővé tette, hogy „nyári partizánok” csatlakozzanak az ellenálláshoz. A közelinek tűnő szövetséges győzelem bátorító tényező volt. Az ellenállás összetételét, ugyanakkor veszélyforrásait is

jelezte, hogy az említett 50000-es létszámból 25000 fő garibaldista, 15000 G.L és 10000 autonóm volt.

1944 nyarára felmerült az igény a partizánmozgalom katonai irányításának egységesítésére. 1944. június 19-én, a CLNAI határozatot hozott a partizánmozgalom új keretekbe történő integrálására. E szervezet a Szabadság Önkénteseinek Hadteste /Corpo Volontari della Liberta, továbbiakban a CVL/ lett, mely 1944. július 1-én szerveződött meg. A vezetés struktúráját négy szekcióra osztották: operatív, szabotázs, mozgósítás és ellátás. A CVL parancsnoka Raffaele Cadorna (1889-1973) tábornok, az Ariete hadosztály volt parancsnoka lett, akit ejtőernyővel dobtak le. Édesapja egyébként az első világháború alatti, Caporetto után menesztett vezérkari főnök volt.

A szövetséges előrenyomulás a vártnál lassabban folytatódott: 1944 januárjában az 5. amerikai hadsereg újabb partraszállást hajtott végre Anziónél. A visszavonuló 10. és 14. német hadsereg egységei szívós ellenállást tanúsítottak.

A partizánmozgalom első illúziói, reményei szerint a háború gyorsan, 1944 tavaszára véget fog érni. 1944 márciusára a lengyel erők elfoglalták a szétbombázott Monte Cassino apátságát, a Gusztáv-vonal ellen május 11-én indított szövetséges támadás eredményre vezetett. Clark tábornok amerikai katonái június 4-én bevonultak Rómába. Az, hogy az Örök város elkerülte más európai nagyvárosok borzalmas ostromát csekély stratégiai súlyának, XII Pius pápa közvetítésének, Kesselring belátásának volt köszönhető.

Róma feladását követően Kesselring csapatai folyamatos visszavonulásba kezdtek a lassan előrenyomuló 15. szövetséges hadseregcsoport, tehát az 5. amerikai és a 8. brit hadsereg előtt. Közép-Itália településein (Gubbio, Cortona) a németek folyamatos visszavonulása közepette robbantak ki összetűzések a partizánokkal, Terni felszabadításakor a partizánok megelőzték a britek indiai egységeit, Siénába az amerikaiak mellett harcoló francia csapatok érkeztek előbb.

Június 18-án Pavolini személyesen megjelent szeretett városában, Firenzében, hogy megszervezze az ellenállást, azonban a szövetséges túlerőt belátva július 8-án északra távozott. Július 28-án megkezdődött a harc a városért, a garibaldisták megtámadták a visszavonuló német ejtőernyősöket. A németek az Öreg híd kivételével felrobbantották az Arno hídjait, ez a partizánokat is elvágtá egymástól. A városban maradt német helyőrség lényegében fenn tudta tartani a város feletti ellenőrzést, azonban 10-11. éjszakáján elhagyták a várost. Mire a szövetségesek 13-án megérkeztek Firenze a partizánok kezében volt.

Időközben az RSI fegyveres erői is jelentős erősödést könyvelhettek el. Július közepén a Duce meglátogatta a Németországban kiképzés alatt álló Itália, Littorio, Monterosa és San Marco hadosztályokat. E jól kiképzett hadosztályok a nyár folyamán több lépcsőben érkeztek haza. A Littorio és a Monterosa az Alpoktól nyugatra szervezett, a Graziani marsall által irányított német-olasz Liguria hadsereg része lett, mely az olasz és a francia ellenállók, valamint az előrenyomuló amerikai erők ellen kellett, hogy felvegye a harcot.

A 15. szövetséges hadseregcsoport meghatározó létszámbeli és technikai fölényrel rendelkezett. 1944. augusztus 26-án megindult a 8. brit hadsereg támadása, mintegy 130 kilométeres sávban. Az áttörési szakaszon példaként a 3 német hadosztállyal szemben, az első lépcsőben 10 hadosztály (ebből 2 páncélos) és 4 páncélos dandár indult támadásra. Őket követte második lépcsőben az Olasz Felszabadító Hadtest két olasz és egy új-zélandi hadosztálya és egy görög dandára. A támadó erők 1200 harcokocsival, 1000 löveggel rendelkeztek. Ez a gyalogság létszámában több mint háromszoros, tüzérségben nyolcszoros fölényt jelentett. A Firenzétől északra támadó 5. amerikai hadsereg 6 hadosztálya (ezen belül 1 páncélos) is jelentős túlerővel rendelkezett a 14. német hadsereg 6 gyengén feltöltött hadosztályával szemben. A szövetségesek 497 vadász- és bombázó repülőgépe uralta a légteret. A kanadai

hadosztály elől Rimini felé visszavonuló németek szeptember 4-én stratégiai okokból kifolyólag megszállták a kis San Marinót, mely kivonulásukat követően szeptember 9-én hadat üzent Németországnak.

A szövetségesek lassan, de biztosan nyomultak északi irányba, Bolognába az 5. amerikai hadsereg, pár hónap múlva pedig Ravennába a 8. brit hadsereg egységei vonultak be.

Tehát összességében a német-olasz „C” hadseregcsoport összesen 31 hadosztályból állt. Ebből a fő védekező erőt a 10. és a 14. német hadsereg 19 hadosztálya (ebből 1 páncélos és 2 gépesített) jelentette. Az említett vegyes, Liguria hadseregbe 8 hadosztály került, ezen kívül 4 német hadosztály segített biztosítani Friuli, Venezia-Giulia és Isztria területeit.

A keleti határvidéket olasz részről elsősorban a már említett Tagliamento önkéntes ezred, a Territoriális Milícia öt ezrede, a Mussolini bersaglieri-zászlóalj biztosította a jugoszláv partizánok betörései ellen. Később Piemontból ide vezényelték a Valerio Borghese vezette Decima MAS egységeit, főként Gorizia és környéke védelmére.

Német alárendeltségben, a szövetségesek ellen kerültek bevetésre, és becsülettel álltak helyt a Gót-vonal nyugati részén, Garfagnana frontvonalán a Monterosa alpini hadosztály, a San Marco egyik zászlóalja, majd a Monterosát felváltó Itália bersaglieri-hadosztály. Itt Mario Carloni tábornok a Monterosa, majd Itália hadosztály parancsnoka irányította hadműveleteket. A San Marco egy zászlóalja az appennini fronton, Abetone térségében vette fel a harcot a szövetségesekkel.

Az 1944 nyári szövetséges előretörés következtében a partizánmozgalom Közép- és Észak-Olaszország számos területét ellenőrzése alá tudta vonni. E területeken a partizánmozgalom, a helyi CLNAI és CVL erői vették át az élet, a közigazgatás irányítását. Ezeket, a külön-külön, mintegy 70-80000 lakosságú területeket nevezi a történetírás partizán köztársaságoknak. E helyeken az ellenállás átvette a közellátás, az adózás, de még az oktatás és a kulturális élet irányítását is.

A legjelentősebbek voltak: Montefiorino a Modena környéki Appennineken, Piemontban a svájci határ melletti Ossola, Valsesia, Langhe, valamint a Friuli-Natisone garibaldista brigád és az említett osoppói partizán hadosztály által ellenőrzött és védett Carnia köztársaság az Isonzó környékén.

Mindezzel párhuzamosan ismét fellángoltak a GAP által indított, akár városi terrorizmusnak, gerillaharcnak is minősíthető akciók, melyek súlyos következményeket vontak maguk után.

Az RSI és a CLNAI szíve, Milánó és környéke is tragikus összetűzések merényletek színtere lett. Egyébként Milánó volt az SS, a Gestapo és az SD, valamint az Otto Koch vezette német zsidóellenes rendőrség központja is.

Június 17-én, a pályaudvaron álló német szállítmányok ellen indult támadás és szabotázs-akció. Július 20-án az átfésülést végző német egységekre támadtak a partizánok Chiappana környékén, ahol a rajtaütés német áldozatokat követelt.

Tragikus, jelképes kihatású akciók történtek Milánóban a via Abruzzin augusztus 8-án. A reggeli órákban bombák robbantak, először hat járókelőt, majd öt német katonát megölve. A bombák élelmiszerszállító autókban voltak.

Theo Saevecke, a milánói Gestapo vezetője Kesselring korábbi parancsainak megfelelően szándékozott eljárni. Ennek megfelelően minden egyes megölt németért tíz olaszt kellett volna kivégezni. Rendelkezésre álltak jelentős számban a túsznak nyilvánított, elfogott fiatal partizánok. Az RSI fékező, mérséklő szerepe itt, mondhatni jelképszerűen is kifejeződött, megnyilvánult.

Giorgio Pisano szerint a PFR helyi vezetője és a Fekete Brigádok parancsnoka, Vincenzo Costa közbelépésére, könyörgése eredményeképpen Theo Saevecke hajlandó volt az áldozatok számát 15 főre csökkenteni.

A tragikus eseményre augusztus 10-én került sor, a kihalt, üres piazzale Loretón.

Jellemző módon a kivégzést az SS hajtotta végre, az RSI karhatalmi elitalakulatát jelentő Ettore Muti különítmény csak félkörívben vette körül, biztosította a tragédia helyszínét.

Ennek ellenére 1945 áprilisában a kommunista partizánok bosszúvágya pontosan a piazzale Loretót tette meg a jelképes, szégyenletes visszavágás helyszínévé.

Mikor 1944 október végén nyilvánvalóvá vált, hogy a szövetségesek nem tudják áttörni a Gót-vonalat és egyenlőre nem is képesek benyomulni a Pó-alföldre a németek és a köztársasági erők nagy erőkkel támadást indítottak e partizán köztársaságok és zónák felszámolására, átfésülésére.

Az ossolai köztársaság ellen, példaként október 9-én indult támadásra a 13000 főnyi, nagyrészt köztársasági erő (Monterosa és San Marco hadosztály, a Decima MAS, a Fekete Brigádok, az Ettore Muti különítmény), október 14-én elfoglalták Domodossolát, a terület központját, Alfredo di Dio parancsnok elesett, mintegy 35000 civil lakos északi irányba, a svájci határ felé menekült.

Talán keményebb harcok között számolták fel a Carnia köztársaságot. Első lépésben a német és köztársasági erők elfoglalták az első világháborúban ismertté vált Grappa hegyet.

Szeptember 27-én 30000 német, doni kozák, grúz, valamint köztársasági katona indult támadásra az Isonzó hosszú kanyarulatánál, másnap a Natisone és Osoppo partizánhadosztályok megkezdték a visszavonulást. November 27-re, a Waffen SS és a Decima MAS bekerítette az utolsó ellenálló csoportokat. December 7-én az Osoppo hadosztályt parancsnoka feloszlatta, a partizánok egy része szlovén területre vonult vissza. Nem a CVL, hanem a kommunista pártvezetés döntése értelmében a jugoszláv IX. hadtestbe integrálódtak.

November-december fordulójára felszámolták az Alba és a Basso Astignano környéki szabad övezeteket is. Sok tekintetben jellemző, hogy az albai partizánkörzet elleni német és köztársasági támadás előtt az utóbbiak kísérletet tettek a megadásra történő felszólításra, annak elutasítása után a Langhe körzetében vívott súlyos veszteségekkel járó összecsapások után esett el az albai köztársaság.

Sajnos a polgárháborús viszonyok, a fegyveres összetűzések miatt rendkívül sokat szenvedett mindkét fél részéről az ártatlan civil lakosság is.

A köztársasági kormány békés eszközökkel is le akarta szerelni a partizánokat. A rendszer utolsó születésnapján, 1944. október 28-án amnesztiarendeletet bocsátottak ki a harcot feladó és a fegyvereiket átadó ellenállók számára.

A sok véráldozattal járó partizánmozgalom tevékenysége időleges felfüggesztését kérte, a november 13-én kibocsátott kiáltványában Harald Alexander tábornok a szövetséges erők földközi-tengeri erőinek parancsnoka.

Kiáltványában a fegyveres akciók megszüntetésére, a fegyverzeti készletek megőrzésére kérte az ellenállókat. A szövetséges erők előretörését a németek és a köztársasági erők a Gót-vonalnál megállították, a gyors szövetséges győzelem illúziója szertefoszlott. Mindemellett láthattuk, a partizánmozgalom ekkorra jelentős területekről kiszorult, kimerült, katonailag is vereségeket és veszteségeket könyvelhetett el.

E történelmi pillanatban a köztársasági vezetés bizonytalan lépéseket tett a nemzeti megegyezés és összefogás érdekében. December 16-án Mussolini és Pavolini megjelentek a PFR által szervezett pártrendezvényen a milánói Teatro Liricóban /Lírai Színház/.

Itt a Duce kifejezte a nemzeti együttműködés szükségessége iránti igényét, hangoztatta az ellenzéki csoportokkal történő megegyezés lehetőségét, elítélte az RSI karhatalma által elkövetett egyes kegyetlenségeket, atrocitásokat. Sajtója „az olaszok, idegen bajonettek feletti kézfogásáról” cikkezett.

A kompromisszum lehetősége azonban csak a pillanatnyi nyugalmi helyzetből fakadó illúzió volt.

A pozitív lehetőségek feltételezését, a kedvező helyzetértékelést erősíthette a németek rövidtávú sikere az Ardenneknben. A Gót-vonal nyugati szektorában is támadást indítottak a német erők Lucca és Livorno visszaszerzésére. Ez volt a Téli vihar /Wintergewitter/ hadművelet, melynek részeként az RSI alakulatai is rövidtávú eredményt értek el. December 26-én három német és három olasz zászlóalj elfoglalta az amerikai és az alárendeltségükben harcoló brazil erőktől a Serchio völgyet, azonban december 31-re visszaállt a kiindulási helyzet.

Bár a köztársasági sajtó, propagandagépezet reményteljes hangnemben kommentálta a történeteket, az RSI számára már alig négy hónap volt hátra.

Bár a partizánmozgalom jelentősen meggyengült, talán 15-20000 harcosra redukálódott erővel rendelkezhetett 1944-45 téli hónapjaiban, nyilvánvalóan fontos tényező maradt, akárcsak az ellenállás politikai szerve, a CLNAI.

Politikai súlyát jelezte, hogy miután vezetői 1944 decemberében Rómába utaztak, előbb december 7-én a szövetségeseket képviselő Maitland Wilson tábornokkal, majd december 26-án hivatalosnak tekinthető Bonomi-kormányral egyezményt írtak alá. A szövetségesekkel kötött szerződés szerint a CVL köteles a legszorosabb együttműködésre a szövetségesekkel, valamint főparancsnokának teljesítenie kellett a szövetséges parancsnokság előírásait.

A Bonomi-kormányral megkötött szerződés szerint: „Az olasz kormány elismeri Felső-Olaszország Nemzeti felszabadító Bizottságát, mint az antifasiszta pártok szervezetét az ellenség által megszállt területen. Az olasz kormány felhatalmazza Felső-Olaszország Nemzeti Felszabadító Bizottságát, hogy képviselje őt abban a küzdelemben, melyet a hazafiak a fasiszták és a németek ellen vívnak Olaszország még fel nem szabadított területein. Felső-Olaszország Nemzeti Felszabadító Bizottsága vállalja, hogy ilyen célkitűzéssel fog működni a törvényes olasz kormány megbízottjaként...”

A probléma azonban az ellenállás és a partizánmozgalom politikai megosztottságában, a baloldali és a kommunista erők túlsúlyában, a keleti területeken a jugoszláv partizánokkal fenntartott kapcsolatban volt keresendő.

Bizonytalan következtetéseket vonhatunk le a Giustizia e Libertà partizánegységek Cuneo tartományi politikai biztosa, még 1944 márciusában a partizánokhoz intézett körleveléből: „1. Jól bele kell vésni a partizánok eszébe, hogy egy új és forradalmi hadsereg katonái, a Nemzeti Felszabadító Hadseregé, mely nem azonos a nyomorúságosan elbukott régi királyi hadsereggel és nem is annak örököse, folytatója, 2. Meg kell magyarázni, mi is a Nemzeti Felszabadító Bizottság: az egyetlen szerv, amely a királynak, udvaroncainak és minisztereinek elmenekülése után felemelte a nációkkal és a fasisztákkal szembeni aktív ellenállás zászlaját, és megindította, tovább vitte, ösztönözte a harcot. Ez a megszállott Olaszországnak tulajdonképeni igazi és hivatalos kormánya, a partizánalakulatok csak ettől a kormánytól fogadhatnak el rendelkezéseket és utasításokat, nem pedig a Badoglio-kormánytól.”

Bizonyos távlati, történelmi tapasztalat birtokában könnyen megérthető, bizonyos külső erőviszonyok következtében földcsuszamlásszerű változások következhetek volna be a partizánmozgalom politikai orientációjában. Külső hatásra, a baloldali csoportok azonnal az önálló politikai célok megvalósításának útjára léphettek volna.

A kommunista, garibaldista partizánok jelszava: „Szabadság és Sztálin!” kiszámíthatatlan következményeket feltételeztek, annak ellenére, hogy Togliatti látszólag koalíciós politikát folytatott. Ekkorra, 1944 decemberére már fegyveres összetűzések robbantak ki a görög kommunista ellenállás, az ELASZ és a Görögországot felszabadítani szándékozó szövetséges haderő között.

Talán érdemes végiggondolni, Gian Carlo Paietta, a CLN egyik kommunista vezetője, egy az 1980-as években megjelent művében pártját, vezetőit még az ötvenes évek viszonylatában is teljességgel sztálinistaként minősítette.

A végkifejlet

1945 első hetei az észak-olaszországi frontokon viszonylagos nyugalomban, változatlanságban teltek el. E viszonylagos nyugalom oka a hadműveletek rövid ideig tartó szünetelése volt. Sőt megemlíthető, hogy ebben az időszakban még kisebb győzelmek is születtek, január 19-én a Tarnova község melletti összecsapásban a Decima MAS és a német Jager /vadász/ alakulatok részleges győzelmet értek el a Goriziát bekeríteni szándékozó jugoszláv partizán erők ellen. A téli időjárás, ezen kívül a szövetségesek részéről a döntő appennini fronton tavaszi támadásra történő felkészülés pár hétre baljós előjelű nyugalmi helyzetet alakított ki. Azonban mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy mindez csak egy vihar előtti csend. A látszólagos nyugalom baljós árnyat vetett az RSI jövőjére.

Eddigre, a többoldalú olasz tragédiák jelentős része már lezajlott, mint befejezett, visszafordíthatatlan tényről beszélhetünk róluk, csak a legvégső felvonás maradt hátra.

Szomorú folyamat volt az olasz zsidóság egy részének sorsa, tragédiája. Mint a korábbiakban már említésre került, az 1938-as Faji kiáltvány és az ezt követő Faji törvények voltak az első lépések a zsidók elleni szankciókban. Annak ellenére, hogy csak kis részük kapcsolódott baloldali mozgalmakhoz. 1938-ig jelentős volt a zsidó fasiszták száma, azonban a legnagyobb részük lényegében apolitikus volt.

Az 1931-es statisztikai adatok szerint az olasz zsidóság létszáma 47825 fő volt. Ezen belül 8713 személy külföldi állampolgárságú zsidó volt. Ez a 40 millió feletti népesség viszonylatában jelentéktelen szám volt. Természetesen e létszám az ország egész területére vonatkozott.

A Faji törvények egzisztenciális kárai ellenére fizikális bántalom 1943-ig nemigen érte az olasz zsidókat. Az RSI létrejöttével a német nyomás és befolyás megerősödött, ez sajnálatos hatással volt az olasz zsidók sorsára.

Megjelentek Itáliában a Herbert Kappler vezette SS egységek, vagy Pietro Koch, a zsidókra specializált rendőri egységei. Nyomásukra az RSI egyes karhatalmi egységei is zsidóellenes akciókba kezdtek.

A már említett, 1943 szeptemberében összeállított, hivatalosan el nem fogadott alkotmány a zsidókat idegen fajnak minősítette. Az viszont statisztikai szempontból gyakorlatilag nehezen meghatározható, hogy az olasz zsidóság mekkora része maradt az RSI felségterületén.

1943. november 30-án, Guido Buffarini Guidi belügyminiszter rendeletet bocsátott ki a rendőrség számára, miszerint a zsidókat koncentrációs táborokba kell összevonni. Itália területén két ilyen tábor működött: Fossoli és Risiera di San Sabba területén. Nyilvánvalóan ez nem érinthette az összes, az RSI területén élő zsidót. Ugyanakkor azt a veszélyt jelenthette, hogy az SS így könnyebben Németországba vihetné őket. Az SS egyébként minden egyes zsidó személyért pénzt ígértek az olasz személyeknek és hatóságoknak.

1944. január 4-én rendelet jelent meg a zsidók tulajdonjoga korlátozásáról, ezt földterületek, építmények, majd az üzemeik lefoglalása követte.

Annak, hogy minden, az RSI területén élő zsidó az említett gyűjtőtáborba kerülhetett, ellentmondhat, hogy 1944 tavaszán további korlátozó szabályokat vezettek be.

1944 márciusában, a demográfiai és faji kérdések hivatala élére kinevezték a Pavolinihez közelálló Giovanni Preziosit. Bár Preziosi inkább elméleti kutató volt, gyakorlati tevékenysége sajnálatos intézkedésekben csapódott le. Maga Mussolini is visszavetette azt, a derűt is

kiváltó törvénytervezetet, mely szerint az olasz fajhoz történő tartozást az árja vérvonal egészen 1800-ig történő visszavezetésével kellene igazolni.

Összegezve, az olasz zsidóság említett, 47825 főnyi létszámából 8451 személy lett deportálva Németország munkatáborába. Innen csak 980 személy tért vissza. 292 olasz zsidót Itália területén öltek meg. Az összegző kutatások szerint az olasz zsidóság vesztesége 7763 személy volt. 1943-ig a Duce még meg tudta védeni a Balkánon, az olasz területre menekült zsidókat.

A másik jelentős tragédia a keleti peremvidékeken élő olaszság kényszerű exodusa, egy részüknek pedig a fizikai megsemmisítése volt. Arról már volt szó, hogy az 1943. szeptember 8. utáni helyzetben az Isztria, Friuli területén aktivizálódó kommunista, vegyes összetételű, olasz-szlovén-horvát partizán osztagok súlyos, kegyetlen tetteket követtek el. Sajnos ez csak a bevezetés volt. Térnyerésük több német hadosztály, a Tagliamento ezred, a helyi Fekete Brigádok csak nagy erőfeszítéssel tudták megakadályozni. E területek olasz lakosságának tragédiája 1945 májusára teljesedett ki.

A nyitány talán az olasz többségű Zára tragédiája volt. Zára a magyar történelemből, mint Nagy Lajos király Velencével megkötött, győzedelmes, 1348-as békeszerződése színhelye ismerős. A hajdani dalmát városközség 1918-ig az Osztrák Császárság dalmáciai részéhez tartozott. 1919-től lett Olaszország része, mint jelentős olasz lakossággal, kulturális és történelmi hagyománnyal rendelkező város.

Ha térképére tekintünk, könnyen megállapítható, hogy egy mintegy 4x5 kilométeres területről volt szó. Egyik oldala az Adria partján volt, a többi a szárazföldön. Gyakorlatilag katonailag védhetetlen terület volt, a terület belső részéről, mélységből könnyen tűz alá lehetett venni.

Bár politikai értelemben halálos ellenségek voltak, azonban a szláv nemzeti expanzív célok elérésében érdekközösségre léptek Ante Pavelic usztasái és Tito kommunista partizánjai. Pavelic és usztasái még Ciano előtt is rendszeresen kihangsúlyozták, hogy Dalmáciában csak a kövek olaszok.

1943. szeptember 8. után az usztasák Dalmáciára támadtak, ugyanezt tették Tito partizánjai is.

Zára a német 114-es Jager/vadász/ hadosztály egységei jelenlétének betudhatóan túlélte az 1943. szeptember 8. utáni kritikus napokat. A városban viszonylag jelentős olasz erők tartózkodtak: gyalogság, a Zara bersaglieri zászlóalj, tüzérség, GNR, majd létrejöttek a különféle községi egységek /Fekete Brigádok, MVAC, az Önkéntes Kommunistaellenes Milícia, mely dalmát diákokból állt/. Összességében 3500 főnyi olasz karhatalom felett rendelkezett dr. Luxardo podesta, Vincenzo Sorrentino kormány megbízott és Pietro Montesi Righetti a karhatalom parancsnoka.

Bár az olasz erők a mintegy 20 négyzetkilométernyi területet sikeresen tudták védelmezni, azt nem tudták megakadályozni, hogy az usztasákkal látenszen együttműködő titóista partizán-egységek ne okozzanak súlyos károkat a városban, mely védhetetlen volt a légből, illetőleg a szárazföld mélységéből indított bombázások ellen. A várossal szembeni szigeteket is a partizánok uralták, akikhez a felbomlott olasz egységekből is csatlakoztak katonák.

Tito egységei, és az őket támogató angol-amerikai légierő kegyetlen támadásokat indítottak a város ellen. 1943 szeptembere és novembere között az 54 bombatámadás lerombolta a város 85 %-át, mintegy 4000 halálos áldozatot követelve. Így akarták a város olasz jellegét eltörölni.

1944 tavaszán a civil lakosságot, a közigazgatást az RSI területére telepítették át. A városban csak a legszűkebb közigazgatási, katonai vezetés és néhány alakulat maradt. 1944 november elején a város a titóisták kezére került, az 1947. február 10-i Párizsi békeszerződés értelmében Jugoszlávia része lett.

Zára sorsához hasonlóan a jövő tragédiáit vetítette előre, a keleti területeken élő olaszok számára az 1945. február 7-18. között lezajlott porzusi tragédia.

Röviden összegezve, a mai Venezia-Giulia és Friuli keleti, vegyes tehát olasz-szlovén lakosságú területe hajdan a Velencei Köztársaság, majd Ausztria részét képezte, 1866-ban lett az Olasz Királyság része.

E területen 1941-től három ellenálló egység működött: az olasz kommunista Garibaldi hadosztály, az autonóm, liberális-katolikus-szocialista Osoppo hadosztály, valamint a Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg /továbbiakban EPLJ/ IX. hadtest.

Tito marsall kérésére, a Kommintern nevében, 1942. augusztus 3-án kelt levelében Georgi Dimitrov a Venezia Giulia tartomány területén működő olasz kommunista párszervezeteket és minden ellenállási szerveződést a Szlovén Kommunista Pártnak és a jugoszláv-szlovén ellenállásnak rendelte alá. A területen 1943. szeptember 8. után erősödött meg az ellenállás. A szlovén ellenállás meghatározó személyisége, Edward Kardelj 1944. szeptember 9-én levelet írt a területen, a Togliatti által megbízott olasz kommunista vezetőnek, hogy az olasz partizánmozgalom egységeit, „Ki kell tisztítani minden imperialista és fasiszta elemtől.”

A már említett, 1944 szeptember-októberi német és köztársasági átfésülő akció következtében a Natisone-Garibaldi hadosztály az EPLJ kötelékébe kellett, hogy lépjen, és Togliatti az olasz-szlovén pártösszekötőhöz írt levele szerint „elő kell segíteni minden eszközzel a giuliai terület elfoglalását Tito marsall csapatai által”.

A garibaldista partizánok jellemző módon, 1944. november 7-én, az orosz bolsevik forradalom évfordulója alkalmából tartott gyűlésükön nagy lelkesedéssel üdvözölték csatlakozásuk az EPLJ IX. hadtestéhez.

Venezia-Giulia, Isztria és Friuli jövőbeli hovatartozása kérdésében 1945 januárjában eredménytelen tárgyalások folytak a CLNAI, a fiumei származású Leo Valiani vezette küldöttsége és a délszláv partizánok között, jelentős területek jövőbeli hovatartozásáról nem tudtak közös álláspontot kialakítani.

1944 végétől a szlovén ellenállás folyamatos vádakat hozott fel az Osoppo hadosztály ellen, hogy együttműködik a német és köztársasági erőkkel. 1945 januárjában még az angol titkosszolgálat egy tisztje sem volt képes az eltérő álláspontok tisztázására, majd tisztázatlan körülmények között meghalt.

A szlovén partizánok célja politikai biztosuk szerint egyértelmű volt: „Nagy-Britannia a holnapi ellenség lesz, kapitalista rendszere el kell, hogy tűnjön. Görögország példája alapján, a magukat a szlovén egységeknek alárendelő garibaldista alakulatok fogják az ELASZ-t Itáliában megjeleníteni.”

1945. február 7-én, a Mario Toffanin vezette garibaldista partizánok kis egységekben, magukat megtévesztő módon legyőzött, szétszórt partizánegységnek álcázva, beszivárogtak az Osoppo hadosztály központjába, majd elfogták Francesco de Gregori parancsnokot és 15-20 fő közötti partizánt, élén parancsnokukkal a következő napokban kivégeztek.

A sok tekintetben máig tisztázatlan tragédia provokátora lehetett a londoni rádió is, mely szerint az Osoppo brigádnál egy német vagy köztársasági kémnő tartózkodik.

Toffanin szerint a casus belli a jobboldali partizánhadosztálynak a Tagliamento ezreddel, és a Decima MAS egységeivel vélelmezett, fenntartott kapcsolata volt.

A tragédia kapcsán számtalan verzió keringett, sokan az említett állítólagos kémnő kapcsán az angol titkosszolgálat a partizánmozgalmat tudatosan szembeállító taktikájáról beszéltek,

mások a köztársasági egységek, az angolszász titkosszolgálatok, a szlovén kommunisták hatalmi harca valamiféle bonyolult háromszögéről.

Az Osoppo hadosztály vezetői arany katonai érdemrendet kaptak, az elesettek nevét kőbe vésték. Mario Toffanin és társai számára emigráció, az ellenük hosszan – 1960-ig tartó büntetőperek következtek. Toffanin 1978-ban amnesztiában részesült Sandro Pertini elnök által.

Az 1945. február 8-án napvilágot látott a CLNAI rendelet értelmében a legsúlyosabb büntetéssel kell eljárni az RSI politikai, katonai vezetői ellen. E rendelet ismertté válása csak még elkeseredettebbé tette a polgárháborút a két szembenálló olasz fél között.

1945 első hónapjaiban tovább folytatódtak a köztársasági és a német egységek átfésülő akciói. A partizánok meglepetésszerű rajtaütésekkel támadták a német és a köztársasági egységeket. A Maira völgyben a 2. Giustizia e Libertà alpini hadosztály lepte meg a Monterosa hadosztály egységeit, Cansigliónál egy német hadoszlop szenvedett veszteségeket. Venétóban a Nanetti garibaldista egység elvágta a német kommunikációt Ausztria és Magyarország felé. A partizánok folyamatosan megkezdték a hegyi területekről a síkság felé történő mozgást. Március elején számuk elérhette a 80000 főt.

Nyilvánvalóan a német és a köztársasági erők létszáma és fegyverzete jelentősen meghaladta a partizánmozgalom erőit. A legjelentősebb német erők és az RSI négy hadosztálya (mintegy 35000 katona) a szövetséges és a jugoszláv támadás elhárítására készült a ligúriai, az appennini és a venezia-giuliai fronton.

A Pó völgyében kilenc német tartalék hadosztály helyezkedett el, valamint 102000 főnyi köztársasági erő (GNR, Fekete Brigádok, Muti különítmény)

A döntő tényező a szövetséges túlerő volt: a 8. brit hadsereg és az 5. amerikai hadsereg meghatározó túlsúllyal rendelkezett az appennini fronton. Venezia-Giulia, Friuli térségében a 4. jugoszláv hadsereg és a hozzá csatlakozó partizánerek készültek a támadásra.

Friuli, Venezia-Giulia és Isztria térségében az Alexander Löhr tábornok vezette német „E” hadseregcsoporthoz /Heeresgruppe E/ készült a 4. Jugoszláv Népi Felszabadító hadsereg megállítására (150000 partizán 14 hadosztályban). A mintegy 24 hadosztálynyi, 250000 katonából álló „E” hadseregcsoporthoz meglehetősen multietnikus összetételű volt: 14 Waffen SS hadosztály, 5 autonóm brigád, 8 ezred, német segédcsoportok (Káma, Handzsár, Karstjager, Szkanderbég), valamint horvát-uztasi hadosztályok. Az „E” hadseregcsoporthoz részét képezte itt mintegy 25000 olasz katona is. E jelentős katonai erő mindenképp képes lett volna a terület megvédésére, ha a németek 1945 áprilisának végén a szövetségesekkel megegyezve nem vonulnak vissza. Itt voltak a Decima MAS ide vezényelt egységei is. Valerio Borghese parancsnok 1945 márciusában, titokban felvette a kapcsolatot De Courten admirálissal, a déli kormány flottaparancsnokával, aki közvetítette kormánya igényét, hogy lépjen fel e terület fenyegetett olasz lakossága érdekében. Az ENR vezérkara, a De Courten-Borghese egyezmény értelmében védelmi tervet dolgozott ki Trieszt és környéke megvédésére. A Misch tábornok által kidolgozott elképzelés a 204-es körzet összes erőit Trieszt védelmére akarta összevonni, de a terv megghiúsult, mert a németek visszavonultak és cserben hagyták szövetségeseiket, a helyi CLN nem támogatta az egységes fellépést, Togliatti a kommunista szimpatizánsokat és a garibaldista egységeket felkérte, hogy „Melegen fogadják a felszabadító jugoszláv erőket”. Ez szembefordulás volt a nemzeti érdekekkel.

Tehát az 1945 márciusára, a brit, amerikai és szovjet fegyverszállításoknak betudhatóan jelentős mértékben megerősödött Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg és 4. hadserege jelentős területeket foglalt el. Az általuk április végén elfoglalt isztriai, dalmáciai területek, Fiume már sohasem lehettek olaszok. Triesztben április 30-án, a CLNAI és a CVL helyi

szervei ugyan átvették a hatalmat, másnap azonban a IX. jugoszláv hadtest zászlaját tűzték ki. Május 2-án érkezett be az új-zélandi hadtest, Trieszt csak jelentős nemzetközi erőfeszítések eredményeképp kerülhetett vissza Olaszországhoz.

Nem közvetlenül az RSI történetét érinti, de itt megemlítendő az Ausztriában hadifogságba került „E” hadseregcsoport tragikus sorsa: a 241287 foglyot a britek cinikus módon átadták a jugoszlávoknak. A multietnikus haderő mintegy harmada veszett oda a hadifogságban.

A végső küzdelem, vagy a szervezett megadás és a leszámolás elkerülése céljából Pavolini tervet készített a köztársasági erők utolsó összevonásáról. Ez az elgondolás az úgynevezett Köztársasági Alpesi Erőd /Ridotto Alpino Repubblicano/ létrehozását tervezte. Valtellina térségét jelölte meg e célból, azonban a terv a gyakorlatban nem kiviteleződött.

1945 áprilisának elején az észak-itáliai front erőviszonyai a szövetségesek döntő fölényét mutatták. A szövetséges csapatok (az ekkor már L. Truscott tábornok vezette 5. amerikai, és az R. McCreary tábornok vezette 8. brit hadsereg) ezeken belül a lengyel, kanadai hadtest és az Olasz Felszabadító Hadtest mintegy 1300000 katonájával /ebből 520000 harci állomány/, a németek és az RSI 439000 katonája /ebből 280000 a harci állomány/ állt szemben. Itt fontos tényezőként megemlítendő a Badoglio-kormány által létrehozott Olasz Felszabadító Hadtest négy hadosztálya (Cremona, Friuli, Legnano, Mantova) jelentős szerepe a hadműveletekben.

A szövetségesek ereje összesen 20 hadosztályt és 21 önálló dandárt jelentett. 10200 szövetséges löveggel 2500 állt szemben. A szövetségesek 3100 harcokcsijával és rohamlövegével a német és RSI alakulatok 400 eszközt tudtak szembeállítani. A legnyomasztóbb fölényt a légierők tekintetében lehetett megállapítani: mintegy 400 szövetséges géppel 130 állt szemben.

Április 5-9. között, a szövetségesek megindították döntő offenzívájukat az Appenninek teljes frontvonalán, az ekkor már a H. Vietinghof tábornok vezette 27 hadosztályra csökkent német-olasz csapatok rendezetlen visszavonulásba kezdtek.

Április 19-én a szövetséges csapatok megindították végső támadásukat, benyomultak a Pó-alföldre. A köztársasági erők még e pillanatban is folyamatos ellenállást tanúsítottak: e napon az 1. és a 2. vadász csoport gépei még felszálltak és megtámadták az USA légierő B-24-es gépeit, melyek veszteséget is elkönyvelhettek. A következő napokban az üzemanyaghíány már lehetetlenné tette a felszállást.

Április 10-én, az Olasz Kommunista Párt kiadta egységei számára a 16. számú parancsát a felkelés megindítására. Április 16-án a CLNAI is kiadta rendeletét az ellenállási mozgalom összes erői számára a felkelés megindítására.

A felkelés előtti pillanatban a CLNAI vezetése a következőképp tevődött össze: Luigi Longo és Emilio Serini (Olasz Kommunista Párt), Feruccio Parri és Leo Valiani (Akciópárt), Achille Marazza és Alcide de Gasperi (Kereszténydemokrata Párt), Giustino Arpesani és Filippo Jacini (Olasz Liberális Párt), Sandro Pertini és Rodolfo Morandi (Proletáregység Olasz Szocialista Pártja). Morandi a független Pizzoni helyetteseként a CLNAI alelnöke volt.

Mikor április 19-én a szövetségesek benyomultak a Pó-alföldre, a partizánok is megkezdték a nagyvárosok irányába történő előrenyomulást. E történelmi pillanatra létszámuk elérhette a 200000 főt. Nyilvánvalóan e gyors létszámnövekedés sok esetben nem kizárólag az elkötelezettségnek, hanem a rövid időn belül a várható győztesek közé tartozásnak, személyes törekvéseknek, alkalmazkodásnak is betudható volt. Sok esetben volt RSI egységek is átálltak.

Április 14-én Imolában előzték meg a partizánok Anders lengyel csapatait. 21-én Bolognában szintén előbb érkeztek, mint a szövetségesek és a királyi kormány Legnano hadosztálya. Modenában hasonlóképp alakult a helyzet.

A hadműveletek utolsó fázisának döntő pillanataiban Mussolini úgy döntött, hogy a németek ellenkezésével szemben székhelyét áthelyezi Milánóba.

Valószínűsíthetően tudatában volt, hogy az RSI tragédiája ekkorra már a célegyenesbe érkezett. Nem a saját jövője, hanem a párt és a milícia emberei és családtagjai sorsa foglalkoztatta.

Még március 13-án, Vittorio fia révén levelet juttatott el Alfredo Ildefonso Schuster milánói érsekhez, kérve közvetítését a szövetségesek irányába: „Mindazonáltal, hogy elkerülhessük Észak-Olaszország lakosságának további szenvedését, megóvjuk mindazt a teljes pusztulástól, ami még az ipari és a mezőgazdasági javakból megmaradt és hogy bebizonyítsuk, hogy az Olaszország iránti szeretet megelőz minden pártot és eszmét, az Olasz Szociális Köztársaság kormánya javasolja, hogy előzetes megállapodást ír alá a szövetséges főparancsnoksággal.”

A visszavonuló német egységek parancsnoksága is felismerte e helyzetet, április közepén Karl Wolf SS tábornok titkos megegyezést kötött a szövetségesekkel a németek visszavonulásáról, az ipari-energetikai objektumok megvédéséről, a köztársaságiak és a partizánok konfliktusa eskalációjának lehetőség szerinti megelőzéséről. E német lépés gyakorlatilag elárulta, magára hagyta, a részben a német geopolitikai érdekek miatt létrejött Olasz Szociális Köztársaságot.

Április 18-án reggel a Duce autókonvoja elindult Gargnanóból, a lombard fővárosba érkezve a prefektúrán rendezte be utolsó rezidenciáját. A Duce célja valószínűleg az volt, hogy a napokon belül várható összeomlás előtt kísérletet tegyen a partizánok bosszúvágya által fenyegetett pártvezetők, milicistái helyzete megoldására, megmentésükre. Mint említés történt rá, a Duce Ildefonso Schuster milánói érsek révén próbálta meg felvenni a kapcsolatot a szövetségesekkel, hogy a Valtellina térségében összevont feketeinges milíciái a főpap közvetítése révén itt adhassák meg magukat a szövetségeseknek.

Az utolsó napokban interjút adott a Popolo di Alessandria /Alessandria népe/ című lap főszerkesztője, Gian Gaetano Cabella részére. Zerbino belügyminiszter közvetítette a meghívást a lapigazgató felé április 19-én. Másnap délután fél háromra várta a Duce a főszerkesztőt a prefektúrán. Mielőtt megkezdődött a beszélgetés, az újságíró több jelentős személyiséget látott a prefektúra várakozótermében: Valerio Borghese parancsnokot a GNR főtisztjével, Mezzasoma népművelési minisztert újságírókkal. A látott személyiségeken szembetűnő volt a nyugalom, a szalonban pedig diszkrét csend uralkodott. A bejáratnál őrség alig volt, összesen egy SS és egy GNR katona. Végül kinyílt a Duce ajtaja, aki rangok nélküli zöldesszürke egyenruhában, mosolyogva, láthatóan jó egészségben fogadta az újságírót.

A beszélgetést indító, kedélyes sajtószemlét követően a Duce az interjút kérő kérdésekre, „végrendeletet, vagy interjút akar?” kérdéssel válaszolt.

„Utoljára akarok beszélni a világhoz, halálom előtt. Kilencszer árultak el, tizedszer a németek” kezdte a beszélgetést a Duce.

Mikor az újságíró rákérdezett, hogy melyek a Duce közvetlen rendelkezései, ő visszakérdezett: „ön mit tenne?” A Duce szerint Schuster kardinális ígéretet tett közvetítésre az erőszak elkerülésében: „Egy csepp vér sem fog folyni, erről biztosítékom van.” Mussolini, bár az érseket simulékony embernek látta, de mint Isten szolgájának szavában nem akart kételkedni. „Számomra véget ért, nincs tovább jogom áldozatokat kérni az olaszoktól.” Kifejtette terveit, hogy embereivel Valtellina térségébe vonulnak vissza.

„Olaszország élete nem ér véget ebben a hónapban... Közvetítések fiaitoknak, unokáitoknak eszméink igazát!” erre kérte a publicistát.

A Duce ezután a kulcsszerű történelmi pillanatokhoz, előbb 1934 nyarához, majd 1940 júniusához tért vissza. Az első dátum kapcsán hangsúlyozta, két hadosztályt küldött a Brennerhez az európai egyensúly fenntartása céljából, de egy európai kormány sem támogatta. A második, meghatározó fordulópontra kapcsán bizonyára felrémlett benne, hogy ekkor, mint Ciano naplója is tanúsítja, a békés együttműködés, Európa jövője tárgyalásos megoldása is felmerült benne.

Azonban e döntő fordulóra utalva elismerte: „Az igazság, hogy nem érték pressziók Hitler részéről... Németország győzött” Azonban úgy érezte, a hatalmi egyensúly, a paritás érdekében kellett feladnia a nem hadviselő álláspontot. Az ekkor elindult folyamatban, végére jutva, értékelése szerint kilencszer árulták el, tizedik, utolsó alkalommal a németek. Kifejtette, az utolsó két évben számos jogos megtorlást megakadályozott a németeknél. Hangsúlyozta, sok-sok milliót osztott ki az eszmék nélküli szegény népnek, igyekezett felemelni őket. A megbékélés érdekében három amnesztiarendeleetet is kiadott.

A Duce nyilvánvalóvá tette, nem remél fordulatot a katonai helyzetben, érzékeltette, hogy szembenéz sorsával: „A lázadók itt vannak... Szembe kell, hogy nézzem a helyzettel, melyet tragikus pontossággal látok... Itt vagyok munkahelyemen, a győztesek itt megtalálnak.”

Meglátása szerint Európa két nagy befolyási övezetből állt, északon a német, délen pedig az olasz, azonban a németekhez való felzárkózáshoz a béke és a jólét hosszú periódusa lett volna szükséges. Így tudná a 300 millió európai egyensúlyozni a bolsevizmust és az angolszász kapitalizmust.

Sorsát tisztán látva válaszolt az újságíró kérdésére, hogy ki lesz az, aki majd felemeli újra Itáliát: „Egy fiatal lesz... Én már nem leszek többé...”

Mikor 22-én délután Baraccu bevezette az irodába, hogy bemutassa a készre formált interjút, a Duce arra kérte, hogy csak a halálát követően, három év elteltével hozza nyilvánosságra.

Észak-Olaszország nagyvárosaiban a visszavonuló német és az általuk magukra hagyott RSI egységekkel szemben a CVL egységei megindították a felkelést.

Genovában először Günther Meinhold térparancsnok kísérletet tett a partizánokkal történő kapcsolat felvételére, de ők ezt elutasították. A németek a kikötő lerombolását is tervbe vették. Egy részük el tudott vonulni. Április 25-én este fél nyolckor a németek megadták magukat.

Piemont partizánjai Torino felé indultak, ahonnan a német Liebe harccsoport két hadosztálynyi ereje összetűzések közben sikeresen visszavonult északi irányba. A város fasiszta erői egy része Valtellina irányába vonult vissza, azonban az Ather Capelli Fekete Brigád a városban maradt és a harcok 27-ig tartottak a garibaldisták, az autonómok és a Giustizia e Liberta partizán egységei ellen. A szövetségesek május 1-én érték el Piemont fővárosát.

Milánóban április 24-én Luigi Longo, Sandro Pertini, Leo Valiani vezetésével felkelési bizottság alakult és a helyi SAP megkezdte a város peremkerületi, ipari övezeteiben a harcokat. A partizánok száma 30000 körül lehetett. A németek, egyenlőre harc nélkül tartózkodtak az általuk megszállt városrészben, majd megkezdték a visszavonulást. Ugyanezt tette az Aldo Resega Fekete Brigád is, 1-2 napos harc után. 25-én a pénzügyőrség átállt a CVL oldalára.

Mivel a Duce április 25-én az RSI alakulatait felmentette esküjük alól, a milánói GNR spontán módon feloszlott, a Decima MAS a laktanyájában megadta magát a CVL képviselői előtt. Április 28-án a lombard fővárosban befejeződtek a szórványos harcok, a CLNAI kinyilvánította, hogy átveszi a hatalmat.

Az RSI fegyveres erőinek végső, a nemzetközi háborús jog szerinti megszűnése a németek és a szövetségesek Caserában április 29-én megkötött a megadást rögzítő fegyverszünetével következett be. Sok helyen a fegyverszünet csak május 2-án lépett életbe.

A már kirobbanó felkelés közepette ültek le a milánói érsek közvetítésével, hivatalában április 25. kora délután az RSI és a CLNAI vezetői. Schuster kardinális jelenlétében az asztal egyik oldalán a Mussolini és Graziani vezette RSI delegáció, a másik oldalon pedig a Cadorna vezette CLNAI és CVL vezetés foglalt helyet. Az utóbbiak a feltétel nélküli megadást követelték a köztársasági vezetőktől. Mikor Graziani felvetette, hogy hogyan viszonyulnak ehhez a németek, Cadorna válasza az volt, hogy ők már tárgyalásokat folytatnak velük a megadásról, és hogy le fogják fegyverezni a Fekete Brigádokat.

Ennek hallatán Mussolini türelmét elveszítve a németek árulását hozta szóba.

A tárgyalások eredmény nélkül végződtek, a Duce kíséretével elvonult.

E napon tehát felmentette az RSI összes fegyveres erejéhez tartozó katonát az esküjük alól, a németeket pedig tájékoztatta, hogy feloldottnak tekinti magát a szövetségesi hűség kötelmei alól. Mivel a CLNAI és a CVL nem kaptak választ a feltétlen megadást igénylő felvetésükre, Cadorna parancsot adott a CVL erői számára a felkelésnek az egész városra történő kiterjesztésére. A késő délután a Duce és kísérete egy köztársasági egységekből, milicistákból, SS alakulatokból és német léghárító egységből összeállt konvojval útnak indultak Como és a svájci határ irányába.

Svájcba az RSI vezetői nem léphettek be. Angelo Tarchi és Guido Buffarini Guidi miniszterek hiába próbálkoztak tájékozódni a Svájcbra történő belépés lehetőségéről, a svájci szervek elzárkóztak, a pénzügyőrség pedig lezárta a határt. Az RSI vezetői számára bezárultak a kapuk.

Április 27-én, Musso község előtt az 52. Garibaldi brigád, Pier Bellini delle Stelle vezette egysége megállította a konvojt. Birzer SS parancsnok megegyezett a partizánokkal a szabad elvonulásban, olasz útítársaikat viszont magukra hagyták, így a partizánok kezébe kerültek.

A kommunista 52. Garibaldi brigád parancsnokai Walter Audisio és Aldo Lampredi vezette, sebtében összeállított partizán-bíróság az elfogott fasiszta vezetők felett gyorsan kimondta a halálos ítéletet. A már korábban meghozott kivégzési parancs és végrehajtása gyakorlatilag nélkülözött mindenfajta jogszerűséget. Politikai ítélet, döntés volt, mely a rendszert volt hivatott lezárni.

Giulino di Mezzagra községben, április 28-án 16 óra 10 perckor végezték ki Mussolinit és a mellé lépő barátnőjét, Claretta Petatticit.

Utólagos, igazságtalan rágalmak voltak, hogy a Duce féltette volna életét. Sorsa bekövetkeztének már előzetesen tudatában volt, vállalta azt.

A Walter Audisio vezette, öttagú partizán „bíróság” ítélete alapján Dongo főterén, 18 óra körül állt kivégzőosztag elé az RSI szinte teljes vezetése. Őket az elfogott, mintegy 50 fő közül válogatták ki.

Itt halt meg Alessandro Pavolini a PFR főtitkára, Paolo Zerbino belügyminiszter, Francesco Maria Baraccu, Mussolini miniszterelnökségi államtitkára, Fernando Mezasoma a népi kultúra minisztere, Ruggero Romano közmunkaügyi, Augusto Liverani közlekedési miniszter, Nicola Bombacci a szocializálás szakértője. Velük együtt végezték ki Ernesto Daquano a Stefani hírgyűnökség vezetőjét, Luigi Gatti prefektust, Paolo Porta lombardiai PFR vezetőt, Goffredo Coppola egyetemi tanárt a Nemzeti Fasiszta Kultúrintézet vezetőjét, Vito Casalinovo GNR ezredest, Idremo Utimperghert Venezia-Giulia egyik pártvezetőjét, Piero Calistri repülőbiztoszt, Mario Nudi rendőrtisztet.

Marcello Petaccit, Claretta Petacci testvérét menekülés közben lőtték le a partizánok. Mussolinivel és Claretta Petaccival együtt tehát április 28-án Giulino di Mezzagra és Dongo községekben 18 fasiszta vezető életútja fejeződött be.

Az ellenállási mozgalom, a partizánok felindultságát, bosszú iránti igényét elégítette ki az a jelképszerű tett, hogy a kivégzettek holttesteit a milánói piazzale Loretón közszemlére tették. Ott ahol, mint ismeretes, 1944. augusztus 10-én, a két nappal azelőtti bombamerényletért végzett ki az SS 15 túsznak minősített fiatal partizánt.

Az április 25. utáni hetekben elszabadult a partizánmozgalom inkább baloldali szárnyához kapcsolható terror. A sok helyen személyes indíttatású leszámolások történtek, az RSI főként politikai és karhatalmi vezetői ellen.

E perek és ítéletek, a partizánmozgalom törvényesnek semmiképp sem minősíthető „bírósgai” által gyorsított eljárásban születtek. Sok helyen formális tárgyalásra sem került sor, egyszerűen meggyilkolták, kivégezték az elfogott köztársasági vezetőket, politikusokat, katonákat.

Kivégezték az RSI politikájában gyakorlatilag szerepet nem kapott, olyan korábbi fasiszta vezetőket, mint Achille Starace, vagy Roberto Farinacci is.

Voltak köztársasági vezetők, akik az öngyilkosságba menekültek a megtorlás elől. Így tett április 27-én, Milánóban Giovanni Preziosi feleségével együtt. „A haza nagyságáért éltem.” írta búcsúlevelében.

Április 29-én, a megadást követő pillanatokban gyilkolták meg a partizánok Adriano Visconti őrnagyot, az ANR kiemelkedő parancsnokát és társait a milánói Savoia Cavalleria kaszárnyában.

Történeti vélemények szerint összességében mintegy 12000, az RSI-hez tartozó politikai, közigazgatási, igazságügyi, karhatalmi vezető, vagy csak egyszerű szimpatizánst gyilkoltak meg.

A differenciálatlan bosszúvágy kegyetlen népítéletekhez vezetett. Ilyen tragikus sors lett a torinói PFR titkár /federale/, Giuseppe Solaro (1914-45) osztályrésze.

Életútja, mint tipikus, a fasiszta rendszerben felnőtt politikai személyisége érdekes.

Édesapja egyszerű vasúti munkás volt, Solaro nagy áldozatok árán szerzett közgazdasági végzettséget. 1937-ben az MVSZN tisztje, majd spanyolországi önkéntes lett. 1943 szeptemberétől csatlakozott az RSI-hez, különös figyelemmel kísérte a szocializációs terveket, e témában könyvet is írt.

Az összeomlás pillanatában a piemonti fővárosban maradt, felvette a kapcsolatot a helyi CLNAI szervezettel, hogy a hatalom átadását megtárgyalják. A partizánok letartóztatták, „bírósg” elé állították, majd felakasztották, holttestét a Pó folyóba vetették.

Solaro halála előtt a következő levelet írta feleségéhez: „Kedves Tina! Halálom előtt szeretném kifejezni szerelmem és odaadásom. Becsületes voltam egész életemben, becsületesen halok meg egy eszméért. Remélem, ez segíteni fogja Olaszországot a megváltás és az újjáépülést útján. Szeress engem és emlékezz úgy rám, mint aki mindig szerette Itáliát! Kedves Tina éljen a szabad Itália, éljen a Duce! Peppinód.”

A CLNAI által már korábban meghozott, sokszor törvénytelenül, formális bíróság által kimondott szentenciák, vagy sok esetben a népítéletszerűen végrehajtott kivégzések nem voltak összhangban a jogszerű törvényességgel. Politikai bosszú megnyilvánulásai voltak a másfél éves polgárháború szenvedéseikért. Számos kivégzett köztársasági vezető funkciójából következően a legcsekélyebb mértékben sem volt összefüggésbe hozható a partizánmozgalom

által elindított kíméletlen rajtaütések és leszámolások, az RSI némelyik karhatalmi szerve által kivitelezett szintén kíméletlen megtorlásával. A CLNAI vezetése nem volt hajlandó figyelembe venni, hogy az RSI létrejötte a német nyomásnak és megszállásnak volt következménye. Ha nem jön létre az RSI, Észak-Olaszországra sokkal súlyosabb helyzet várhatott volna. Ismert, hogy az RSI vezetése – mint számos esetben megnyilvánult – mérséklő hatást akart gyakorolni a németekre. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy a rendszer indulása nehéz pillanataiban is sok tekintetben jó és pozitív nemzet- és társadalompolitikai célokat is megfogalmazott. Mikor pedig nyilvánvalóvá vált a német vereség, az RSI vezetése több esetben is jelezte a hatalom békés átadásának lehetőségét. Nem rajta múlt, hogy ez nem történhetett meg így. Az 1945 április végére kialakult helyzetben, sokkal szerencsésebb lett volna egy szervezett, lehetőleg békés hatalomátadás.

Nyilvánvaló, hogy az ellenállási mozgalom is képviselt jelentős történelmi értékeket, a megszálló németekkel szemben, a függetlenségért, a polgári demokratikus rendszerért vívott harcban. Számos, szinte önfeláldozó hőst, szereplőjét természetesen nehéz lenne felsorolni. Mindenképpen történelmi példa és érték az Osoppo parancsnoka Francesco De Gregori, a milánói matematikatanár Eugenio Curiel, a torinói Perotti tábornok, vagy a hivatását az élete utolsó pillanatáig végző fiatal orvostanhallgató Gianni Palmieri és az ellenállás még szám-talan hőse. Fiatal nők is életüket áldozták a harcban, példaként Forliban a társai menekülését fedező Iris Versari.

Összességében az ellenállás is jelentős veszteségeket könyvelhetett el. 46000 partizán esett el, 21000 pedig megsebesült vagy rokkant lett. A háború áldozatai közé sorolhatjuk azt a 30000 olasz katonát, akik a német munkatáborokban haltak meg, vagy az Olasz Felszabadító Hadtest a harcban elesett 10000 katonáját. 12000 körüli veszteség érhetett az RSI fegyveres erőit, ezenkívül mint említés történt rá, mintegy 12000 fasiszta pártvezető, milicista esett a partizán terror áldozatául.

Az RSI hadifogságba esett katonái egy részét (mintegy 12000 főt) Texasba vagy Ausztráliába vitték a szövetségesek. Mario Gramsci, az RSI hű katonája a hadifogságban szerzett betegségben halt meg, hazatérése után. Csak emlékeztetőül, kommunista pártvezető testvérét 1937-ben a fasiszta állam saját költségén gyógyíttatta.

Az utóbbi időszakban számos történész – például hazánkban Ormos Mária – vetették fel, hogy az ellenállás katonai eredményei és áldozatai között nem találhatunk arányosságot.

Ugyan Görögországtól eltérően végleges törés nem következett be az olasz ellenállás erői között, azonban ennek a külső tényezők és erőviszonyok megváltozása esetén megvolt az esélye. A jeles történész, Giampaolo Pansa szerint az Olasz Kommunista Párt célja az volt, hogy Olaszországban egy szovjet csatlós államot hozzon létre.

Az ellenállás vezetői elfogultságát jelezte a Pertini elnök által, a már említett Mario Toffanin számára adott amnesztia, vagy hogy az idős államfő 1980-ban, Tito temetésén állítólag megcsókolta, az olaszok ezreinek megölésében felelős egykori partizánvezér ravatalára helyezett jugoszláv zászlót.

A hivatalos Badoglio-, majd Parri kormányzat alatt a bíróságok meglehetősen csekély számú halálos ítéletet hoztak. Kizárólagosan az ellenállás letörésében betöltött szerepért, vagy ezzel összefüggésben az ellenállás vezetői kivégzéséért hoztak halálos ítéleteket. Néhány ilyen jelentősebb példa volt, egyik a már említett római rendőrpáncsnok Pietro Caruso, aki bizonyos mértékig érintett volt Kappler római bosszújában, vagy a német-olasz Pietro Koch, aki a rendőrség az ellenállás felszámolásával megbízott speciális egységét vezette. Fellelése eredményeképp, számos ellenállót megöltek. A háború végén Koch ügyesen megszökött, azonban a rendőrség firenzei szerelmét letartóztatta, ezért az érzéseit uralni nem tudó Koch

feladta magát. Élete fekete románca 1945. június 5-én, Rómában kivégzőosztag előtt fejeződött be. Szintén kivégzőosztag elé állt Enrico Vezzalini Novara és Ferrara fasiszta prefektusa, a veronai per bírása. Bírósági ítéletet követően, lőtték agyon Milánóban Buffarini Guidi belügyminisztert 1945 júliusában.

Tragikusan alakult az olasz lakosság sorsa Dalmácia, Isztria, Friuli és Venezia-Giulia vegyes, olasz-szlovén-horvát lakosságú területein. E területek 1918-ig az Osztrák Császárság részét képezték, ahol az olasz álláspontok szerint az osztrák polgári hatóságok és az egyházi szervek az olasz lakosság elszlávosítását támogatták.

1920 körül kölcsönösen emberéleteket követelő olasz-délszláv etnikai összetűzések zajlottak le Spalatótól Fiumén, Trieszten keresztül Goriziáig.

Megfordult a helyzet az 1920-as évektől, mikor az Ausztriától megszerzett területeken a fasiszmus erőteljes olaszosításba kezdett. Ez megnyilvánult az olaszosító anyakönyvezési gyakorlatban, valamint az 1923-as Gentile-féle oktatási törvény törekvéseiben. Az Olaszországhoz került olasz-dalmátok erősítették a fasiszmus szlávellenes tendenciáit.

1941-től Olaszországhoz került Dalmácia és a Ljubjánai Autonóm Provincia, vagyis Szlovénia déli része. Bár a németekhez képest, az olaszok viszonylagosan méltányosabban viszonyultak az itt élő horvát és szlovén lakossághoz, azonban a partizánakciók őket is egyre keményebb fellépésre kényszerítették. Megtorlásként történtek kivégzések, internáló- és koncentrációs táborokat kellett létrehozni. Mindez elmélyítette az ellenérzéseket, egyre élesebb gyűlöletet ébresztett.

A mindkét oldalon érvényesülő, szembenálló és konfrontatív nacionalizmus realitást, kompromisszumképességet nélkülöző logikájának megfelelően a magukat a győztes perspektívájában érző erők nem voltak tekintettel a másik fél szempontjaira vagy az etnikai viszonyokra. A háború végén ebbe a helyzetbe a szövetségesek által támogatott délszláv kommunisták kerültek.

1943. szeptember 8. után a délszláv partizánok betörték az olasz területekre, és mint már volt róla szó, kegyetlen leszámolásokba kezdtek.

1945 tavaszán a jelentősen megerősödött, a szövetségesek által felfegyverzett Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg 4. hadserege és a részét képező IX. hadtest célja az volt, hogy a szövetségeseket megelőzve elfoglalja Trieszt, Udine és Gorizia városokat és környéküket. Április 30. után, szinte azonnal, az ellenállás, a helyi CLNAI és CVL hatalomátvételét követően elfoglalták Triesztet és Udinét május 1-én, megelőzve a szövetséges csapatokat és kitzúzták zászlajukat. A nyelvi-etnikai határvonalon lévő Goriziában előbb ugyan a helyi CLNAI és CVL átvette a hatalmat, azonban, a szomszédos szlovén községekből partizánok és nagy tömeg áramlott a városba, követelve a jugoszláv államhoz történő kerülését, mely törekvést a szövetségesek csak később állítottak le.

A megszállt területeken a jugoszláv erők célja a politikai és etnikai tisztogatás volt. Nemcsak az RSI katonáit, tisztviselőit, hanem minden az olasz államisághoz és identitáshoz kötődő személy ellenségnek tekintettek. Így papok, tanítók, közhivatalnokok estek a terror áldozatául. Még a volt ellenállók is. Mindenki ellenségnek minősült, akiben e területen a jugoszláv partizánok az olasz identitás fenntartóit, képviselőit látták. Ezért kellett sokak között meghalnia a fiumei autonomista vezető Riccardo Zanellának, a zsidó Angelo Adamnak, a katolikus lelkész Francesco Bonifaciónak.

Bár 1945 júliusában Tito csapatainak el kellett hagynia Triesztet, Goriziát és Pólát, a jugoszláv partizánok, belbiztonsági szervek, a kommunista pártszervezetek kíméletlen etnikai és politikai tisztogatást hajtottak végre. A megtorlásoknak egyébként nemcsak olasz, de kom-

munistaellenes horvát és szlovén személyek is áldozatul estek. Első lépés Zára már említett, mintegy 4000 áldozata volt, sokan a bombatámadások, mások a kivégzések következtében haltak meg. Ezrek sorsa lett a tengerbe, vagy a foibákba dobálás.

A legújabb történészi álláspontok szerint mintegy 10-15000 között lehetett az így meggyilkoltak száma. Az Isztrián, Trieszt, Fiume térségében mintegy 30 helyszínen állapították meg e tragédiákat. Ennek fő célja a korábbi évek szenvedéseiért történő bosszúállás mellett, a titóista hatóságok terveiben a megfélemlítés volt. Isztria nyugati partvidékéről, Fiuméből mintegy 250000 olasz kényszerült az exodusra.

Az 1947. február 10-én megkötött Párizsi békeszerződés következtében Olaszország elveszítette Isztriát, Fiumét és Dalmáciát. Ugyanakkor Olaszország része maradhatott a német-osztrák többségű Bolzano vidéke. Az olasz exodus utolsó fázisa 1954-ben következett be, mikor a nagyhatalmak Londoni Memoranduma Trieszt „A” zónáját Olaszországhoz, a „B” zónát Jugoszláviához csatolta. Megállapíthatjuk, míg szinte az Isonzo mentén húzódó határvonal nagyjából megfelelt az etnikai viszonyoknak, Dalmácia jelentősebb városaiban (Spalato-Split, Ragusa-Dubrovnik, Sebenico-Sibenik) sem volt kimutatható az olasz többség, viszont Isztria nyugati partvidéke, Fiume és Zára tekintetében igazságtalan döntés született. Összességében tehát, mintegy 10-15000 olasz vált itt etnikai tisztogatás áldozatává, negyed-millió körüli ember pedig elhagyta hazáját.

Az olasz nemzeti érdekeket tehát bizonyos értelemben védelmező RSI bukása együtt járt vértlen és ártatlan tízezrek tragikus vesztével is.

Az olasz fasizmus, az RSI Budapesten

A két világháború között, a második világháború alatt hagyományosan jól működtek az olasz-magyar kapcsolatok. E kapcsolatok több területen: gazdaság, kultúra, katonai-haditechnikai együttműködés jelentős eredményeket értek el.

A gazdaság területén a legfontosabb olasz beruházások a következők voltak:

- Banca Ungaro-Italiana, a Banca Commerciale Italiana leányvállalata
- Assicurazioni Generali
- Magyar-Olasz Ásványolajipari RT (Az Agip és a magyar állam közös beruházása)
- Erdélyi Magyar-Olasz Ásványolajipari RT (az Agip és a FIAT beruházása)
- Societa Italiana Navigazione Danubina /SINDA/ (Agip és a FIAT közös cége)
- Olasz-Német Ásványolajipari RT (1941-től a Délvidéken tevékenykedett)
- Chatillon Italiana (műselyemgyártás)
- Angelo Parolini szigetelőanyag üzeme Vác

A korábbiakban utalás történt a magyar honvédség haditechnikai beszerzéseire (Reggiane, SM 75-ös repülőgépek, Ansaldo páncélosok). Ismeretes, hogy még a július 25. előtti időszakban Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök repülőgép-beszerzés céljából Rómába küldte Szabó László vezérőrnagyot, a volt katonai attasét, de csak alkatrészekre kapott ígéretet Favagrossa hadigazdasági minisztertől.

Folyamatos volt az olasz igény hazánk felé a kenyérgabona szállítását illetően is.

Az oktatási, kulturális téren az együttműködés igen magas szintre jutott. Pannonhalmán működött a részben olasz tannyelvű Galeazzo Ciano Gimnázium.

1943. június 21-én került sor, a budapesti Olasz Kultúra Intézete felavatására, Horthy Miklós kormányzó jelenlétében. A régi képviselőházat a főváros törvényhatósága adta át az olasz kultúra hazai ápolása céljaira.

Olaszország budapesti nagykövetsége a VIII. kerület Eszterházy utca 40. szám alatt működött. A képviselő súlyát jelezte, hogy élén meghatalmazott miniszteri címmel elismert nagykövet állott, példaként a 30-as években Luigi Orazio Vinci Giugliucci gróf. A háború éve alatt az erőteljesen német orientációjú Filippo Anfuso töltötte be a nagykövetségi tisztséget.

1943. július 25, majd szeptember 8. után a budapesti olasz közösség és a királyi követség a politikai megosztottság állapotába került, miután Filippo Anfuso volt nagykövet az RSI berlini nagykövetének lett kinevezve.

Az Anfuso távozását követően kinevezett megbízott ügyvivő, Carlo de Ferraris Salzano a királyi kormányhoz maradt hű. A Belgrádból érkező, az RSI oldalára állt Emanuele Grazzi miniszter átvette a követség irányítását. A követség épületéből a köztársaságiak elűzték a király és Badoglio híveit.

A követség székhelyéről ugyan eltávolították a királyi követséget, mely Emilio Voli tábornok, volt attasé lakásán rendezkedett be, és működött tovább. A Kállay-kormány a Déli Királyság nagykövetsége legitimitását, jogfolytonosságát „de jure” fenntartotta.

Az RSI követség „de facto” elismerése 1943. október 3-án, Raffaele Casertano akreditálásával „de jure” is bekövetkezett.

Casertano mellett az RSI követség meghatározó személyiségei Costanzo Ciano sógora, Pini követségi titkár, valamint Nannini ezredes, katonai attasé, a híres óceánrepülő lettek. A budapesti olasz iskola tanárai is nagyrészt az RSI-hez csatlakoztak.

Nannini ezredes az RSI léghárítása számára Bofors légvédelmi lövegeket és a nemzetközileg elismert Juhász-Gamma löelemképző műszerkomplexumokat igyekezett beszerezni.

1944. március 19. után a királyi követséget felszámolták. A Déli Királyság missziójához tartozó személyeket letartóztatták. Volt, aki vidékre tudott menekülni, volt aki Mauthausenbe került. Egyesek hazatértek Olaszországba. Német nyomásra a magyar hatóságok mintegy 102 olasz állampolgárt egy a Mátrában, a Kékes melletti szállodába internáltak, később Csákánydoroszlóra vitték őket. Később ők is hazatértek. A volt királyi követség két tagja fizetett életével állásfoglalásáért: Ugo D' Andrea ezredes német koncentrációs táborban halt meg, a volt követségi titkár, Attilio Perrone Capano pedig már az olaszországi internálás alatt, szökési kísérletben vesztette életét.

Március 19. után, a semleges Svéd Királyság budapesti nagykövetségén megszerveződött az olasz érdekek képviselése, a királyi követség volt sajtóattaséja, Antonio Widmar vezetésével.

Az RSI követsége 1944. november 25-ig maradt Budapesten, a front, a szovjet csapatok közeledtével Ausztria területére menekült. Sok alkalmazott hazatért.

Érdekes itt még szót ejteni az elismert életmentőről, Giorgio Perlascáról. Ő a semleges spanyol követség szolgálatába lépve, mint követségi konzul fejtette ki a spanyol követség által védett budapesti zsidók felé embermentő akcióit, melyeket utólag joggal övez jelentős elismerés.

Perlasca tevékenységét folytatta azt követően is, hogy Angel Sanz Briz, a spanyol követség hivatalos vezetője távozott Budapestről, 300-ról néhány ezerre emelte védett személyek számát.

Perlascáról azonban tudni kell, korábban a PNF elkötelezett tagja volt. A spanyol követséggel való jó kapcsolatát, így embermentő tevékenységét viszont a polgárháborúban teljesített önkéntesi szolgálata alapozhatta meg. Nyilvánvaló tehát, létezhetnek eszmék, közös múlt, de adott pillanatban az emberség parancsa a legfontosabb.

Értékelés, utóélet

Az Európa második világháborús történetében is páratlanul kegyetlen polgárháború 1945 után viszonylag gyorsan véget ért, elcsendesedett.

Bár voltak Olaszország bizonyos területein még leszámolások: halálzónák és „halálháromszögek”, a politikai erőszak 1945 után viszonylag gyorsan lekerült a napirendről.

A polgárháború megrázkódtatásait, tragikus törvénytelenégeit lezárta és az új alkotmányosság, a jogállamiság helyreállítását jelentette az 1946. június 2-i, az államformáról tartott referendum, népszavazás, majd a demokratikus köztársaság június 18-án történt kinyilvánítása.

A jogállamiság viszonylagos helyreálltával, az új államforma létrejöttével le kellett zárni a háború alatti konfliktusokat. Az első ilyen jogi aktus az 1946. június 22-én kibocsátott ún. Togliatti-féle amnesztia volt. A végleges lezárás a Pella-kormány által, 1953. szeptember 18-án kiadott amnesztia volt, az 1948. június 18-ig elkövetett politikai bűnökre.

Az RSI életben maradt néhány fontosabb vezetője ellen, már jogállami körülmények közepette indultak perek. Rodolfo Graziani védelmi minisztert 1948-ban 19 évre ítélték, azonban amnesztiában részesült. Ez történt Junio Valerio Borghese herceg esetében is. Bizonyára figyelembe kellett, hogy vegyék a kommunista jugoszláv partizánok elleni fellépését a keleti területek olasz lakossága védelmében. Szintén lerövidítették példaként Giovanni Palatucci, az RSI rendőrfelügyelője ítéletét, aki zsidók ezreinek menekülését segítette.

Érdekes életutat futott be a hazánkban is működő diplomata, Filippo Anfuso (1901-62). 1945. március 26-án németországi nagykövetből, az RSI külügyi helyettes államtitkárává lépett elő. 1945-ben távollétében halálra ítélte a Legfelső Bíróság. Hazatérte után amnesztiában részesült, 1953-ban az MSI szenátora lett, 1962-ben élesen antikommunista NATO-barát politikusként halt meg.

A közép-kelet európai kommunista rendszerektől, így hazánktól is eltérően az Itáliában jogállam alakult ki, működött, mely a törvényesség követelményei szerint helyreállította az RSI volt katonái elismerését.

A Legfelső Katonai Bíróság 1954. április 26-i, 747-es számú rendelete elismerte, megadta az RSI különböző katonai egységeihez tartozó sorozott, önkéntes és tiszti állományú személyek számára a harcoló katona jogi minősítést.

A történelemben semmi nem tűnik el nyomtalanul, ha valamely politikai rendszerben, vagy mozgalomban bármiféle érték létezett, az más formában és körülmények között ismételtén megjelenik, visszatér.

Természetesen, mint minden, háborút viselő nagyhatalomnak, az olasz fasiszta rendszernek is voltak hibái, bűnei. Ugyanakkor nagyszámú, már említett, a korabeli Európát meghaladó szociális, gazdasági, kulturális vívmánya és más értéke is.

Mindez természetesen vonatkozik az RSI rövid másfél éves történelmére is. A háborús, polgárháborús viszonyok többoldalú atrocitásai, kegyetlensége ellenére e rendszer is képviselt és felmutatott bizonyos értékeket.

Bár az alkotmányos princípiumok szemszögéből a totális államberendezkedés nehezen elfogadható, mégis értékes és jó társadalomszervezési elveket és célokat jelenített meg az RSI gazdaság- és szociálpolitikája számos eleme.

Ilyenek voltak a szociálpolitikai törvények, a részleges szocializálás, a dolgozói öngazgatás tervei és törvényi szabályozása. Az RSI jól elkülönített hatáskörű, megfelelően megszervezett fegyveres erőket épített ki.

Tehát az RSI – bár történetére a német megszállás és a polgárháború részbeni felelőssége is rányomja bélyegét – bizonyos vonatkozásokban és értékelés alapján jelentős értékeket, eredményeket képviselt és jelenített meg.

Teljes mértékben oszthatjuk Giampaolo Pansa történész álláspontját, az RSI története nem kiírható és kiiktatható sem az egyetemes, sem pedig az olasz történelemből.

A fasizmus gazdasági, szociális eredményei hatása, a háborút követően szociális védelem nélkül maradt kisemberek támogatásának igénye erősítették meg már 1945-46-ban a Giannini újságíró által elindított Mindennapi ember /Uomo qualunque/ elnevezésű mozgalmat.

Az RSI középszintű vezetői (Giorgio Almirante, Pino Romualdi, Arturo Michelini), 1946. december 26-án megszervezték az Olasz Szociális Mozgalom /Movimento Sociale Italiano/. A párt programjának meghatározó szempontjai a nemzeti érdek és a szociális szempontok érvényesítése volt. Jelképüknek 1947-ben, az első világháború rohamosztagai /Arditi/ szimbólumát, a háromszínű lángot választották.

1948-50 között perek indultak értelmiségiek és volt politikusok (Clemente Graziani, Pino Rauti, Julius Evola) ellen a fasiszta párt újjáélesztése vádjával. Azonban nem lehetett azt bizonyítani, hogy az említett politikusok tevékenysége, vagy az MSI működése a PNF, vagy a PFR újjászervezését jelentené.

Az MSI főtitkára Mezzasoma miniszter volt kabinetfőnöke, Giorgio Almirante lett, a jelképszerű, nagy történelmi egyéniségek, mint Rodolfo Graziani vagy Valerio Borghese csak rövid ideig voltak tiszteletbeli elnökök.

A párt népszerűsége folyamatosan növekedett, az MSI kívülről sok kérdésben támogatta a DC kormány programját, a költségvetést (pl. a Tambroni-kormányt 1960-ban). Szociális programjai kidolgozásában bizonyos eltérés jelent meg az „északi szocializálók” valamint a „déli korporativisták” között. A regionális, községtanácsi választásokon többnyire a monarchistákkal és más kisebb, jobboldali formációkkal működött együtt. Az 50-es, 60-as évek képviselőházi és szenátusi választásain 4.4-6,7 % közötti eredményeket értek el.

A hatvanas évek gazdasági fellendülését követően, a hetvenes évek gazdasági és szociális feszültségei politikai megrázkódtatásokat hoztak Olaszországnak. A politikatudomány az MSI-t két erőszakos eseménnyel hozta összefüggésbe.

Egyik az úgynevezett Borghese-puccs volt, 1970. december 7-én, a másik pedig 1970 tavaszán a Catanzaróban kirobbant zavargások, melynek a fő oka inkább az volt, hogy a provincia székhelyét áthelyezték Reggio di Calabriába.

1972-ben Almirante el tudta érni, hogy egy másik jobboldali párttal szövetségre léptek. Tehát Olasz Szociális Mozgalom-Nemzeti Jobboldal /Movimento Sociale Italiano-Destra Nazionale/ lett a párt elnevezése.

Az MSI Almirante pragmatikus pártvezetése és helyes történelmi értelmezése következtében meghaladottá minősítette az acsarkodó baloldal által táplált fasizmus-antifasizmus szembeállítást. Amellett, hogy kiállt a védhető történelmi értékek mellett, a konkrétan megvalósítandó szociális és nemzeti érdekvédelemre és feladatokra koncentrált.

A nemzetközi és az olasz baloldal rágalmai ellenére, az első, 1948-as választási szereplésekor 2,01 százalékos képviselőházi, és 0,89 százalékos szenátusi eredményt felmutató MSI-DN az

1972-es választásokon mindenféle ideológiai támadás ellenére 8,6 és 9 %-os eredményt tudott felmutatni. Azonban a világ globalizációs folyamatai az olasz jobboldalra is kihatottak.

A pártból 1995 januárjában kivált, megszerveződött az MSI volt ifjúsági vezetője, Giancarlo Fini vezette Nemzeti Szövetség /Alleanza Nazionale/, mely a következő években jobboldali koalíciós partnerként, kormányzati szerepet, miniszteri posztokat kapott. Az MSI hagyományait több kisebb nemzeti párt (pl. Háromszínű Láng /Fiamma Tricolore/) vitte tovább. Azonban az AN már más jobboldaliságot képviselt.

Mérsékelt hazafias, nemzeti elkötelezettsége mellett, az Alleanza Nazionale gazdaságpolitikája azonban az etatista elvek helyett inkább a liberalizáció és a globalizáció elveihez igyekezett alkalmazkodni. Fini a 90-es évek közepén még mint: „a huszadik század legjelentősebb politikusai egyikét” értékelte Benito Mussolinit, azonban e jellegű megnyilvánulásai a nemzetközi nyomásra lassan megszűntek. Alkalmazható, erőteljes érvekkel sem hozakodott elő tovább e kérdésben.

A 70-es években, pontos bizonyítékok nélkül, a baloldali olasz és külföldi sajtó tudatosan igyekezett összemosni a sikeresen működő, erősödő MSI mozgalmát az akkori állítólagos ún. „fekete terrorizmussal.”

Ezzel szemben inkább az a tény, hogy az ellenállási mozgalom baloldali szárnya hagyományain, a 70-es évtizedben erőteljesen kivirultak Itáliában a szélsőbaloldali, még a parlamentbe is bejutott pártok (Manifesto, Lotta Continua). Ennél sokkal veszélyesebb probléma volt a szélsőbalhoz köthető terrorizmus (Vörös Brigádok – Brigate Rosse) tevékenysége.

Ha csak Dante, Mazzini, Cavour, Garibaldi eszméire, hagyományaira gondolunk, természetellenesnek, erősen képtelenségnek tűnik, hogy hazájukban egyesek Marx, Lenin, Sztálin, Mao-Ce-Tung, vagy az 1968-as párizsi diáklázadás eszméit tüzzék a zászlajukra.

Az 1990-es és 2000-es évtized olasz történettudománya, jobboldali kormányai nagyjából ártértékelték, helyére tették, helyesen lezárták a már történelmi távlatba került ventenniót és az RSI mintegy másfél évét.

2008 szeptember 8-án, Rómában, a Porta San Paolónál, az ellenállás tiszteletére rendezett ünnepségen, Giorgio Napolitano köztársasági elnök jelenlétében, La Russa védelmi miniszter tisztelettel emlékezett meg az RSI azon katonáiról is, akik: „hűséggel és az eszmékbe vetett jó hittel harcoltak.”

És ezzel a kijelentéssel szemben, a volt kommunista ellenálló, és a korábbi nézeteit már bizonyára részben ártértékelt, idős államfőnek sem volt ellenvetése.

Bár a történelem, a politika bizonyos korszakot, problémakört lezár, ezzel azonban nem ér véget. Új ellentmondások jelennek meg Itáliában, Európában, a világban, de Magyarországon is. A múlt szempontjai, elgondolásai, megoldásai pedig felmerülhetnek, visszatérhetnek. Lehet, hogy megkerülhetetlenül.

Mi magyarok, pedig talán csak azon gondolkodjunk el, vajon melyik olaszországi politikai irányzatok segítették, támogatták az elszakított országrészeink visszatérését, és melyek voltak azok, akik példaként, elvben és politikailag elfogadták és támogatták Magyarország 1956-os szovjet lerohanását?

Itália, a világ, Európa egyik legjelentősebb nemzete, civilizációja sorsfordulói, mintegy negyedszázados történelmi útja levonható tanulságokkal szolgálhatnak a jövő számára.

Irodalom

- Alexander, Harold: The italian campaign. 12th December-2nd May 1945. London 1951
- Amatori, F.-Colli, A.: Impresa e industria in Italia dall' Unità a oggi. Venezia 1999
- Anfuso, Filippo: Roma-Berlino-Salo. Milano Garzanti 1950
- Arena, Nino: L' Aeronautica Nazionale Repubblicana. Albertelli Editore 1995
- Arena, Nino: Le forze armate del RSI. La guerra in Italia 1943-45. Albertelli 2002
- Audisio, Walter: Az olasz nép nevében! Bp. Kossuth. 1979
- Badoglio, Pietro: Italy in the second world war. London 1948
- Battaglia, Roberto-Garritani, Giuseppe: Az olasz ellenállás rövid története. Bp. Kossuth 1965
- Bassanelli, Ernesto: La crisi cecoslovacca Istituto Nazionale di Cultura Fascista. Roma 1939
- Bodrero, Emilio: Vittorie dottrinali del fascismo. Firenze Bemporad 1927
- Bocca, Giorgio: Storia dell' Italia partigiana. Milano Mondadori 1995
- Bocca, Giorgio: Mussolini socialfascista. Milano Garzanti 1983
- Bonini, Roberto: La Repubblica Sociale Italiana e la socializzazione delle imprese dopo il codice civile. G. Giappichelli 1993
- Borghese, Valerio Junio: Decima Flottiglia MAS. Milano Garzanti 1950
- Borgomaneri, Luigi: Hitler a Milano. Datanews Editrice Milano 2000
- Cattunar A.: La liberazione di Gorizia. Bologna /Storicamente/ 5. 2009
- Ciano gróf naplója. Bp. Ármádia 1999
- Chabod, Federico: Olaszország története 1914-48. Bp. Gondolat 1967
- De Grazia, Victoria: Le donne del regime fascista. Venezia Marsilio 1993
- De Felice, Renzo: Mussolini l' alleato. La guerra civile 1943-45. Einaudi Torino 1997-98
- De Felice, Renzo: Storia del Fascismo. Luce/Libero 2004
- Falaschi, Candiano: Az olasz fasizmus végnapjai. Bp. Kossuth 1975
- Faragó Jenő: Az olasz helyzet. Bp. Kossuth 1978
- Gagliani, Dianella: Brigate nere. Mussolini e la militarizzazione del PFR. Bollati Boringhieri Torino 1999
- Gramsci, Antonio: Per la verità. Editori Riuniti Róma 1974
- Graziani, Rodolfo: Ho lottato per la patria. Milano Gruppo Ugo Mursia 1986
- Invernici, Franco: La via liberale del socialismo. Historia N.412, giugno 1992
- Kis Aladár: Olaszország története. 1748-1968 Bp. Akadémiai Kiadó 1975
- Lewis, Norman: Nápoly 1944. Bp. Európa 1989
- Longo, Luigi: Az olasz nép harca felszabadulásáért. Bp. Szikra 1953
- Longo, Luigi: A nemzeti felkelés útján. Bp. Kossuth 1979

Longo, Luigi-Salinari, Carlo: *Torinói szárnybontás*. Bp. Kossuth 1977

Lussu, Emilio: *A Marcia su Roma és háttere*. Bp. Magvető 1977

Meletti, Vincenzo: *Civiltà fascista per la gioventù, per gli insegnanti, per il popolo*. Firenze Nuova Italia 1933

Meldi, Diego: *La Repubblica di Salò*. Santarcangelo di Romagna 2008

Montanelli, Indro: *L' Italia in camicia nera*. Rizzoli 1977

Mussolini, Benito: *Scritti e Discorsi*. La Fenice 1983

Ormos Mária: *A Matteotti ügy*. Bp. Kossuth 1973

Ormos Mária: *Háború Etiópia földjén*. Bp. Kossuth 1970

Ormos Mária: *Mussolini*. PolgArt Bp. 2000

Paietta, Gian Carlo: *La crisi che ho vissuto Budapest, Praga, Varsovia*. Editori Riuniti Roma 1982

Pansa, Giampaolo: *Il sangue dei vinti*. Sperling e Kumpfer

Papo, Luigi: *L' Istria e le sue foibe*. Settimo Sigillo Roma 1999

Pellegrini, Giampietro Domenico: *L' oro di Salò*. Milano 1957

Petricioli, Marta: *Inverno a Budapest*. Università di Firenze

Pisenti, Piero: *RSI, una repubblica necessaria*. G. Volpe 1977

Preziosi, Giovanni: *Giudaismo, bolscevismo, plutocrazia, massoneria*. Milano Mondadori 1941

Nello, Paolo: *Il partito della fiamma. La destra in Italia dal MSI ad AN*. Ist. Editoriali e Poligrafici 1998

Rommel, Erwin: *Háború gyűlölet nélkül*. Bp. Co-nexus 1994

Rochat, Giorgio: *Le guerre italiane*. Torino Einaudi 2005

Sarti, R.: *Fascismo e grande industria*. Milano Moizzi 1977

Sávoly Mária: *Athéni menetelés*. Bp. Kossuth 1984

Secchia, Pietro-Frassati Filippo: *Storia della Resistenza, la guerra di Liberazione in Italia*. Vol. 1-2. Editori Riuniti 1987

Schwarzenberg, Claudio: *Il sindacalismo fascista*. Mursia 1972

Vene, Gian Franco: *Il processo di Verona*. Milano Mondadori 1970

Képek

Borító: RSI címere

1. A Marcia su Roma

2. Renato Ricci carrarai squadristákkal

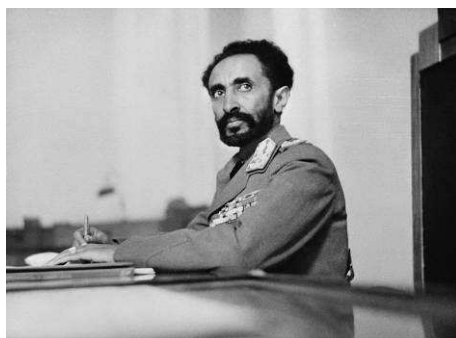
3. Mussolini a 10-es években

4. Edda és Ciano 1930

5. Abesszin roham 1896

6. A Júda oroszlánja, Haile Szelasszié

7. A császári gárda

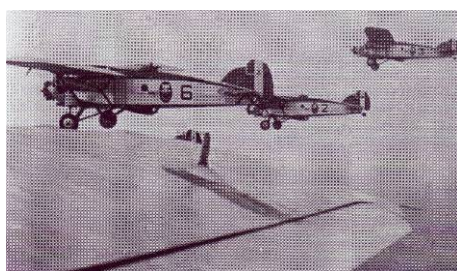
8. A legjobb fegyvereik

9. Etióp népfelkelők

10. De Bono tábornok Etiópiában

11. Olasz légierő Etiópia felett

12. Háborús propaganda olasz gyerekeknek

13. A valóság, Indro Montanelli etióp kisfiúval

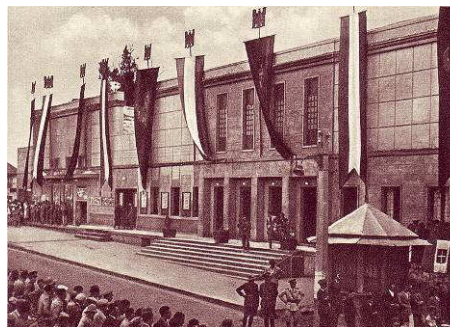

LA FOLLA IN PIAZZA VENEZIA mentre il Duce proclama la fondazione dell'Impero
(notte del 9 maggio 1936-37). (Fot. LUCE)

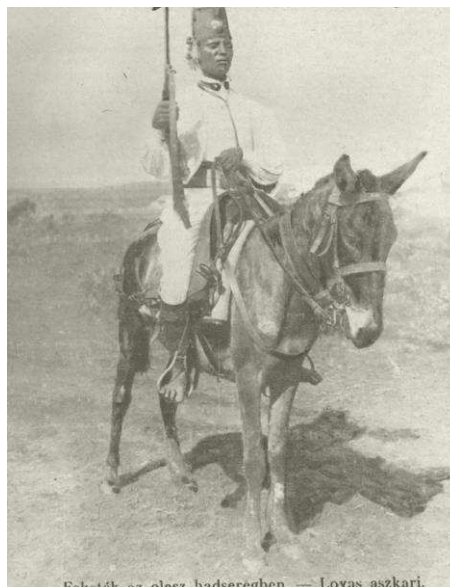
14. A birodalom proklamációja

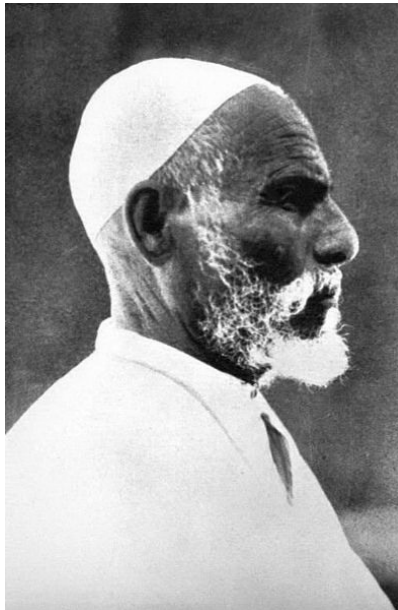
15. Olasz szerzetes elhagyott gyerekekkel

16. Cinema Italia-Addis Abeba

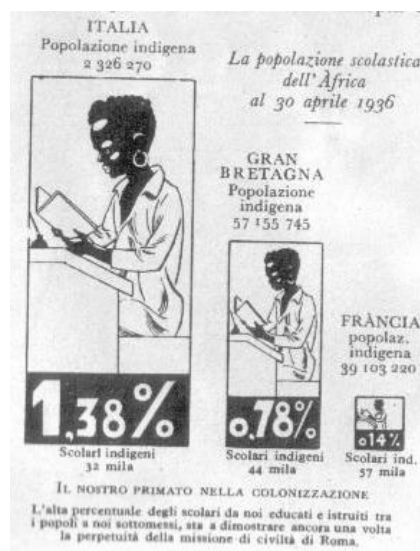
17. Lovas aszkari

18. Omar al Mukthar

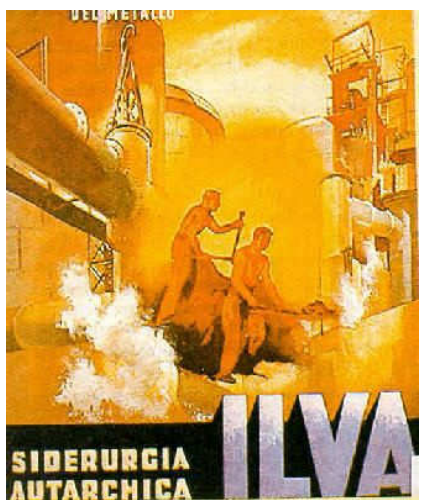
19. Az új Tripoli

20. Statisztika a gyarmati oktatásról

21. A Duce és Gentile az enciklopédiát nézik

22. Az ILVA-fémipari autarchia

23. A Duce Foggiában

24. A hivatásrendek allegóriája

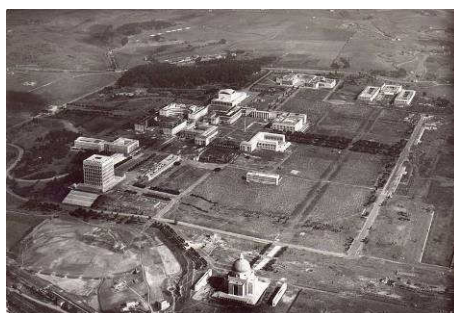
25. TV a 30-as évek végén

26. Felhívás a munkásokhoz

27. Az új Genova

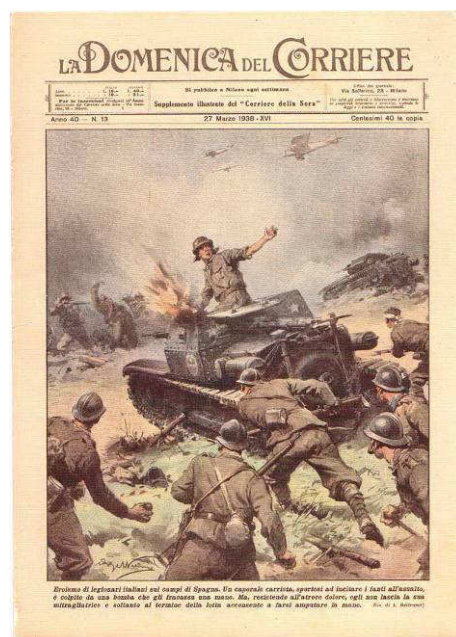
28. Az EUR-negyed

29. Arrigo Serpieri a bonifikáció atyja

30. A R.E.I. toborzóplakátja

31. Támadás Spanyolországban

32. Starace fasiszta lányokkal

33. Roberto Farinacci

34. A Decima MAS

35. A Duce, Horthy Miklós, Ciano, Kánya Kálmán, Darányi Kálmán

36. Emléktábla El-Alameinnél

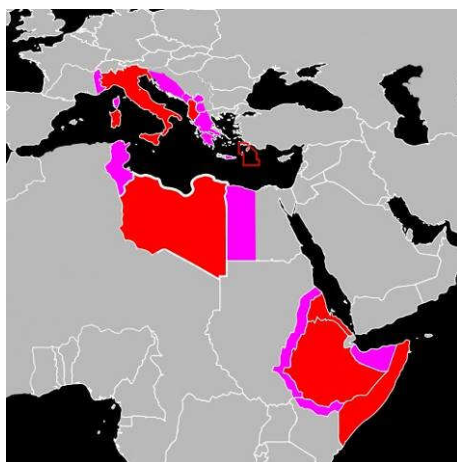
37. Erwin Rommel

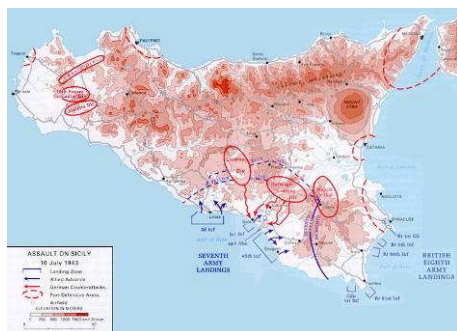
38. Olasz páncélosok

39. Oroszország útjain

40. A birodalom és az elfoglalt területek

41. A szicíliai hadműveletek

42. Pietro Badoglio

43. Gólyák a Gran Sassón

44. A kiszabadított Duce

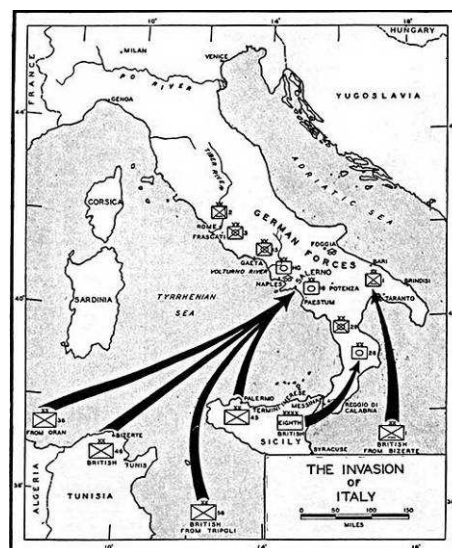
45. Harc a Porta San Paolónál

46. A fegyverszünet aláírása

47. Ettore Muti

48. Szövetséges hadműveletek – 1943-44

49. Az RSI lobogója

50. Norma Cosetto

51. Salvatore Acquisto

52. És önfeláldozása

53. A PFR megalakulása

54. A veronai per – a vádlottak

55. Valerio Borghese és Rodolfo Graziani

56. Pavolini és Vincenzo Costa ellépnek a Fekete Brigádok előtt

57. A két állam – 1944 júniusáig

58. Aldo Resega

59. A Fekete Brigád emblémája

60. Ferdinando Mezzasoma

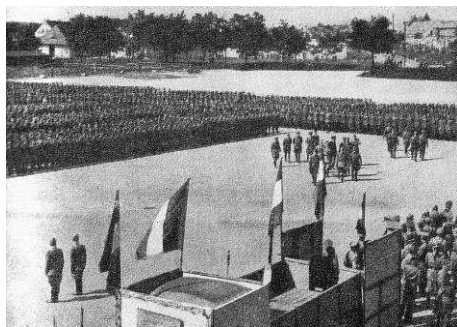
61. Carlo Alberto Biggini

62. Ather Capelli

63. Német páncélos álcázva

64. Az Itália-hadosztály szemléje

65. Az RSI újoncai

66. A Duce egy fiatal katonával

67. Német léghárítás-olasz segédszemélyzet

68. Matteotti, az ellenállás példaképe

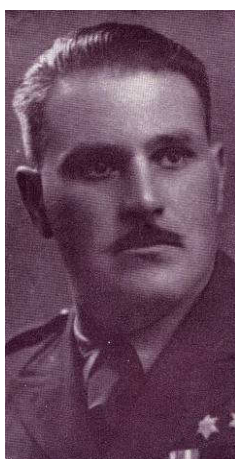
69. Carlo Roselli

70. Alfredo di Dio és mártírtársai:

71. Iris Versari

72. De Gregori az Osoppo parancsnoka

73. A CLN vezetői: Feruccio Parri

74. Raffaele Cadorna

75. Luigi Longo

76. Sandro Pertini

77. Leo Valiani

78. Alcide De Gasperi

79. Harc az utolsó pillanatig: a Tagliamento katonái

80. Ermarcora Zuliani

81. Távozó német tank

82. Érkező amerikai

83. Az Olasz Felszabadító Hadtest

84. Győztes partizánok

85. A Duce utolsó útja

86. Adriano Visconti

87. Giuseppe Solaro kivégzése előtt

88. Guidi Buffarini Himmlerrel

89. A bíróság előtt

90. A foibák helyszínei

91. A volt olasz Zára

92. III. Viktor Emánuel és Umberto

93. A király Umberto köszöntése

94. Az új köztársaság – 1946 június

95. Almirante és Fini MSI gyűlésen – 80-as évek

96. Veterán tisztelete

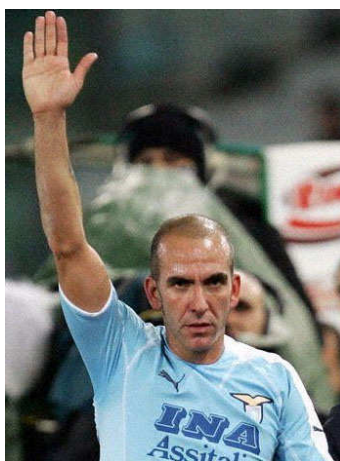
97. Április 25. – Dac és büszkeség a részben tévedő oldalról

98. Repüléstörténeti kiállítás: Fiat Centauro az ANR büszkesége

99. Filatéliai emlék, ritkaság: a Bandiera fivérek az RSI bélyegén

100. Római köszöntés: Di Canio